

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ М.І. ДОЛІШНЬОГО
НАН УКРАЇНИ»

ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ М.І. ДОЛІШНЬОГО
НАН УКРАЇНИ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

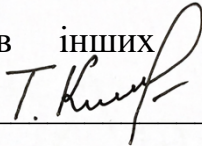
КЛЬОБА ТАРАС ЛЬВОВИЧ

УДК 332.1:330.34 : 336.143.21

ДИСЕРТАЦІЯ
РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ ДИСБАЛАНСІВ ЕНДОГЕННО
ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Спеціальність 051 – Економіка

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів
і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
 Т.Л. Кльоба

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:
Возняк Галина Василівна
доктор економічних наук,
старший науковий співробітник

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Кльоба Т.Л. Регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка. – ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», Львів, 2021.

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретико-методичні засади регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів, з'ясовано причини їхнього виникнення та особливості прояву на регіональному рівні. Сформовано практичні рекомендації щодо вдосконалення інструментарію регулювання та напрямів подолання фінансових дисбалансів у сучасних умовах.

У роботі наголошено, що сучасні тенденції економічного розвитку регіонів, поглиблення реформи місцевого самоврядування, децентралізації та загострення викликів, зумовлених наслідками поширення пандемії, актуалізують питання регулювання фінансових дисбалансів регіонів як запоруки їх стійкого ендегенного зростання. Зазначена проблема привертає увагу науково-експертного середовища ще й у силу того, що порушення збалансованості та фінансової рівноваги регіонів України є вагомими перешкодами покращання добробуту населення, забезпечення соціальних стандартів тощо.

Розкрито теоретичні основи ендегенно орієнтованого розвитку регіонів. Подано характеристику ендегенно орієнтованого розвитку регіонів, детерміновано чинники розвитку регіону за двома основними групами: ресурсні та організаційно-управлінські. Запропоновано власний погляд на розуміння ендегенно орієнтованого розвитку регіону, який розкривається єдністю внутрішніх чинників (знання, технології, інформаційний, креативний, людський, природо-ресурсний, інвестиційний потенціал), активізацією економічної активності, раціональним використанням і нарощенням внутрішнього потенціалу регіону, задіянням невикористаних джерел і ресурсів зростання. Наголошено, що метою такого розвитку є мінімізація міжрегіональних диспропорцій, формування

комунікативних мереж, поглиблення спеціалізації та формування регіону як самодостатньої просторової системи.

Зважаючи на прояви фінансових дисбалансів ендегенного розвитку регіонів, у роботі систематизовано причини їхнього виникнення за такими ознаками: за характером виникнення (природні, техногенні), за джерелом виникнення (екзогенні та ендегенні), за об'єктивністю впливу (об'єктивні та суб'єктивні). Наголошено, що фінансові дисбаланси можуть бути: формою прояву фінансових протиріч між інтересами економічних суб'єктів регіону; наслідком порушення нерівномірності регіонального розвитку; наслідком накопичення системних ризиків в економіці регіону; причиною та передумовою виникнення кризових явищ в економіці регіону та можуть спричинити, зокрема виникнення фінансової кризи.

Дослідження теоретичних засад фінансових дисбалансів ендегенного розвитку регіонів дало змогу розширити існуючу класифікацію фінансових дисбалансів регіону через доповнення її такими ознаками: рівень передбачуваності (передбачувані, несподівані, очікувані); глибинність наслідків (глибокі, поверхневі); сфера виникнення (бюджетні, соціально-економічні, дисбаланси фінансових потоків), спосіб контролюваності (контрольовані, слабо контрольовані, неконтрольовані).

Удосконалено понятійно-термінологічний апарат дослідження, а саме: обґрунтовано дуальний підхід до позиціонування сутності поняття «фінансові дисбаланси регіону». Доведено, що з одного боку, фінансові дисбаланси є проявом диспропорційності фінансових відносин, зумовленої зовнішніми і внутрішніми шоками, з іншого – є наслідком змін в економіці регіону (тобто ендегенний розвиток є причиною виникнення дисбалансів). Запропоновано авторську інтерпретацію поняття «регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів», під яким запропоновано розуміти сукупність інструментів фінансово-економічного, інституційно-правового характеру та заходів впливу на розбалансовані сфери економіки регіону з метою подолання таких дисбалансів або мінімізації їхніх негативних наслідків. Акцентовано, що

такий підхід надає поняттю цільової визначеності і дасть змогу більш предметно підходити до вибору інструментів регулювання.

Проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів. На основі узагальнення існуючих підходів в роботі запропонована логічна схема ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, яка передбачає єдність шести послідовних етапів: 1) ідентифікацію фінансових дисбалансів у регіоні; 2) оцінки глибини фінансових дисбалансів у регіоні; 3) розробки системи заходів регулювання фінансових дисбалансів у регіоні; 4) повторної оцінки глибини фінансових дисбалансів у регіоні; 5) розроблення рекомендацій щодо недопущення поглиблення фінансових дисбалансів у регіоні; 6) визначення трьох блоків коефіцієнтів для ідентифікації дисбалансів (бюджетних, соціально-економічних, фінансових потоків). Наголошено, що практичне застосування запропонованої процедури слугуватиме складовою системного підходу до регулювання фінансових дисбалансів регіонів за обраними сферами їхнього виникнення.

Удосконалено методичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів регіонів, який передбачає чітку процедуру оцінювання з визначення напрямів вимірювання (бюджетні дисбаланси, дисбаланси соціально-економічні та фінансових потоків) та методики розрахунку індикаторів фінансових дисбалансів на основі коефіцієнтів Фенхера. Застосування запропонованого інструментарію в часовому інтервалі 2015–2019 рр. дало змогу диференціювати регіони за рівнем фінансових дисбалансів, що стало орієнтиром для встановлення причин, визначення напрямів та заходів їхнього подолання, а також вибору дієвих інструментів регулювання під час формування фінансової політики регіонів.

Проведено комплексне дослідження стану й тенденцій ендогенного розвитку регіонів України за 2014–2019 рр., що дало підставу стверджувати про наявність регіональних диспропорцій за низкою показників (обсяги ВРП, обсяги виробленої та реалізованої промислової продукції, обсяги виробленої будівельної продукції, обсяги капітальних інвестицій, обсяги доходів місцевих бюджетів, обсяги фонду оплати праці, обсяги заборгованості з оплати праці та ін). Упродовж 2014–2019 рр.

Київська область й надалі займає лідируючі позиції за показниками соціально-економічного розвитку, поряд із Дніпропетровською, Запорізькою, Харківською та Полтавською областями. Аргументовано, що основними причинами фінансових дисбалансів регіонів України є: а) недосконала державна регіональна політика; б) нестабільна фінансово-економічна ситуація в країні (у тому числі під впливом зовнішніх шоків); в) надмірний рівень дефіциту місцевих бюджетів; г) зменшення обсягу капітальних інвестицій та низький рівень інвестиційної привабливості; г) падіння обсягів виробництва, а відтак і погіршення фінансових результатів у базових для регіону видах діяльності; д) падіння рівня доходів населення на тлі посилення соціальної напруги та зростання безробіття.

Значну увагу в роботі приділено обґрунтуванню концептуальних засад регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів України в сучасних умовах, які спрямовані на стримування та зниження ступеня вразливості економіки регіонів від різних видів збурень. Обґрунтовано доцільність застосування дієвих інструментів різних видів політик (бюджетної, фінансової, регіональної, соціально-економічної), визначено засадничі принципи регулювання та першочергові завдання. В роботі доведено, що регулювання фінансових дисбалансів повинно здійснюватися з урахуванням відповідальності за його наслідки та передбачення економічних, соціальних та фінансових ефектів.

Доведено необхідність зміцнення бюджетної безпеки регіонів в умовах фінансово-економічної нестабільності як ключової умови забезпечення їхнього збалансованого зростання. Аргументовано, що бюджетна безпека регіонів є характеристикою фінансового стану регіональної економіки, яка відображає спроможність регіону фінансувати власний розвиток на основі ефективного використання внутрішнього фінансового потенціалу. У роботі ідентифіковано бюджетні ризики, які під впливом певних чинників можуть трансформуватись в загрози бюджетній безпеці. Встановлено, що на регіональному рівні найчастіше проявляються об'єктивні, бюджетні та управлінські ризики. Проведено агреговану оцінку стану бюджетної безпеки регіонів України за 2017–2020 роки. Запропоновано низку заходів зміцнення бюджетної безпеки регіонів.

Із застосуванням багатовимірною статистичного аналізу в роботі обґрунтовано вплив фінансових дисбалансів на ендogenous розвiток регіонів, що дало змогу на основі розроблених структурних моделей, більш предметно проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки між розвитком регіонів та індикаторами фінансових дисбалансів.

Основні результати дослідження впроваджено у практичну діяльність Головного управління координації та оцінки ефективності регіональної політики Директорату регіональної політики Міністерства розвитку громад та територій України, Департаменту економічної політики Львівської ОДА, Асоціації ОТГ Львівщини, а також у навчальний процес НУ «Львівська Політехніка» та Навчально-наукового інституту економічних та соціальних відносин Університету банківської справи.

Ключові слова: ендogenous орієнтований розвиток, фінансові дисбаланси, бюджетні дисбаланси, регіони, соціально-економічні дисбаланси; дисбаланси фінансових потоків у регіоні, регулювання фінансових дисбалансів в регіоні, бюджетна безпека.

SUMMARY

Kloba T.L. Regulation of financial imbalances of endogenous oriented development of the regions of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in speciality 051 – Economics. – SI «Institute of Regional Studies named after M.I. Dolishny National Academy of Sciences of Ukraine», Lviv, 2021.

The dissertation substantiates the theoretical and methodological principles of regulation of financial imbalances of endogenous oriented development of regions, clarifies the reasons for their occurrence and features of manifestation at the regional level. The practical recommendations on improving tools of regulation and directions of overcoming financial imbalances in current conditions are formed.

The paper emphasizes that current trends in the economic development of regions, deepening local government reform, decentralization, and exacerbating the challenges posed by the effects of the pandemic, raise the issue of regulating financial imbalances in the regions as a guarantee of their sustainable endogenous growth. This problem attracts the attention of the scientific and expert community also since the violation of the balance, and financial balance of the regions of Ukraine are significant obstacles to improving the welfare of the population, ensuring social standards, and more.

Theoretical bases of endogenous oriented development of regions are revealed. The characteristic of endogenous oriented development of regions is given, the factors of development of the region are determined by two main groups: resource and organizational-managerial. We offer our view on the understanding of endogenous oriented development of the region, which is revealed by unity: internal factors (knowledge, technology, information, creative, human, natural resources, investment potential), intensification of economic activity, rational use, and increase of the internal potential of the region sources and resources of growth. It is emphasized that the purpose of such development is to minimize interregional disparities, the formation of communication networks, deepening specialization, and the formation of the region as an autonomous spatial system.

Given the manifestations of financial imbalances in the endogenous development of regions, the paper systematizes the causes of their occurrence on the following grounds: the nature of occurrence (natural, human-made), the source (exogenous and endogenous), the objectivity of the impact (objective and subjective). It is emphasized that financial imbalances can be: a form of manifestation of financial contradictions between the interests of economic entities in the region; a consequence of the violation of the unevenness of regional development; arise due to the accumulation of systemic risks in the region's economy; are the cause and precondition of crisis phenomena in the region's economy and can cause a financial crisis.

The study of the theoretical foundations of financial imbalances in endogenous development of regions made it possible to expand the existing classification of financial imbalances in the region by supplementing it with the following features: level of

predictability (predictable, unexpected, expected); depth of consequences (deep, superficial); the sphere of origin (budgetary, socio-economic, imbalances of financial flows), method of controllability (controlled, poorly controlled, uncontrolled).

The conceptual and terminological apparatus of the research has been improved, namely: the dual approach to positioning the essence of the concept of financial imbalances of the region is substantiated. On the one hand, it is proved that financial imbalances are a manifestation of the disproportion of financial relations caused by external and internal shocks. On the other – a consequence of changes in the region's economy (endogenous development is the cause of imbalances). The author's interpretation of the concept of regulation of financial imbalances of endogenous oriented development of regions is offered, under which it is offered to understand a set of instruments of financial-economic, institutional-legal character and measures of influence on unbalanced spheres of economy of the region to overcome such imbalances or minimize their negative consequences. It is emphasized that such an approach gives the concept of target certainty and will allow a more objective approach to regulatory tools.

Domestic and foreign experience of identification and regulation of financial imbalances is analyzed. Based on the generalization of existing approaches, the paper proposes a logical scheme of identification and regulation of financial imbalances of endogenous oriented development of regions, which provides for the unity of five successive stages: identification of financial imbalances in the region; assessment of the depth of financial imbalances in the region; development of a system of measures to regulate financial imbalances in the region; reassessment of the depth of financial imbalances in the region; development of recommendations to prevent the deepening of financial imbalances in the region; determination of three blocks of coefficients for identification of imbalances (budgetary, socio-economic, financial flows). It is emphasized that the practical application of the proposed procedure will be part of a systematic approach to regulating financial imbalances in the regions in selected areas of their origin.

The methodological approach to assessing financial imbalances of regions has been improved, which provides a straightforward procedure for assessing the definition of

measurement areas (budget imbalances, socio-economic and financial flows imbalances) and methods for calculating indicators of financial imbalances based on Fechner coefficients. The application of the proposed tools in the time interval 2015-2019 allowed to differentiate the regions by the level of financial imbalances, which served as a guide for identifying the causes, identifying directions and measures to overcome them, and choosing effective regulatory tools for financial policy.

A comprehensive study of the state and trends of endogenous development of the regions of Ukraine in 2014-2019, which allowed us to assert the presence of regional disparities in several indicators (GRP, industrial and industrial output, construction output, capital investment, local income budgets, the volume of the wage fund, the amount of arrears of wages). During 2014-2019, the Kyiv region continues to occupy leading positions in terms of socio-economic development, along with Dnipropetrovsk, Zaporizhia, Kharkiv, and Poltava regions. It is argued that the leading causes of financial imbalances in the regions of Ukraine are: a) imperfect state regional policy; b) unstable financial and economic situation in the country (including under the influence of external shocks); c) excessive level of local budget deficit; d) reduction of capital investments and low level of investment attractiveness; e) falling production volumes, and hence the deterioration of financial results in the primary activities of the region; f) falling incomes against the background of increasing social tensions and rising unemployment.

Considerable attention is paid to the substantiation of conceptual bases of regulation of financial imbalances of endogenous oriented development of regions of Ukraine in modern conditions, which are directed on restraint and decrease in the degree of vulnerability of economy of regions to various kinds of disturbances. The expediency of applying effective instruments of different types of policies (budgetary, financial, regional, socio-economic) is substantiated, the basic principles of regulation and priority tasks are defined. The paper proves that the regulation of financial imbalances should be taking into account the responsibility for its consequences and forecast of economic, social and financial effects.

The expediency of strengthening the budgetary security of the regions in the conditions of financial and economic instability is a crucial condition for ensuring their

balanced growth is proved. It is argued that the budgetary security of the regions is a characteristic of the financial condition of the regional economy, which reflects the ability of the region to finance its development based on the effective use of domestic financial potential. The paper identifies budget risks, which can be transformed into threats to budget security under the influence of certain factors. It is established that at the regional level, the most common are objective, budgetary, managerial risks. An aggregate assessment of the state of budget security of the regions of Ukraine for 2017-2020 was conducted. Some measures to strengthen the budget security of the regions were proposed.

The impact of financial imbalances on the endogenous development of regions is substantiated using multidimensional statistical analysis, which allowed analyzing the causal links between regional development and indicators of financial imbalances based on developed structural models.

The main results of the study are implemented in the practice of the Main Department for Coordination and Evaluation of Regional Policy Effectiveness of the Directorate of Regional Policy of the Ministry of Communities and Territories of Ukraine, Department of Economic Policy of Lviv Regional State Administration, OTG Association of Lviv Region. Economic and social relations of the University of Banking.

Keywords: endogenous oriented development, financial imbalances, budget imbalances, regions, socio-economic imbalances; imbalances of financial flows in the region, regulation of financial imbalances in the region, budget security.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кльоба Т.Л. Суть та значення ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: [зб. наук. пр.] / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; ред.кол.: В.С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2018. Вип. 1 (129). С. 31–37. (0,65 друк. арк.).

2. Кльоба Т.Л. Регулювання фінансових дисбалансів в системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України. *Регіональна економіка*. Львів, 2018. № 3. С. 81–87. (0,54 друк. арк.).

3. Voznyak H., Kloba T., Kloba S., Kloba L. Model of assessment of financial disabilities in regions of Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Vol. 16. Iss. 1. P. 365–377. (загальний обсяг – 0,94 друк. арк., особистий внесок автора – 0,23 друк. арк.: запропоновано модель оцінки фінансових дисбалансів розвитку регіонів та напрями підвищення ефективності регіональної політики) (*Scopus*).

4. Кльоба Т.Л. Фінансові дисбаланси в економіці регіонів: аналіз причин та наслідків. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». Харків, 2019. Вип. 10. С. 139–150. (1,13 друк. арк.).

5. Kloba T., Kloba S. Substantiation of Effective Instruments of Regulation of Financial Imbalances of Endogenous Oriented Development of the Regions of Ukraine. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2019. Vol. 6. No. 3-4. P. 46–54. (загальний обсяг – 0,60 друк. арк., особистий внесок автора – 0,3 друк. арк.: запропоновано класифікацію інструментів регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів).

6. Kloba T., Kloba S. Assessing the relationship between financial imbalances and endogenous regional economic development of Ukraine. *European Scientific Journal*. 2020. Vol. 16. No. 10. P. 114–123. (загальний обсяг – 0,43 друк. арк., особистий внесок автора – 0,22 друк. арк.: оцінено взаємозв'язок між фінансовими дисбалансами та ендогенно орієнтованим розвитком регіонів за допомогою кореляційно-регресійного аналізу).

7. Кльоба Л.Г., Кльоба Т.Л. Економічна природа та причини виникнення фінансових дисбалансів. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 44–54. (загальний обсяг – 1,49 друк. арк., особистий внесок автора – 0,74 друк. арк.: досліджено причини виникнення фінансових дисбалансів та систематизовано наукові погляди щодо сутності поняття «фінансові дисбаланси»).

8. Voznyak H., Kloba T. Smart Specialization as an Innovative Strategy for the Regional Economic Growth: Experience of Central and Eastern European Countries for Ukraine. *Business Inform.* 2020. Vol. 11. P. 59–68. (загальний обсяг – 1,06 друк. арк., особистий внесок автора – 0,53 д.а.: досліджено процеси стратегування регіонального розвитку на засадах smart-спеціалізації в Україні).

9. Voznyak H., Kloba L., Kloba T. Financial imbalances of endogenous oriented development of regions: approaches to evaluation. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu.* 2020. Vol. 2 (89). P. 67–82. (загальний обсяг – 0,75 друк. арк., особистий внесок автора – 0,25 друк. арк.: запропоновано послідовність оцінювання фінансових дисбалансів у системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів).

10. Voznyak H., Patytska K., Kloba T. Assessment of the causes and consequences of financial imbalances in the economy of the regions of Ukraine – Regional and Local Development – Economic, Social and Environmental Factors. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu.* 2020. 4 (91), P. 57–73. (загальний обсяг – 0,67 друк. арк., особистий внесок автора – 0,22 друк. арк.: проведено аналітичну оцінку фінансових дисбалансів в економіці регіонів України).

11. Voznyak H., Patytska K., Kloba T. Determination of Financial Factors in the Latest Theories of Economic Growth of Territorial Communities. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.* 2020. Vol. 7, No. 3, P. 49–59. (загальний обсяг – 0,89 друк. арк., внесок автора – 0,30 друк. арк.: узагальнено наукові погляди щодо економічного зростання територіальних громад).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

12. Кльоба Т.Л., Возняк Г.В. Роль інформаційних технологій в сучасному розвитку регіону. Актуальні питання економіки, фінансів, менеджменту та права в сучасних умовах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 2 квітня 2018 р.): у 5 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2018. Ч. 2. С. 33–34. (загальний обсяг – 0,12 друк. арк., особистий внесок автора – 0,06 друк. арк.):

досліджено основні типи інформаційних технологій у сучасному розвитку регіону).

13. Кльоба Т.Л. Методи оцінки фінансових дисбалансів регіонів України. Розвиток територіальних громад в умовах децентралізації: правові, економічні та соціальні аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 13-14 грудня 2018 р.). Миколаїв: МНАУ, 2018. С. 311-314. *(0,11 друк. арк.).*

14. Кльоба Т.Л. Склад фінансових дисбалансів та комплекс заходів в системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених (м. Львів, 23–24 квітня 2019 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 64–65. *(0,10 друк. арк.).*

15. Кльоба Т.Л. Основні теорії ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні соціально-економічні проблеми держави і регіонів»: зб. матеріалів, присвяч. 50-річчю факультету економіки та менеджменту ДонНТУ. Секція 1 «Стратегічні пріоритети розвитку економічних відносин на макро- та мікрорівнях» (м. Покровськ, 13-14 травня 2019 р.). С. 60–64. *(0,26 друк. арк.).*

16. Кльоба Т.Л. Методи управління фінансовими дисбалансами в системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України: матеріали X Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Львів, 21 листопада 2019 р.). Львів: Алерта, 2019. С. 30–32. *(0,12 друк. арк.).*

17. Кльоба Т.Л. Методика оцінки виявлення зв'язку між фінансовими дисбалансами та ендогенно орієнтованим розвитком регіонів. Сучасні наукові погляди на економічний розвиток країни: матеріали II Науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 21-22 лютого 2020 р.). – Хмельницький: Видавництво «Молодий вчений», 2020. С. 25–28. *(0,11 друк. арк.).*

18. Кльоба Т.Л. Принципи, особливості та концептуальні основи фінансових дисбалансів в системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. Регіональна бізнес-економіка та управління Вінницький фінансово-економічний університет. Вінниця, 2018. Вип. 2 (58). С. 121–129. (0,48 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ ДИСБАЛАНСІВ ЕНДОГЕННО ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ	11
1.1. Теоретичний базис та сутнісні характеристики ендегенно орієнтованого розвитку регіонів.....	11
1.2. Економічна природа та причини виникнення фінансових дисбалансів регіонів.....	33
1.3. Ідентифікація та засоби регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів	53
Висновки до розділу 1	67
РОЗДІЛ 2.ФІНАНСОВІ ДИСБАЛАНСИ В ЕКОНОМІЦІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ	70
2.1. Методичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів	70
2.2. Нерівномірності регіонального розвитку: аналіз причин та наслідків	88
2.3. Оцінювання фінансових дисбалансів у регіонах України	108
Висновки до розділу 2	123
РОЗДІЛ 3.НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ФІНАНСОВИХ ДИСБАЛАНСІВ ЕНДОГЕННО ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	126
3.1. Обґрунтування концептуальних засад регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів України	126
3.2. Моделювання системних взаємозв'язків між розвитком регіонів та індикаторами фінансових дисбалансів.....	142
3.3. Зміцнення бюджетної безпеки регіонів України як ключової умови забезпечення їх збалансованого зростання.....	157
Висновки до розділу 3	174
ВИСНОВКИ	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	182
ДОДАТКИ	202

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зважаючи на новітні тренди економічного зростання регіонів, постає необхідність пошуку та обґрунтування траєкторії їхнього розвитку та ефективного використання ендегенного потенціалу. Україна задекларувала європейський вектор розвитку регіонів, а це означає зміщення акцентів на конкурентоспроможність, інклюзивність та зростання добробуту населення, а також розбудову економічного потенціалу регіонів на засадах саморозвитку. У цьому сенсі впровадження моделі ендегенного зростання регіонів України слугує базовою домінантою зниження соціально-економічної диференціації як міжрегіональної, так і внутрішньорегіональної. Окрім того, питання сталого ендегенного зростання набувають особливої актуальності ще й в силу того, що розпочаті процеси реформування влади та державних фінансів в Україні зумовили нові можливості для стійкого, збалансованого розвитку регіональних економічних систем.

З іншого боку, стрімке поширення пандемії, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 на початку 2020 року, змусило весь світ переглянути не тільки власні прогнози розвитку, фінансову, соціально-економічну політику тощо, а й зовсім по-новому підходити до формування пріоритетів довгострокового зростання. Цілком очевидно, що наслідки цього явища для України – це не тільки уповільнення економічного розвитку (з прогнозованим падінням ВВП), скорочення споживання, виробництва, зміни в моделях управління, а й негативні фінансові ефекти, які наклали проекцію на процеси розвитку регіонів та поглибили фінансові, соціально-економічні, міжрегіональні та внутрішньорегіональні асиметрії. Порушення збалансованості та фінансової рівноваги регіонів України є вагомою перешкодою для відновлення позитивних темпів їхнього економічного зростання. За таких умов посилюється увага до пошуку дієвих інструментів регулювання та подолання фінансових дисбалансів регіонів, а отже й зміцнення фінансової стабільності як запоруки сталого розвитку.

Різні аспекти окресленої проблематики стали предметом наукових пошуків як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Так, теоретичні основи ендегенного зростання

економічних систем на національному та регіональному рівнях сформовано працями західних науковців: Г. Мюрдаля, А. Фергюссона, Дж. Херрігтона, П. Ромера, Р. Лукаса, І. Нордхауса; дослідження потенціалу ендегенного зростання економіки України та проблем соціально-економічного розвитку регіонів висвітлено в працях В. Геєця, М. Скрипниченко, О. Бородіної, І. Вахович, М. Забеднюк, В. Кравціва, Л. Сімків, С. Шульц; питання фінансових диспропорцій та удосконалення політики вирівнювання дисбалансів є предметом наукових пошуків Т. Васильціва, В. Дорош, М. Корнєєва, І. Лук'яненко, О. Мульської, О. Новосолової, В. Опаріна, Л. Сідельникової та ін.; дослідженню асиметрій регіонального розвитку присвячено наукові напрацювання З. Варналія, Б. Данилишина, А. Мокія, О. Дуткіної, В. Колчкової, І. Сторонянської, А. Шпак і ін.

Попри значний науковий доробок учених з окресленої проблематики, слід вказати на відсутність довершеного розуміння сутності фінансових дисбалансів ендегенного розвитку регіонів та причин їхнього виникнення. Недостатня розробленість методичних підходів до оцінювання фінансових дисбалансів на регіональному рівні та практична потреба у вдосконаленні дієвих інструментів регулювання та подолання наслідків для сталого поступу зумовлюють необхідність подальших досліджень. Значущість теоретичного і практичного осмислення окреслених завдань зумовила вибір теми дисертації, її мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з тематикою наукових досліджень відділу регіональної фінансової політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» за такими темами: «Ризики бюджетної децентралізації у формуванні фінансово-економічного потенціалу територіальних громад Карпатського регіону» (номер державної реєстрації 0117U003493), в межах якої автор на основі запропонованого методичного підходу провів оцінювання бюджетних дисбалансів в економіці Карпатського регіону, визначив причини їхнього виникнення та обґрунтував наслідки для розвитку; «Управління активами територіальних громад» (номер державної реєстрації 0011U100197), де автор розкрив специфіку управління

майном комунальної власності ОТГ та запропонував напрями вдосконалення регуляторних процедур. Теоретичні положення та висновки дослідження в частині визначення фінансових чинників економічного зростання регіонів та обґрунтування загроз формуванню їхньої бюджетної безпеки використані під час виконання гранту НФДУ «Підтримка досліджень провідних і молодих вчених» за проєктом «Фінансові детермінанти забезпечення економічного зростання регіонів і територіальних громад на засадах поведінкової економіки» (номер державної реєстрації 0120U104888).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення інструментарію регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів України.

Визначена мета зумовила необхідність виконання таких завдань:

- розкрити суть ендегенно орієнтованого розвитку регіонів та узагальнити теоретичні основи дослідження;
- з’ясувати природу та вдосконалити понятійно-категоріальний апарат фінансових дисбалансів регіонів з метою поглиблення їхнього розуміння;
- систематизувати причини виникнення фінансових дисбалансів та запропонувати їхню типологізацію;
- розвинути науковий підхід до ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів України;
- з’ясувати особливості сучасних процесів розвитку регіонів України та виявити тенденції виникнення фінансових дисбалансів;
- удосконалити методичний підхід та здійснити оцінювання фінансових дисбалансів регіонів України;
- встановити й обґрунтувати взаємозалежність між індикаторами фінансових дисбалансів та розвитком регіонів України;
- розробити концептуальні засади регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів України;

- обґрунтувати систему заходів протидії бюджетним ризикам як запоруки зміцнення бюджетної безпеки регіонів.

Об'єктом дослідження є процеси регулювання фінансових дисбалансів забезпечення ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України.

Предметом дослідження є теоретичні засади, науково-методичні підходи і практичні рекомендації щодо регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у рамках дисертаційного дослідження було використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, які забезпечили ґрунтовність, об'єктивність і достовірність викладених положень і сформульованих висновків, зокрема: теоретичного узагальнення, порівняння, систематизації та формалізації – для вивчення сутності й розширення існуючої класифікації фінансових дисбалансів; аналізу і синтезу, індукції і дедукції – для ідентифікації та виявлення фінансових дисбалансів регіонів; економіко-математичного моделювання та графічної інтерпретації – для розробки науково-методичного підходу до оцінювання фінансових дисбалансів регіонів; статистичний та інтегрального аналізу – при проведенні рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку регіонів; кореляційно-регресійний аналіз – для обґрунтування взаємозв'язку індикаторів фінансових дисбалансів та показників розвитку регіону. Висновки дослідження сформульовано на основі методів системного аналізу та наукової абстракції.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України, аналітичні дані Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Міністерства освіти і науки України, Національного банку України. У роботі широко задіяно інформаційні джерела міжнародних фінансових організацій, фінансових урядових інституцій зарубіжних країн, наукові праці вітчизняних і зарубіжних економістів, присвячені проблемам аналізу, ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів, аналітичні розрахунки автора, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення, що визначають наукову новизну дисертаційної роботи та характеризують особистий внесок автора полягають у такому:

удосконалено:

- удосконалено концептуальну модель регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, яка гармонізовано поєднує дієві для економіки регіонів інструменти бюджетної, фінансової, регіональної та соціально-економічної політик, передбачає розподіл пріоритетів за сферами виникнення, визначення принципів та завдань. На відміну від існуючих, застосування даної моделі дає змогу впливати на параметри диспропорцій, стримувати їх поширення та знижувати ступінь вразливості економіки регіонів від різних видів збурень;
- науковий підхід до дуального позиціонування сутності поняття «фінансові дисбаланси регіону», яке з одного боку, є проявом диспропорційності фінансових відносин, обумовленої зовнішніми і внутрішніми шоками, а з іншого – базується на змінах в економіці регіону, які і обумовлюють виникнення дисбалансів. Такий підхід, на відміну від наявних, дозволяє врахувати причину диспропорцій та передбачити негативні наслідки для функціонування економіки регіону;
- науково-методичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів регіонів, який, на відміну від існуючих, передбачає: визначення напрямів вимірювання (бюджетні дисбаланси, дисбаланси соціально-економічні та фінансових потоків), вибір системи індикаторів та методики їх розрахунку (на основі коефіцієнтів Фенхера). Застосування цього цього підходу дало змогу диференціювати регіони за рівнем фінансових дисбалансів і слугувало орієнтирами для обґрунтування напрямів та заходів їх подолання;
- теоретичні засади дослідження фінансових дисбалансів ендогенно-орієнтованого розвитку регіонів шляхом систематизації причин виникнення; конкретизації класифікації різновидів (за сферою виникнення, за способом контрольованості, за рівнем передбачуваності) та інститутів (за масштабом дії,

способом формування та виникнення), що, на відміну від існуючих, дасть змогу розширити предметно-змістовне наповнення теоретичного базису регіональної економіки;

- змістовну інтерпретацію поняття регулювання фінансових дисбалансів ендогенно-орієнтованого розвитку регіонів під яким, на відміну від існуючих, запропоновано розуміти сукупність інструментів фінансово-економічного, інституційно-правового характеру та заходів впливу на розбалансовані сфери економіки регіону з метою подолання таких дисбалансів або мінімізації їх негативних наслідків. Такий підхід, на відміну від наявних, надає поняттю цільової визначеності та дає можливість більш предметно підходити вибору інструментів регулювання;

набуло подальшого розвитку:

- науковий підхід до виявлення причинно-наслідкових зв'язків між ендогенним розвитком регіону та індикаторами фінансових дисбалансів з використанням багатовимірної статистичного аналізу, що дозволило, на основі розроблених структурних моделей, виявити загрозливі тенденції та ідентифікувати фінансові дисбаланси на початкових етапах їх прояву;
- науково-практичні напрями посилення бюджетної безпеки регіонів в умовах існуючих викликів і загроз в частині: зміцнення самостійності місцевих бюджетів; усунення системних порушень бюджетного законодавства; вдосконалення системи контролю за використанням бюджетних коштів; покращення управління дефіцитом місцевих бюджетів; підвищення прозорості бюджетного процесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що низку теоретичних і методичних положень доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які були використані в діяльності органів влади (державного/ регіонального рівня) та органів місцевого самоврядування. Зокрема, напрями підвищення дієвості механізмів реалізації політики протидії фінансовим дисбалансам регіонів використані в діяльності Головного управління координації та оцінки ефективності регіональної політики Директорату регіональної політики

Міністерства розвитку громад та територій України (довідка №1798909/1-20 від 26.01.2020 р.); науково-практичні пропозиції та розроблені методичні рекомендації оцінювання фінансових дисбалансів, а також інструментарій їхнього виявлення та регулювання позитивно оцінені та враховані Департаментом економічної політики Львівської ОДА в розробці плану заходів з реалізації у 2021–2023 роках стратегії розвитку області (довідка №1-52/23 від 18.01.2021 р.); пропозиції щодо підвищення ефективності управління активами новостворених громад враховані Асоціацією ОТГ Львівщини (довідка №23 від 07.12.2020 р.). Окремі теоретичні та науково-методичні напрацювання дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі НУ «Львівська Політехніка» для формування бакалаврських програм і навчально-методичного забезпечення з дисциплін «Фінанси територіальних громад» та «Територіальна просторова економіка» (довідка №22-01 від 26.01.2021 р.) та Навчально-наукового інституту економічних та соціальних відносин Університету банківської справи при викладанні навчальної дисципліни «Міжнародна та регіональна економіка» (довідка №01-015/48 від 25.01.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням. Основні положення дисертації, висновки та пропозиції розроблені автором самостійно. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ідеї та положення, які є результатом особистих напрацювань.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні питання економіки, фінансів, менеджменту та права в сучасних умовах» (м. Полтава, 2018 р.); «Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи» (м. Львів, 2019 р.); «Розвиток територіальних громад в умовах децентралізації: правові, економічні та соціальні аспекти» (м. Миколаїв, 2018 р.); «Актуальні соціально-економічні проблеми держави і регіонів» (м. Покровськ, 2019 р.); «Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України» (м. Львів, 2019 р.); «Сучасні наукові погляди на економічний розвиток

країни» (м. Хмельницький, 2020 р.); «11th Chorzowska Conference of Banking and Finance. Economy, finance and management in a "Flat World". COVID-19 Perspective» (м. Познань, Польща, 2020 р.); «Scientific conference Sustainable development in management and finances science - business- local government» (м. Ченстохова, Польща, 2020 р).

Публікації. Основні наукові положення, висновки та результати дисертаційної роботи опубліковано у 18 наукових працях загальним обсягом 10,45 друк. арк. (з яких особисто автору належить 6,35 друк. арк.), з них: у наукових фахових виданнях України опубліковано 8 статей (з них 1 – у періодичному виданні, включеному до міжнародної бази Scopus); 3 – у періодичних виданнях держав, які входять до ЄС та країн економічного співробітництва (Іспанія, Польща); 7 – за матеріалами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи становить 255 сторінок. Основний текст розміщений на 182 сторінках, містить 21 таблицю, 40 рисунків. Список використаних джерел містить 199 найменувань на 20 сторінках. Додатки розміщено на 53 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ ДИСБАЛАНСІВ ЕНДОГЕННО ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

1.1. Теоретичний базис та сутнісні характеристики ендегенно орієнтованого розвитку регіонів

У сучасних умовах соціально-економічні системи мезорівня зазнають глибинних змін: з одного боку, традиційні чинники розвитку територій (фінансові, природні, трудові, енергетичні та ін.) поступово втрачають вирішальну роль для якості просторового розвитку, з іншого – мобільність капіталу, ресурсів, технологій, послуг, товарів тощо нарощують свою значущість. На зміну усталеним підходам до здійснення державної регіональної політики, котрі базувалися на основі вертикально побудованих інструментів вирівнювання економічного простору, приходять новітні, дієвість котрих забезпечується створенням умов для конкурентоспроможності економіки регіонів на засадах сталого ендегенного зростання, здатності генерувати ресурси для виконання поточних завдань, децентралізації управління тощо [24]. Важливість впровадження моделі ендегенного зростання регіонів України вбачається ще й у здатності зниження соціально-економічної диференціації як міжрегіональної, так і внутрішньорегіональної, яка традиційно має місце. Виклики для сталого поступу регіонів, зумовлені наслідками поширення пандемії, загострили негативні фінансові ефекти, які наклали проєкцію на процеси розвитку регіонів та поглибили виникнення фінансових дисбалансів. За таких умов посилюється інтерес до пошуку дієвих інструментів регулювання та подолання фінансових дисбалансів регіонів, а отже зміцнення їхньої фінансової стабільності як запоруки сталого розвитку.

У рамках нашого дослідження вбачається за доцільне вивчення окресленої проблематики розпочати із розкриття сутності базових і суміжних понять «розвиток», «регіон», «ендегенний розвиток» тощо, які є визначальними, що у свою чергу дасть змогу узагальнити теоретичні викладки.

Дослідженні етимології поняття «розвиток» має багатоаспектний та міждисциплінарний характер, внаслідок чого існує значна кількість наукових підходів до визначення його сутності.

Як зазначає А. Капліна [64], поняття «розвиток» доцільно розглядати як філософську та економічну категорії. З точки зору філософського осмислення науковець трактує розвиток як «послідовний рух системи до нового якісного стану під впливом чинників внутрішнього і зовнішнього середовища, які забезпечують її постійне оновлення» [64, с. 60].

Як філософську категорію досліджує «розвиток» Л. Шимановська-Діанич, стверджуючи, що розвиток є процесом самопросування від простого до складного, що спричиняє розкриття і реалізацію внутрішніх тенденцій та сутності явищ, виникнення нового, зміни в різноманітних формах матерії [162, с. 18].

За В. Василенком, розвиток – це перетворення (неодиничного характеру) з метою досягнення найкращого стану системи, які не є постійними та мають стрибкоподібні особливості [18].

Дослідник І. Богатирьов стверджує, що розвиток – це «сукупність змін різної економічної природи, цілеспрямованості, інтенсивності, які об'єктивно перебігають в соціально-економічній системі під впливом зовнішніх і внутрішніх, а також ведуть до переходу і фіксації в різних організаційно-економічних» [6, с. 78].

Дві полярні групи властивостей розвитку Г. Горіна виокремлює:

1 група – незворотність, цілеспрямованість, інтенсивність, закономірність, усталеність, передбачуваність, лінійність;

2 група – циклічність, багатоваріантність (альтернативність), стохастичність, непередбачуваність, випадковість, спіральність [31].

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що в існуючих наукових підходах до трактування сутності поняття «розвиток» ключовим є виокремлення змін, як основної характеристики. Загалом розвиток – це сукупність змін які ведуть до покращання якості і зміцнення існуючої системи, здатність до вдосконалення тощо.

Розглянемо детальніше наявні наукові підходи до визначення сутності поняття «регіон», що є одним із ключових понять в дослідженні ендogenous розвитку регіонів. Значна кількість фахівців-регіоналістів присвятили свої наукові праці дослідженню цього поняття, однак єдиного підходу до розуміння його сутності немає, наукові дослідження у цьому напрямі тривають та еволюціонують відповідно до умов економічного розвитку.

Так, відповідно до класичних теорій регіон розглядався як сукупність природних ресурсів на певній території, населення, засобів виробництва. Сучасні наукові теорії під поняттям «регіон» розуміють складну багатофункціональну систему з інноваційним вектором розвитку.

Дослідник Н. Міхно виділяє такі підходи до розуміння регіону: загальнотеоретичний (регіон розглядається через призму динаміки суспільства як історично сформоване співтовариство людей на певній території) та конкретно-практичний (регіон досліджують як територіальну одиницю політико-адміністративної, економічної та соціально-культурної структури країни) [109].

Натомість Г. Возняк [25] виділяє в сучасній економічній науці чотири найпоширеніші підходи до трактування сутності регіону:

- 1) регіон-квазідержава – згідно з яким регіон розглядається як середовище формування конкурентних переваг суб'єктів економічної діяльності;
- 2) регіон-квазікорпорація – де регіон як «корпорація» конкурує з іншими регіонами у різноманітних сферах (інвестиційній, інноваційній, виробничій, трудовій, соціальній тощо);
- 3) регіон як інституційна одиниця – де регіон досліджується крізь призму його економічних можливостей із врахуванням базових основ інституціоналізму;
- 4) регіон-соціум – згідно з цим підходом регіон оцінюють через людську складову, враховуючи соціально-культурні особливості населення.

За словами О. Лашук, регіон – це територіально-адміністративна одиниця, що має своєрідне, притаманне саме їй історичне, культурне та демографічне середовище, яке характеризується певними галузями господарства, соціальною інфраструктурою та функціональними особливостями [97, с. 92].

Серед основних ознак регіону науковці [45] виділяють: наявність територіально-виробничої структури економічних зв'язків між населеними пунктами; інтегроване економічне середовище; використання регіонального поділу праці у виробництві продукції; наявність єдиного виробничого комплексу, логістичної, комунікаційної систем; відносну самостійність господарювання в межах єдиного виробничого комплексу, самозабезпеченість кадровими, фінансово-економічними, матеріальними ресурсами; наявність регіонального ринку товарів та послуг.

Загалом зазначимо, що сучасна регіоналістика розглядає поняття «регіон» не лише через сукупність ресурсного потенціалу (природних, людських, фінансово-економічних ресурсів) і територіальних особливостей, а й як багатогранну систему, що функціонує з метою виконання конкретних завдань, з врахуванням основної мети та цілей діяльності.

Отже, регіон доцільно розглядати як:

- територіальне утворення, що може існувати як на теренах однієї держави, так і на території кількох держав;
- складову економічної, політичної, соціальної та інших сфер існування держави;
- систему із внутрішніми закономірностями розвитку;
- окрему господарюючу одиницю в складі держави, що є повноцінним суб'єктом економічних відносин та може провадити власну економічну політику, що не суперечить загальнодержавним інтересам.

Дослідженню розвитку регіонів присвячено чимало уваги як вітчизняних, так і іноземних науковців. Так, Г. Возняк, досліджуючи розвиток регіонів, стверджує, що вектор розвитку регіону має бути орієнтований на зниження дотаційності та забезпечення саморозвитку регіону через активізацію внутрішніх потенційних можливостей; розвиток регіону як стратегічна ціль державної регіональної політики зумовлюється не тільки економічним зростанням, а й значною мірою і державною бюджетною політикою [25, с. 41].

Дослідник В. Бойченко стверджує, що під розвитком регіону варто розуміти розвиток кожної окремої територіальної одиниці в часі під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників; вивчаючи це поняття, доцільно застосовувати динамічний підхід, що враховує показники структурних змін у різних галузях економіки за певний проміжок часу [9, с. 129].

Розвиток регіонів як складний багатофункціональний і мультикомплексний процес розглядає П. Ляшенко [105, с. 124–126]. Науковець зазначає, що цей розвиток значною мірою залежить від впливу багатьох чинників і відповідно впливає на значну кількість процесів. Чинники впливу на розвиток регіонів П. Ляшенко поділяє на:

- базисні (утворюють внутрішній потенціал регіону);
- кон'юктурні та макрологістичні (формують мережу взаємодії із зовнішнім середовищем регіону в системі господарського комплексу країни та поза її межами);
- інституційні та управлінські.

Учені І. Вахович та М. Забедюк [19, с. 22] виділяють три основні підходи до трактування розвитку регіону:

- з погляду забезпечення розширеного відтворення регіональної системи (розвиток регіону досліджується як складний процес відтворення і активізації усіх місцевих ресурсів з метою забезпечення зростання рівня життя населення) [19, с. 22];
- з погляду вдосконалення територіальної структури господарства (розвиток регіону розглядається крізь призму коригування територіальної структури для вдосконалення організаційно-територіальної характеристики регіону);
- з погляду нарощення потенціалу регіону (нарощення потенціалу регіону розглядається як основа для підвищення добробуту населення).

Проаналізуємо докладніше наукові підходи до визначення сутності поняття «розвиток регіону» та виокремимо в них ендегенну складову (табл. 1.1). Сучасні наукові підходи до визначення сутності поняття «розвиток регіону» містять низку відмінностей. На наш погляд, розвиток регіону є багатоаспектним процесом, що

передбачає соціально-економічне зростання регіону через використання всіх можливостей та з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників впливу.

Таблиця 1.1

**Ендогенна складова у підходах до визначення поняття
«розвиток регіону» ***

Автор	Визначення	Характеристика	Ендогенна складова
В. Бойченко [9, с. 129].	розвиток кожної окремої територіальної одиниці в часі під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників	застосування динамічного підходу дає змогу оцінити динаміку показників економічного розвитку регіонів	розвиток регіону розглядається з урахуванням ендогенних чинників впливу
С. Бондарчук, Н. Корж [87]	процес, спрямований на забезпечення зростання добробуту населення через ефективне використання регіональних ресурсів	використовується ресурсний підхід для досягнення розвитку регіону	місцеві ресурси виділяються ключовими в досягненні мети розвитку
М. Долішній [132, с. 459]	«високе економічне зростання, головними складовими якого є передові структурні зміни у підприємстві, раціональні ресурсні пропорції і номенклатура продукції комбінування та якісне удосконалення ресурсів, які використовують»	акцентується увага на забезпеченні якісного розвитку регіону через проведення структурних перетворень та раціональне використання ресурсів	ефективні структурні зміни та раціональне використання ресурсів дають змогу охопити невикористані ендогенні можливості
Т. Савельєва, В. Медвідь [138, с. 101–102]	«приріст результатів функціонування економіки, які дозволяють забезпечувати розширене відтворення, в першу чергу, матеріальних (основних засобів) і трудових чинників виробництва, і в другу – збільшення масштабів і тісноти економічних зв'язків, що виникають із приводу їх залучення до суспільного виробництва»	підвищення ефективності економічної діяльності є основою відтворення господарської системи	ефективне використання ендогенних чинників сприяє розширеному відтворенню
І. Вахович, М. Забедок [19, с. 18–21]	складний, багатовимірний та багатоаспектний процес, що має на меті розширене відтворення регіональної системи; вдосконалення територіальної структури господарства; нарощення потенціалу регіону	обґрунтовується перевага тих регіонів, що не лише спроможні нарощувати ендогенний потенціал, а й можуть оптимізувати зовнішні впливи та мінімізувати негативні чинники впливу	ефективність регіонального розвитку базується на використанні внутрішнього потенціалу

* Складено за даними [9, с. 129; 20, с. 18–21; 79; 131, с. 459; 137, с. 101–102].

За словами Г. Возняк [25, с. 40], розвиток регіонів потребує відповідного інституційного забезпечення (низка державних органів (міністерств, управлінь), громадських організацій, агенцій регіонального розвитку тощо), а ключовим завданням цих інституцій науковець вважає взаємоузгоджену реалізацію державної регіональної політики. Відсутність чіткого розмежування повноважень, неузгодження діяльності між виконавчою владою та регіональною, за словами автора, є тим бар'єром, що перешкоджає ефективному розвитку регіонів.

Сімків Л.Є. обґрунтовує зв'язок економічного зростання в регіонах України насамперед з розвитком сировинних галузей, а території, що не володіють достатньою кількістю сировинних ресурсів відносить до таких, що перебувають у «воронках відсталості» [142, с. 35–36].

Загалом ендогенний розвиток можна трактувати як процес, що охоплює сукупність змін економічного, соціального, організаційного характеру, які спрямовані на покращання якості, вдосконалення, посилення конкурентних переваг, шляхом використання внутрішніх ресурсів та можливостей об'єкта управління, в нашому випадку регіону, з урахуванням внутрішніх (ендогенних) чинників впливу.

Розкриття теоретичних засад ендогенно орієнтованого розвитку регіонів потребує акцентування уваги на чинниках, які впливають на процеси розвитку та зумовлюють їхні особливості.

Дослідники Л. Гладка та А. Тіюцко стверджують, що оцінка дії чинників у будь-якому регіоні встановлює специфіку формування і використання ресурсного потенціалу. Чинники, що впливають на розвиток регіону, науковці зводять у такі основні групи: за напрямом дії (внутрішні та зовнішні), за характером дії і стійкості, за часом дії [29, с. 29–30].

До ендогенних чинників впливу на розвиток регіону О. Яковлев відносить: геополітичне розташування регіону, історичний період входження регіону до складу країни; географічне розміщення (можливість налагодження транскордонного співробітництва; етнічно-демографічний статус, кількісне співвідношення етнічних груп на території регіону тощо [168].

Під зовнішніми (екзогенними) чинниками розвитку регіону Л. Гладка та А. Тіюцко розглядають причинно-наслідкові зв'язки, зумовлені зовнішнім впливом навколишнього середовища. Серед найважливіших зовнішніх (екзогенних) чинників науковці виділяють: господарські, правові, політичні, технологічні, соціальні і інші сили впливу зовнішньої системи; законодавча база; якість складників природного середовища території; форми соціально-економічного устрою; забезпечення природними ресурсами території та умови середовища (клімат, рельєф); історично сформовані системи розміщення продуктивних сил і ін. [29, с. 30].

Що стосується внутрішніх (ендогенних) чинників впливу, то виокремлюються: спроможність накопичувати, закріплювати та використовувати інформацію; розвиток різноманітних суспільних рівнів; рівень технологічного розвитку; умови соціального існування суспільства (у т.ч. моральне виховання, відношення серед покоління); новітній, виробничий, інвестиційний, ресурсний, кадровий потенціал регіону [29, с. 30].

Варто зазначити, що чимало дослідників вказують на залежність розвитку регіонів чи окремих територій саме від можливості й здатності використовувати місцеві (незначні) ресурси, таким чином виділяючи ендогенний характер цього розвитку [20, с. 41].

Водночас поряд із вивченням ендогенних чинників доцільно згадати і про ендогенний потенціал розвитку регіону, оскільки, саме ґрунтуючись на оцінці потенціалу, формується стратегія соціально-економічного розвитку регіону.

На думку І. Вахович [20, с. 41] і М. Забедюк [55, с. 1], ендогенний потенціал регіону – це:

- сукупність ресурсів на певній території та здатність ефективно їх використовувати;
- спроможність виявляти й залучати незадіяні джерела розвитку задля забезпечення ефективного функціонування території.

Науковець виокремлює такі складові ендогенного потенціалу регіону: природно-ресурсний, підприємницький, людський, геоекономічний, виробничий,

інноваційний, фінансовий, інфраструктурний та рекреаційно-туристичний потенціали [54].

Повністю поділяємо думку І. Вахович та М. Забедюк, що саме ендегенно орієнтований розвиток регіонів, який базується на спроможності територіальних утворень нагромадити та активізувати внутрішній потенціал і дасть можливість зміцнити роль регіону в розвитку економіки країни [20].

З огляду на викладене можемо об'єднати внутрішні чинники розвитку регіону у дві групи:

1) ресурсні чинники (розвиток регіону ґрунтується на визначенні ендегенного потенціалу останнього, тобто враховуються наявні ресурси і прогнозується можливий розвиток регіону);

2) організаційно-управлінські чинники (розвиток регіону залежить від ефективності прийнятих управлінських рішень).

Проаналізуємо теоретичний доробок та еволюцію концептуальних засад ендегенно орієнтованого розвитку регіону (табл. 1.2).

Детальніше зупинимось на тих теоріях, які становлять практичний інтерес у контексті нашого дослідження. Так, теоретичні уявлення про суть, чинники, природу і форми ендегенно орієнтованого розвитку регіону безперервно розширюються та урізноманітнюються. Загальновідомою основою для розвитку регіону вважаються теорії і моделі, котрі беруть свій початок від різноманітних поглядів учених, а саме таких як У. Айзард, А. Вебер, В. Кристаллер, В. Лаунхардт А. Льош, А. Маршалл, Б. Олін, Й. Тюнен [136, с. 3].

Насамперед слід підкреслити особливе значення теорій розміщення, до яких відносимо: теорію розміщення сільського господарства Й. Тюнена (автор порівнює співставлення транспортних витрат на перевезення продукції від місця виробництва до ринку, виділяє сприятливі зони для розміщення в їхніх межах тих чи інших видів сільськогосподарського виробництва); теорію розміщення промисловості А. Вебера (науковець аргументує розміщення промисловості через оцінювання співвідношень транспортних витрат, затрат праці та впливу чинника агломерації); теорію центральних місць В. Кристаллера (учений доводить потребу у виробленні

товару в окремому, тому чи іншому регіоні (населеному пункті) та обґрунтовує створення оптимальної структури ринкових зон, що забезпечить мінімізацію переміщення) [7, с. 25–26].

Теорії розміщення слугували класичною базою регіональної економіки й надали науково-дисциплінарну ідентифікацію, а також визначили її теоретико-методологічну основу: економіка регіонів є галуззю економічної науки, яка вводить вимір «простір» в аналіз діяльності ринку. Дані теорії стали основою дослідження як економічних так і просторових механізмів появи диспропорцій у розподілі діяльності, що дало змогу здійснити інтерпретацію територіальної нестійкості та ієрархічності. Розвиток даних теорій пов'язаний з теоретичним обґрунтуванням моделей територіальної організації виробництва, засновниками яких є такі науковці як А. Льош, У. Айзард, А. Маршалл [136, с. 3].

У свою чергу В. Кристаллер у науковій праці «Центральні місця в Південній Німеччині» обґрунтовує теорію, що враховує особливості розташування населених пунктів, або, як він їх ще називав, «центральних місць». Під центральними місцями науковець розглядав економічні центри, які забезпечують продукцією свій регіон. Центральним місцем згідно з його теорією, могла виступати як сільська місцевість, так і міські поселення. Ця теорія дає роз'яснення потреби у виготовленні окремих товарів та послуг у чітко окреслених селищах чи великих містах [7, с. 28].

Отже, на основі описаної теорії можуть бути створені економічна і вигідний та ендегенно орієнтовані структури ринкових зон, забезпечені найкоротші маршрути пересувань, розроблені оптимальні адміністративно-територіальні органи управління.

У продовження теорії центральних місць А. Льош розробив теорію просторової економічної рівноваги, описану у праці «Просторова організація господарства». Науковець обґрунтував ідею оптимальної конфігурації районів і побудував абстрактну модель районування території у вигляді сот. У центрі шестикутника – центральне місце. Кожен район містить інші райони, які мають також форму шестикутника [153, с. 189].

**Еволюція концептуальних засад ендегенно орієнтованого розвитку
регіону ***

Період	Теорія (представники)	Територіальні ознаки	Ендогенні особливості
IV–III с. до н. е.	Моделі «ідеальної держави» (Платон, Арістотель)	Дослідження економічного розвитку в просторовому вимірі	Господарська самостійність сімейних хазяйств
XV–XVII ст.	Соціальні утопії (Т. Мор, Т. Кампанелла)		Моделювання ідеального суспільного устрою на основі самозабезпечення
XVII – XVIII ст.	Теорія «абсолютних переваг», теорія «відносних переваг» (Дж. Стюарт, А. Смітт, Д. Рікардо)	Дослідження спеціалізації регіонів у територіальному розподілі праці	Спеціалізація регіонів на виробництві товарів з мінімальними витратами
XIX – перша пол. XX ст.	Теорія сільськогосподарського розміщення, «ідеальний об’єкт», «ізольована держава» (І. Тюнен)	Зародження регіональної економіки. Розробляються теорії розміщення господарської діяльності	Пошук шляхів оптимізації структурної будови господарських систем. Обґрунтування рушійної ролі інновацій та підприємництва в економічному розвитку
	Теорія розміщення промисловості (А. Вебер)		
	Теорія центральних місць (В. Кристаллер, А. Льош)		
	Інновації та підприємництво (Й. Шумпетер)		
Друга пол. XX ст.	Концепція регіональної науки (У. Айзард)	Сформувався напрям регіональної науки, що вивчає регіони як цілісні системи. Досліджується просторова організація економічного розвитку, зосереджується увага на розвитку людського капіталу.	Спроба формування самодостатніх територіальних систем. Розробляються засади ендогенного розвитку. Основною метою соціально–економічного розвитку виступає забезпечення потреб людини
	Парадигма світ-системного підходу (Ф. Бродель, І. Валлерстайн)		
	Теорія «центрів росту» (Ф. Перру)		
	Теорія кластерів (М. Портер)		
	Концепція ендогенного зростання (Р. Лукас, П. Ромер)		
	Теорія біорегіоналізму (П. Берг, Р. Десмон)		
	Концепція сталого розвитку		
Поч. XXI ст.	Парадигма регіонального саморозвитку , теорія «нового регіоналізму»	В основу розвитку покладені інтереси регіонів, відповідальність лягає на місцеву владу	

* Складено за даними [7, с. 25–26; 17, с. 16–17].

Використовуючи математичний апарат, науковець визначає радіус збуту різноманітних товарів, враховуючи при цьому витрати на транспортування й чинник попиту як функцію ціни. Товари з однаковими радіусами реалізації призводять до

формування окремої категорії ринків. Ці ринки тісно наближаються один до одного, утворюючи мережу шестикутника, яка покриває усю територію.

Підґрунтям для багатьох теорій регіонального розвитку став імпульсний підхід, зокрема, на його основі сформувалися неокласичні теорії регіонального розвитку, котрі ґрунтуються на макроекономічних підходах політичної економії та враховують міжрегіональну мобільність чинників виробництва, транспортні видатки, міжрегіональну торгівлю. Відомими представниками даного напрямку досліджень регіональної економіки є такі науковці як Р. Солоу, Р. Барро, Д. Бортс, Х. Зіберт, Д. Ромер,. Зазначена група теорій мала на меті пояснити виникнення зростання й економічного розвитку на локальному рівні, багатство одних та бідність інших регіонів, різна динаміка зростання регіонів. Економічний розвиток регіонів у них визначається як здатність місцевої економічної системи знаходити і безперервно відновлювати характерну роль (відповідно і рівновагу) у міжнародному розподілі праці через радикальне використання ресурсів, котрими вона володіє. До цього напрямку теорій щодо регіонального зростання можна віднести модель Р. Холла і Ч. Джонса, яка окрім звичних виробничих факторів розвитку (капітал, праця, технології) охоплює інституційні та соціальні фактори, а також державну політику, інфраструктурне середовище [182, с. 85].

Водночас, науковці Х. Сала-і-Мартін, Р. Солоу, Г. Менкью, Д. Ромер, Д. Уейл в теорії конвергенції розглядають розвиток як процес, що має тенденцію до рівноваги через вплив ринкових сил. У рівновазі існує не тільки оптимум розподілу ресурсів, а й рівний розподіл виробничих факторів у просторі, який гарантує, мінімально, як тенденцію, однаковий рівень розвитку між країнами та регіонами. Поряд з цим, емпіричні дослідження показали зростання диспропорцій у розвитку між країнами, внаслідок чого виник термін «умовна конвергенція». Дивергенція, яка ґрунтується на кейнсіанській теорії, через вплив як позитивного, так і негативного зворотного механізму зв'язку, кумулятивного «притягування і відштовхування» виробничих ресурсів, відповідно із бідніших регіонів у багаті, передбачає не тільки незмінність, а й поглиблення диспропорцій у розвитку країн та регіонів. Отже, не дає

чіткої відповіді економічна теорія, чи у розвитку відбувається процес зменшення диспропорцій. Можлива як дивергенція, так і конвергенція [196, с. 2].

Наприкінці 70-х рр. XX ст. у Європі розпочинається розробка нової теорії регіонального розвитку, котра ґрунтується на застосуванні ендogenous потенціалу регіонів, – теорії саморозвитку (ендogenous розвитку регіонів). Дана теорія була покликана щоб сприяти забезпеченню регіонів до самодостатності на засадах існуючого соціально-економічного потенціалу територій. У цій теорії йдеться про використання місцевих конкурентних переваг, культуру менеджменту, промислові традиції, які пізніше будуть основою концепції конкурентоспроможності територій. Факторами виникнення даної теорії було зростання кількості регіонів, які зацікавлені у власному розвитку, а також посилення конкуренції регіонів, що стає рушійною силою для удосконалення територіального управління [37, с. 143].

Значну увагу останнім часом надають теорії «нової економічної географії» (NEG) П. Кругмана (розвинута надалі разом з М. Фуджита і А. Венаблесом), що розглядає розосередження та агломерацію економічної активності як вагомий фактор регіонального розвитку. В моделі П. Кругмана просторове розосередження виробництва залежить від доцентрових сил, які сприяють централізації, і відцентрових сил, що стимулюють децентралізацію економічної активності. Від вартості транспортних витрат залежить характер впливу цих сил, який пов'язаний із доставкою товарів. Головним досягненням сучасної економічної географії вважається мотивування взаємодії розміру ринку із розміром внутрішньої просторової економіки підприємств, їхніми транспортними витратами. Це дає змогу визначати розмір ринку ендogenous чинниками. Закон кумулятивної причинності починає діяти за нечисленних транспортних витрат, а саме: тенденцію до концентрації в місцях із великим розміром ринку має виробництво товарів та послуг, а ринок, де зосереджується виробництво, буде мати більші розміри [187, с. 5].

Поряд з цим, за твердженням ряду закордонних науковців теоретичні моделі нової економічної географії, не можуть відповідно висвітлити вплив низки факторів, які розкривають територіальне розосередження економічної активності, у тому числі інституційної, соціальної та культурної природи, а також будуються на істотних

спрощеннях і гіпотезах, які стосуються економічної структури, конкуренції, транспортних витрат, поведінки споживачів та компаній, і денонсує з реальними процесами, що відбуваються у світі [81, с. 48].

Удосконалюючись, теорія ендогенно орієнтованого розвитку актуалізує використання людського потенціалу і знань як основних факторів розвитку. На думку науковця Ю. Верланова, досвід та знання збільшуються за тих самих причин, що й капітал, оскільки люди приймають рішення інвестувати ресурси в діяльність, яка дає підстави сподіватися на їхнє зростання, вони займаються науково-дослідницькою діяльністю, створюють нові ринки, товари та нові виробничі процеси [22, с. 20].

Ще з 70-х рр. XX ст. попри визнання ролі людського та інформаційного чинників для територіального розвитку, концепція економіки знань сформувалась у процесі дослідження закономірностей економічного розвитку світової спільноти лише протягом останніх 15–20 років.

Все популярнішими у 80-х рр. стають державні та місцеві програми розвитку територій з урахуванням концепції сталого розвитку, згідно з якими, вирішення сучасних проблем не повинно створювати загрози для наступних поколінь у задоволенні їхніх інтересів. Поняття «сталий розвиток» охоплює не тільки екологічний аспект, а й політичний та соціально-економічний і належні механізми мають системний характер.

В 90-х рр. XX ст. розвивається концепція регіональних інноваційних систем (РІС) для підвищення конкурентоспроможності, забезпечення сталого розвитку територій та покращення регіонального середовища.

Розвинену інноваційну інфраструктуру передбачає концепція РІС для управління інноваційними процесами і створення регіонального центру, а також налагодження ефективних взаємозв'язків між суб'єктами інноваційної діяльності та присутність регіональних інноваційних програм, які розробляються регіональною владою за участю зацікавлених суб'єктів з метою активізації інноваційних процесів. Концепції РІС для практичного застосування необхідні важливі державні інвестиції, зокрема, для створення інноваційної інфраструктури. Однак, як зазначають

закордонні дослідники, інфраструктура сама по собі, хоч і є потрібною умовою інноваційного розвитку, але без налагоджених ефективних мереж співробітництва та взаємодії не відіграватиме значної ролі. Поряд з цим, в Україні ще не набула практичних ознак концепція РІС [183, с. 11].

Що стосується концептуальних засад ендogenно орієнтованого розвитку регіону другої половини ХХ ст. та початку ХХІ століття, то насамперед відзначимо напрацювання французького економіста Ф. Броделя [108]. Науковець застосовує поняття «світ-економіки», під яким розглядає територію планети, що відрізняється економічною незалежністю, самодостатністю та внутрішньою єдністю. За словами Ф. Броделя, кордони світ-економіки проходять там, де починаються інші світ-економіки, а центри світ-економіки можуть зміщуватися в процесі економічного розвитку. Водночас виділяємо сутнісною характеристикою світ-економіки ієрархічну побудову взаємопов'язаних зон.

Історик американського походження І. Валлерстайн, як і Ф. Бродель, виокремлює критерії самодостатності та вводить поняття «світ-система». на думку науковця, світ – система за структурою містить ядро (центр системи, що відрізняється рівнем економічного, культурного, наукового розвитку), периферію та проміжну зону.

Загалом концепції Ф. Броделя та І. Валлерстайна знайшли застосування в дослідженні ефективних шляхів регіонального розвитку [19]. Водночас описані дослідниками системи передбачають відокремленість (закритість) від зовнішнього світу, що у свою чергу веде до ендogenно орієнтованого розвитку, базуючись на внутрішніх ресурсах. Саме самодостатність і самозабезпеченість, що проявляється у забезпеченні належних умов життя населення, соціально-економічного розвитку регіону через застосування внутрішніх ресурсів, виділяємо як одну з основних характеристик ендogenно орієнтованого розвитку регіону.

Теорія «центрів росту», запропонована Ф. Перру, відома також як теорія «полюсів зростання», полягає у пошуку ефективних шляхів вирішення проблем просторової організації господарських систем. Французький вчений обґрунтував поділ галузей виробництва з огляду на тенденції їх розвитку: 1 група – повільні

темпи розвитку (деградація); 2 група – швидкі темпи розвитку, що не чинять впливу на інші галузі; 3 група – швидкі темпи розвитку та значний вплив на інші галузі (профілюючі). Науковець зазначає, що «центри росту» виникають саме в межах профілюючих галузей. Продовжуючи напрацювання й розвиваючи цю теорію, Ж. Будвіль пропонує під «центрами росту» розуміти окремі населені пункти, де концентруються профілюючі галузі [19].

Зазначена теорія знайшла застосування в розробленні стратегій регіонального розвитку. На наш погляд, у рамках ендогенно орієнтованого розвитку регіонів використання теорії «центрів росту» дасть змогу ефективніше задіювати внутрішній потенціал і сприяти пришвидшенню темпів розвитку регіону.

Варто приділити увагу теорії кластерів, запропонованій американським економістом М. Портером [126]. Згідно з цією теорією під кластерами розуміють взаємозалежні підприємства та установи, які зосереджені в межах певної географічної області. Значення запропонованої теорії зростає в умовах підвищення конкурентоспроможності регіонів, зокрема, підприємств, що входять до кластера. Ендогенність цієї теорії чітко окреслена акцентуванням уваги саме на спроможності кластерів до ефективного використання власних внутрішніх ресурсів для досягнення найкращих результатів розвитку регіону. Водночас теорія кластерів передбачає зростання економічної активності населення та соціально-економічних умов життя при забезпеченні всебічного розвитку територій з використанням інноваційної складової.

Особливої уваги заслуговує концепція ендогенного зростання. Їх прихильниками є Р. Лукас [188], Дж. Франкель [180], Ц. Гріліхес [181], П. Ромер [195]. Моделі ендогенного зростання, запропоновані зазначеними науковцями, обґрунтовують важливу роль знань, потребу в їхньому накопиченні та розповсюдженні.

Так, розроблена Р. Лукасом в рамках концепції ендогенного зростання модель визначає людський капітал як ендогенну складову, що має ключове значення, оскільки є не лише засобом для досягнення регіонального розвитку, а й метою цього розвитку [188].

Дослідник П. Ромер [195] запропонував модель, згідно якої знання виступають рушійною силою економічного зростання, а інвестиції необхідно спрямовувати не у фізичний, а в інтелектуальний потенціал. Науковець розглядає ендегенний розвиток регіонів з позиції інтелектуального знання. Загалом саме П. Ромера вважають основоположником теорії ендегенного зростання.

Серед основних положень моделі ендегенного зростання П. Ромера відзначимо [195]:

- чинники довгострокового економічного зростання є важливішими за результати монетарної або фіскальної державної політики у сфері протидії циклічним коливанням;
- технологічні зміни розглядаються як ендегенний чинник, показують, що знання можуть стати основою довгострокового економічного зростання;
- на ринкові стимули реагують технологічні зміни, які відбуваються завдяки діяльності людей; [146]
- як специфічний вид товару розглядаються виробничі технології, а витрати на їхнє створення прирівнюються до постійних виробничих витрат. При цьому подальше використання виробничих технологій не несе за собою витрат.

У розробленій моделі П. Ромер припускає, що знання віддзеркалюють граничну продуктивність праці, а виробнича функція моделюється як виробництво споживчих товарів, і яка включає потоки знань [146, с. 21–23].

Науковець здійснює поділ економіки на три сектори: дослідницький, проміжний і виробничий (кінцевої продукції) та обґрунтовує існування взаємозв'язку між споживанням і знаннями, необхідними для розширення споживання в майбутньому [195]. Повністю погоджуємося з твердженням щодо важливості накопичення знань. На нашу думку, саме наявність інтелектуального, а отже, й інноваційного потенціалу є запорукою ендегенно орієнтованого розвитку регіону. До слова, у 2018 р. отримали премію Шведського національного банку з економічних наук пам'яті Альфреда Нобеля П. Ромер та У. Нордхаус за розробку інструментів, потрібних для досягнення довгострокового стійкого зростання [146]. Зокрема, науковці обґрунтували взаємозв'язок інновацій і забруднення

навколишнього середовища, здійснили прогноз цієї взаємодії та оцінили майбутні її наслідки в довгостроковій перспективі [62].

Що стосується теорії біорегіоналізму, то основним її покликанням є потреба в збереженні навколишнього середовища та мінімізації негативного антропогенного впливу на нього. Автори цієї теорії – вчені-екологи П. Берг та Р. Десмон – що запропонували поняття «біорегіон», під яким розглядають територію чи регіон, функціонування якого спрямовано на збереження екології поряд із повним забезпеченням потреб населення. Теорія «біорегіоналізму» має на меті поєднання економічної, культурної, виробничої та інших складових функціонування регіону із його екологічним потенціалом [26; 173].

Досліджуючи питання еволюції теорій ендегенного зростання, слід згадати напрацювання італійського економіста Дж. Бекаттіні, який у 70-х рр. XX ст. обґрунтував феномен підвищення конкурентоспроможності малих і середніх підприємств через регіональний розвиток. Науковець запропонував нову парадигму організації виробництва (на прикладі Італії), що ґрунтувалася на створенні промислових округів (дистриктів). Запропоновані до створення округи характеризувалися трьома особливостями: підтримка «родинного бізнесу» як соціально-економічної ідентичності Італії, що передбачає наявність горизонтальних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання; існування системи зрівноваження цін, що забезпечується сукупністю підприємств, враховує рівень доходів регіону та світові ціни на аналогічні продукти чи послуги; створення округів у традиційних італійських секторах промисловості (текстильне виробництво та виробництво товарів зі шкіри, виробництво керамічної плитки, меблева промисловість), оскільки в цих секторах ефективнішою є діяльність малих і середніх фірм, а не великих корпорацій [172]. Загалом праці Дж. Бекаттіні зробили значний внесок у розвиток теорії ендегенного розвитку регіонів, а наукові напрацювання використовувалися американськими економістами, зокрема в процесі розробки концепції регіональних і локальних кластерів [13, с. 42].

Дослідження засад ендегенно орієнтованого розвитку регіону і далі триває. Так, на початку XXI ст. в Європі широкого розповсюдження набула концепція

«нового регіоналізму». Основним її принципом є застосування внутрішнього територіального потенціалу в умовах узгодженої взаємодії суб'єктів економічної діяльності певної території. Сучасні теорії ендегенно орієнтованого розвитку націлені на посилення конкурентоспроможності регіону, здатності ефективно використовувати внутрішні ресурси з метою самозабезпечення та використання локальних завдань [146, с. 20–28].

Досліджуючи сучасний досвід регіонального розвитку країн Євросоюзу, В. Прохорова обґрунтовує необхідність стимулювання внутрішнього розвитку регіонів України на основі використання місцевих умов і ресурсів, тобто спираючись на ендегенну складову. Науковець вивчає сучасні моделі регіональної політики Євросоюзу та виокремлює їхні основні принципи, зокрема: стратегічний підхід в напрямі впровадження інновацій спільними зусиллями, сприяння ефективному використанню джерел енергії, підвищення рівня життя населення через посилення регіональної взаємодії [131].

Чимало вітчизняних дослідників присвятили свою увагу теорії «нового регіоналізму». Так, Ю. Гладкий, А. Чистобаєв стверджують, що регіональний розвиток повинен ґрунтуватися насамперед на внутрішньому потенціалі – місцевій економіці та перевагах міжсекторного виробництва, при цьому лівова частка владних повноважень має належати регіональним органам управління [30, с. 140].

Під керівництвом вітчизняного економіста В. Гейця у праці «Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку» було здійснено спробу науково обґрунтувати перехід України до застосування моделі ендегенного зростання. Крім того, група науковців здійснила аналітичну оцінку внутрішніх і зовнішніх чинників економічного зростання, окреслила важливість ендегенної складової для розвитку країни та її регіонів, підвищення якості життя населення, інноваційного оновлення виробничих галузей та інтеграції у світову економічну систему [52].

Серед особливостей сучасного розвитку регіонів Європи – орієнтація на саморозвиток, що призводить до зміни політичного простору. Дослідження Є. Кіш у сфері регіональної політики Європейського Союзу показали, що ідеї «нового

регіоналізму» призводять до співпраці з окремими регіонами держави. Отож, ці регіони набувають ознак самостійного суб'єкта господарювання у загальноєвропейських процесах та отримують право на самостійні дії. При цьому концепція регіонального саморозвитку розглядає варіанти розбіжності інтересів регіону з інтересами країни, особливості взаємозв'язків зі світовими ринками. Регіоналізм набуває все більшого розповсюдження в Європі, оскільки регіони стають основними економічними одиницями, набувають власного економічного та політичного статусів [68, с. 31–35].

Як бачимо, на теренах Європи спостерігається тенденція до підвищення ролі регіонів у структурі Європейського Союзу через розширення власних повноважень, набуття прав в управлінні соціально-економічним, політичним середовищем регіону. У таких умовах виникають питання створення принципово нового інституту в управлінні регіональним розвитком ЄС, зокрема, виникла потреба в створенні центрів управління регіонами.

Новим етапом європейської інтеграції є практичне втілення концепції «Європи регіонів», що полягає у створенні наднаціональних органів регіонального управління. Спостерігається посилення самостійності регіонів (децентралізація влади, деконцентрація фінансових ресурсів, розширення прав місцевої влади), і ці процеси характерні для Німеччини, Франції, Іспанії, Італії, Австрії, Бельгії та інших країн ЄС [84, с. 394–395].

Поділяємо думку В. Ковальчук, яка вбачає два основні шляхи європейського регіонального розвитку: 1) об'єктивна готовність регіонів до самостійності, незалежної взаємодії з глобальним простором, призведе до подальшого процесу «розмивання» кордонів; 2) відбудеться посилення Європейського Союзу через регіоналізацію, коли об'єднана європейська спільнота посилить себе як єдиний структурований багатоцетровий організм [84, с. 393–395].

Дослідник М. Скрипниченко обґрунтовує потребу в застосуванні принципів теорії «нового регіоналізму» для вітчизняної економіки, зокрема, побудови нової моделі розвитку держави [113, с. 9].

Отже, на сучасному етапі ендегенний розвиток регіонів виражений в посиленні їхньої самостійності й самозабезпеченості. Ідея самостійного розвитку регіонів знайшла відображення в «новому регіоналізмі», теорії, яка сформувалася наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. та продовжує розвиватися. Зміни у світовій економіці, глобалізаційні процеси, політична нестабільність посилюють значення та роль регіону, який розглядається як складний, багатофункціональний, багатоцентровий суб'єкт господарювання.

Підсумовуючи викладене, можемо стверджувати, що ендегенна складова присутня практично в усіх основних теоріях розвитку регіонів. Це підтверджує вагомість цієї складової та стимулює до поглиблення її застосування.

Розкриваючи сутність ендегенно орієнтованого розвитку регіонів, необхідно звернути увагу на характеристики, які його визначають (рис. 1.1).

Розглянемо детальніше кожен із зазначених характеристик. Так, забезпеченість має важливе значення в процесі ендегенно орієнтованого розвитку регіону, оскільки ця характеристика дає змогу оцінити здатність останнього до самозабезпечення, наявність необхідних ресурсів і можливість їх використовувати в процесі господарської діяльності. Окремо виділяємо характеристику незалежності, під якою розглядаємо фінансову, ресурсну, територіальну незалежність регіону. Ця характеристика допомагає оцінити можливість регіону самостійно функціонувати (без зовнішньої підтримки) та розвиватися. Під стійкістю розуміємо здатність регіону протистояти дестабілізуючим зовнішнім чинникам, мінімізувати негативний вплив внутрішніх чинників. Конкурентоспроможність ендегенно орієнтованого розвитку регіону розуміємо як здатність забезпечити власну діяльність за рахунок ефективного розподілу та використання ендегенного потенціалу на високому рівні, що дасть змогу конкурувати з іншими регіонами у сфері виробленої продукції чи наданих послуг [19, с. 21]. Що стосується ефективності, то розуміємо під цією характеристикою забезпечення результативного соціально-економічного зростання регіону на основі раціонального використання його ендегенного потенціалу.

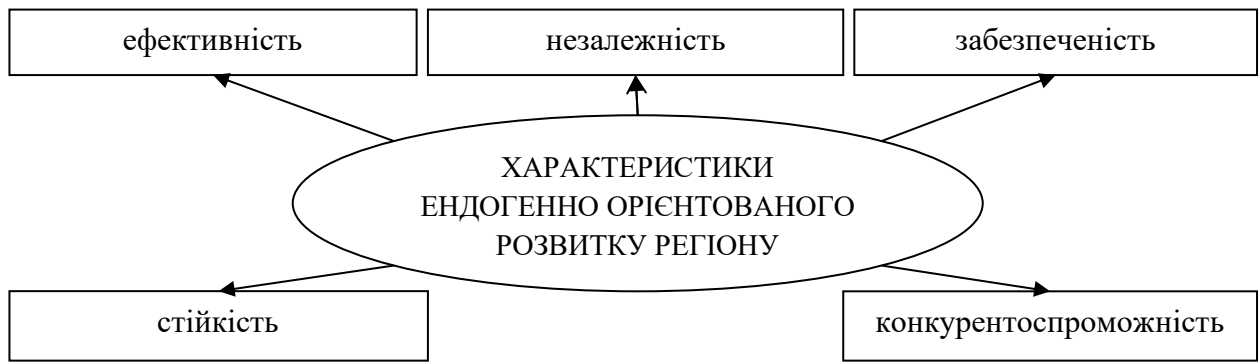

Рис. 1.1. Характеристики ендегенно орієнтованого розвитку регіону. *

* Складено автором на основі джерела [19, с. 21].

Загалом, І. Вахович, М. Забедюк розглядають ендегенно орієнтований розвиток регіону «як процес динамічного відтворення його економічної, соціальної та екологічної сфер, що дозволяє забезпечити регіональні потреби на основі ефективного використання ендегенного потенціалу та його нарощення через посилення процесів внутрішньої інтеграції та інновацій, максимізації позитивного та протистояння негативному впливу екзогенних факторів, забезпечення конкурентоспроможності» [19, с. 22].

Варто наголосити, що для ендегенно орієнтованого розвитку регіону також важливе значення має зростання внутрішнього попиту на товари і послуги власного виробництва, розширення внутрішнього ринку регіону, посилення внутрішньої конкуренції.

До чинників ендегенно орієнтованого розвитку регіону в існуючих умовах слід віднести: територіальне розташування; наявність місцевих ресурсів; здатність накопичувати, сприймати та використовувати інформацію; рівень технологічного розвитку суб'єктів господарювання регіону; соціально-економічний рівень існування суспільства (забезпеченість, моральне виховання, освіта, співвідношення між поколіннями); інноваційний, інвестиційний, ресурсний, виробничий, людський потенціал регіону; якість управління регіональним розвитком, прозорість формування та розподілу фінансових ресурсів, контроль за управлінськими рішеннями влади з боку громадянського суспільства тощо.

Отже, в цілях нашого дослідження, під ендегенно орієнтованим розвитком регіону розумітимемо складний, динамічний, багатоаспектний процес позитивних змін в економіці регіону, зумовлених впливом внутрішніх чинників економічного зростання (знання, технології, інформаційний, креативний, людський, природно-ресурсний, інвестиційний потенціали), спрямований на пожвавлення економічної активності, нарощення внутрішнього потенціалу регіону та раціональне використання, пошук невикористаних джерел і незадіяних ресурсів зростання, що сприятиме мінімізації міжрегіональних диспропорцій, формуванню комунікативних мереж, поглибленню спеціалізації та формуванню регіону як самодостатньої просторової системи [81].

1.2. Економічна природа та причини виникнення фінансових дисбалансів регіонів

У сучасних умовах економічного розвитку актуальними залишаються питання ідентифікації та обґрунтування економічної сутності фінансових дисбалансів, особливостей їхнього виникнення, форм прояву тощо. Докладніше розглянемо існуючі наукові підходи, які торкаються дослідження фінансових дисбалансів [69].

Так, автор Т. Щетілова розглядає визначення «дисбаланс» як «неврівноважений стан об'єкта чи порушення параметрів, які розкривають об'єкт як цілісність, та процеси змін у діяльності і розвитку об'єкта» [167, с. 107]. Науковці разом з М. Скрипниченко досліджують порушення рівноваги, або, дисбаланс як внутрішню притаманну особливість ринкової економіки, і яка «впливає» з природи, а рівновага є лише її тимчасовим станом [114, с. 397].

Термін «дисбаланс» у Регулятивному акті ЄС №1176/2011 «Про попередження та корекцію макроекономічних дисбалансів» трактується як будь-який тренд, який дає початок макроекономічним тенденціям, які негативно позначаються чи можуть негативно вплинути на нормальне функціонування економіки держави-члена економічного та валютного союзу або ЄС загалом [193].

Виділимо науковий підхід О. Лунякова, який, впроваджує у наукову термінологію поняття «дисбаланси у фінансовому секторі економіки» (далі – ДФСЕ) при дослідженні фінансових диспропорцій в економіці, поряд із фінансовими дисбалансами. Учений виокремлює такі відмінності між фінансовими дисбалансами й дисбалансами у фінансовому секторі економіки:

«- причини формування (для фінансового дисбалансу – переважно екзогенні шоки; для ДФСЕ – екзогенні та ендегенні шоки);

- сфера виникнення (для фінансового дисбалансу – окрема фінансова установа, сукупність фінансових інституцій, державні фінанси, фінансова система тощо; для ДФСЕ – фінансовий сектор економіки);

- врахування цінових диспропорцій (при трактуванні фінансових дисбалансів – диспропорції цін на реальні та фінансові активи; при визначенні ДФСЕ – лише диспропорції цін на фінансові активи);

- інструментарій зменшення (для фінансового дисбалансу – всі інструменти державного регулювання економіки; для ДФСЕ – переважно інструментарій монетарного й макроруденційного регулювання)» [101, с. 10].

Погоджуємося із Л. Сімків, щодо необхідності подолання існуючих територіальних диспропорцій шляхом впровадження заходів державного регулювання конкретно-цільового характеру [144, с. 123–125] Досліджуючи регіональні диспропорції науковець відзначає, що вони найбільш суттєво проявляються в показниках валового регіонального продукту (ВРП) на одну особу і валового внутрішнього продукту (ВВП) на одну особу.

Цілком поділяємо думку О. Лунякова стосовно існування взаємозв'язку між визначеннями «фінансові дисбаланси», «фінансова стабільність», «фінансова нестабільність», «фінансова стійкість» та «фінансова вразливість» [102, с. 248].

Фінансові дисбаланси автори О. Новосьолова та Л. Сідельникова тлумачать як «стійке відхилення динаміки фінансових змінних від довгострокових історичних траєкторій або економічно обґрунтованих значень унаслідок іманентних деформацій у взаємодії зовнішнього фінансування та цін активів, що призводить до порушень у функціонуванні фінансової системи в цілому, а при значному накопиченні та

тривалій дії – до виникнення фінансової нестабільності, що за відсутності дієвих заходів продукує фінансову кризу» [141, с. 43]. На наш погляд, таке визначення повною мірою відображає сутність фінансових дисбалансів, однак варто вказати на наявність у них таких характеристик, як циклічність та економічна природа виникнення.

Розглядають фінансові дисбаланси як на макро-, так і на мікрорівні. Зазначимо, що на макрорівні виокремлюють глобальні фінансові дисбаланси, які чимало науковців пов'язують насамперед із нерівністю обміну економічними ресурсами між країнами світу [94]. Так, швидкі темпи економічного зростання окремих країн пов'язуємо з низькими витратами на виробництво продукції, наприклад, таких держав, як Китайська Народна Республіка (КНР) та інших держав Південно-Східної Азії, що дало змогу їм потіснити на світових товарних ринках розвиненіші та економічно стабільніші країни. Дані процеси впливають на торговельні баланси країн, що розвиваються позитивно, а негативно – на баланси більш розвинених держав, збільшуючи їхні борги, внаслідок чого виникають фінансові дисбаланси [53].

У рамках нашого дослідження відзначаємо, що існування глобальних дисбалансів може негативно позначатися на економіці регіонів та спровокувати виникнення регіональних фінансових дисбалансів. Варто наголосити, що Міністри фінансів та керівники центральних банків країн «Великої двадцятки» (G20) у 2011 році глобальними фінансовими дисбалансами у світовій економіці, визначили наступні:

- до внутрішньої макроекономічної політики відносяться глобальні фінансові дисбаланси, а саме:
 - 1) державний борг;
 - 2) дефіцит бюджету;
 - 3) рівень приватних заощаджень;
 - 4) розмір заборгованості корпоративного сектору [69];
- до зовнішньоекономічних дисбалансів відносяться глобальні фінансові дисбаланси:
 - 1) стан торговельного балансу;

- 2) чистий притік доходів від інвестицій;
- 3) перекази коштів [179].

Вивчаючи вплив глобальних дисбалансів на економіку регіону та на виникнення регіональних фінансових дисбалансів, на нашу думку, доцільно зазначити, що, зокрема, дисбаланси державного бюджету можуть стати причиною недостатнього фінансування окремих галузей економіки регіону, а також соціальної сфери регіону, а це може викликати появу нових регіональних дисбалансів.

Що стосується дослідження фінансових дисбалансів на рівні економіки регіону, то, на нашу думку, заслуговує на увагу науковий підхід, запропонований М. Корнєєвим [88; 89; 90], відповідно до якого розглядаються змістовні характеристики фінансових дисбалансів:

- 1) спричинені фінансіалізацією;
- 2) циклічні, зумовлені специфічними чинниками;
- 3) проявляються, формуються, виникають, накопичуються;
- 4) мають різноспрямовані наслідки;
- 5) мають економічну природу формування.

Прояви фінансових дисбалансів на регіональному рівні покажемо на рис. 1.2.

Однією з особливостей регіональних фінансових дисбалансів є їхній взаємозв'язок з асиметріями регіонального розвитку, оскільки вони часто виникають внаслідок існування таких. Як зазначає А. Шпак, соціально-економічна асиметрія регіонів – це стійкі відхилення умов і результатів соціально-економічного розвитку регіонів відносно до системи прийнятих соціальних стандартів та рівнів економічного розвитку, які негативно позначаються на стабільному економічному зростанні країни та її регіонів, порушують гармонію в суспільстві, поглиблюють ризики виникнення кризових ситуацій, сповільнюють соціально-економічні перетворення в країні [164, с. 215].

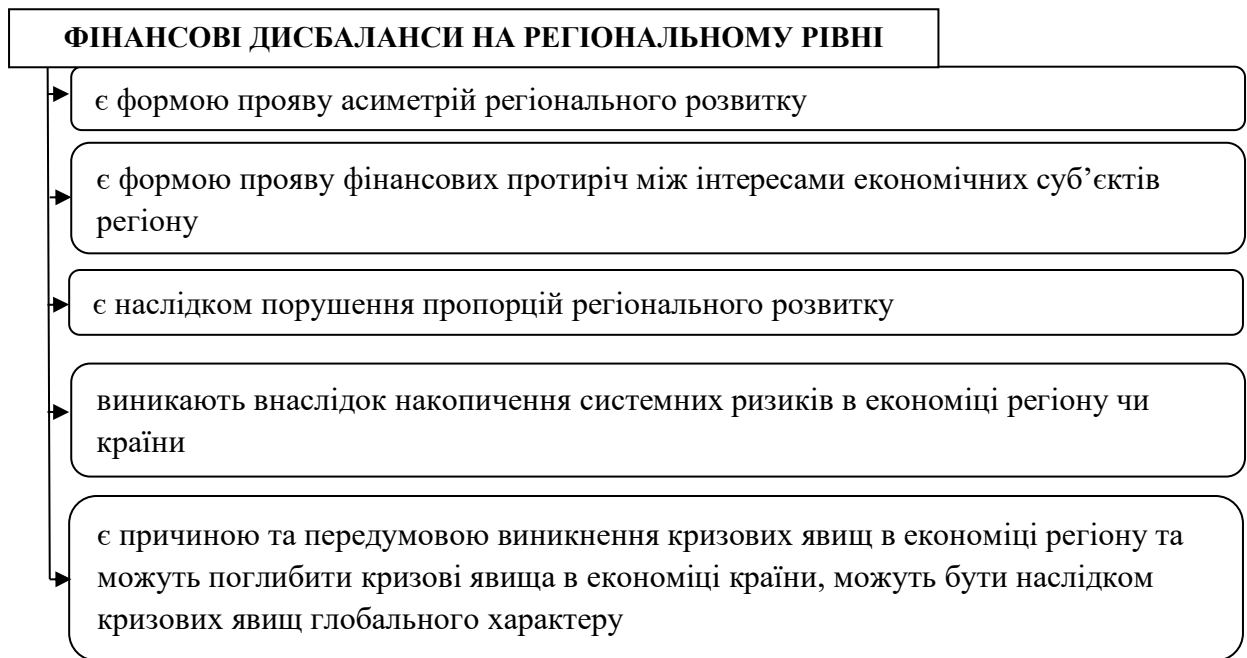

Рис. 1.2. Прояви фінансових дисбалансів на регіональному рівні. *

* Розроблено автором.

Погоджуємося з твердженням І. Сторонянської [151, с. 103–110], що асиметрія зумовлює диференціацію міжрегіональних відмінностей в економічному та соціальному розвитку територіальних систем. Аналогічних підходів до розуміння сутності поняття асиметрії регіонального розвитку дотримується І. Вахович [21].

Учений З. Варналій, досліджуючи асиметрію розвитку, трактує її як процес, що відображає деградацію територіальної системи, посилення якої зумовлює виникнення регіональних ризиків й утворення депресивних територій [41]. Загалом науковець обґрунтовує, що регіональні асиметрії у системі соціально-економічних наук становлять «процес диференціації локальних та глобальних територіальних таксономічних одиниць, який відбувається під впливом посилення нерівномірності руху факторів виробництва, конкуренції місцевих фірм і ТНК та реалізації компліментарної [7] різнорівневої (локальної, регіональної, національної, наднаціональної) політики зниження диспропорційності соціально-економічного розвитку та забезпечення його

сталості» [41, с. 616]. Крім того, З. Варналій розглядає асиметрію регіонального розвитку у системі соціально-економічних, зокрема, міжбюджетних відносин, як одну з основних загроз регіональному розвитку України [17].

Проблематика асиметрій регіонального розвитку привертає значну увагу науковців. Загалом наукові напрацювання в цьому напрямі дають підстави стверджувати, що вона відображає розбалансованість системи, відхилення від норми, порушення рівноваги, що пов'язано зі змінами та розвитком економічної системи [86, с. 13–15]. Зокрема, В. Колчков обґрунтовує виникнення асиметрій між регіонами, які відрізняються в рівнях розвитку [86, с. 13–15].

Посилення асиметричності розвитку регіонів України відомий вітчизняний науковець В. Геєць пов'язує з особливостями перетворення адміністративно-командної системи, що відбувалися на принципах ортодоксальної неоліберальної моделі, в результаті чого корпоративізм отримав істотні важелі впливу на політичні рішення, що й поглибило суперечності у розвитку регіонів країни, зокрема, у частині поширення нерівності й бідності [27, с. 12; 45].

Науковці О. Дуткіна та П. Дуткін пропонують регіональну соціально-економічну асиметрію розглядати як певний стан розвитку регіону, що виникає у певний часовий проміжок і характеризується відхиленнями кількісних та якісних показників соціально-економічного розвитку від нормативних (граничних) або середніх значень показників загалом в країні [50]. Тобто можемо стверджувати, що науковці розглядають регіональну соціально-економічну асиметрію як сукупність дисбалансів (відхилень), які виникають в країні. Повністю погоджуємося з ними, що регіональна соціально-економічна асиметрія тісно корелює з нерівномірностями соціально-економічного розвитку регіонів; диспропорціями територіальної структури національної економіки; нерівномірностями перебігу процесів [50].

Крім того, серед чинників, що призводять до асиметричності й розбалансованості соціального та економічного розвитку регіональних просторів виокремлюють: географічне розташування регіону, природно-кліматичні умови, матеріально-ресурсний потенціал, демографічний потенціал, особливості

спеціалізації господарства, фінансову стійкість і забезпеченість, загальний стан соціально-економічного розвитку регіону, рівень інвестиційної забезпеченості регіону тощо [164, с. 215–216]. Водночас фінансові дисбаланси регіонального рівня поглиблюються агломераційними процесами. Агломераційний ефект веде до пришвидшеного розвитку регіональних центрів, які, як правило, відзначаються сприятливим економіко-географічним розташуванням. Це призводить до виникнення фінансових дисбалансів у сфері заробітної плати, оскільки спостерігається зростання доходів працівників регіональних центрів та нестача робочих місць на «периферії» регіону.

Наступною сутнісною характеристикою прояву регіональних фінансових дисбалансів є фінансові протиріччя між інтересами суб'єктів регіону. Як зазначає Л. Панкова, обґрунтувати необхідність гармонізації та взаємоузгодженості інтересів економічних суб'єктів доцільно на основі положень неоінституційної теорії [123, с. 35]. Зокрема, науковець визначає органи влади та населення як основні суб'єкти у системі складних консолідованих економічних відносин регіону та відзначає неоднорідність їхніх інтересів. Аналізуючи взаємоузгодженість інтересів суб'єктів економічної діяльності регіону, варто також розглядати такі групи інтересів: «регіональні інтереси – державні інтереси»; «галузеві інтереси – інтереси регіональних органів влади»; «інтереси бізнесу – інтереси населення» та ін.

Фінансові протиріччя між економічними суб'єктами регіону виникають насамперед внаслідок незадоволення потреб останніх. Для виявлення фінансових протиріч та неузгодженості інтересів регіональних економічних суб'єктів аналізують місцеві бюджети (оскільки бюджет виступає інструментом узгодження фінансових інтересів в економічних відносинах), фінансові потоки, застосовують математичні моделі для визначення економічної рівноваги регіону тощо.

Небезпека фінансових протиріч полягає в тому, що вони можуть через неможливість її суб'єктів (юридичних, фізичних осіб, держав тощо) домовитися та узгодити власні інтереси стати причиною зниження темпів розвитку економіки

досліджуваного регіону [69]. Водночас, поглиблення неузгодженості та фінансової незбалансованості, конфліктності інтересів суб'єктів регіону призводить до порушення економічної рівноваги. Інакше кажучи, фінансові дисбаланси на рівні регіону є результатом виникнення і загострення певних суперечностей між економічними суб'єктами [94].

Варто розглянути регіональні фінансові дисбаланси з позиції порушення пропорцій регіонального розвитку. За словами С. Похилько [128, с. 21], найважливішими та найзагрозливішими для забезпечення сталого розвитку регіону в сучасних умовах є еколого-економічні диспропорції, зокрема, для в переважній більшості регіонів України спостерігаються тенденції до зменшення обсягів виробництва, у тому числі й промислового, які, однак, на рівень антропогенного тиску на довкілля суттєво не впливають.

Пропорції регіонального розвитку виокремлюють: загальноекономічні пропорції регіонального розвитку (для оцінки застосовують показник співвідношення фондів відтворення; показник валовий регіональний продукт на душу населення; співвідношення використаного і виробленого ВРП); міжгалузеві пропорції регіонального розвитку (оцінюють галузеву структуру економіки регіону; пропорції міжгалузевого обміну розраховують через коефіцієнти прямих витрат); внутрішньогалузеві пропорції регіонального розвитку (оцінюють через розрахунок показників матеріаломісткості, рентабельності, фондівіддачі, продуктивності праці); міжрегіональні пропорції регіонального розвитку (співвідношення ввезення і споживання; співвідношення вивезення і виробництва продукції регіону тощо) [128, с. 21–22].

Фінансові дисбаланси також можуть виникати внаслідок накопичення системних ризиків в економіці регіону чи країни. Здебільшого ризики регіону мають характер несприятливих і небажаних подій [100]. Розглядаючи ризики розвитку регіону та враховуючи положення Закону України «Про засади держаної регіональної політики» [60], можна стверджувати, що ризики виконують роль своєрідних критеріїв соціально-економічного розвитку регіонів і їх доцільно

враховувати в процесі розроблення та впровадження стратегій регіонального розвитку.

Науковець Р. Лукиша [100], досліджуючи соціально-економічний розвиток регіонів, виокремлює такі ризики:

- ризик виникнення надзвичайної ситуації;
- ризик екологічного спрямування;
- нестабільність політичної ситуації;
- ризик відокремлення регіону;
- ризик послаблення міжрегіональної економічної співпраці;
- ризик економічної відсталості регіону;
- ризик урбанізації та активізації міграції населення;
- ризик монополізації регіональних ринків;
- ризик технічного та інноваційного «застою» регіону;
- ризик підвищення енергоємності та капіталоємності виробництва регіону;
- ризик погіршення демографічної ситуації в регіоні.

Управління ризиками з метою мінімізації їхнього впливу на економіку регіону дозволить уникнути виникнення фінансових дисбалансів на регіональному рівні.

Відомо, що фінансові дисбаланси можуть слугувати причиною та передумовою виникнення кризових явищ в економіці регіону і поглибити кризові явища в економіці країни, а також можуть бути наслідком кризових явищ глобального характеру.

У цьому сенсі доцільно приділити увагу такому явищу, як криза, зокрема економічна, що може виникнути внаслідок фінансових дисбалансів, а також спроможна посилювати існуючі дисбаланси як на рівні країни, так і на рівні регіону.

Дослідники А. Ткаченко та трактують кризу як об'єктивний процес якісних і кількісних змін, що безпосередньо призводять до негативних наслідків діяльності у разі неспроможності суб'єкта господарювання адаптуватися до нових умов і розвиватися або, за успішного менеджменту, якщо існують можливості до

позитивної оптимізації діяльності організації призводить час на реагування та прийняття належних заходів [152].

Учений І. Дацюк виокремлює два основні підходи до трактування криз: позитивний (криза розглядається як переломний момент у розвитку, об'єктивний процес, притаманний кожному життєвому циклу) та негативний (криза розглядається як винятково руйнівне явище, що спричиняє фінансові проблеми, банкрутство) [36, с. 168].

Загалом кризи мають циклічну природу та охоплюють усі сфери життя, тому варто зазначити, що світові фінансові кризи негативно позначалися не лише на економіці нашої країни, а й на економічній ситуації в регіонах. Так, іпотечна економічна криза 2007 року показала, як криза однієї держави може стати причиною глобальних фінансових дисбалансів [99, с. 175]. Наслідком недосконалості функціонування окремих розвинених країн стала глобальна фінансово-економічна і соціальна криза 2007–2008 рр. Поряд з цим, подвійний дефіцит бюджету та платіжного балансу США спричинив девальвацію (знецінення) долара, як наслідок – скорочення доходів населення, швидкі темпи інфляції [69].

Водночас, окреслюючи вплив кризи на виникнення фінансових дисбалансів у регіонах, варто зазначити, що вплив світової фінансової кризи на економіку України найгостріше почав проявлятися у вересні 2008 року. Кризовий вплив характеризувався: девальвацією гривні, зменшенням державних доходів і поглибленням дефіцитності держбюджету, що призвело до скорочення соціальних видатків та згортання фінансування державних програм; нарощуванням зовнішньої державної заборгованості; банкрутством фінансових установ, втратою платоспроможності, дисбалансами ліквідності; дисбалансами експортно-імпортних операцій; ціновими дисбалансами [96; 101; 125]. Що стосується безпосередньо регіонів, то кризові явища насамперед спричинили зростання рівня безробіття в регіонах внаслідок погіршення фінансового стану чи банкрутства підприємств, зменшення обсягів ВРП, скорочення обсягів бюджетного фінансування окремих підприємств, організацій регіону, скорочення

обсягів інвестицій в економіку регіону. Криза 2008–2009 рр. на нашу думку безпосередньо викликана дисбалансами спочатку як на зовнішніх, так і на внутрішніх ринках окремої держави, а пізніше і у всьому світі загалом [69].

У контексті зазначеного, переконані, варто очікувати поглиблення кризових явищ в економіці. Серед основних причин виділяємо загострення військових конфліктів, небезпеку нової хвилі біженців в Європу та епідемію вірусу COVID-19, яка охопила весь світ. Зокрема, епідемія COVID-19 в Китайській Народній Республіці уповільнила економіку держави, що позначилося на економічній ситуації у всьому світі [69; 125]

Безперечно, негативний вплив епідемії COVID-19 відчутний і в Україні, оскільки спостерігаємо посилення фінансових дисбалансів у бюджетній сфері, зростання рівня безробіття, вимушену незайнятість, втрата доходів домогосподарств, обмеження доступу до публічних послуг, згортання економічної діяльності підприємств, скорочення робочих місць, недоотримання доходів, відсутність ресурсів для інвестицій, падіння попиту на продукцію власного виробництва, руйнування ланцюгів постачання тощо.

Розглянемо докладніше причини виникнення фінансових дисбалансів у регіонах (рис. 1.3).

На наш погляд, причини виникнення фінансових дисбалансів у регіонах можуть мати як природний характер (природні катаклізми, лісові пожежі, погіршення екологічного стану навколишнього середовища тощо), так і бути пов'язаними із діяльністю людини (техногенні).

Причини виникнення регіональних фінансових дисбалансів можуть бути зовнішні, або екзогенні (наприклад фінансові кризи, зовнішньоекономічна політика держави, конкуренція на внутрішньому ринку товарів та послуг, економічна ситуація в країні, інвестиційний клімат країни тощо), та внутрішні, або ендогенні (які безпосередньо залежать від внутрішніх чинників розвитку економіки регіону) [69].

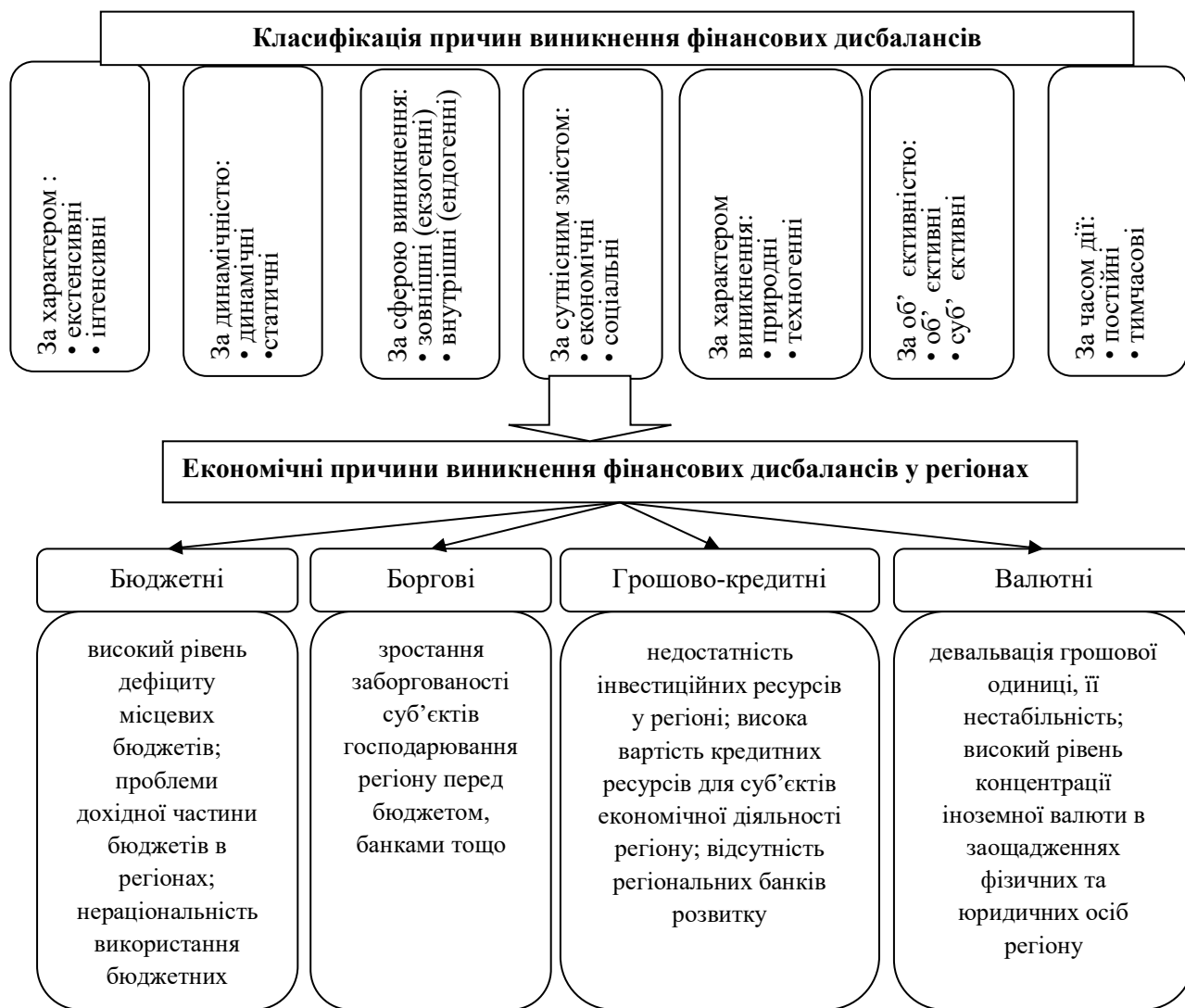

Рис. 1.3. Класифікація причин виникнення фінансових дисбалансів в регіонах. *

* Додовнено автором на основі [156, с. 50–52; 69].

Серед внутрішніх (ендогенних) причин виникнення регіональних фінансових дисбалансів в Україні можна виокремити:

- високий рівень безробіття в регіоні;
- спад кон'юнктури в економіці регіону;
- низький рівень інвестиційної привабливості регіону;
- зростання дефіциту місцевих бюджетів;
- зменшення купівельної спроможності населення регіону;
- існування протиріч між інтересами економічних суб'єктів регіону;

- значний рівень тіньової економіки в регіоні;
- низький рівень конкурентоспроможності товарів та послуг у регіоні;
- недосконале регулювання економіки регіону у сфері використання промислового та експортного потенціалу, потенціалу сільськогосподарського виробництва;
- зменшення обсягу капітальних інвестицій та наявність суттєвих диспропорцій в інвестиційній привабливості різних регіонів;
- зменшення кількості діючих суб'єктів малого бізнесу в регіоні;
- зниження рівня доходів населення на тлі зростання масштабів безробіття підняття комунальних та соціальних виплат, а також підвищення соціальної напруги [156, с. 50–52];
- сезонні фінансові коливання (найбільш актуальні для регіонів, що зосереджені на сільському господарстві) тощо.

Розглядаючи основні причини виникнення фінансових дисбалансів на прикладі регіонів України, варто зазначити, що регіональні фінансові дисбаланси виникають безпосередньо внаслідок недосконалої політики соціально-економічного розвитку держави. Основні чинники нестабільності фінансової системи мають системний характер і накопичуються впродовж тривалого часу, зокрема це недоліки та недосконалість державного регулювання і управління господарством країни, як наслідок зростання рівня безробіття, закриття й банкрутство підприємств, погіршення якості продукції, погіршення екологічного стану навколишнього середовища, нераціональне використання корисних копалин та інших природних ресурсів тощо [69].

Насамперед, стабільність вітчизняної економіки підривають суперечності й диспаритети соціально-економічної системи держави, зокрема їхня фінансова складова. Саме основою успішного функціонування економіки країни та регіонів є ефективність функціонування фінансових інститутів та фінансова стабільність [69].

Варто зауважити, що дуже важко повністю уникнути фінансових дисбалансів, поряд з цим через застосування та запровадження дієвих фінансових механізмів та

інструментів, що забезпечуватиме більш збалансований і комплексний соціально-економічний розвиток країни та регіону, можна мінімізувати негативний вплив [69].

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку щодо фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України спостерігаємо негативні тенденції: високий рівень тінізації економіки регіонів та монополізацію окремих галузей економічної діяльності; зменшення обсягів виробництва та обсягів продукції в регіоні, що спрямовується на експорт, як наслідок низької конкурентоспроможності товарів та послуг, які виробляють в регіоні; погіршення показників фінансово-економічної діяльності регіону за базовими видами економічної діяльності (промисловість, сільське господарство, торгівля, будівництво, транспорт, операції з нерухомим майном та ін.); нестабільність регіональних банків, висока вартість кредитних ресурсів, що унеможливорює доступ суб'єктів господарювання регіону до фінансових ресурсів і стримує інвестиційно-інноваційний розвиток регіону; втрату значної частини промислового та експортного потенціалу через закриття підприємств на території регіону; нераціональне використання сільськогосподарського потенціалу регіону; сповільнення темпів зростання доходів регіональних бюджетів і збільшення їх дефіциту, що обмежує можливості фінансування регіональних програм розвитку; високий рівень безробіття в регіонах, поряд із процесами урбанізації, та міграція кваліфікованих фахівців за кордон у пошуках кращої роботи; зменшення обсягу капітальних інвестицій та наявність суттєвих диспропорцій в інвестиційній привабливості між регіонами і видами економічної діяльності, секторами економіки; зменшення кількості діючих суб'єктів малого бізнесу та послаблення їхньої ролі в економіці регіону; через зменшення доходів та зростання комунальних та соціальних витрат відбувається зниження рівня життя населення, особливо пенсійного віку; зростання соціальної напруги в регіоні [156, с. 50–52].

Серед причин, що призвели до виникнення фінансових дисбалансів в регіонах, варто відзначити нестабільність зовнішньополітичної ситуації, що зумовлена війною на сході України та анексією Криму. Незважаючи на зусилля влади, спрямовані на вирішення конфлікту на території Донецької області, а також щодо

вирішення питання, щодо повернення Кримського пів острова до складу території України, ці питання досі залишаються відкритими [69].

Узагальнення досягнень вітчизняної науки щодо причин виникнення фінансових дисбалансів дало змогу представити класифікацію їхніх різновидів за певним критерієм (рис. 1.4).

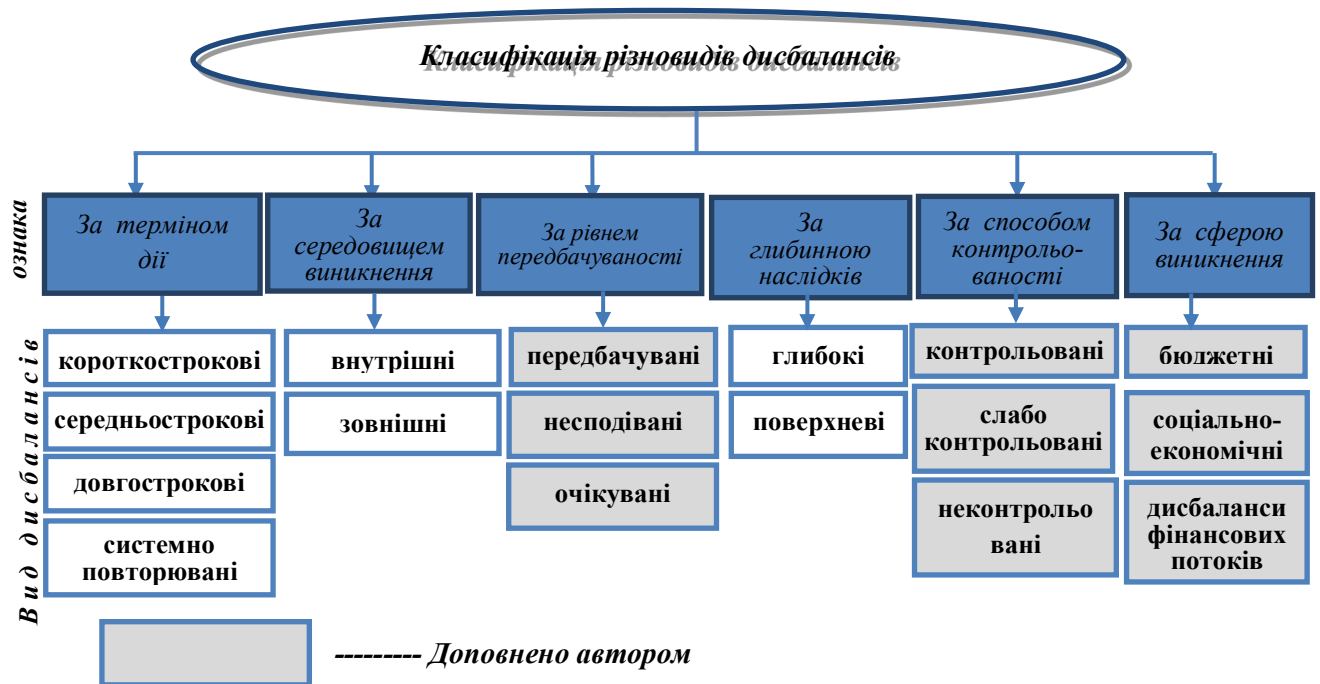

Рис. 1.4. Класифікація різновидів фінансових дисбалансів регіону. *

* Доповнено автором з використанням джерел [101; 141, с. 43].

За терміном дії поділяємо регіональні фінансові дисбаланси на: короткострокові (до 1 року); середньострокові (1-3 роки); довгострокові (понад 3 роки і можуть стати причиною розбалансування та негативних незворотних змін фінансової системи регіону).

На наш погляд, доцільно додатково виділити такий вид регіональних фінансових дисбалансів як системно повторювані, наприклад бюджетні дисбаланси [69].

Внутрішні фінансові дисбаланси виникають всередині регіону й залежать від регіональної фінансової системи. Якщо дисбаланс виник в економіці країни і

поширився на регіони, то відносимо його до регіональних фінансових дисбалансів зовнішньої природи виникнення.

Пропонуємо додати до існуючих таку класифікаційну ознаку як рівень контрольованості регіональних фінансових дисбалансів. Якщо за допомогою фінансових інструментів та механізмів можна вплинути на регіональні фінансові дисбаланси, вважаємо їх контрольованими. Під неконтрольованими регіональними фінансовими дисбалансами розуміємо такі ситуації коли суб'єкт господарювання не може самостійно усунути чи контролювати фінансовий дисбаланс, що виник у процесі його діяльності.

На нашу думку, для повнішого та всебічного дослідження регіональних фінансових дисбалансів доцільно ввести такі класифікаційні ознаки як рівень передбачуваності, глибина наслідків та сфера виникнення. За класифікаційною ознакою «рівень передбачуваності» регіональні фінансові дисбаланси поділяємо на дисбаланси передбачувані (наприклад регіональні бюджетні дисбаланси, коли визначаються межі бюджетного дефіциту на плановий період), несподівані (виникають раптово, наприклад, внаслідок надзвичайних ситуацій) та очікувані (наприклад коли спостерігаємо тенденцію до зростання обсягів боргових зобов'язань як суб'єктів економіки регіону, так і заборгованості регіону перед державою, інвесторами тощо).

За глибинністю наслідків виокремлюємо глибокі (можуть стати причиною розбалансування всієї соціально-економічної системи регіону, як правило, мають затяжний і непередбачуваний характер) та поверхневі фінансові дисбаланси регіону.

За сферою виникнення фінансових дисбалансів вважаємо, що є сенс виділити бюджетні (виникають у процесі функціонування бюджетної системи в регіоні), соціально-економічні (до яких відносимо дисбаланси доходів та витрат населення, дисбаланси народжуваності й смертності в регіоні, дисбаланс обсягу ВРП на одного жителя регіону та інші дисбаланси в регіоні) та дисбаланси фінансових потоків (дисбаланси обсягів інвестицій в регіоні, дисбаланси банківської системи, зокрема, дисбаланс кредитних і депозитних ресурсів банку та ін.).

Окремої уваги заслуговують фінансові дисбаланси, що виникають у банківській системі (відносимо їх до дисбалансів фінансових потоків), позаяк вони можуть становити серйозну небезпеку для стійкості економічної системи регіону. Пояснюємо це тим, що саме банківська система виступає посередником між Національним банком України та суб'єктами господарювання, населенням, регіонами. Водночас, особливістю фінансових дисбалансів банківської системи розглядаємо швидкість їхнього поширення на регіональному рівні, в силу того, що комерційні банки України мають широкую мережу регіонального розповсюдження. Отож, розглянемо фактори порушення фінансової рівноваги у банківському секторі вітчизняної економіки та їх наслідки для економіки регіонів (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Чинники порушення фінансової рівноваги у банківському секторі економіки України та наслідки для регіонів. *

* Складено на основі джерела [137].

Отже, серед чинників порушення фінансової рівноваги в банківському секторі ми спостерігаємо високий рівень прострочених кредитів, а також проблеми забезпечення їхньої надійності. Дешеві кредитні ресурси є насамперед джерелом інноваційного розвитку регіонів та суб'єктів господарювання, які в цих районах функціонують [69]. Саме тому неефективна робота банківської системи може спричинювати дисбаланс фінансових ресурсів як країни, так і регіону.

У цьому контексті варто зазначити, що на сьогодні в Україні існуючий ринок банківських послуг можна охарактеризувати значними регіональними диспропорціями. Повністю погоджуємося зі З. Герасимчук та О. Гоманюк, що саме від послідовної державної регіональної політики залежить розвиток регіонального ринку банківських послуг, а важливу роль відіграє вільна конкуренція на ринку банківських послуг [28, с. 11–12]. Підкреслимо, що регіональні особливості стають причиною відмінностей роботи банків у різних регіонах.

На рівні окремого регіону банківська система представлена насамперед територіальним управлінням НБУ, а також: регіональними банками; філіями, відділеннями, представництвами місцевих банків; філіями, відділеннями, представництвами іноземних банків; банківськими об'єднаннями, асоціаціями, кредитними спілками, що зареєстровані і функціонують у регіоні; банківською інфраструктурою [107, с. 349–350].

Водночас, досвід зарубіжних країн довів ефективність роботи регіональних банків для розвитку економіки регіону. Робота регіональних банків ґрунтується на застосуванні регіонального підходу до клієнтів, зокрема основна орієнтація здійснюється на населення, малий та середній бізнес регіону, що дає змогу забезпечити підприємства регіону необхідними доступними інвестиційними ресурсами. Крім того, регіональні банки характеризуються високим рівнем соціальної спрямованості, тісно співпрацюють із державою в напрямі реалізації комплексних програм розвитку.

На відміну від регіональних банків, які зацікавлені в розвитку регіону, філії комерційних банків на території регіону не сприяють регіональному розвитку, оскільки залучені ними кошти від населення та суб'єктів господарювання

спрямовуються в центральні офіси цих банків, та, як правило, інвестуються за межами регіону.

На нашу думку, політика держави та НБУ спрямована на знищення малих комерційних банків, що у свою чергу посилює монополізацію банківської системи. В окремих регіонах функціонують банки, яким притаманні риси регіональних, зокрема в Одеській, Запорізькій, Львівській, Дніпропетровській, Харківській, Закарпатській областях [28]. Світова практика функціонування регіональних банків розвитку довела, що вони не лише мають право на існування, а й успішно виконують покладені на них функції, сприяючи розвитку регіонів.

Відсутність в Україні регіональних банків розвитку поряд із нестачею середньо та довгострокових фінансових ресурсів в регіонах не лише дає підстави стверджувати про негативний вплив на розвиток регіонів, а й окреслює проблему дисбалансів фінансово-інвестиційних ресурсів у них. Основна концентрація банківських капіталів спостерігається в найбільших банках, що у свою чергу порушує фінансову рівновагу та спричиняє фінансові дисбаланси в регіонах.

Ситуація, коли спостерігається розрив між обліковою ставкою НБУ і ставками за кредитами комерційних банків, може стати серйозним бар'єром на шляху подальшого росту економіки країни та розвитку економіки регіонів, оскільки дисбаланс між ставками за депозитами і комерційними кредитами, причиною дисбалансу фінансових ресурсів може бути пов'язане з перенесенням банками своїх витрат на клієнтів. Такий дисбаланс на нашу думку існує в сучасній економіці, про що свідчать незначні обсяги кредитування реального сектору економіки банківським сектором та ускладненість доступу суб'єктів господарювання до кредитних ресурсів [137].

Отже, дисбаланси в банківській сфері регіону набувають загрозливого стану в силу відсутності регіональних банків та нестачі доступних кредитних ресурсів в регіонах, що стримує регіональний розвиток.

Не можна оминути увагою регіональні фінансові дисбаланси, що виникають при формуванні та розподілі коштів місцевих бюджетів, дисбаланси повноважень, які отримують регіони в процесі реформи децентралізації, дисбалансах

регіонального ринку праці тощо. На наш погляд, дисбаланси місцевих бюджетів виникають у тому числі внаслідок недосконалої бюджетної політики керівництва регіону. Незбалансовані місцеві бюджети часто-густо є причиною появи фінансових дисбалансів регіонів.

В Україні посилюються урбанізаційні процеси, що пов'язано з прагненням населення до покращання рівня життя, а сільська місцевість не забезпечує достатні умови комфортного життя, особливо через нерозвиненість соціальної інфраструктури, відсутність робочих місць як наслідок низьких обсягів залучення інвестиційного капіталу [150]. Це все спричиняє виникнення дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили на території регіону [69].

Вартість робочої сили виступає важливим чинником для підвищення конкурентоспроможності регіону та зміцнення його соціальної безпеки [69]. Належна оплата праці є основою ефективного використання трудового потенціалу. Низький рівень заробітної плати де мотивує працівника. Спостерігаємо тенденції повільного підвищення частки витрат на оплату праці в собівартості й недостатності її рівня на вакантних робочих місцях. У регіонах частка витрат на оплату праці в собівартості виробництва ледве дотягує до 9 %, тоді як у країнах ЄС сягає 45 % [127]. Зазначені проблеми, на нашу думку, поглиблюють регіональні фінансові дисбаланси на ринку праці [69].

Підсумовуючи викладене, наголосимо, що фінансові дисбаланси можуть бути першопричиною виникнення та поширення фінансової нестабільності в регіонах.

Підсумовуючи викладене вище зазначимо, що авторська позиція стосовно розуміння сутності поняття «фінансові дисбаланси регіону» базується на дуальному позиціонуванні даного явища, а саме: з одного боку, є проявом диспропорційності фінансових відносин, обумовленої зовнішніми і внутрішніми шоками, а з іншого – базується на змінах в економіці регіону, які обумовлюють виникнення дисбалансів. Такий підхід, на відміну від існуючих, дозволяє врахувати природу/причину появи, передбачити негативні наслідки для функціонування економіки регіону та слугуватиме орієнтиром при виборі інструментів їх подолання.

1.3. Ідентифікація та засоби регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів

Розвиток і взаємопроникнення процесів глобалізації та регіоналізації значною мірою ініціюють виникнення в економічних системах різних рівнів фінансових дисбалансів, що негативно позначається на ендогенно орієнтованому розвитку регіонів. У таких умовах питання ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів набуває особливої актуальності.

Воно є вкрай гострим за сучасного стану економіки, оскільки спостерігаємо розбалансування економічного розвитку регіонів України. Безперечно, реформа децентралізації створила нові можливості для останнього, забезпечила мотивацію для органів місцевого самоврядування до стимулювання розвитку власних територій тощо. Водночас викристалізувалось чимало проблем, здатних спричинити дисбаланси в економіці регіонів. Відсутність взаємоузгодженості загальнодержавних, регіональних і місцевих інтересів; дефіцит інвестиційних ресурсів розвитку регіонів; бюрократична ускладненість процесів розроблення та впровадження міжрегіональних проектів спрямованих на підвищення конкурентоспроможності регіонів – це далеко не всі проблеми, що стають причиною виникнення фінансових дисбалансів у регіоні. Саме тому, науково обґрунтована ідентифікація й оцінка фінансових дисбалансів дасть змогу не лише виявити можливі загрози, а й застосувати комплекс заходів спрямованих на мінімізацію негативних наслідків розбалансування.

Досліджуючи теоретичні засади ідентифікації фінансових дисбалансів в ендогенно орієнтованому розвитку регіонів, варто звернутися до світового досвіду. Так, поширення набула практика ідентифікації фінансових дисбалансів через застосування індикаторів фінансової стійкості, що дає змогу оцінювати й контролювати фінансові системи, швидко реагувати на дисбаланси, що виникають у процесі функціонування з метою запобігання кризовим явищам.

Міжнародний валютний фонд передбачає розрахунок 40 індикаторів для фінансової стійкості: для сектору депозитних корпорацій і 25 індикаторів (з яких 12 – основних); для клієнтів сектору депозитних корпорацій – 15 індикаторів [147].

У Європі працює Європейська процедура визначення макроекономічних дисбалансів (Scoreboard for the Surveillance of Macroeconomic Imbalances) [197]. Так, у фінансовій і макроекономічній політиці ЄС впродовж 2011–2012 рр. було впроваджено низки реформ. Реформування відбувалося у два етапи: на першому етапі передбачалося затвердження шести взаємопов'язаних законодавчих актів («пакет шести» – Six Pack regulation on economic governance), що були спрямовані на підтримку стабільності фінансової та бюджетної систем; другому – введено ще два законодавчі акти («пакет двох»), що обґрунтовували потребу в економічних і бюджетних спостереженнях на теренах Європейського Союзу.

Особливої уваги, в рамках нашого дослідження заслуговує Процедура макроекономічного дисбалансу (The Macroeconomic Imbalance Procedure – MIP), що входила до «пакету шести». Ця процедура передбачає своєчасне виявлення дисбалансів, що можуть загрожувати функціонуванню Європейського Союзу, чи країни – члена ЄС.

Річний цикл координації економічної політики (Європейський семестр – The European Semester) передбачає підготовку та публікацію річного звіту стосовно економічного зростання (Annual Growth Survey – AGS) [162] та підготовку звіту про механізм попередження (Alert Mechanism Report – AMR) [170]. Same Alert Mechanism Report дає змогу оцінити та ідентифікувати макроекономічні дисбаланси в країнах Європейського Союзу.

На підставі отриманої інформації визначаються країни, фінансові дисбаланси в економіках яких потребують поглибленого аналізу [96, с. 39–40]. Водночас цю методику можна застосовувати для виявлення фінансових дисбалансів у регіонах. Аналогічно здійснюється аналіз фінансового ринку регіону, оцінка його динаміки, на основі отриманих даних доцільно визначати глибину фінансових дисбалансів. Якщо рівень дисбалансів буде оцінено як помірний, то необхідно надати регіону

рекомендації щодо регулювання фінансових дисбалансів. Якщо внаслідок оцінки виявлено.

Відповідно до методики Європейського Союзу, в наступному звітному періоді для країни, в економіці якої було виявлено фінансові дисбаланси, в результаті ґрунтового аналізу, впроваджують новий пакет рекомендацій, а у разі поглиблення фінансових дисбалансів – новий план регулювання дисбалансів.

На наш погляд, засади ідентифікації фінансових дисбалансів що відображені в методиці Європейського Союзу, зокрема окремі засади Європейської процедури визначення макроекономічних дисбалансів доцільно частково адаптувати та врахувати в розробці методики ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів у регіонах України. Затвердження плану регулювання фінансових дисбалансів у регіоні, де виявлені значні дисбаланси, та здійснення аналізу результативності цього плану в наступному звітному періоді дасть змогу посилити регулювання фінансових дисбалансів на регіональному рівні.

З метою ідентифікації, моніторингу та регулювання фінансових дисбалансів науковці розробили спеціальне табло з індикаторами (MIP scoreboard indicators) [191] (дод. А). Табло містить низку показників (економічних, фінансових, структурних) та їхні нормативні значення. Водночас зазначається, що інструментами є лише нормативні (порогові) значення, за допомогою яких здійснюється оцінка характеру макроекономічних дисбалансів, і вони не виступають цілями економічної політики Європейського Союзу (ЄС) [194].

MIP scoreboard indicators доступне для ознайомлення на офіційному сайті Eurostat [178], при цьому статистична інформація регулярно оновлюється. Отже, методологія формування MIP scoreboard indicators ґрунтується на виявленні дисбалансів та розбалансованості цінової конкурентоспроможності економіки країни; внутрішніх дисбалансів; зміни рівня зайнятості в країні [96]. На нашу думку, доцільним буде застосування окремих складових цієї методики для ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів у регіоні.

Безперечно, розробка груп показників для ідентифікації, моніторингу та регулювання фінансових дисбалансів має неабияке значення для забезпечення

економічної стабільності не лише Європи, а й світу, однак присутні також дискусійні моменти. Розглянемо детальніше особливості європейської практики у сфері ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів (рис. 1.6).

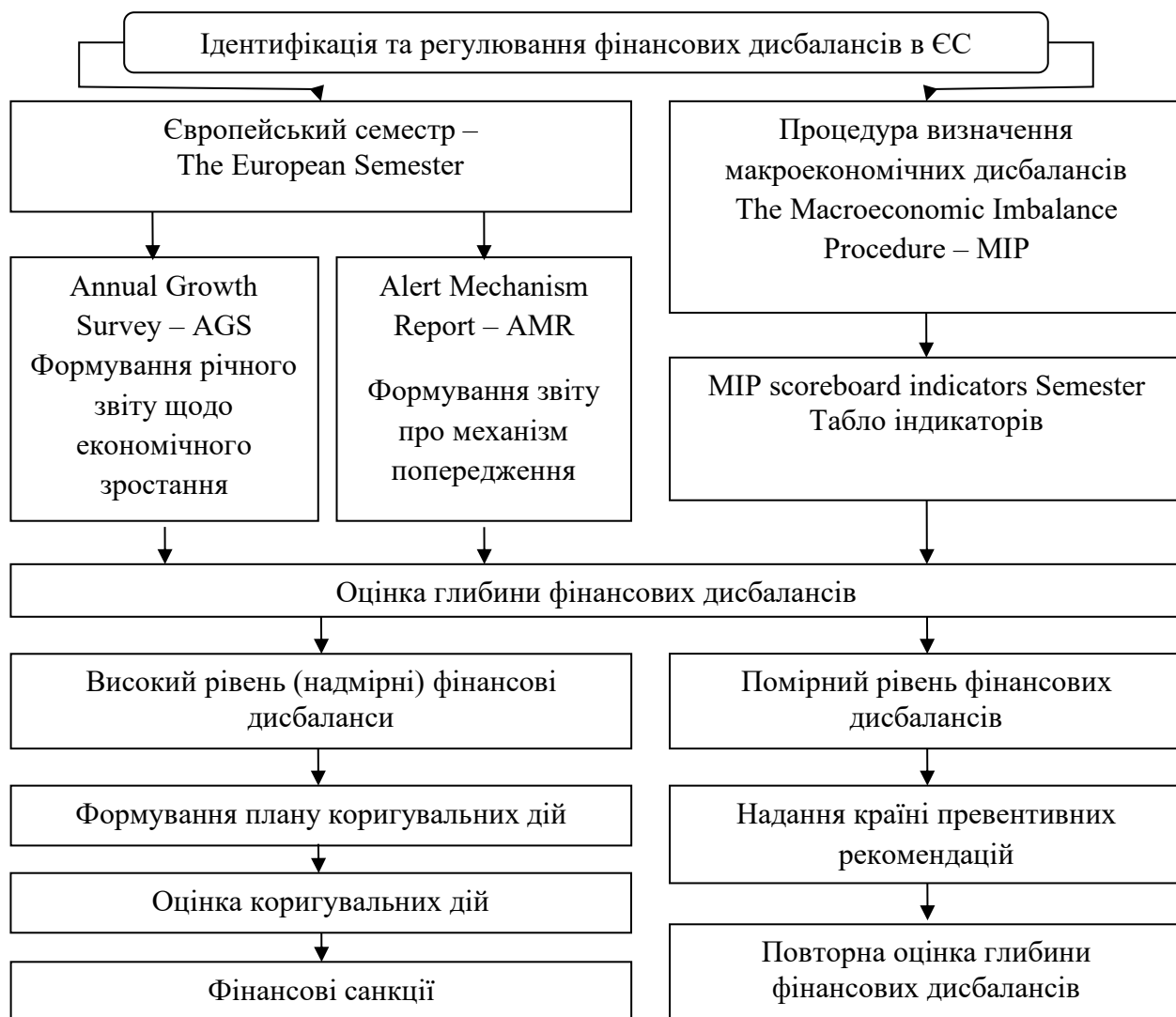

Рис. 1.6. Ідентифікація та регулювання фінансових дисбалансів в Європейському Союзі. *

* Розроблено автором на основі джерел [170; 171; 174; 191].

Зазначимо, що якщо виявлені дисбаланси в країні Єврозони є надмірними, план коригувальних дій є обов'язковим до виконання. Недовиконання плану, що призводить до поглиблення фінансових дисбалансів, виявлених застосуванням Процедури з макроекономічних дисбалансів (The Macroeconomic Imbalance Procedure – MIP), може стати причиною накладення на країну фінансових санкцій. Процедура з макроекономічних дисбалансів оцінює збалансованість економіки і

присвоює країні один із чотирьох висновків: 1) дисбаланси відсутні; 2) виявлено дисбаланси, що потребують моніторингу та прийняття низки політичних рішень; 3) виявлено надмірні дисбаланси, що потребують посиленого моніторингу та рішучих політичних дій; 4) виявлено надмірні дисбаланси, що потребують застосування рішучих коригувальних заходів впливу, поглибленого аналізу та моніторингу, застосування процедури регулювання надмірних дисбалансів [194].

В європейській практиці регулювання фінансових дисбалансів задіяно у 2015 році щодо Кіпру та Греції. Повторно для Греції було запропоновано план коригувальних заходів упродовж 2016–2017 років. Водночас на практиці Процедура надмірних дисбалансів ще жодного разу не була застосована.

Отже, ідентифікація та регулювання фінансових дисбалансів достатньо чітко регламентована законодавчими актами Європейського Союзу. Водночас критерії, якими визначають країну, де потрібне застосування Процедури надмірних дисбалансів, на нашу думку, вимагають доопрацювання, оскільки питання необхідності застосування цієї Процедури є дискусійним. Крім того, потребує уточнення механізм впровадження санкцій до країни, що продовжує демонструвати високі рівні дисбалансів.

Поділяємо думку Д. Бобєвої [174], яка описуючи як недоліки, так і переваги описаної методики МІР як інструменту раннього виявлення та еталонного тестування економічної політики, вказує на те, що при розрахунках не береться до уваги специфіка країн, які розвиваються повільними темпами, «наздоганяючи» більш розвинені ці країни.

На наш погляд, застосування описаної методики є доцільним і для застосування в реаліях вітчизняної економіки, зокрема для ідентифікації фінансових дисбалансів в регіонах. Варто наголосити, що існуюча практика ідентифікації фінансових дисбалансів в Україні передбачає в себе перелік показників, оцінка яких дає змогу ідентифікувати і регулювати фінансові дисбаланси в регіонах. До таких показників відносимо фінансові показники для оцінювання банківської системи, які застосовує Національний банк України. Саме встановлення нормативних значень для цих показників допомагає ідентифікувати фінансові дисбаланси, коли фактичні

значення показників відрізняються від нормативних. Це свідчить про виникнення фінансових дисбалансів (табл. 1.3).

Саме зазначені показники, на нашу думку, дають змогу виявити фінансові дисбаланси в банківській сфері, які мають особливе значення для економіки регіону, оскільки від стабільності роботи банківської системи в регіоні залежить наскільки суб'єкти господарювання регіону будуть забезпечені фінансовими ресурсами. табл 1.3.

Таблиця 1.3

Показники для ідентифікації фінансових дисбалансів у банківській сфері економіки *

Показник		Нормативне значення
H2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (співвідношення регулятивного капіталу та зважених за коефіцієнтами ризику й платоспроможності сумарних активів і позабалансових інструментів)	щонайменше 10 %
H3	Норматив достатності основного капіталу (співвідношення регулятивного капіталу до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями та на суму забезпечення кредиту)	щонайменше 7%, з буфером запасу (консервації) капіталу щонайменше 7,625%
H6	Норматив короткострокової ліквідності (співвідношення ліквідних активів до зобов'язань з кінцевим строком погашення до одного року)	щонайменше 60 %
H7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (співвідношення суми всіх вимог банку до цього контрагента та всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента (групи пов'язаних контрагентів), до регулятивного капіталу банку)	щонайбільше 25 %
H11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (співвідношення розміру коштів, що інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) та інвестиційних сертифікатів окремо за кожною установою, до статутного капіталу банку)	щонайбільше 15 %
H12	Норматив загальної суми інвестування (співвідношення суми коштів, що інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) та інвестиційних сертифікатів будь-якої юридичної особи, до статутного капіталу банку)	щонайбільше 60 %

* Складено автором за даними [116].

Безперечно, позитивним явищем для ідентифікації фінансових дисбалансів є впровадження рекомендацій МВФ. У рамках нашого дослідження варто звернути увагу на внутрішні фінансові дисбаланси, що виникають у межах країни чи регіону, тому розглянемо порівняльну характеристику індикаторів фінансових дисбалансів за методикою ЄС та індикаторів, які застосовують в Україні (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Порівняння індикаторів внутрішніх фінансових дисбалансів у країнах ЄС та в Україні *

Індикатори в ЄС		Індикатори в Україні	
Назва	Нормативне значення	Назва	Нормативне значення
Загальний державний борг (Маастріхтські критерії)	щонайбільше 60% ВВП	Співвідношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП	20–60% ВВП
Рівень дефіциту бюджету (Маастріхтські критерії)	щонайбільше 3% ВВП	Співвідношення дефіциту/профіциту бюджету до ВВП	3–10%
Заборгованість приватного сектору (вартість позик і цінних паперів, крім акцій) обчислена на неконсолідованій основі	160% ВВП	-	-
Рівень безробіття (середнє значення за 3 роки)	10%	Рівень безробіття	5–9%
Динаміка індексу цін на житло	+6%	Рівень інфляції	щонайбільше 12%
Динаміка обсягів кредитування приватного сектору	+15% ВВП	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитування	25–60%
		Частка споживчих кредитів наданих домогосподарствам у загальній структурі кредитів резидентам	9–21%

* Складено автором за даними: [4]

Незважаючи на те, що показники, які розраховують для оцінювання фінансового стану в Україні, можуть використовуватися для ідентифікації внутрішніх фінансових дисбалансів, відсутність законодавчо затвердженої

методики ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів залишається важливою проблемою, що потребує вирішення. При цьому, існує чимало напрацювань вітчизняних науковців у зазначеному напрямі. Зокрема, фахівці Інституту економіки та прогнозування НАН України здійснено наукову оцінку наявних дисбалансів в Україні [114].

Регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів пов'язане із управлінням соціально-економічним розвитком адміністративно-територіальних одиниць, яке здійснює спеціальний апарат за допомогою специфічних прийомів і методів впливу на цілеспрямоване формування, використання та розпорядження коштами місцевих бюджетів, а також фінансами комунальних підприємств [11; 139].

За словами М. Корнєєва, цільові орієнтири регулювання фінансових дисбалансів доцільно розглядати за об'єктами оцінювання: економічне зростання; соціальний розвиток; інвестиційні потоки; стійкість фінансового сектору; конвергентність фінансового та реального секторів; товарно-сировинні ринки [92].

На думку Л. Фещенко, бюджетування як сукупність технологічних процедур бюджетної роботи з аналітично-розрахункової підготовки бюджетів, кошторисів і програм за допомогою порівняння відносної корисності альтернативних варіантів витрачання бюджетних коштів на конкретні види державної діяльності з урахуванням вартості витрат на досягнення кінцевого результату, є важливою складовою бюджетного планування [154]. Саме фінансове планування та бюджетування дасть змогу зменшити дефіцитність бюджетів, що в свою чергу знизить рівень фінансових дисбалансів у бюджетній сфері регіону.

Для прогнозування розвитку регіону в практичній діяльності застосовуються різні кількісні та якісні методи. Найширшого застосування в Україні набули формалізовані методи (прогнозної екстраполяції, системно-структурні, асоціативні, випереджальної інформації), а у зарубіжних країнах поширена практика інтуїтивних методів (індивідуальні та колективні експертні оцінки) [154].

Досліджуючи особливості регулювання фінансових дисбалансів ендogenно орієнтованого розвитку регіонів, варто зазначити, що значною мірою впливають на дієвість і результативність регулювання як інституційне середовище, так і конкретні організації, які призначені сприяти розвитку й трансформації регіональної соціально-економічної системи в цьому напрямі.

Як зазначає В. Ліпов, комплекси взаємодоповняльних один одного інститутів утворюють організаційні форми соціальної взаємодії, які забезпечують координування діяльності економічних суб'єктів та оптимізацію трансакційних витрат відповідно до завдань, що виконують ці суб'єкти [98].

Соціально-економічні інститути упорядковують суспільні відносини, регулюють діяльність і поведінку індивідів та організацій з метою стійкого розвитку регіональної соціально-економічної системи [161], спрямовують й обмежують допустимі зони, масштаби, види дій економічних агентів, представляючи укрупнені блоки державного та суспільного управління, що спираються на розпорядливі, спонукальні, морально-етичні дії, формуючи тим самим умови протікання соціально-економічних процесів взаємодії людей та організацій між собою та довкіллям. Інститути як встановлені законами або звичаями правила економічної та соціальної поведінки, спільного існування і діяльності індивідів, організацій зумовлюють їхнє місце і роль як суб'єктів права, власності, праці, договірних стосунків.

Інститути є головним засобом задоволення та узгодження багатообразних інтересів суб'єктів регіону на основі загальноприйнятих норм. Соціально-економічні інститути в регіональних соціально-економічних системах оптимізують вибір обмежених благ, сприяють оцінці діяльності економічних агентів, спрямовують, обмежують, заохочують, координують, регулюють, інформують їх, виконують комунікативну й розподільну функції.

Виявлення таких функцій забезпечує можливість не лише підвищити ефективність регулювання фінансових дисбалансів ендogenно орієнтованого розвитку регіонів, а й оптимізувати процес формування нових соціально-економічних інститутів на користь стійкого розвитку регіонів.

Регулювання інституційної стійкості призначене передусім, для стабілізації фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. Причому це регулювання повинно мати характер превентивного впливу на негативні процеси і явища, будучи невід'ємною частиною стратегії ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, володіючи достатнім інструментарієм реалізації цієї стратегії для виконання тактичних завдань стабілізації.

Класифікація інститутів, що впливають на фінансові дисбаланси ендогенно орієнтованого розвитку регіонів показано на рис. 1.7.

Під інститутами, що впливають значною мірою на фінансові дисбаланси ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, розуміємо систему формальних (задокументованих, затверджених, прийнятих законів та інших нормативно-правових актів, що забезпечують дотримання «законного порядку») та неформальних (сукупність незадокументованих) норм і правил у вигляді стандартів поведінки, суспільних цінностей, звичок, рутини, традицій, звичаїв, що залежать від особливостей регіону, особливостей виховання населення, його культурно-освітнього рівня [121, с. 46]. До таких інститутів відносимо сукупність законів та нормативно-правових актів, що безпосередньо регулюють фінансово-економічну та господарську складову діяльності регіону, сукупність законів, норм, актів, що регулюють діяльність суб'єктів господарювання регіону.

Отже, формальні правила, що утворюють інституційне середовище, охоплюють юридичні норми, економічні правила та контракти, які мають юридичну силу на території регіону.

Звідси, враховуючи викладене вище, регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів необхідно здійснювати з врахуванням ієрархії інститутів та інституційного середовища. Інституційні ресурси забезпечують необхідність і можливість створення умов для стійкого ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. Ефективне використання інституційних ресурсів забезпечує якість регіонального розвитку, наявність стратегічне бачення майбутнього регіонів, соціальну відповідальність бізнесу перед місцевими співтовариствами, якість стосунків соціуму, бізнесу та влади.

Ми розглянули інституційне забезпечення ендегенно орієнтованого розвитку регіонів, оскільки саме від діяльності цих інститутів залежить ефективність регулювання фінансових дисбалансів. Так, впровадження інституціональних обмежень на обсяги бюджетного дефіциту і державного боргу дасть змогу скоротити видатки бюджету щодо їхнього фінансування і обслуговування та зменшити рівень дисбалансу бюджету, що у свою чергу знизить рівень макроекономічних фінансових ризиків.

Рис. 1.7. Класифікація інститутів, що впливають на фінансові дисбаланси ендегенно орієнтованого розвитку регіонів. *

* Розроблено автором.

Загалом, у межах нашого дослідження під регулюванням фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів пропонуємо розуміти сукупність інструментів фінансово-економічного, інституційно-правового

характеру та заходів впливу на розбалансовані сфери фінансової діяльності з метою подолання таких дисбалансів або мінімізації їхніх негативних наслідків.

Мету регулювання фінансових дисбалансів на рівні регіону вбачаємо в подоланні останніх чи мінімізації їхніх негативних наслідків для бюджетної, банківської, соціальної, виробничої сфер економіки регіону.

На рівні держави регулювання фінансових дисбалансів покладено на такі інституційні установи, як Національний банк України, Нацкомфінпослуг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, органи часткового регулювання (Антимонопольний комітет України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство фінансів України) та ін. [92; 113; 134, с. 124–128].

Науковець М. Корнєєв, досліджуючи систему управління дисбалансами руху фінансових ресурсів в економіці, виокремлює в її складі підсистему регулювання дисбалансів руху фінансових ресурсів, що охоплює три складові:

- 1) об'єктна складова: накопичені дисбаланси руху фінансових ресурсів;
- 2) суб'єктна складова: держава, окремі суб'єкти економіки;
- 3) інструменти регулювання: інструментарій державної фінансової політики [91, с. 29].

Зрозуміло, що на регіональному рівні, як і на загальнодержавному, держава виступає основним регулятором економіки. Так, у процесі реалізації державного регулювання фінансових дисбалансів застосовується система заходів (інструментів державного впливу на фінансові дисбаланси) з метою підтримання рівня фінансової надійності суб'єктів економіки загалом, впровадження загальних правил поведінки та стосовно захисту прав даних суб'єктів, застереження порушень та зловживань фінансового характеру [91, с. 28–30].

Стратегічні напрями регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів, насамперед, орієнтовані на мінімізацію ризиків фінансового характеру, що дасть змогу не лише захистити інтереси суб'єктів господарювання регіону, а й посилить рівень безпеки для інвестиційних вкладень в розвиток регіону.

Інструменти й заходи регулювання фінансових дисбалансів тісно пов'язані із грошово-кредитною політикою, що орієнтована на стабілізацію цін, зниження рівнів інфляції та безробіття, забезпечення економічного зростання.

У регулюванні фінансових дисбалансів у регіоні важливу роль відіграють регіональні органи влади, від управлінської діяльності яких залежить рівень бюджетних дисбалансів, дисбалансів зайнятості населення, інвестиційних дисбалансів тощо.

Національний банк України як інституційна установа вітчизняної економіки, продовжує вдосконалювати інструментарій регулювання фінансової стабільності та рівня фінансових дисбалансів з метою запобігання виникненню негативних кризових явищ в економіці [46; 56].

На нашу думку, регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіону має ґрунтуватися на:

- 1) застосуванні міжнародного досвіду регулювання фінансових дисбалансів;
- 2) принципах законності, співробітництва, відкритості й прозорості, економічної обґрунтованості та ефективності, плановості, самоорганізованості, цілеспрямованості, послідовності тощо.

Водночас вирішення проблеми ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів має бути комплексним. Науковці Л. Сідельникова, О. Новосьолова обґрунтовують необхідність побудови системи регулювання фінансових дисбалансів, яка має охоплювати такі етапи: ідентифікацію фінансових дисбалансів; визначення потенційних і конкретних загроз фінансовій системі; розробку системи заходів для забезпечення стабільності фінансової системи в умовах поглиблення фінансових дисбалансів [141, с. 62].

З огляду на викладене вище, надалі, в цілях нашого дослідження, доцільно сформулювати узагальнену послідовність ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Узагальнена схема ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів. *

* Розроблено автором.

Для забезпечення дієвості регулювання фінансових дисбалансів необхідно створити дієву систему управління ними, що передбачатиме ідентифікацію,

контроль та регулювання не лише фінансових дисбалансів, а й дисбалансів усіх секторів економіки та економічних суб'єктів.

Запропонована узагальнена послідовність ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів, на наш погляд, враховує основні засади європейського досвіду ідентифікації та управління фінансовими дисбалансами й дасть змогу швидко виявляти фінансові дисбаланси на регіональному рівні та вчасно впроваджувати заходи щодо їх регулювання.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження теоретичних основ регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів дало змогу дійти таких висновків.

1. В умовах новітніх трендів економічного розвитку, поглиблення реформи місцевого самоврядування, децентралізації та викликів, зумовлених наслідками поширення пандемії, особливої актуальності набувають питання регулювання фінансових дисбалансів регіонів як запоруки їхнього стійкого ендегенного зростання. Зазначена проблема привертає увагу науково-експертного середовища в силу того, що порушення збалансованості та фінансової рівноваги регіонів України є вагомими перешкодами для покращання добробуту населення, забезпечення соціальних стандартів тощо.

2. Дослідження теоретичного базису сучасних концепцій регіонального розвитку дало змогу розкрити сутнісні характеристики ендегенно орієнтованого розвитку регіонів, детермінувати чинники розвитку регіону (за двома основними групами: ресурсні та організаційно-управлінські), узагальнити наукові підходи та запропонувати власне розуміння ендегенно орієнтованого розвитку регіону, яке розкривається єдністю: внутрішніх чинників (знання, технології, інформаційний, креативний, людський, природно-ресурсний, інвестиційний потенціал), пожвавленням економічної активності, раціональним використанням і нарощенням внутрішнього потенціалу регіону, задіянням невикористаних джерел і ресурсів зростання. Ціль такого розвитку – мінімізація міжрегіональних диспропорцій,

формування комунікативних мереж, поглиблення спеціалізації та формування регіону як самодостатньої просторової системи.

3. Осмислення економічної природи фінансових дисбалансів регіонів дало змогу систематизувати причини їхнього виникнення за такими ознаками: за характером виникнення (природні, техногенні), за джерелом виникнення (екзогенні та ендогенні), за об'єктивністю впливу (об'єктивні та суб'єктивні). Наголошено, що в Україні основними причинами появи регіональних дисбалансів є: високий рівень безробіття; низький рівень інвестиційної привабливості регіону; дефіцит місцевих бюджетів; зменшення купівельної спроможності населення регіону; існування протиріч між інтересами економічних суб'єктів регіону; значний рівень тіньової економіки в регіоні; низький рівень конкурентоспроможності товарів і послуг у регіоні; недосконале регулювання економіки регіону у сфері використання промислового та експортного потенціалу, потенціалу сільськогосподарського виробництва.

4. Запропоновано існуючу класифікацію фінансових дисбалансів регіону доповнити такими ознаками: рівень передбачуваності (передбачувані, несподівані, очікувані); глибинність наслідків (глибокі, поверхневі); сфера виникнення (бюджетні, соціально-економічні, дисбаланси фінансових потоків), спосіб контролюваності (контрольовані, слабо контрольовані, неконтрольовані).

5. Відсутність науково обґрунтованого визначення понять «фінансові дисбаланси регіону» та «регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів» зумовило необхідність розроблення наукового підходу до трактування цих дефініцій. Авторська позиція стосовно розуміння сутності поняття «фінансові дисбаланси регіону» базується на дуальному позиціонуванні даного явища, а саме: з одного боку, є проявом диспропорційності фінансових відносин, обумовленої зовнішніми і внутрішніми шоками, а з іншого – базується на змінах в економіці регіону, які обумовлюють виникнення дисбалансів. Такий підхід, на відміну від існуючих, дозволяє врахувати природу/причину появи, передбачити негативні наслідки для функціонування економіки регіону та слугуватиме орієнтиром при виборі інструментів їх подолання. Під регулюванням

фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів розуміємо сукупність інструментів фінансово-економічного, інституційно-правового характеру та заходів впливу на розбалансовані сфери економіки регіонів з метою подолання таких дисбалансів або мінімізації їхніх негативних наслідків.

6. Запропоновано логічна схема ідентифікації та регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, яка передбачає єдність п'яти послідовних етапів: ідентифікацію фінансових дисбалансів в регіоні; оцінку глибини фінансових дисбалансів у регіоні; розробку системи заходів регулювання фінансових дисбалансів у регіоні; повторну оцінку глибини фінансових дисбалансів у регіоні; розроблення рекомендацій щодо недопущення поглиблення фінансових дисбалансів у регіоні. Практичне застосування запропонованої процедури слугуватиме складовою системного підходу до регулювання фінансових дисбалансів регіонів за обраними сферами їхнього виникнення.

Основні наукові результати розділу опубліковано у працях автора [74; 76; 77; 78; 80; 81].

РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВІ ДИСБАЛАНСИ В ЕКОНОМІЦІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ

2.1. Методичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів

Зміни в економіці регіонів в умовах існуючих викликів та розпочатих реформ зумовили виникнення, накопичення й тяглість фінансових дисбалансів, які здатні породжувати фінансову нестабільність, що за відсутності дієвих заходів протидії, призведе до появи кризи. Зазначене зумовлює необхідність запровадження об'єктивного оцінювання величини та масштабності фінансових дисбалансів, на основі якого можна буде приймати управлінські рішення щодо підвищення ефективності використання власних фінансових ресурсів, обґрунтування можливих шляхів залучення додаткових реальних і потенційних інвестиційних джерел тощо, а це у свою чергу, слугуватиме підґрунтям для формування фінансової політики регіонів.

Аналізуючи існуючі методичні підходи до оцінювання фінансових дисбалансів, доречно розглянути основні теоретичні моделі рівноваги секторів економіки (рис. 2.1), оскільки дисбаланс є наслідком її порушення.

Загальновідомо, що під ринковою рівновагою в економіці розуміють збалансованість між попитом і пропозицією товарів та послуг на внутрішньому ринку країни. Модель AD-AS допомагає виявити дисбаланси в реальному секторі економіки, між попитом та пропозицією товарів, послуг [114, с. 64–66]. Аналогічно, для виявлення дисбалансів на грошовому ринку можна застосовувати модель грошового ринку, що аналізує достатність, надлишковість чи нестачу грошової маси в економіці країни.

Базовою моделлю рівноваги в бюджетному секторі є модель «Кейнсіанський хрест», яка виявляє взаємозалежність між сукупними витратами і загальним рівнем цін у країні [32]. Якщо доходи бюджету є достатніми для покриття державних

видатків, можна говорити про збалансованість основних статей платіжного балансу, або, у протилежному роді, про фінансові дисбаланси.

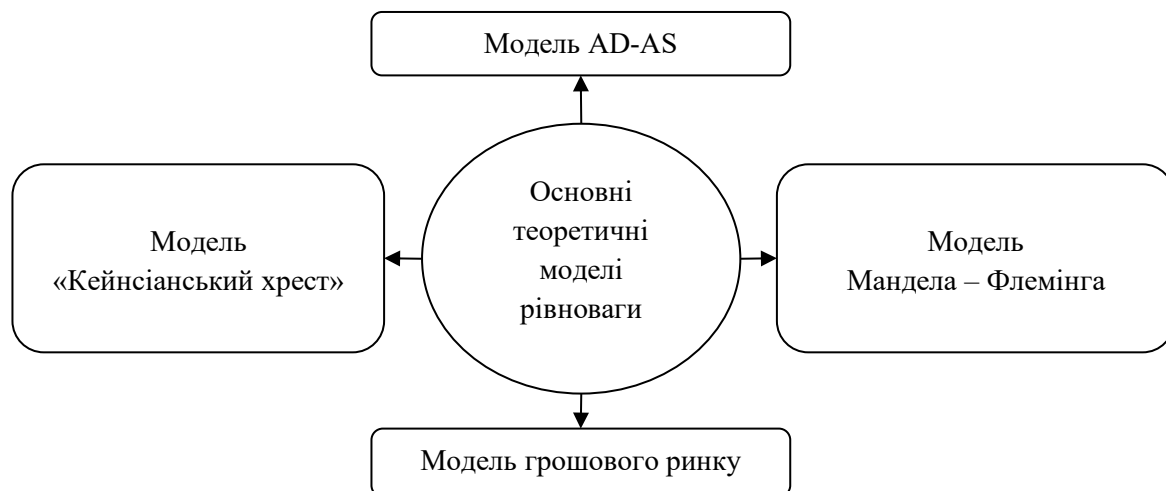

Рис. 2.1. Основні теоретичні моделі рівноваги секторів економіки. *

*Складено на основі джерела [114, с. 65].

Модель Мандела–Флемінга використовують для аналізу взаємовпливу валютного курсу та інших макроекономічних показників, зокрема рівня доходу на економіку. Тобто модель Мандела–Флемінга дає змогу аналізувати наслідки економічної політики у відкритій економіці та виявляти фінансові дисбаланси, зокрема курсові, валютні, дисбаланси відсоткових ставок та ін. [114, с. 65].

Чимало методичних напрацювань присвячено безпосередньо ідентифікації фінансових дисбалансів. Як було зазначено в першому розділі даного дисертаційного дослідження, методика ідентифікації фінансових дисбалансів розроблена в Європейському Союзі, представлена Європейською процедурою визначення макроекономічних дисбалансів (Scoreboard for the Surveillance of Macroeconomic Imbalances) [197] та Процедурою макроекономічного дисбалансу (The Macroeconomic Imbalance Procedure). Значним внеском у методичні засади оцінки фінансових дисбалансів стали методичні підходи розроблені Міжнародним валютним фондом, що ґрунтуються на розрахунку країнами 40 індикаторів фінансової стійкості [147].

Методичні засади ідентифікації фінансових дисбалансів згідно Європейською процедурою (Scoreboard for the Surveillance of Macroeconomic Imbalances) ґрунтуються на розрахунку чотирьох груп показників (рис. 2.2).

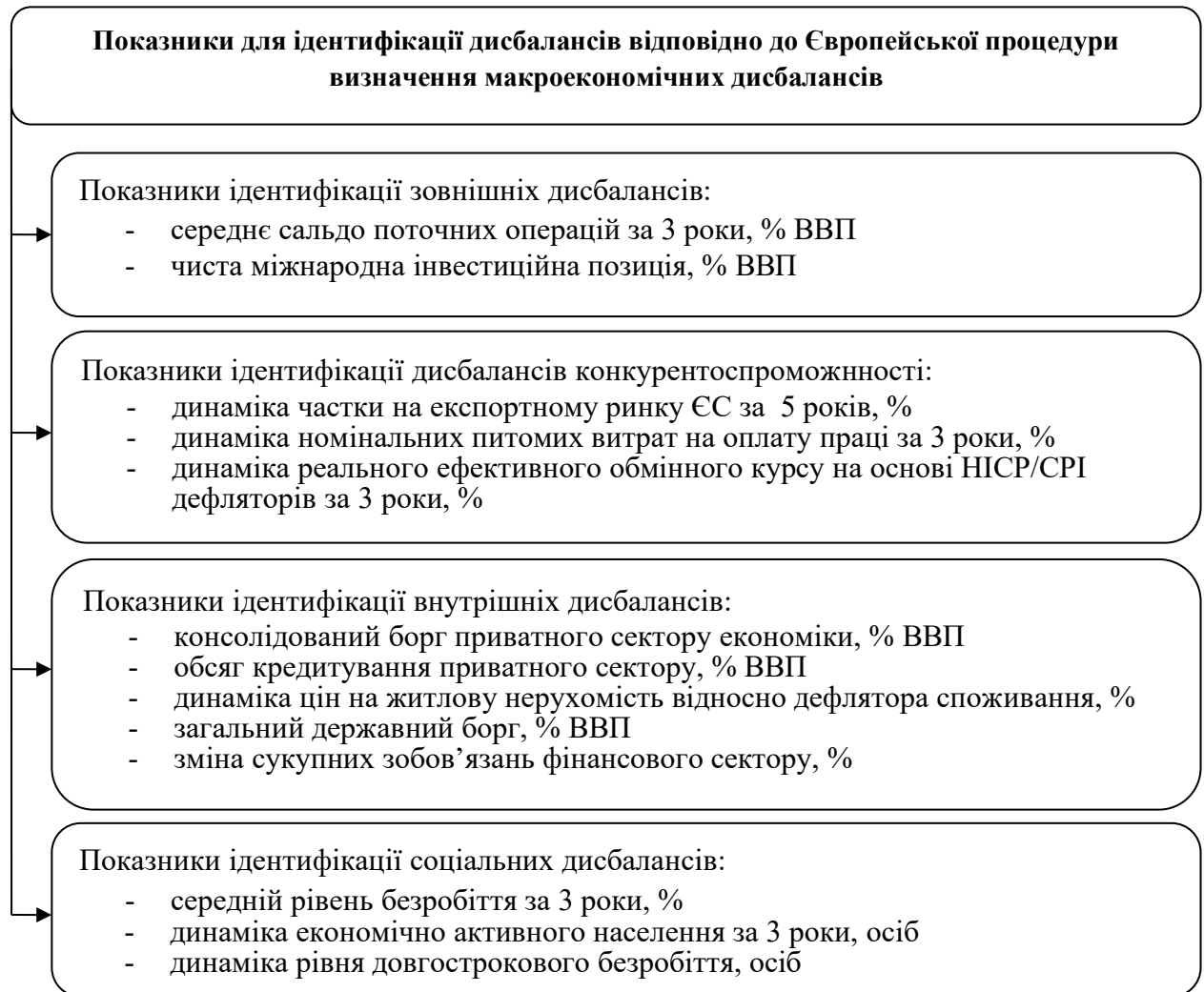

Рис. 2.2. Показники для ідентифікації дисбалансів за Європейською процедурою визначення макроекономічних дисбалансів.*

*Складено автором на основі джерела [197].

Європейська процедура визначення макроекономічних дисбалансів, на нашу думку, допомагає виявити загрозливі фінансові дисбаланси в економіці країни. Зазначимо, що ця методика враховує соціальні дисбаланси, що, переконані, є доцільним, оскільки більшість дисбалансів є взаємопов'язані.

Заслужують на увагу методичні напрацювання науковців К. Боріо та Ф. Лоу, які вивчали цінові дисбаланси та виникнення фінансових криз внаслідок наростання останніх. Дослідники обґрунтували доцільність розрахунку трьох основних індикаторів: кредитний геп («credit gap»), що дає змогу визначити відношення обсягу наданих в економіку кредитів до показника ВВП; геп цін активів («asset price gap»), що виявляє відхилення реальних цін активів (дефльованих на індекс споживчих цін); інвестиційний геп («investment gap»), який показує відхилення відношення інвестицій до ВВП від тренда [177]. Для кожного із зазначених показників науковці визначили та обґрунтували граничне значення, відхилення від якого й дає змогу визначити фінансові дисбаланси.

Розглянемо докладніше існуючі науково-методичні підходи до оцінювання фінансових дисбалансів. Так, Г. Яценко [169] описує методичний підхід, що передбачає дослідження фінансових дисбалансів із використанням комплексу економіко-математичних моделей, а саме: моделі оцінки відхилення фактичного ВВП від його потенційного рівня, моделі оцінки дисбалансів у грошово-кредитній сфері економіки України, моделі ідентифікації дисбалансів та пов'язаних із ними чинників вразливості у зовнішньоекономічному секторі та бюджетній сфері економіки України. Запропонований науковцем методичний підхід – це моніторинг основних секторів економіки для виявлення макроекономічних дисбалансів, які розглядаються крізь призму відхилень макроекономічних параметрів від загальноєкономічної рівноваги внаслідок впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на економічний розвиток.

Що стосується моделі оцінки розриву ВВП від його потенційного рівня, то запропонована Г. Яценко [169] модель передбачає застосування виробничої функції для виявлення дисбалансу ВВП, зокрема дослідник застосовує: CES агреговану виробничу функцію з постійною еластичністю заміщення (вперше запропонована американськими економістами Ерроу і Солоу в 1961 р.); виробничу функцію Кобба–Дугласа, що дає змогу відобразити дію всіх трьох видів віддачі масштабу виробництва (зростаючу віддачу від масштабу виробництва; постійну віддачу від масштабу виробництва; спадну віддачу від масштабу виробництва); виробничу

функцію Кобба–Дугласа–Тінбергена, де головними чинниками виробництва є основні засоби та праця. На основі запропонованої моделі науковець обґрунтовує визначальний вплив фактора «капітал» на зростання потенційного рівня ВВП.

Представлені Г. Яценко моделі ідентифікації джерел дисбалансів у зовнішньоекономічному секторі та бюджетній сфері економіки України передбачають застосування економетричного тесту Грейнджера на причинність, який базується на VAR-моделі, що дало змогу досліднику виявити й обґрунтувати існування взаємозв'язку між рахунком поточних операцій та резервними активами.

Що стосується аналітичної оцінки та виявлення фінансових дисбалансів бюджетної сфери, то науковець пропонує використовувати множинний кореляційно-регресійний аналіз та враховувати такі змінні: змінна, яка характеризує видатки бюджету (як відношення видатків Зведеного бюджету до ВВП); змінна, яка характеризує доходи бюджету (як відношення доходів Зведеного бюджету до ВВП); індекс реального ВВП (до попереднього року); індекс залучених до бюджету коштів через розміщення ОВДП на первинному ринку.

На наш погляд, розроблений Г. Яценко методичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів допомагає виявити основні макроекономічні дисбаланси в економіці, зокрема дисбаланси попиту та пропозиції фінансових ресурсів, є достатньо комплексним і заслуговує на увагу. Однак, безперечно, додаткового дослідження потребують також дисбаланси, що виникають у небанківському фінансовому секторі. Не варто недооцінювати фінансові дисбаланси регіонального характеру, зокрема фінансові дисбаланси у банківській сфері регіону; фінансові дисбаланси в небанківському секторі регіону, фінансові дисбаланси в бюджетній сфері регіону, адже недосконала управлінська політика може призвести не лише до поглиблення цих дисбалансів, а й до виникнення макроекономічних дисбалансів в економіці країни.

Методика оцінки фінансових дисбалансів, запропонована О. Сніжко [145], передбачає три напрями оцінювання (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Основні напрями оцінювання фінансових дисбалансів. *

* Складено автором на основі джерела [145].

Спираючись на твердження, що фінансові дисбаланси є характерними для певних фінансових інститутів чи окремих сегментів фінансового ринку, О. Сніжко пропонує здійснювати їхню аналітичну оцінку через поділ фінансової системи на окремі одиниці, зокрема, фінансові інститути, великі фінансові установи (системотвірні) [145, с. 32]. Запропонований методичний підхід характеризується використанням методів стрес-тестування для виявлення фінансових дисбалансів.

Безперечно, описаний підхід має практичне значення та заслуговує на увагу, однак, на нашу думку, автор приділяє недостатньо уваги оцінюванню грошово-кредитного ринку, зокрема, банківської сфери, фінансові дисбаланси якої можуть стати причиною виникнення масштабних дисбалансів економіки, як показує практика. Оскільки фінансові дисбаланси зазвичай випадків є взаємопов'язаними, то аналізувати їх необхідно комплексно, як на макро-, так і на мікрорівнях. Крім того, особливої уваги, на наш погляд, потребує бюджетна сфера, адже дисбаланси в ній є небезпечними для стабільного розвитку економіки країни й регіонів зокрема.

На відміну від О. Сніжко, О. Луняков у своєму інтегральному підході до оцінки дисбалансів і стабільності фінансового сектору економіки основну увагу приділяє оцінюванню дисбалансів через розрахунок розривів (гепів) між фактичними і прогнозованими показниками. Науковець бере за основу 40 індикаторів фінансової стійкості групи «CAMELS» («С» – індикатори достатності

капіталу; «А» – індикатори якості активів; «М» – індикатори якості управління; «Е» – індикатори рентабельності; «L» – індикатори ліквідності; «S» – індикатори чутливості до ринкових ризиків), 9 з яких використовує для аналітичної оцінки. Дослідник обґрунтовує існування суттєвих односторонніх зв'язків за всіма індикаторами. На основі зазначених індикаторів, О. Луняков пропонує будувати матриці «дисбаланси-стабільність-ефект», на основі яких доходить висновку про високий рівень залежності економіки від шоків та криз якщо спостерігалось накопичення фінансових дисбалансів в економіці [103, с. 30].

На наш погляд, запропонований науковцем підхід дає змогу не лише виявити дисбаланси в економіці, а й дозволяє ефективно ними управляти з метою уникнення кризових явищ в економіці. Однак, основна увага приділяється розрахунку показника співвідношення кредитів до ВВП. Безперечно, цей показник є важливим індикатором накопичення фінансових дисбалансів на макрорівні, але вважаємо необхідним виявлення фінансових дисбалансів на рівні регіонів. Запропонована методика дає змоги повною мірою виявити регіональні фінансові дисбаланси, а також, на наше переконання, приділяє недостатньо уваги бюджетним дисбалансам. Водночас, повністю погоджуємось з твердженням О. Лунякова, про необхідність моніторингу не лише кредитних індикаторів, а й цінових, індикаторів банківської стабільності, рівня левериджу в економіці.

Що стосується виявлення дисбалансів у бюджетній сфері, то існує чимало наукових напрацювань у цьому напрямі. Так, у процесі оцінювання фінансової стійкості бюджету можна виявляти фінансові дисбаланси, зокрема, дисбаланси доходів та видатків бюджету. Заслугує на увагу методичний підхід до оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету запропонований І. Боярко та Л. Гриценко [12]. Науковці будують матрицю коефіцієнтів фінансової стійкості місцевого бюджету та використовують такі показники: коефіцієнт концентрації власних доходів (відношення власних і загальних доходів бюджету); коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів (відношення власних та закріплених доходів до загальних доходів бюджету); коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету (відношення офіційних трансфертів до загальних доходів

бюджету); коефіцієнт автономії (відношення власних доходів до загальних видатків бюджету без дотацій вирівнювання); коефіцієнт бюджетного покриття (співвідношення загальних доходів бюджету (без офіційних трансфертів) та загальних видатків бюджету без дотацій вирівнювання) [12, с. 103]. На наш погляд, зазначену методику можна застосовувати для оцінювання бюджетних дисбалансів на регіональному рівні.

Методичні підходи до комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів розробляють також Л. Костирко, Н. Велентейчик [91], О. Крук [93], Н. Антонюк, Н. Крукевич [3] та ін.

Для оцінки поточної фінансової стійкості місцевих бюджетів запропонована заслуговує на окрему увагу методика розрахунку вагових коефіцієнтів та інтегрального індикатора Т. Бондарук, І. Бондарук, М. Дубиною [10], де науковці розраховують вагові коефіцієнти для обраних коефіцієнтів та інтегральні індикатори за кожним із показників (дод. Б). Обрані для аналізу показники згруповано так: 1 група – показники фінансової спроможності бюджету; 2 група – показники фінансової автономії місцевих бюджетів; 3 група – показники ефективності місцевих бюджетів; 4 група – показники боргового навантаження місцевих бюджетів.

Для оцінювання фінансових дисбалансів на регіональному рівні можуть бути застосовані такі показники [10, с. 66].

- коефіцієнт бюджетного покриття за рахунок власних коштів (відношення власних доходів місцевих бюджетів (без офіційних трансфертів) до видатків місцевих бюджетів) – дасть змогу визначити дисбаланси між власними доходами та сукупними видатками місцевого бюджету;

- коефіцієнт стійкості дохідної бази (відношення доходів місцевих бюджетів до видатків місцевих бюджетів) виявить дисбаланс дохідної та видаткової частин бюджету;

- коефіцієнт самостійності (відношення власних доходів місцевих бюджетів до загальної суми доходів місцевих бюджетів) виявить дисбаланс недостатності власних доходів;

- коефіцієнт боргової залежності (відношення зовнішнього боргу органу місцевого самоврядування до ВВП) – допоможе ідентифікувати дисбаланс заборгованості бюджету регіону.

Методичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів, розроблений Л. Сідельниковою та О. Новосоловою [141, с. 53] передбачає розрахунок дванадцяти показників у розрізі трьох груп (для визначення дисбалансів фінансових потоків, цінових і боргових дисбалансів) та порівняння отриманих даних із пороговими (граничними) значеннями цих показників (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Показники оцінки фінансових дисбалансів *

Показник	Граничне значення
Дисбаланси фінансових потоків	
Обсяг кредитування приватного сектору, % ВВП	> 14
Рівень дефіциту сектору загального державного управління, % ВВП	> 3
Цінові дисбаланси	
Зміна реального ефективного обмінного курсу за 3 роки, %	± -11
Річне зростання індексу цін на житло, %	> 6
Дефлятор кінцевих споживчих витрат, %	> 12
Боргові дисбаланси	
Зміна сукупних зобов'язань фінансового сектору, %	> 16,5
Чиста міжнародна інвестиційна позиція, % ВВП	< -35
Обсяг заборгованості приватного сектору економіки, % ВВП	> 133
Загальний обсяг державного боргу, % ВВП	> 60

* Складено автором за даними: [141, с. 53].

Підсумовуючи зазначимо, що увага науковців, переважно зосереджена на макроекономічних дисбалансах та їхньому впливі на економіку регіону. Повністю погоджуємося із Г. Яценко щодо існування взаємозв'язків між макроекономічними та мікроекономічними дисбалансами в економіці. Заслуговує на увагу методичний підхід О. Сніжко, який передбачає проведення стрес-тестування, однак, на нашу думку, проведення дослідження на основі

системотвірних фінансових установ в економіці країни не дасть змоги повною мірою виявити саме регіональні фінансові дисбаланси.

Методичний підхід запропонований І. Боярко та Л. Гриценко [12], дає змогу оцінити дисбалансів у бюджетній сфері не лише на рівні країни, а й на рівні регіону. Загалом, методичні підходи до оцінювання регіональних фінансових дисбалансів зосереджені, переважно, на оцінюванні бюджетної сфери регіону, і наукові напрацювання у цьому напрямі належать: Т. Бондарук, І. Бондарук, М. Дубині [10]; Л. Костирко, Н. Велентейчик [93], О. Крук [88], Н. Антонюк, Н. Крукевич [3].

Водночас, слід визнати, що уніфікована система показників для оцінювання регіональних фінансових дисбалансів досі не сформована, відсутній єдиний науковий підхід до оцінювання фінансових дисбалансів у регіонах, на основі якого можна твердити про доцільність застосування певних дієвих інструментів регулювання. На наш погляд, для оцінювання регіональних фінансових дисбалансів варто також враховувати особливості регіонального розвитку та значення, яке має той чи інший регіон для економіки країни (за обсягами податкових надходжень, обсягами зайнятості/безробіття, обсягами ВРП, обсягами виробленої продукції тощо) .

Отже, на основі систематизації наукового доробку з окресленої проблематики, а також з огляду на необхідність відновлення та забезпечення фінансової стабільності регіонів, особливої гостроти набувають питання вдосконалення існуючих методичних напрацювань та розробки методичного підходу до оцінювання фінансових дисбалансів у регіонах.

Мета удосконалення методичного підходу до оцінювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів полягає у формуванні аналітичної бази пізнання об'єктивної реальності існування фінансових дисбалансів регіонів.

Основні завдання оцінювання фінансових дисбалансів ендогенного розвитку регіонів такі:

- оцінити загальні тенденції розвитку регіонів України та ідентифікувати фінансові дисбаланси в регіонах;
- проаналізувати та оцінити рейтинг регіону за рівнем соціально-економічного розвитку для економіки країни через оцінку застосування 15 показників соціально-економічного розвитку;
- виявити фінансові дисбаланси в регіонах через застосування коефіцієнтів для визначення бюджетних, соціально-економічних дисбалансів та дисбалансів фінансових потоків;
- на основі рейтингових оцінок регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку та зведених показників фінансових дисбалансів регіону (бюджетного, соціально-економічного та зведеного показника дисбалансів фінансових потоків у регіоні) запропонувати картографічне представлення отриманих результатів.

Система показників для оцінювання фінансових дисбалансів в регіоні складається з трьох груп коефіцієнтів (ідентифікаторів), відповідно до запропонованої автором класифікації: бюджетні, соціально-економічні та дисбаланси фінансових потоків (табл. 2.2).

Об'єктом оцінювання слугуватимуть масиви показників та коефіцієнтів, що комплексно відображатимуть процеси ендегенно орієнтованого розвитку регіонів та дозволять ідентифікувати фінансові дисбаланси.

Інформаційною базою оцінювання слугуватимуть статистичні та аналітичні матеріали Державного комітету статистики України, Державної казначейської служби України, Міністерства фінансів України, інформаційні матеріали з мережі Інтернет, офіційні публікації регіональних органів влади.

Важливою складовою оцінювання є вибір методів та способів його реалізації. У процесі оцінювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів, на нашу думку, доцільним є застосування традиційних методів, а саме порівняння, графічного, балансових, середніх та відносних величин, групування, математичного моделювання та ін.

Таблиця 2.2

Коефіцієнти для ідентифікації фінансових дисбалансів у регіонах *

Група	Коефіцієнти		Умовне познач. коеф.
1 група: коефіцієнти для виявлення бюджетних дисбалансів	Коефіцієнт податкового наповнення місцевого бюджету	Відношення бюджетів податкових надходжень до загальної суми доходів місцевих бюджетів	x_1
	Коефіцієнт бюджетної самостійності	Відношення власних доходів місцевих бюджетів (без офіційних трансфертів) до видатків місцевих бюджетів	x_2
	Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету в розрахунку на 1 особу	Відношення дефіциту/профіциту місцевих бюджетів до загальної кількості осіб у регіоні	x_3
2 група: коефіцієнти для виявлення соціально-економічних дисбалансів	Коефіцієнт достатності доходів населення	Відношення доходів населення регіону до витрат населення регіону	x_4
	Коефіцієнт заборгованості з виплати заробітної плати в розрахунку на 1 працівника	Відношення обсягу заборгованості з виплати заробітної плати в регіоні до кількості працівників у регіоні	x_5
	Коефіцієнт додаткового доходу населення в регіоні	Відношення обсягу середньорічної заробітної плати населення до обсягу реального доходу населення у регіоні	x_6
3 група: коефіцієнти для виявлення дисбалансів фінансових потоків	Коефіцієнт забезпеченості регіону інвестиціями	Відношення сумарного обсягу інвестицій в регіон до кількості суб'єктів господарювання, зареєстрованих у регіоні	x_7
	Коефіцієнт розширеного відтворення в регіоні	Співвідношення темпів зростання інвестицій в основний капітал і темпів зростання ВРП	x_8
	Коефіцієнт банківської активності в регіоні	Обсяги кредитування економіки до валового регіонального продукту	x_9

* Обрано автором.

Для оцінювання фінансових дисбалансів у регіонах країни будуть застосовуватимуть порівняння абсолютних і відносних величин із середньоарифметичними показниками в Україні, а також виявлення фінансових дисбалансів через розрахунок зазначених коефіцієнтів для виявлення фінансових дисбалансів. У рамках нашого дослідження саме обрані коефіцієнти слугують індикаторами для виявлення фінансових дисбалансів.

Для окреслення загальних тенденцій розвитку регіону та рівня фінансових дисбалансів регіонального характеру вважаємо за доцільне проаналізувати та здійснити порівняння абсолютних показників розвитку регіонів, таких як обсяг ВРП,

обсяг виготовленої та реалізованої сільськогосподарської продукції в регіоні, обсяг виготовленої та реалізованої промислової продукції, використовуючи статистичні дані 2015–2019 рр., та розрахувати середньоарифметичні показники впродовж обраного періоду відповідно за формулою:

$$\bar{z} = \frac{z_1 + z_2 + \dots + z_n}{n} = \frac{\sum z}{n}, \quad (2.1)$$

де $\bar{z}$ – середній арифметичний показник в Україні;

$z_1 - z_n$ – абсолютні показники в розрізі областей (без урахування анексованої частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, а також території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя);

n – кількість аналізованих областей.

Економічне моделювання, що передбачає застосування математики та економетрики для формування деталізованого опису та кількісного вираження економічних процесів, дасть змогу провести глибоке дослідження фінансової ситуації в регіоні та виявити загрозливі чинники виникнення фінансових дисбалансів в економіці регіону.

За допомогою методу порівняння, як загальнонаукового, буде здійснено порівняння загальновідомих статистичних показників, зокрема обсяги надходжень до місцевих бюджетів, обсягів витрат місцевих бюджетів, обсяги іноземних інвестицій в економіку регіонів, планових і фактичних показники розвитку регіонів тощо. Це допоможе виявити розбалансування в бюджетній та інвестиційній сферах регіону.

Графічний метод забезпечує наочність й простоту сприйняття та засвоєння отриманої інформації. Зокрема в процесі здійснюваного аналізу будемо стовпчикові, кругові, лінійні, координатні та інші графіки й діаграми, які покажуть залежності та взаємозв'язки між показниками.

Для побудови аналітичних таблиць передбачаємо застосування методу групування, що дасть змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки при дослідженні виникнення фінансових дисбалансів.

Авторський методичний підхід базується на комплексному послідовному оцінюванні фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, що передбачає послідовність етапів етапів (рис. 2.4).

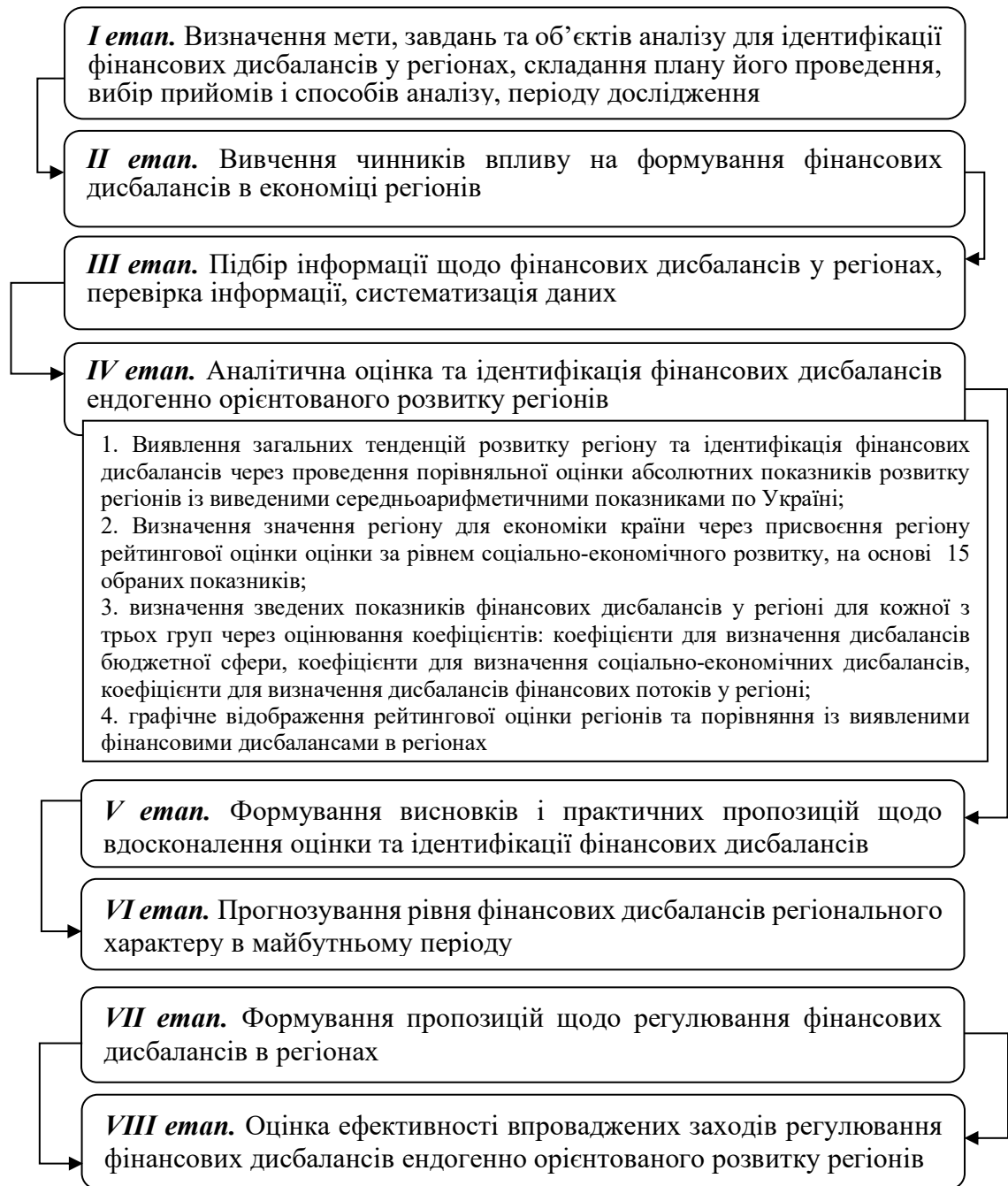

Рис. 2.4. Послідовність оцінювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів.*

* Розроблено автором.

Зупинимось детальніше на IV етапі запропонованої послідовності, що передбачає аналітичну оцінку та ідентифікацію фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів.

Авторський методичний підхід передбачає в рамках щодо етапу чотири послідовні аналітичні дії:

1. Насамперед пропонуємо виявляти загальні тенденції розвитку регіону та ідентифікувати загальні тенденції нерівномірностей регіонального розвитку через проведення порівняльної оцінки абсолютних показників розвитку регіонів (ВРП; обсяги виробленої промислової продукції в регіоні, обсяги реалізованої промислової продукції в регіоні в розрахунку на одну особу; обсяги виробленої промислової продукції в регіоні; обсяги реалізованої сільгосппродукції продукції в регіоні в розрахунку на одну особу; обсяги виробленої будівельної продукції за регіонами; обсяги площ житлових будівель прийнятих в експлуатацію в регіоні; обсяги капітальних інвестицій в економіку регіону; обсягів доходів місцевих бюджетів; обсяги фонду оплати праці в регіонах) із середніми арифметичними показниками розрахованими за всіма регіонами країни:

Для графічного представлення отриманих результатів будуть застосовано вбудовані функції побудови графіків MS Excel.

2. Рейтингування регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку пропонуємо здійснювати за обраними показниками соціально-економічного розвитку регіонів (табл. 2.3), що в подальшому буде використано, через порівняння з отриманими показниками фінансових дисбалансів для визначення регіонів, які потребують першочергових заходів регулювання фінансових дисбалансів та для прогнозування тенденцій виникнення фінансових дисбалансів їхнього впливу на розвиток країни загалом. Обрані для аналізу показники дають змогу всебічно оцінити рівень розвитку та функціонування регіону, а саме оцінити економічну ефективність та самодостатність регіону, його соціальну стабільність регіону, інвестиційно-інноваційний розвиток регіону.

Таблиця 2.3

Система показників та напрямів оцінювання *

Група показників	Показники		Умовне познач.
Показники економічної ефективності та самодостатності регіону	1	валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу	r_1
	2	доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одиницю населення	r_2
	3	капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення	r_3
	4	кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення	r_4
	5	обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення	r_5
Показники соціальної стабільності регіону	6	наявний дохід населення у розрахунку на одну особу населення	r_6
	7	індекс споживчих цін, %	r_7
	8	рівень зайнятості населення у віці 15–70 років (за методологією міжнародної організації праці) до економічно активного населення відповідного віку, %	r_8
	9	рівень безробіття населення у віці 15–70 років (за методологією міжнародної організації праці) до економічно активного населення відповідного віку, %	r_9
	10	індекс реальної заробітної плати до відповідного періоду попереднього року, %	r_{10}
Показники інвестиційно-інноваційного розвитку регіону	11	обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку року	r_{11}
	12	обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку інвестування	r_{12}
	13	обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення	r_{13}
	14	частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції	r_{14}
	15	обсяг імпорту товарів у розрахунку на одну особу населення	r_{15}

* Обрано автором

Зважаючи на складність порівняння отриманих під час розрахунку значень показників у природних одиницях виміру через непорівнянність одержаних даних, у рамках авторської методики пропонуємо кожному показнику присвоїти бальну оцінку з використанням таких математичних формул:

$$b_i = \frac{r_i - r_{\min}}{r_{\max} - r_{\min}}, \quad (2.2)$$

*Для показників r_1 - r_6 , r_8 , r_{10} - r_{15} , (чим вище розрахункове значення показника, тим краще для економіки країн.

де b_i – присвоєний показнику бал;

r_i – i -й показник соціально-економічного розвитку регіонів*;

$$b_i = 1 - \frac{r_i - r_{\min}}{r_{\max} - r_{\min}}, \quad (2.3)$$

**Для показників r_7 , r_9 , (чим нижче розрахункове значення показника, тим краще для економіки країн.

де b_i – присвоєний показнику бал;

r_i – i -й показник соціально-економічного розвитку регіонів**;

За результатами розрахованих балів для кожного з показників соціально-економічного розвитку регіону (див. табл. 2.3) визначимо рейтинг регіону шляхом виведенням середнього арифметричного:

$$\bar{R}_r = \frac{b_1 + b_2 + \dots + b_n}{n} = \frac{\sum b}{n}, \quad (2.4)$$

де R_r – рейтингова оцінка регіону;

b_i – бальна оцінка, присвоєна регіону за результатом оцінювання i -го показника,

n – кількість показників.

Причому: $R_r \rightarrow 1$ – системно важливий для економіки регіон; $R_r \rightarrow 0$ – регіон, що не має вагомого впливу на розвиток економіки країни.

Рейтингова оцінка повинна здійснюватися за даними конкретного року. Для порівняльного аналізу в рамках запропонованого методичного підходу здійснимо розрахунок рейтингової оцінки регіонів за період 2015–2019 рр. (від початку реалізації низки важливих для України реформи).

3. Оцінювання фінансових дисбалансів регіонів проведемо в розрізі трьох обраних напрямів: бюджетні дисбаланси, соціально-економічні дисбаланси та дисбаланси фінансових потоків (табл. 2.2). Градацію одержаних показників здійснимо в межах діапазону $[-1; 1]$, із застосуванням підходів Фехнера, на основі формули (2.5).

$$dis_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}} * g - 1 \quad (2.5)$$

де dis_{ij} – приведені значення дисбалансу для j -ї області до обраного діапазону;

x_{ij} – коефіцієнт фінансових дисбалансів;

g – змінна визначена на основі початку й кінця обраного діапазону зміни значень досліджуваного коефіцієнта $[-1; 1]$;

$dis_{ij} \rightarrow -1$ – високий фінансовий дисбаланс негативного характеру в регіоні за розрахованим x_{ij} коефіцієнтом фінансових дисбалансів .

$dis_{ij} \rightarrow 0$ – низький фінансовий дисбаланс у регіоні за розрахованим x_{ij} коефіцієнтом фінансових дисбалансів;

$dis_{ij} \rightarrow 1$ – високий фінансовий дисбаланс позитивного характеру в регіоні за розрахованим x_{ij} коефіцієнтом фінансових дисбалансів.

Отже, на основі формули (2.5) ми здійснимо приведення коефіцієнтів фінансових дисбалансів до обраного діапазону з метою формування зведених показників фінансових дисбалансів за групами: бюджетні дисбаланси; соціально-економічні дисбаланси, дисбаланси фінансових потоків. Для приведення отриманих показників до обраного діапазону, запропоновано подвоювати та зменшувати на одиницю.

За приведеними значеннями розрахуємо зведені показники бюджетних, соціально-економічних та дисбалансів фінансових потоків через виведення середнього арифметичного:

$$\overline{dis_{ij}} = \frac{dis_1 + dis_2 + \dots + dis_n}{n} = \frac{\sum dis}{n}, \quad (2.6)$$

де $\overline{dis_{ij}}$ – зведений показник фінансових дисбалансів;

dis_i – приведені значення i -го показника до обраного діапазону $[-1; 1]$;

n – кількість коефіцієнтів фінансових дисбалансів.

Причому:

$\overline{dis_{ij}} \rightarrow -1$ – високий фінансовий дисбаланс негативного характеру в регіоні, що потребує комплексного підходу та впровадження системи заходів регулювання фінансових дисбалансів.

$\overline{dis_{ij}} \rightarrow 0$ – низький фінансовий дисбаланс у регіоні;

$\overline{dis_{ij}} \rightarrow 1$ – високий фінансовий дисбаланс позитивного характеру в регіоні.

Запропоновані показники в розрізі кожної з груп (табл. 2.2), на нашу думку, достатньо добре відображають певну характеристику досліджуваного об'єкта і водночас, не переобтяжують процес оцінювання.

4. Порівняння одержаних рейтингових оцінок регіонів із зведеними показниками фінансових дисбалансів за кожним регіоном, шляхом побудови матриць, дасть змогу графічно відобразити фінансові дисбаланси у найважливіших регіонах, що потребують особливої уваги та регулювання.

Загалом запропонований методичний підхід передбачає на основі одержаних рейтингових оцінок регіонів та зведеного показника фінансових дисбалансів побудову матриць, які допоможуть графічно відобразити фінансові дисбаланси в регіональному вимірі та визначити ті регіони, які потребують особливої уваги та регулювання з боку органів влади та місцевого самоврядування.

2.2. Нерівномірності регіонального розвитку: аналіз причин та наслідків

Аналіз сучасного стану й тенденцій ендегенно орієнтованого розвитку регіонів України дав змогу виокремити причини виникнення фінансових дисбалансів, ключовими серед яких є такі:

1) посилення нерівномірності економічного розвитку регіонів України, що обумовлено в тому числі інвестиційною привабливістю, його господарською спрямованістю, а відтак і рівнем ВРП тощо;

2) нестабільність політичної ситуації в країні, що веде до змін в політиці регіонального розвитку, негативно позначається на обсязі іноземного інвестування в економіку регіону. Вплив чинника політичної нестабільності на виникнення

фінансових дисбалансів у регіоні оцінюємо як значний, оскільки політичне середовище в Україні можна вважати нестабільним, про що свідчать кардинальні зміни партій та партійних списків, що спостерігаємо після кожних президентських виборів. Слід відзначити ризики контрольованості окремих політичних сил олігархічними групами, що лобіюють вигідні їм законопроекти. За реєстром політичних партій Міністерства юстиції України [108] станом на 1 січня 2020 року зареєстровані та функціонують 348 політичних партій, з них 3 перебувають у стані припинення діяльності. На нашу думку, такі дані дають підстави стверджувати про високу фрагментацію політичних партій, що є небезпечним чинником політичного середовища. Водночас, із 348 партій в останніх парламентських виборах в Україні участь взяли лише 22 політичні партії (дод. В), або лише 6,3% від усіх зареєстрованих. І лише 1% партій змогли пройти прохідний бар'єр та представляти інтереси громадян у парламенті.

3) соціально-економічна нестабільність в країні як умова виникнення фінансових дисбалансів у регіоні, що може як прямо, так і опосередковано позначатися на розвитку регіону.

Аналізуючи фінансово-економічне становище регіонів України за період 2012–2019 рр., бачимо, що за цей період обсяг номінального ВВП та обсяг реального ВВП зріс у 2,821 та 2,818 раза відповідно. Зазначимо, що в структурі ВВП у 2019 році 43,4% становить оплата праці найманих працівників, а 42,4% становить валовий прибуток, змішаний дохід і лише 14,2% в структурі ВВП займають податки (за винятком субсидій на виробництво та імпорт). Фінансовий дисбаланс, який спостерігаємо коли зростають обсяги номінального ВВП, поряд зі спадом обсягів реального ВВП, спостерігаються під час значних інфляційних процесів в економіці, коли поряд із зростанням цін на товари та послуги відбувається скорочення обсягів виробництва, споживання цих товарів. Наслідком таких процесів є зменшення купівельної спроможності громадян, рівня життя, що провокує виникнення фінансових дисбалансів на регіональному рівні, зокрема дисбаланс купівельної спроможності жителів регіону, дисбаланс доходів і витрат у регіоні тощо.

За даними дод. Д можемо відзначити позитивну тенденцію зростання обсягів ВВП у розрахунку на душу населення. Упродовж 2015 року спостерігалось зростання цього показника на 29%, а порівняння даних 2015 та 2019 рр. показало зростання у двічі. Водночас, варто наголосити і на тенденції зниження кількості населення країни упродовж 2015–2019 рр. на 817 тис. осіб. Основними причинами такого зменшення стала висока смертність та низький рівень народжуваності в країні.

4) високі темпи інфляційних процесів в економіці. Аналізуючи темпи інфляції в Україні, зазначимо, що базовий індекс інфляції у травні 2020 р. склав 100,1 % (дод. Е). Внаслідок анексії АРК та військових дій на території України, а також масових протестів населення, частина економічно активного населення та бізнесу стали недоступні для фіскальних заходів, що спричинило суттєві інфляційні процеси, а отже і фінансові дисбаланси 2014–2017 років, які особливо негативно позначились на економіці нашої держави.

Досліджуючи інфляційні процеси як прояв економічної нестабільності та чинник впливу на формування фінансових дисбалансів, зазначимо, що в умовах інфляції в економічних суб'єктів зростає бажання позбутися грошей, обмінюючи їх на товари (роботи, послуги), що призводить до зменшення грошових вкладень, заощаджень домогосподарств, а відтак дестабілізує фінансовий ринок. Спостерігається зростання фінансових дисбалансів, зокрема дисбаланс попиту та пропозиції інвестиційних ресурсів.

5) високий рівень безробіття в Україні – це ще один чинник виникнення в економіці країни та в регіонах фінансових дисбалансів (дод. Ж). Зазначимо, що найвищий рівень (9,9%) безробіття в Україні (за аналізований період) був досягнуто в у 2017 році. Водночас, сучасні економічні умови ускладнені введенням карантину і як наслідок, припиненням діяльності значної кількості суб'єктів господарювання, зменшенням кількості робочих місць, вакансій, зростанням безробіття. Так, за прогнозом Державної служби зайнятості рівень безробіття у 2020 році складе 9,4%, замість 8,1% прогнозованих [42], хоча, на нашу думку, варто очікувати вищих

показників безробіття, оцінюючи сучасні тенденції до збільшення кількості хворих на COVID-19 та продовження введення карантинних заходів.

Упродовж періоду карантину кількість зареєстрованих в органах Державної служби зайнятості зросла на 27% – наразі офіційних безробітних налічується вже 401 тисяча осіб. Оцінювання неофіційного безробіття, тобто не зареєстрованого на біржі праці, вказує на близько 3 млн. осіб, що не мають працевлаштування. Проте, такі цифрові дані є не остаточними, а НБУ прогнозує, що рівень безробіття цього року вимірюватиметься двозначними «відсотками», чого в Україні не було з 2002 року [5].

Таким чином, високий рівень безробіття населення призведе до зниження рівня життя, зменшення надходжень до бюджету, зростання бюджетних дисбалансів, зростання невдоволеності населення, зменшення надходжень до пенсійного фонду, а відтак до виникнення дисбалансів між обсягами надходжень до пенсійного фонду та обсягами пенсійних виплат, що загалом дестабілізує економіку країни.

б) іншою причиною виникнення фінансових дисбалансів є девальвація національної грошової одиниці (дод. 3).

Високі темпи інфляції упродовж 2014–2015 рр. (див. дод. Е), неефективна фінансово-бюджетна політика, відсутність реформ у паливно-енергетичному секторі та доларизація боргу зумовили девальвацію національної валюти та впровадження низки заходів для посилення її стабільності. Зокрема, у лютому 2015 р. НБУ відмовився від політики фіксованого курсу і перейшов до формування плаваючого курсу, який визначається на міжбанківському валютному ринку. Внаслідок зазначеного переходу спостерігалася значна девальвація національної валюти, а курс валют став непередбачуваним.

Упродовж 2016 р. НБУ запровадив антикризові реформи та заходи, що позитивно вплинуло на параметри макроекономічної стабільності, дало змогу стабілізувати національну валюту та знизити рівень ризиків. Найбільшим проявом фінансових дисбалансів у зазначеній сфері є розбалансованість між попитом і пропозицією на іноземні валюти на валютному ринку. Це у свою чергу стало

причиною появи спекуляцій та розвитку тіньового валютного ринку. Загалом, знецінення національної валюти ускладнює процес виплати кредитної заборгованості іншим країнам, тобто виникає борговий дисбаланс, що значно знижує можливості країни в залученні інвестицій у розвиток національної економіки.

7) внутрішні чинники виникнення фінансових дисбалансів у регіонах: виробничий потенціал регіону; економіко-географічне розміщення; рівень розвитку інфраструктури; мінерально-сировинний стан; екологічний стан регіону; освітній рівень населення; фінансова забезпеченість та купівельна спроможність населення; безробіття й стан соціальної напруженості; рівень злочинності; політична нестабільність у регіоні; недовіра населення до органів місцевої влади [114, с. 417].

Отже, перелічені чинники впливають на формування фінансових дисбалансів у регіонах, оскільки дисбаланси в економіці країни та в регіонах взаємопов'язані, а їхній взаємний прояв може суттєво вплинути на зростання різного роду ризиків і спричинити виникнення кризових явищ як в економіці регіону, так і на рівні країни. Для прикладу, девальвація гривні відносно іноземних валют стала причиною підвищення цін на імпортовані продовольчі й непродовольчі товари першої та другої необхідності; відтік робочої сили та високий рівень безробіття в Україні поглиблює фінансові дисбаланси між обсягами пенсійних внесків та пенсійних платежів, зменшує обсяги надходжень до державного та місцевих бюджетів, що призводить до поглиблення бюджетних дисбалансів (зростання дефіцитності бюджетів) тощо.

Необхідність комплексного аналізу фінансових дисбалансів в регіонах зумовлюється:

- по-перше, потребою у визначенні можливих загроз функціонуванню фінансової системи регіонів, а відтак і їхньому стійкому ендогенно орієнтованому розвитку;

- по-друге, на формування фінансових дисбалансів на регіональному рівні значною мірою впливають різноманітні чинники (як зовнішнього, так і внутрішнього характеру), які не варто недооцінювати;
- по-третє, територіальні/географічні особливості регіону можуть стати причиною формування різноманітних дисбалансів. При цьому варто зазначити, що між дисбалансами часто виникають взаємозв'язки, особливо ці взаємозв'язки притаманні фінансовим дисбалансам.

Одним із основних показників розвитку регіону є зростання обсягів валового регіонального продукту (ВРП), оскільки даний показник визначає рівень економічного розвитку та результати економічної діяльності всіх господарюючих суб'єктів регіону (рис. 2.5) [199, с. 58].

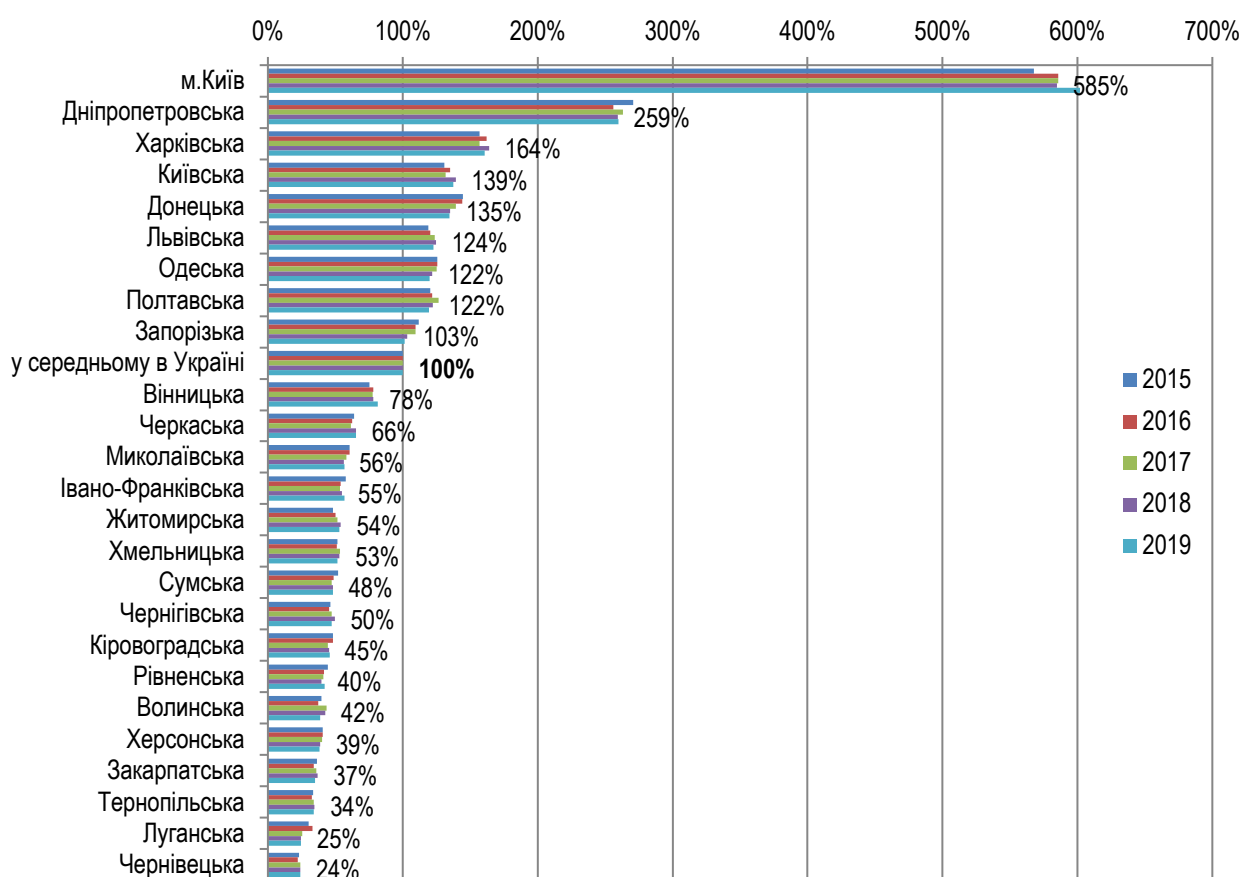

Рис. 2.5. Співвідношення ВРП областей до середнього значення ВРП по Україні впродовж 2015–2019 років, %.

* Складено автором за даними [16].

Спостерігаємо суттєві дисбаланси між областями, показник ВРП яких є недостатнім, зокрема ВРП Чернівецької області менший від ВРП Дніпропетровської в 10,9 раза, а від середньоарифметичного показника – Україні учетверо. Цей дисбаланс насамперед свідчить про низький рівень економічної діяльності таких областях, внаслідок чого область недоотримує доходи, а відповідно стає залежною від коштів з державного бюджету.

Як бачимо, ВРП столиці у 5,8 раза перевищує середній показник в Україні. У Дніпропетровській області показник ВРП перевищує середній в Україні у 2,6 раза, або на 159,4%.

Загалом валовий регіональний продукт (ВРП) визначається як сума валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності, включаючи чисті податки на продукти.

Отже, можемо говорити про існування суттєвих дисбалансів економічного характеру між областями України. Враховуючи ту обставину, що головним складовим елементом ВРП є, в тому числі, обсяги реалізованої промислової продукції, розглянемо останні детальніше для конкретизації джерел виникнення фінансових дисбалансів (рис. 2.6).

За даними рис. 2.6 спостерігаємо значний фінансовий дисбаланс, що виникає внаслідок істотного розриву між обсягами виробленої промислової продукції в областях України. Так, продовжує лідирувати Дніпропетровська область, яка виробляє промислової продукції в 4,35 раза більше, ніж у середньому в Україні.

Занепокоєння викликають показники Тернопільської, Луганської та Чернівецької областей, де обсяги виробництва промислової продукції є меншими від середнього показника в Україні у 5 разів, 5,26 раза та у 7,14 раза відповідно. Пояснюємо існування таких дисбалансів концентрацією промислових виробництв у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Харківській, Полтавській областях та м. Києві, поряд із незначною кількістю промислових виробництв у Закарпатській, Тернопільській, Луганській, Чернівецькій областях.

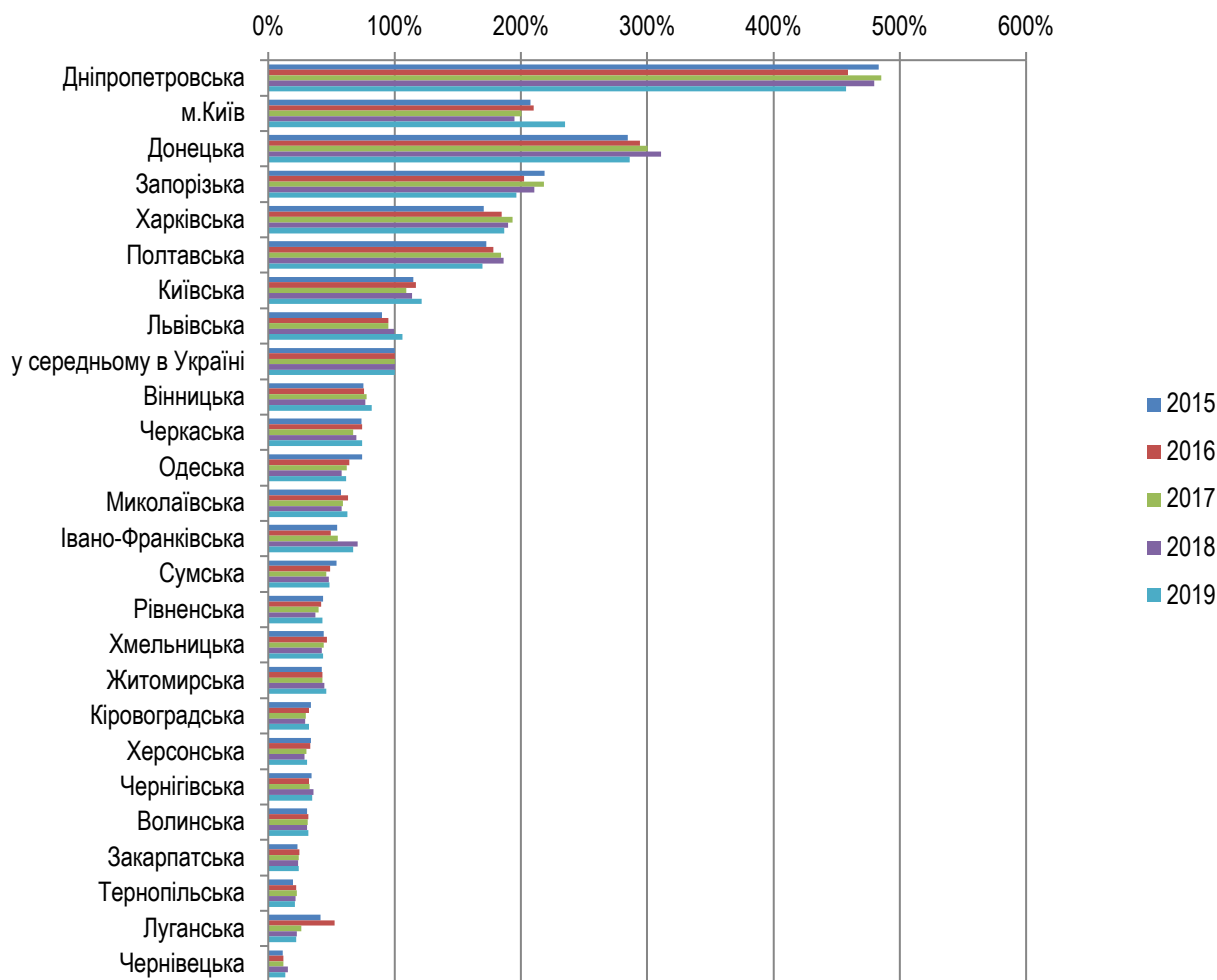

Рис. 2.6. Співвідношення обсягів виробленої промислової продукції областей порівняно зі середнім значенням в Україні упродовж 2015–2019, %.

* Складено автором та даними [118; 119].

Водночас, відзначаємо зменшення обсягів виробленої промислової продукції на одну особу у 2019 р. порівняно з попереднім періодом. Якщо в середньому в Україні цей показник упродовж 2019 р. зменшився на 0,3 тис. грн, то в Дніпропетровській області скорочення складає 7,3 тис. грн. Отже, спостерігаємо численні дисбаланси в розвитку регіонів.

Рівень ВРП в розрахунку на одну особу дає змогу виділити найпродуктивніші регіони України і вказує на низьку продуктивність Луганської, Чернівецької та Закарпатської областей. Водночас, низький рівень продуктивності Луганської області (яка до 2014 року показувала високі обсяги продуктивності та ВРП) пов'язуємо зі складною ситуацією на території області, зокрема проведенням Операції об'єднаних сил.

Для об'єктивнішої оцінки стану виробництва валового регіонального продукту розглянемо показник у співвідношенні з кількістю населення області (рис. 2.7). Як бачимо, середній показник обсягів реалізованої промислової продукції на одну особу в Україні становить 58,9 тис. грн у 2019 р. та 59,2 тис. грн в 2018 р. відповідно. Лідерами за вказаним показником є Дніпропетровська, Полтавська та Запорізька області, оскільки отримані значення більш, ніж у двічі рази перевищують середнє в Україні.

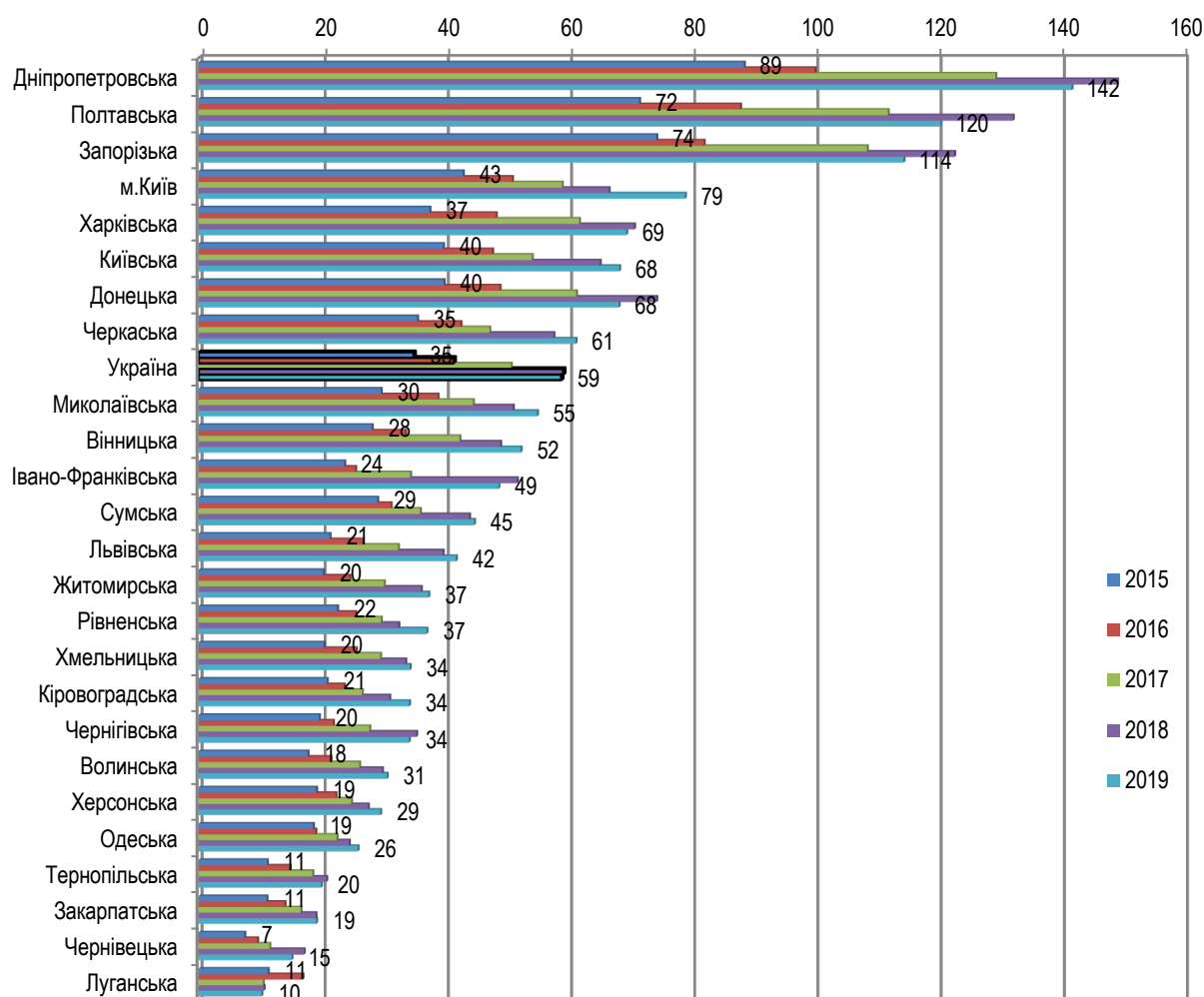

Рис. 2.7. Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу в розрізі областей України впродовж 2015–2019 роки, тис. грн. *

* Складено автором за даними [115;116;155].

Розглянемо також обсяги виробленої сільськогосподарської продукції регіонами України (рис. 2.8).

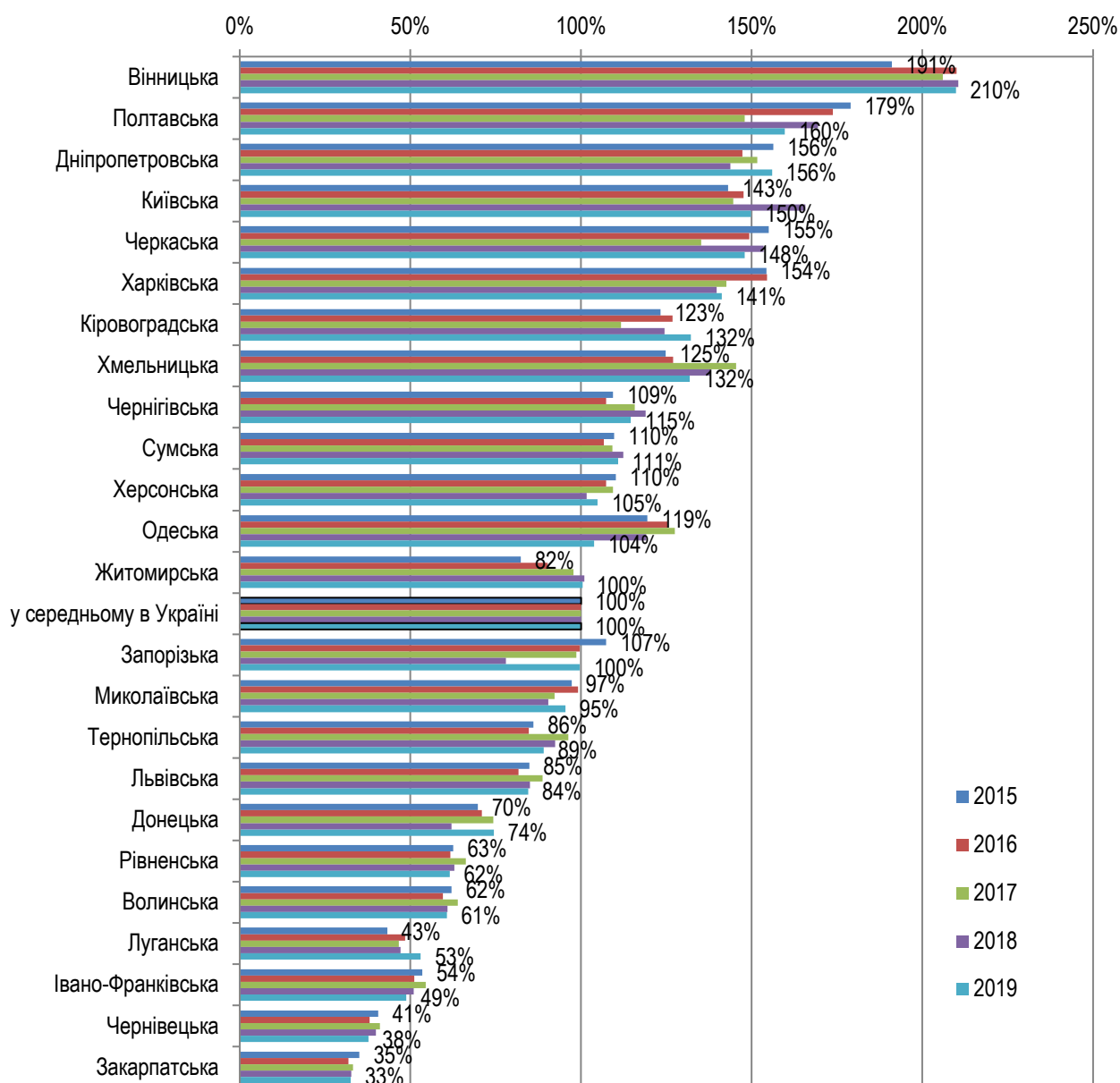

Рис. 2.8. Обсяги виробленої сільськогосподарської продукції в областях порівняно із середнім значенням по Україні впродовж 2015–2019, %.*

* Складено автором на основі даних [130].

За даними рис. 2.8. лідерами за обсягом виробленої сільськогосподарської продукції є Київська, Вінницька, Полтавська, Дніпропетровська та Черкаська області, що, на нашу думку, зумовлено географічними та кліматичними особливостями. Ці області упродовж 2017–2019 років показують високі обсяги виробленої продукції сільського господарства.

Водночас, відсутність на території Закарпатської області достатніх площ родючих ґрунтів, а також значна еміграція працездатного населення призвели до відчутного дисбалансу обсягів виробленої сільськогосподарської продукції (в 20 раз менше, ніж у середньому в Україні та в 44,8 рази менше, ніж вироблено в Київській області).

Загалом 11 областей із 24 демонструють вищі обсяги виробленої сільськогосподарської продукції від середніх в Україні. Найгірша ситуація у Закарпатській області, де у 2019 р. обсяги виробленої сільськогосподарської продукції скоротилися до рівня 798 млн грн., або на 17%. Аналогічна ситуація спостерігається і в Чернівецькій області, показник якої менший, ніж середній в Україні на 87%.

Розглянемо також показники обсягу реалізованої сільськогосподарської продукції в розрахунку на одну особу в розрізі областей України (рис. 2.9).

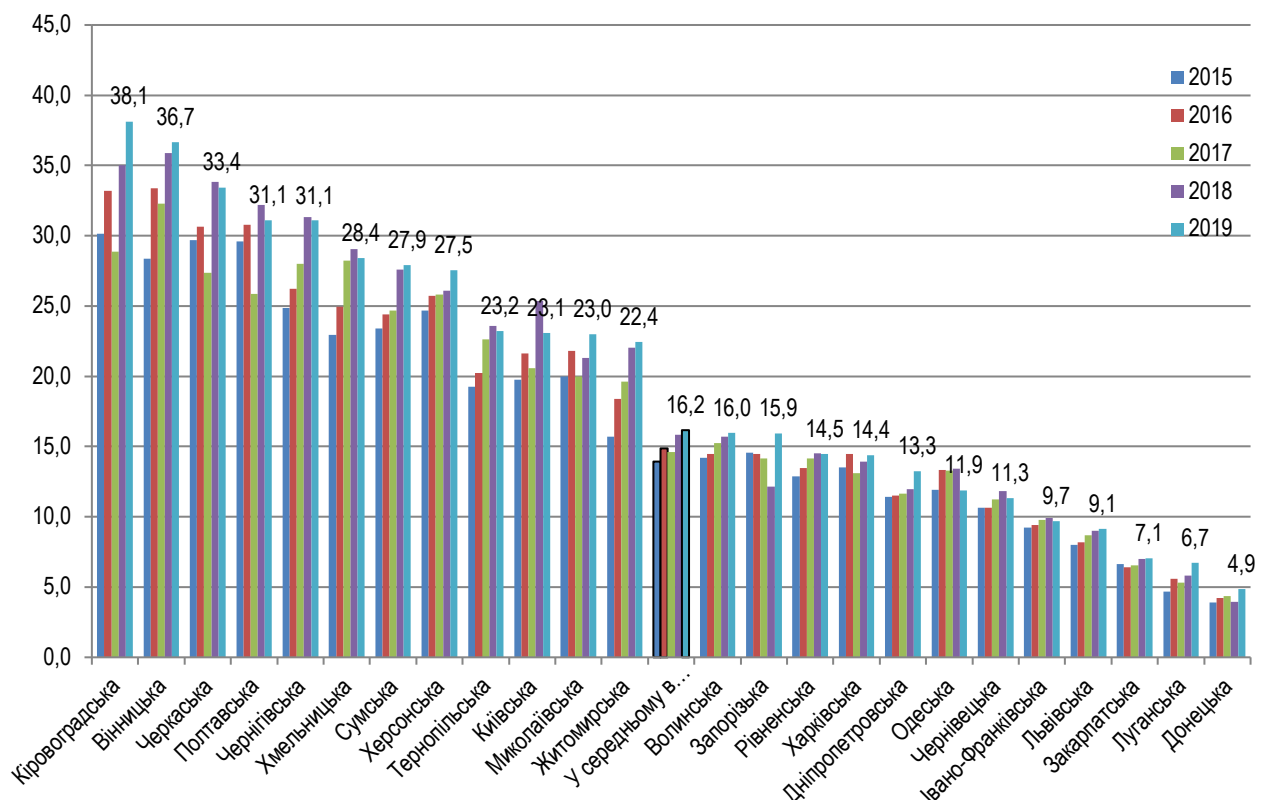

Рис. 2.9. Обсяги реалізованої сільськогосподарської продукції на одну особу в розрізі областей України упродовж 2015–2019 років, тис. грн. *

* Складено автором за даними [130; 159].

Враховуючи кількість населення, спостерігаємо лідируючі позиції Чернігівської Кіровоградської, Черкаської, Полтавської та Сумської областей, що дає підстави стверджувати про ефективність сільськогосподарської діяльності в цих регіонах. Водночас, Закарпатська, Чернівецька, Донецька та Луганська області виробляють і реалізують незначні обсяги сільськогосподарської продукції на одну особу, що зумовлено, в тому числі складною економіко-політичною ситуацією на Сході України. Крім того, для розрахунку використовуються дані щодо кількості населення в області, які не скориговані на кількість населення, що знаходиться на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей.

Основними причинами виникнення негативних тенденцій у вибраному періоді були:

- обмеження доступу товаровиробників до кредитних ресурсів;
- подорожчання матеріально-технічних ресурсів;
- низькій рівень купівельної спроможності населення;
- захворювання свиней на африканську чуму (спостерігається тенденція до зниження випадків АЧС порівняно з відповідним періодом 2018 року) [1].

Проаналізуємо детальніше обсяги виробництва будівельної продукції в областях України (рис. 2.10).

За підсумками 2019 р. у 22 регіонах спостерігалось збільшення обсягу виробництва будівельної продукції: від 4,4% у Луганській області до 83,7% у Вінницькій, загалом в Україні зростання склало 28,7 % (за відповідний період 2018 року – на 7,0 %).

Максимальне зростання обсягу будівельної продукції у розрізі регіонів, крім Вінницької області, зафіксовано у Чернігівській (в 1,6 раза), Миколаївській (на 55,5 %), Херсонській (на 50,1%) та Чернівецькій (на 45,9%) областях [199, с. 64].

За підсумками 2019 року щодо виробництва будівельної продукції негативну динаміку зафіксовано у Запорізькій області – на 0,04% [199, с. 64].

Водночас спостерігаємо числені дисбаланси, особливо в Луганській області, де обсяг виробництва будівельної продукції менший, ніж аналогічний показник у середньому в Україні в 11 разів, та менший від показників Дніпропетровської області в 31 раз.

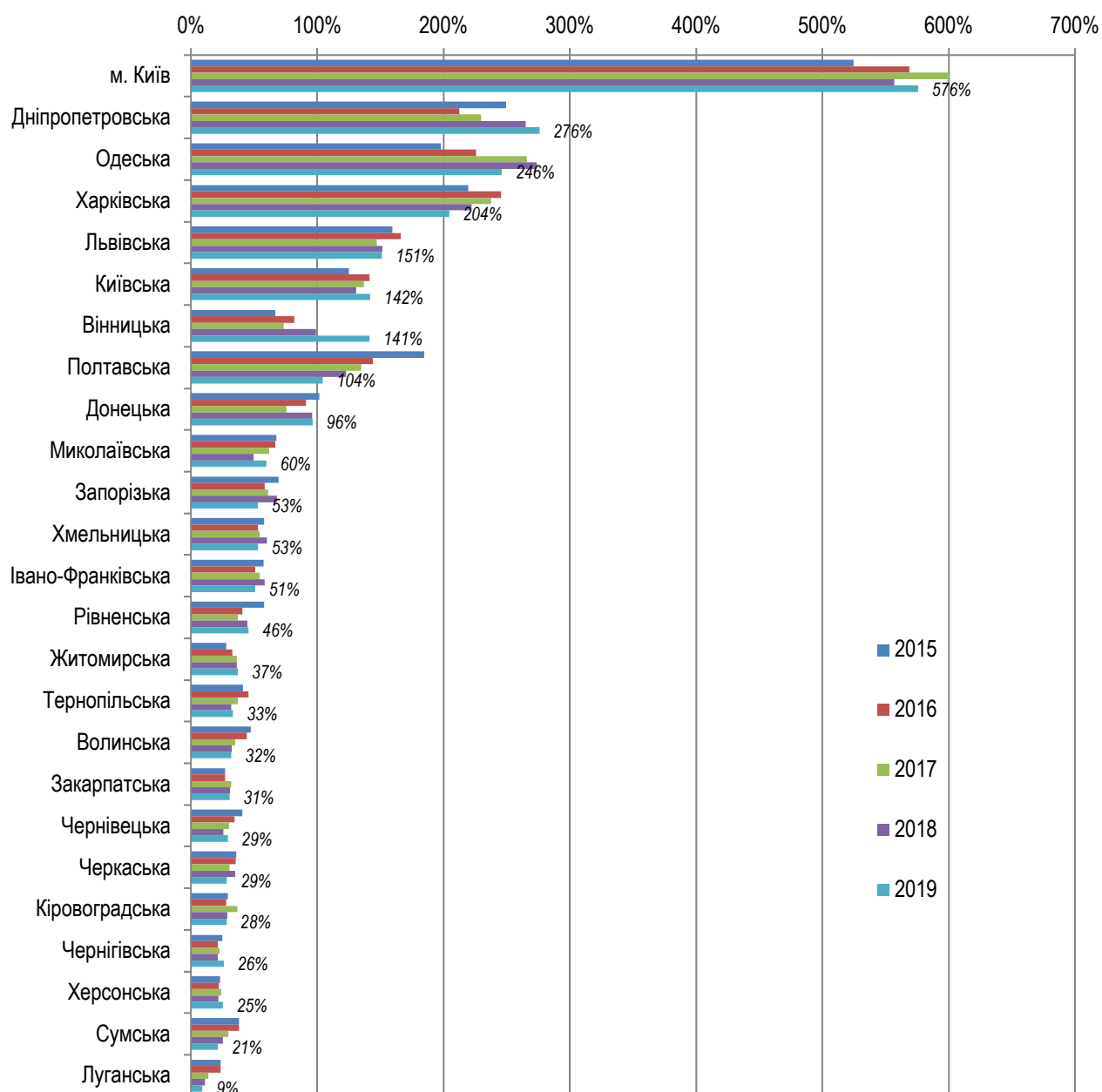

Рис. 2.10. Обсяги виробленої будівельної продукції у регіонах порівняно з середнім значенням в Україні впродовж 2015–2019 років,%. *

* Складено автором на основі [117].

Причиною зафіксованих дисбалансів, на нашу думку, є численні відмінності регіонів України, в тому числі ресурсні, географічні, економічні. Ці відмінності спричиняють значну різницю в обсягах виробленої будівельної продукції і є об'єктивними щодо регіонів.

Оскільки будівельна продукція використовується, в тому числі для будівництва житла, розглянемо детальніше його обсяг прийнятий в експлуатацію. Водночас, зазначимо, що Державна служба статистики України розпочала оприлюднення статистичної інформації щодо обсягів площ житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, у 2017 році. З огляду на це, розглянемо динаміку впродовж 2017–2019 рр. (рис. 2.11).

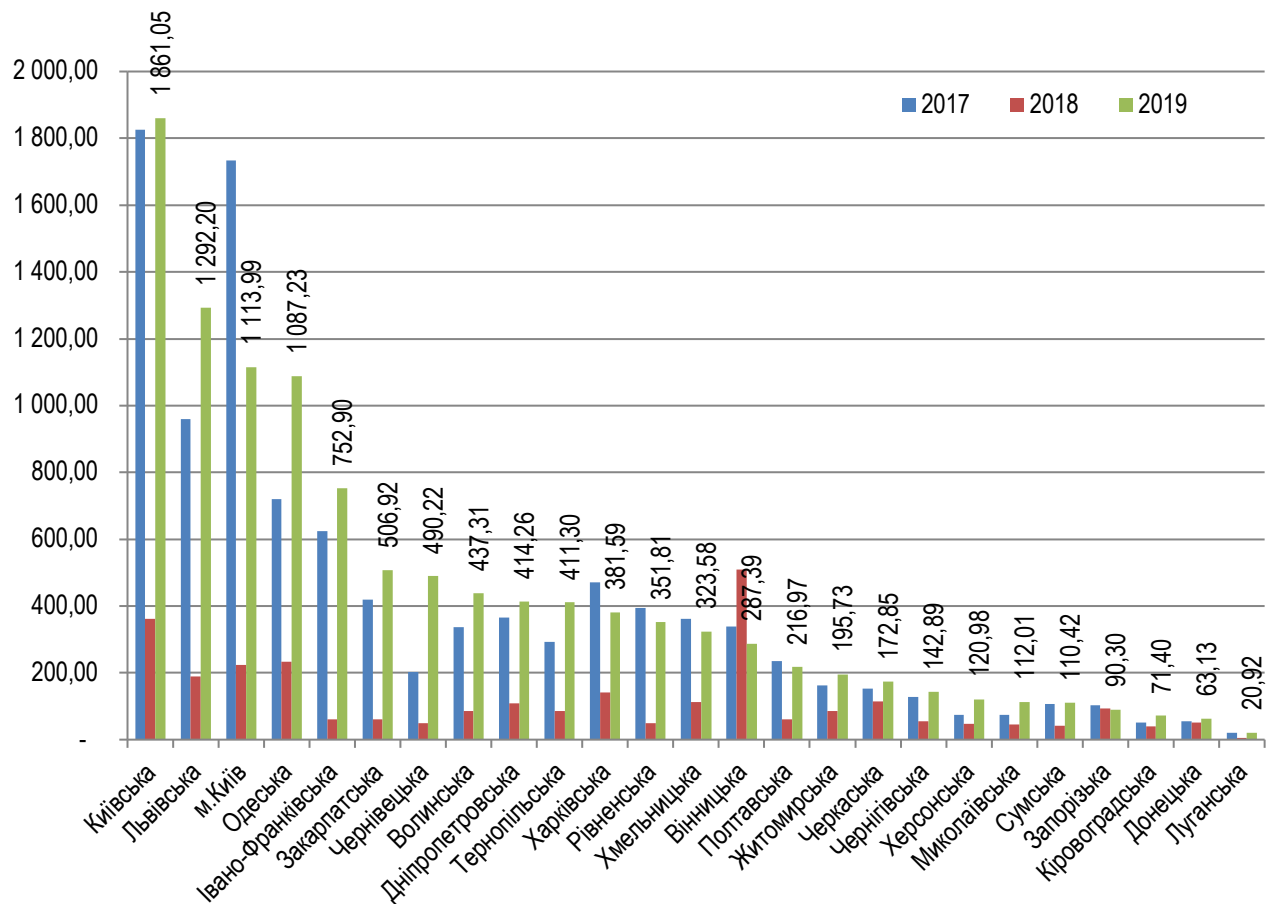

Рис. 2.11. Обсяги площ житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, в Україні впродовж 2017 – 2019 рр.,%.

* Складено автором за даними [58]

За підсумками 2019 року в Україні, порівняно з 2018 роком, спостерігаємо збільшення на 50% обсягу прийнятого в експлуатацію житла. Зазначимо, що у Вінницькій області у 2018 році відбулося різке зростання цього показника – до 508 470 м², що на 50,48% більше від обсягів 2017 року. Водночас, уже у 2019 році показник зменшився до 287 392 м², що на 35% менше від середньоарифметичного показника в Україні.

Київська, Львівська, Одеська області та м. Київ показують високі обсяги прийнятого в експлуатацію житла впродовж 2017–2019 років. У м. Києві та Київській області значні обсяги аналізованого показника відмічаємо у 2017 році: у 4,25 разу та у 4,22 разу відповідно перевищує середні показники в Україні за цей період.

Загалом збільшення обсягу будівництва житла спостерігали у 24 регіонах впродовж аналізованого періоду. Зростання площ житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, свідчить насамперед про існування попиту на житло, тобто населення інвестує власні заощадження в житлові площі. Водночас, можемо стверджувати про фінансовий дисбаланс між обсягами коштів, які населення витрачає на купівлю житла в областях України. Так, у 18 областях обсяги площ житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, не досягають середнього показника в Україні. У Луганській, Донецькій, Кіровоградській та Запорізькій областях цей показник у 2019 році був більш, ніж учетверо менший за середній в Україні.

Розглянемо також динаміку обсягів капітальних інвестицій, які залучаються в регіональні економіки (порівняно зі середнім значенням в Україні) впродовж 2015 – 2019 рр. (рис. 2.12).

Графічно відображені показники свідчать про існування фінансового дисбалансу щодо розподілу інвестицій між регіонами. Основна частка інвестицій зосереджена в м. Києві, Дніпропетровській та Київській областях. У м. Києві зосереджено 34% всіх капітальних інвестицій в регіональні економіки, що становить відповідно 213247,8 млн грн. гривень.

Рівень інвестування в Дніпропетровській області в 2,68 рази перевищує середній обсяг інвестування по Україні. Значні обсяги інвестицій зосереджуються

також у Київській області, а саме 50295,7 млн грн, що удвічі перевищує середній показник в Україні.

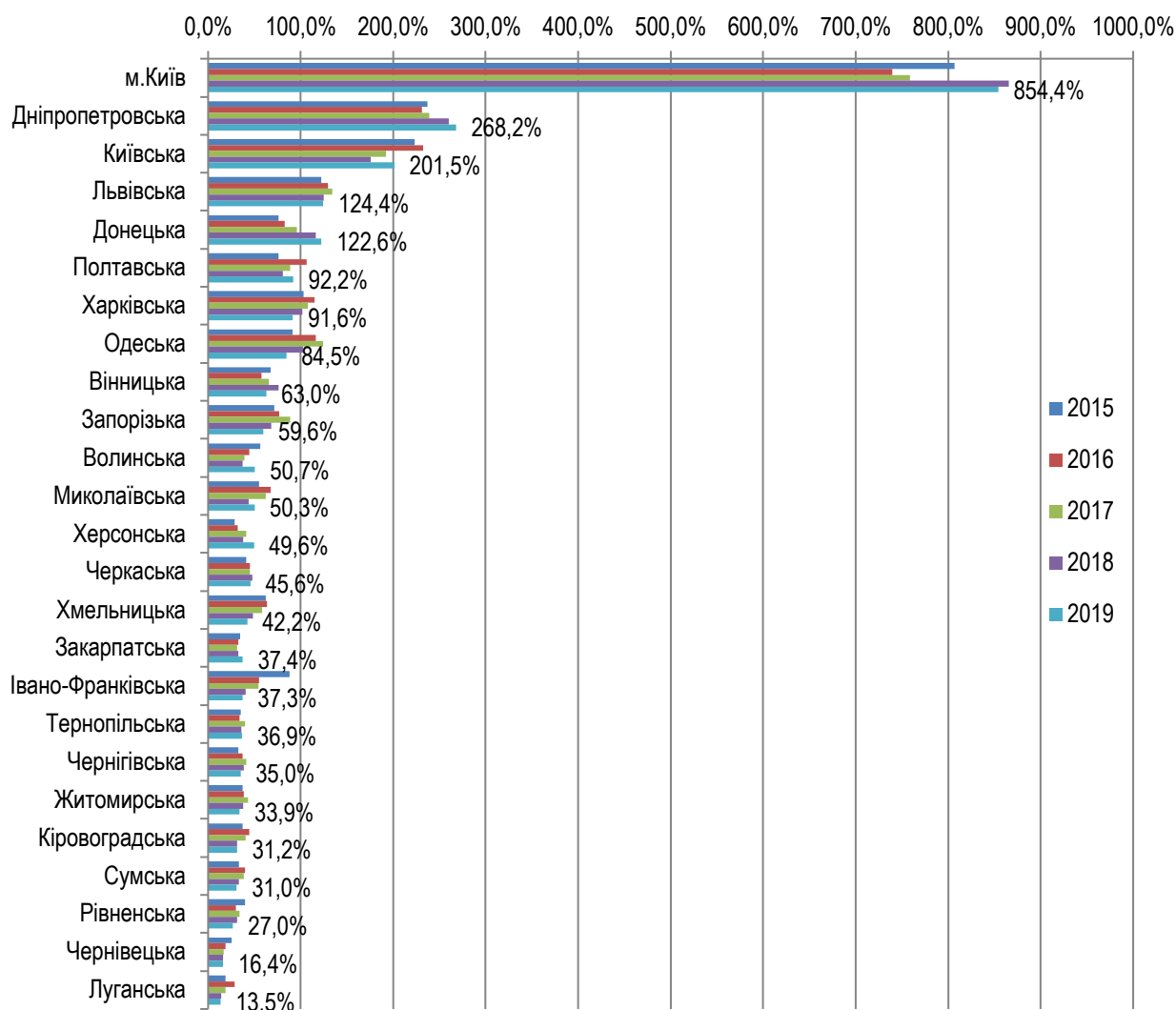

Рис. 2.12. Обсяги капітальних інвестицій, які залучаються в регіональні економіки, порівняно зі середнім значенням в Україні впродовж 2015 – 2019, %. *

* Складено автором за даними: [63]

Львівська та Донецька області також отримують значні обсяги інвестування, що на 24,4% та на 22,6% перевищують середні обсяги інвестицій в Україні.

Як бачимо, 13 областей не отримують навіть 50% від середньостатистичних обсягів інвестування в Україні, а брак інвестицій в регіоні призводить до сповільнення його розвитку та зниження ефективності господарської діяльності.

Продовжуючи наше дослідження, розглянемо відношення обсягів доходів місцевих бюджетів до середнього показника в Україні (рис. 2.13).

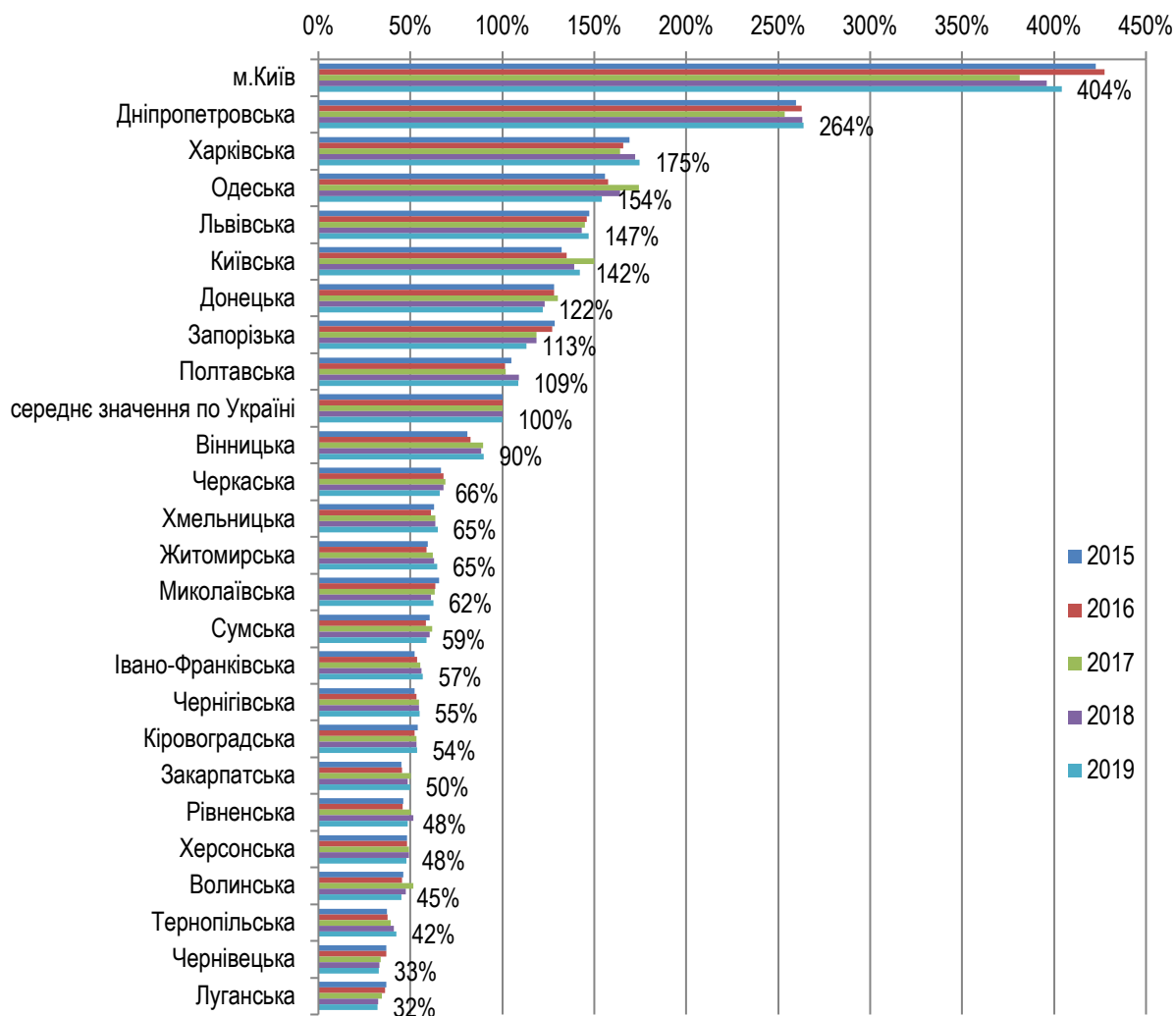

Рис. 2.13. Обсяги доходів місцевих бюджетів порівняно зі середнім показником в Україні впродовж 2015 – 2019 рр., %.

* Складено автором за даними [34; 176].

Дніпропетровська, Харківська, Львівська, Одеська та Київська області, а також м. Київ характеризуються найбільш дохідними бюджетами. У 2019 році доходи бюджету м. Києва зросли на 9% порівняно з попереднім періодом.

Водночас відзначаємо недостатній рівень доходів місцевих бюджетів таких областей, як Луганська, Чернівецька, Херсонська, Тернопільська, Кіровоградська, доходи бюджетів яких не досягають навіть 65% від середнього рівня дохідності

місцевого бюджету в Україні. Дисбаланси доходів бюджету стають причиною недофінансованості основних напрямів розвитку регіону, тому несуть у собі загрозу.

Розглянемо співвідношення обсягів фонду оплати праці (статистичний показник, введений Державною службою статистики України у 2017 році) в регіонах із середнього показника по Україні (рис. 2.14).

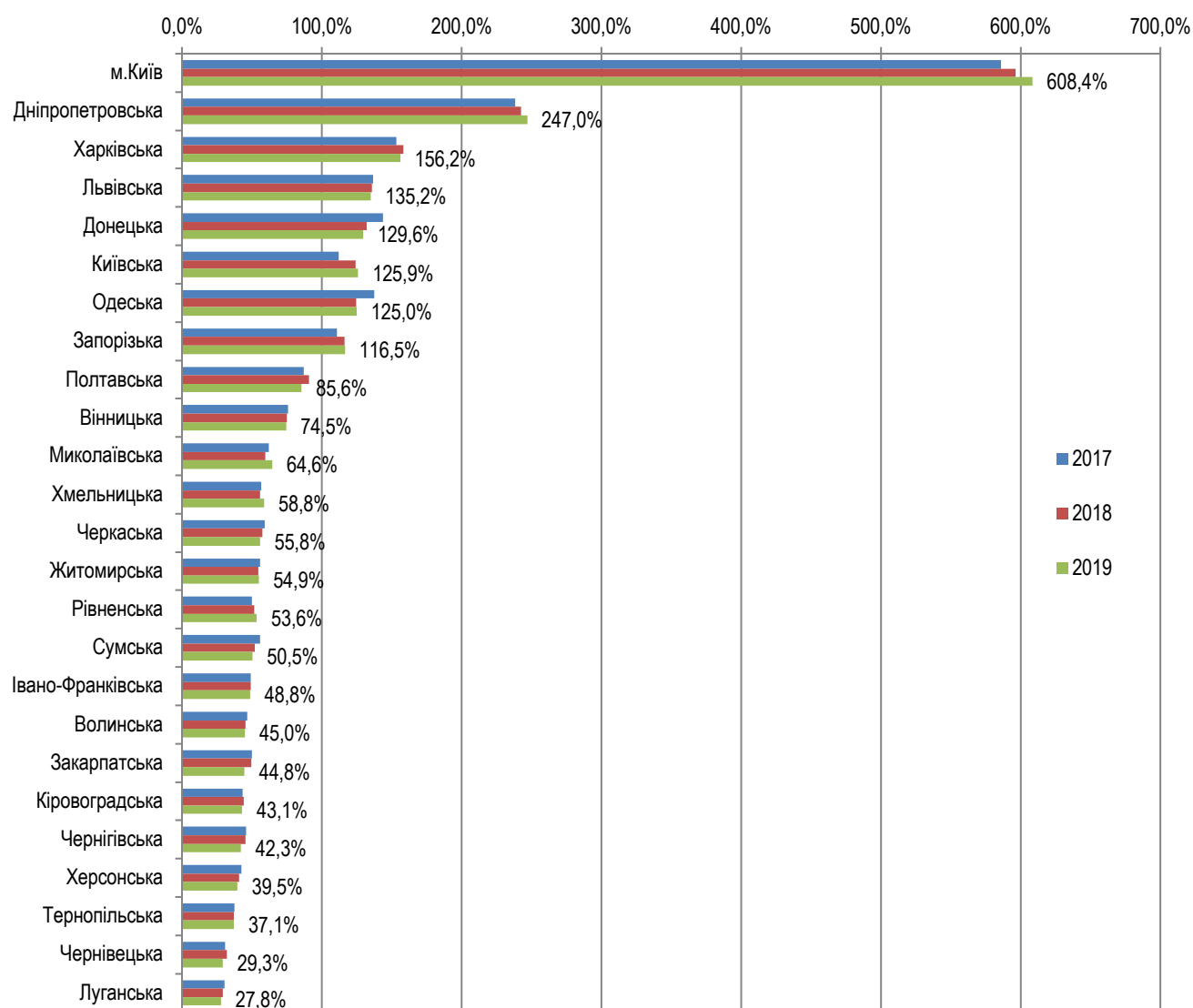

Рис. 2.14. Обсяги фонду оплати праці в регіонах порівняно зі середнім показником в Україні впродовж 2017 – 2019 років, %.

* Складено автором за даними: [157]

Водночас, фонди оплати праці у Луганській, Чернівецькій, Тернопільській та Херсонській областях значно скромніші, ніж загалом в Україні, (на 72,8%; 70,7%;

62,9%; 60,5% нижче від середнього показника по Україні відповідно). Розглянемо також обсяги заборгованості по оплаті праці в розрізі регіонів (рис. 2.15).

Як бачимо, в Луганській, Донецькій та Харківській областях значні обсяги заборгованості з оплати праці.

Зменшення суми заборгованості з виплати заробітної плати відносно фонду оплати праці мало місце у 13 регіонах, а найнижчі значення цього показника зафіксовано у Чернівецькій і Закарпатській (0,2 %), Житомирській (0,3 %), Хмельницькій (0,4 %), Рівненській і Чернігівській (0,8 %) областях.

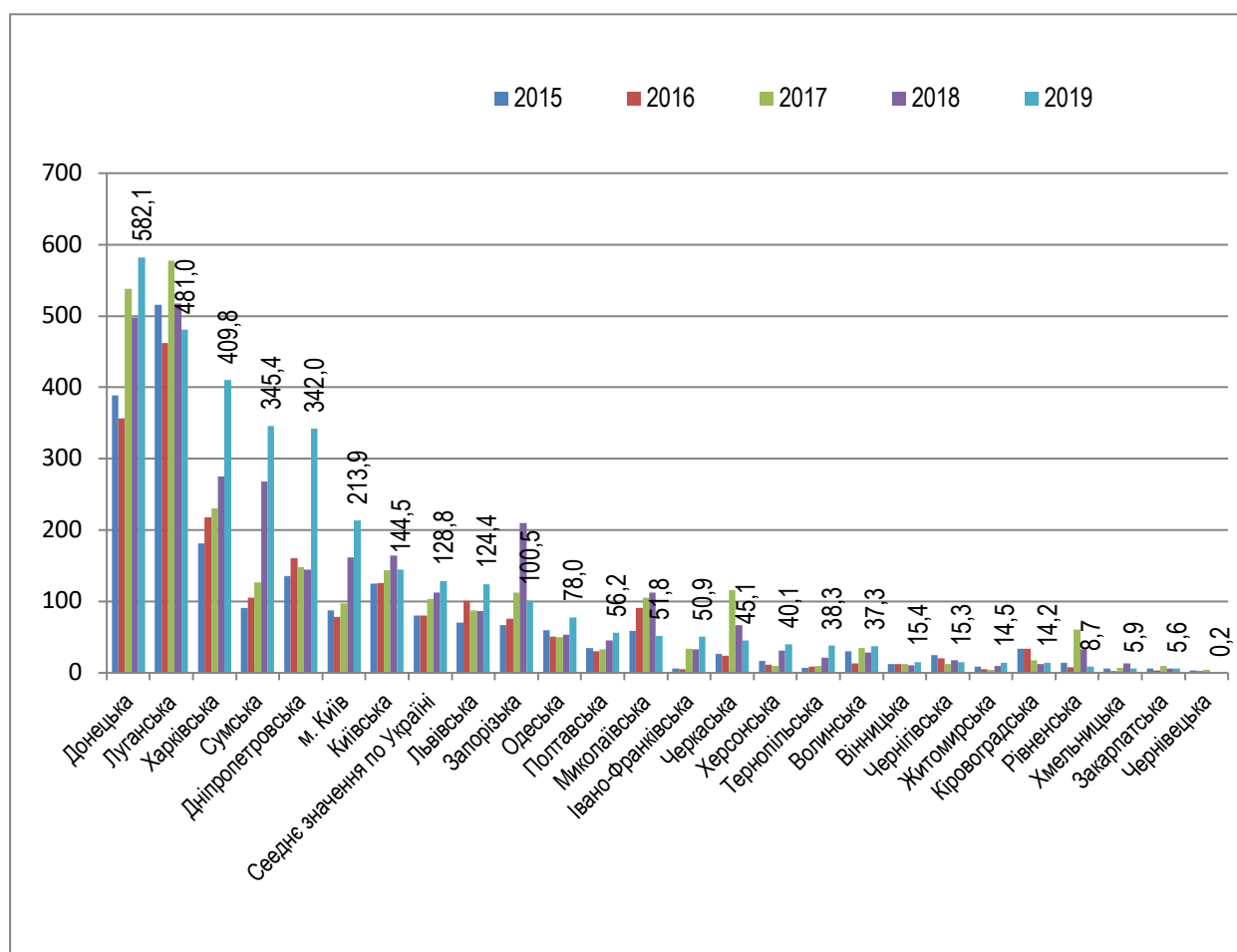

Рис. 2.15. Обсяги заборгованості з оплати праці в розрізі регіонів упродовж 2015–2019 років, млн грн. *

* Складено автором за даними [57].

Що стосується безробіття, то за підсумками 2019 року в Україні рівень безробіття населення у віці 15 – 70 років (за методологією МОП) склав 1487,7 тис.

осіб. Порівняно з належними показниками 2018 року позитивна тенденція щодо зменшення рівня безробіття посідала місце у всіх регіонах, особливо в Луганській, Рівненській, Тернопільській, Сумській і Вінницькій областях. Найнижчий рівень безробіття зафіксовано у Харківській (5,9 %), Київській (6,3%), Одеській (7,0 %), Львівській (7,4%) областях та м. Києві (6,7%), а найвищий – у Луганській (15,3%), Донецькій (14,1 %), Волинській (12,3%), Кіровоградській (12,1%), Тернопільській та Полтавській (11,8%) областях [199, с. 71].

Отож, на основі викладеного, можемо вважати, що розвиток регіонів України супроводжується існуванням фінансових дисбалансів. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що окремі регіони є економічно слабкими, про що свідчать диспропорції у межах їхньої економіки, диспропорції обсягів виробленої промислової продукції, диспропорції обсягів виробленої сільськогосподарської продукції. Часто такі території називають економічно відсталими зонами, «зонами лиха», депресивними територіями, дотаційними регіонами тощо. До депресивних територій відносимо частину Донецької та Луганської областей, які є окупованими тимчасово, відповідно звштовхуються із проблемами залучення інвестицій, розширеного відтворення [199, с. 71].

Крім того, ускладнюються різноманітною глибиною соціальних проблем міжрегіональні відмінності в рівні економічного розвитку. Так, рівень зайнятості та безробіття населення регіону є важливою проблемою в Україні, яка поглиблюється в умовах поширення коронавірусної інфекції. Причини виникнення фінансових дисбалансів у регіонах, на наш погляд, заховані в територіальних диспропорціях розвитку. Можна виділити кілька основних чинників, що зумовлюють виникнення територіальних диспропорцій в регіонах: природно-кліматичні умови, ресурсний потенціал, склад та якість робочої сили, рівень розвитку інфраструктур, розвиток фінансового ринку, рівень інвестиційної привабливості, технічний розвиток і структурні зміни, політичні чинники тощо [199, с. 71].

Розвиток промисловості і прискорення темпу економічного зростання спостерігаємо в окремих регіонах та на окремих територіях, наприклад, Дніпропетровська, Харківська, Донецька та Запорізька області.

Розміщення промислових підприємств у районах, що мають сприятливі умови, зміцнювало їхню економічну позицію, оскільки за рахунок кумулятивного розвитку паралельно розвивалися супутні галузі економіки, наприклад, виробнича та соціальної інфраструктура.

На сучасному етапі вирішальне значення для мінімізації територіальних диспропорцій економічного розвитку відіграють внутрішній потенціал розвитку, інновації, покращання інвестиційної привабливості та структурні перетворення тощо. Регулювання фінансових дисбалансів, на нашу думку, має на меті насамперед зменшення наявних регіональних диспропорцій і запобігання поглибленню подальших дисбалансів у рівнях розвитку регіонів через застосування дієвих інструментів та заходів.

2.3. Оцінювання фінансових дисбалансів у регіонах України

Продовжуючи дослідження фінансових дисбалансів, варто звернути увагу на взаємозв'язки між ними та ендегенно орієнтованим розвитком регіону, в якому ці дисбаланси було ідентифіковано. Відповідно до запропонованого методичного підходу щодо оцінювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів, спираючись на обрану систему показників (див. табл. 2.3), проведемо рейтингове оцінювання регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку. Результати бальної оцінки за показниками економічної ефективності та соціальної стабільності регіону наведено (табл. 2.4, табл. 2.5).

Таблиця 2.4

**Рейтингова оцінка регіонів України за показниками економічної
ефективності й самодостатності, за даними 2019 року ***

Область	Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, r_1		Доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу, r_2		Капітальні видатки місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу, r_3		Кількість суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб, r_4		Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу, r_5	
	грн	бал	грн	бал	тис. грн	бал	од.	бал	тис. грн	бал
Вінницька	76749,50	0,28	6929,87	0,42	10087,80	0,16	606	0,08	146,41	0,12
Волинська	54783,25	0,18	5228,50	0,28	12235,84	0,21	377	0,03	199,73	0,17
Дніпропетровська	119246,73	0,48	9889,47	0,67	20898,10	0,30	1447	0,26	363,86	0,33
Донецька	47475,04	0,14	3521,40	0,14	7349,13	0,04	578	0,18	109,68	0,08
Житомирська	63696,22	0,22	6365,76	0,38	6945,41	0,10	439	0,05	112,96	0,09
Закарпатська	41073,19	0,11	4774,48	0,25	7426,00	0,09	287	0,03	67,68	0,04
Запорізька	87505,12	0,33	7961,33	0,51	8728,92	0,15	651	0,11	198,95	0,17
Івано-Франківська	60639,59	0,20	4976,09	0,26	6779,95	0,26	338	0,03	104,30	0,08
Київська	230330,55	1,00	13901,23	1,00	55841,63	1,00	5029	1,00	1047,16	1,00
Кіровоградська	71294,76	0,25	6813,85	0,41	8252,58	0,14	419	0,05	130,92	0,11
Луганська	16910,70	0,00	1795,40	0,00	1561,21	0,00	202	0,02	23,33	0,00
Львівська	71586,54	0,26	7003,41	0,43	12323,58	0,19	1068	0,16	186,83	0,16
Миколаївська	73765,59	0,27	6634,27	0,40	11105,94	0,18	393	0,04	162,36	0,14
Одеська	74106,60	0,27	7771,64	0,49	8857,91	0,14	959	0,16	188,13	0,16
Полтавська	125569,34	0,51	9315,94	0,62	16440,10	0,21	671	0,09	233,61	0,21
Рівненська	53211,94	0,17	5021,38	0,27	5816,67	0,12	368	0,03	78,27	0,05
Сумська	65429,90	0,23	6531,56	0,39	7159,64	0,10	418	0,05	116,28	0,09
Тернопільська	47858,73	0,15	4881,85	0,25	8812,80	0,11	307	0,02	84,20	0,06
Харківська	88462,71	0,34	7845,95	0,50	8553,07	0,14	1282	0,23	178,23	0,15
Херсонська	54218,53	0,17	5547,67	0,31	11930,30	0,08	306	0,03	87,59	0,06
Хмельницька	59735,81	0,20	6157,60	0,36	8335,19	0,18	436	0,05	106,05	0,08
Черкаська	79917,38	0,30	6575,54	0,39	9448,48	0,11	524	0,07	195,42	0,17
Чернівецька	39155,76	0,10	4343,54	0,21	4532,12	0,09	207	0,00	57,13	0,03
Чернігівська	69263,76	0,25	6567,32	0,39	8702,70	0,10	439	0,05	125,07	0,10

* Складено автором з використанням даних Міністерства розвитку громад та територій України [109].

Проаналізувавши показники економічної ефективності й самодостатності регіону, ми присвоїли бальні оцінки із використанням формул (2.2) та (2.3). Зазначимо, що Київська, Дніпропетровська та Полтавська області за розглянутими

показниками займають лідируючі позиції, що дає підстави казати про стабільний розвиток цих регіонів.

Таблиця 2.5

Рейтингова оцінка регіонів України за показниками соціальної стабільності, 2019 р. *

Область	Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу, r_6		Індекс споживчих цін, r_7		Рівень зайнятості населення у віці 15 – 70 р. до економічно активного населення, r_8		Рівень безробіття населення у віці 15 – 70 років до економічно активного населення, r_9		Індекс реальної заробітної плати до відповідного періоду попереднього року, r_{10}	
	грн	бал	%	бал	%	бал	%	бал	%	бал
Вінницька	64484,09	0,37	102,40	1,00	58,00	0,58	9,4	0,49	112,49	0,54
Волинська	52797,51	0,26	104,90	0,31	50,91	0,00	10,6	0,36	110,95	0,46
Дніпропетровська	86797,95	0,58	103,70	0,64	59,50	0,70	7,7	0,69	114,34	0,64
Донецька	39008,78	0,14	106,00	0,00	50,90	0,00	13,6	0,01	109,84	0,40
Житомирська	61713,74	0,35	103,61	0,66	58,50	0,62	9,6	0,47	109,85	0,40
Закарпатська	47452,44	0,21	104,31	0,47	55,40	0,37	9,1	0,53	106,13	0,20
Запорізька	75065,97	0,47	103,21	0,78	58,10	0,59	9,5	0,48	113,58	0,60
Івано-Франківська	55463,63	0,29	104,51	0,41	56,61	0,47	7,2	0,75	110,42	0,43
Київська	131743,09	1,00	104,41	0,44	63,10	1,00	5,8	0,91	113,85	0,61
Кіровоградська	57971,26	0,31	103,60	0,67	55,60	0,39	11,0	0,31	111,19	0,47
Луганська	24401,34	0,00	104,32	0,47	58,80	0,65	13,7	0,00	111,99	0,51
Львівська	65602,25	0,38	104,23	0,49	57,80	0,57	6,5	0,83	109,02	0,35
Миколаївська	63433,94	0,36	103,81	0,61	59,10	0,67	9,3	0,51	121,06	1,00
Одеська	72774,00	0,45	103,90	0,58	58,30	0,61	5,9	0,90	111,68	0,50
Полтавська	71338,58	0,44	104,50	0,42	56,60	0,47	10,6	0,36	104,24	0,10
Рівненська	54099,77	0,28	104,43	0,44	58,40	0,61	8,3	0,62	115,51	0,70
Сумська	64980,33	0,38	104,81	0,33	59,80	0,73	7,7	0,69	109,37	0,37
Тернопільська	49708,88	0,24	104,20	0,50	53,80	0,24	10,0	0,43	111,41	0,48
Харківська	65351,82	0,38	104,80	0,33	62,10	0,92	5,0	1,00	109,52	0,38
Херсонська	56894,24	0,30	103,30	0,75	58,91	0,66	9,6	0,47	111,98	0,51
Хмельницька	57819,61	0,31	104,40	0,44	57,00	0,50	8,0	0,66	115,61	0,71
Черкаська	58524,92	0,32	103,20	0,78	59,30	0,69	8,3	0,62	112,22	0,53
Чернівецька	48204,15	0,22	103,80	0,61	59,00	0,66	6,9	0,78	102,40	0,00
Чернігівська	58561,61	0,32	104,30	0,47	58,90	0,66	10,2	0,40	105,91	0,19

*Складено автором з використанням даних Міністерства розвитку громад та територій України [109].

До показників соціальної стабільності ми віднесли, зокрема, наявний дохід населення у розрахунку на одну особу, оскільки, на нашу думку, цей показник дає

змогу оцінити соціальний статус і купівельні можливості середньостатистичного жителя регіону. Лідируючими областями за розрахунковими даними цього показника у нас є Київська, Дніпропетровська, Запорізька і Полтавська області.

Зазначимо, що за індексом споживчих цін найвищий бал отримала Вінницька область, тобто там спостерігається найповільніше зростання цін. Позитивні показники індексу споживчих цін демонструють Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська та Черкаська області.

Крім того, до цієї групи показників ми віднесли показники рівня зайнятості та рівня безробіття населення. На наш погляд, аналіз ринку праці дає змогу визначити, наскільки населення забезпечене робочими місцями. Так, середній рівень безробіття населення у віці 15 – 70 років (за методологією МОП) за даними 2019 року в Україні склав 8,2% і знизився відносно попереднього року на 0,6 відсоткового пункту.

Позитивна тенденція щодо зменшення рівня безробіття (порівняно з відповідними показниками 2018 року) мала місце в усіх регіонах, найбільше у Рівненській (зменшення на 1,4 в.п.), Черкаській (на 1,3 в. п.) та Чернівецькій і Сумській (на 1,0 в. п.) областях. [2, с. 6] Позитивні показники рівня зайнятості спостерігаємо у Київській, Дніпропетровській, Запорізькій, Вінницькій, Миколаївській, Харківській та інших областях. Водночас спостерігаємо достатньо високий показник рівня зайнятості населення (у віці 15 – 70 років.) до економічно активного населення у Луганській області, що пов'язуємо із високими показниками міграції населення та відповідно зменшенням кількості економічно активного населення в цій області.

Впродовж 2019 року, як уже було зазначено найнижчий рівень безробіття зафіксовано у Харківській (5,0%), Київській (5,8%), Одеській (5,9%), Львівській (6,5%) областях, а найбільший – у Луганській (13,7%), Донецькій (13,6%), Кіровоградській (11,0%), Волинській та Полтавській (10,6%) [2, с. 6].

Впродовж 2019 року відбулося зниження рівня безробіття населення у віці 15 – 70 років (за методологією МОП), яке супроводжувалося підвищенням рівня

зайнятості такого населення, і за даними 2019 року цей показник в країні в середньому становив 58,2% (у 2018 році – 57,1%) [2, с. 6].

Однак, у 2020 році рівень безробіття показав тенденцію до зростання, що пов'язуємо з карантинними умовами праці значної кількості суб'єктів господарювання.

Останній напрям оцінювання за групою показників (табл. 2.3). Отримані розрахункові дані показали, що найбільші обсяги капітальних інвестицій в розрахунку на одну особу були в Київській (55841,63 грн), Дніпропетровській (20898,10 грн), Полтавській (16440,10 грн) областях.

В інших областях ситуація з цим показником значно гірша, спостерігаємо значні дисбаланси капітальних інвестицій в розрізі регіонів. Найменша кількість капітальних інвестицій в розрахунку на одну особу, була в Луганській обл. (1561,21 грн) та в Чернівецькій (4532,12 грн на 1 особу) та Рівненській (5816,67 грн) областях.

За результатами оцінки трьох груп обраних відповідно до авторської методики присвоїмо кожному регіону бальну оцінку за показниками розвитку України із використанням програмного забезпечення MS Excel (додаток Л).

Отож на підставі рейтингової оцінки регіони України за рівнем соціально-економічного розвитку ми можемо стверджувати, що найбільш системно важливими регіонами (системно важливими регіонами вважаємо ті, що мають найбільший вплив на соціально-економічну ситуацію в країні загалом), за даними 2019 року, є Київська, Дніпропетровська, Харківська, Миколаївська, Черкаська та Львівська області.

Авторське бачення полягає в тому, що фінансові дисбаланси потребують особливої уваги саме в системно важливих регіонах, оскільки такі дисбаланси можуть спричинити погіршення економічної ситуації не лише там, а й в країні загалом.

Таблиця 2.6

Рейтингова оцінка регіонів України за показниками інвестиційно-інноваційного розвитку, заданими 2019 року *

Область	Обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу, r_{11}		Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, r_{12}		Обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу, r_{13}		Частка реал. іннов. прод. у заг. обсязі реалізованої пром. прод., r_{14}		Обсяг імпорту товарів у розрахунку на 1 особу, r_{15}	
	тис. грн	бал	тис. грн	бал	тис. грн	бал	%	бал	тис. грн	бал
Вінницька	10087,80	0,16	142,50	0,01	933,60	0,29	0,7	0,13	405,21	0,05
Волинська	12235,84	0,20	248,20	0,03	670,54	0,20	1	0,19	1406,72	0,21
Дніпропетровська	20898,10	0,36	1099,50	0,15	2468,14	0,80	0,2	0,02	1723,69	0,26
Донецька	7349,13	0,11	309,20	0,04	1112,56	0,35	0,3	0,04	534,33	0,07
Житомирська	6945,41	0,10	190,90	0,02	589,83	0,17	0,4	0,06	466,42	0,06
Закарпатська	7426,00	0,11	273,60	0,03	1185,86	0,37	2,4	0,49	1170,95	0,17
Запорізька	8728,92	0,13	525,70	0,07	1807,57	0,58	2,1	0,43	897,58	0,13
Івано-Франківська	6779,95	0,10	651,80	0,09	664,07	0,20	1,1	0,21	606,03	0,08
Київська	55841,63	1,00	6905,20	1,00	3059,61	1,00	1,8	0,36	6314,81	1,00
Кіровоградська	8252,58	0,12	73,40	0,00	748,60	0,23	4,8	1,00	264,83	0,02
Луганська	1561,21	0,00	202,80	0,02	71,07	0,00	0,3	0,04	117,62	0,00
Львівська	12323,58	0,20	378,00	0,05	873,66	0,27	1	0,19	1225,05	0,18
Миколаївська	11105,94	0,18	194,20	0,02	1904,95	0,61	0,3	0,04	874,78	0,12
Одеська	8857,91	0,13	528,00	0,07	581,60	0,17	1,1	0,21	790,44	0,11
Полтавська	16440,10	0,27	733,20	0,10	1502,43	0,48	0,4	0,06	972,01	0,14
Рівненська	5816,67	0,08	112,60	0,01	380,48	0,10	0,2	0,02	330,67	0,03
Сумська	7159,64	0,10	169,90	0,02	817,74	0,25	2,1	0,43	607,75	0,08
Тернопільська	8812,80	0,13	96,20	0,01	415,52	0,12	1,9	0,38	430,66	0,05
Харківська	8553,07	0,13	244,50	0,03	529,11	0,15	2,5	0,51	652,77	0,09
Херсонська	11930,30	0,19	196,80	0,02	258,63	0,06	1,7	0,34	392,69	0,04
Хмельницька	8335,19	0,12	158,30	0,02	508,26	0,15	0,1	0,00	446,25	0,05
Черкаська	9448,48	0,15	272,60	0,03	716,61	0,22	1,7	0,34	396,17	0,04
Чернівецька	4532,12	0,05	50,50	0,00	236,56	0,06	0,5	0,09	230,78	0,02
Чернігівська	8702,70	0,13	433,80	0,06	803,83	0,25	2,7	0,55	417,57	0,05

*Складено автором за даними [109].

Для одержання динамічних результатів рейтингування регіонів аналогічно визначаємо рейтингову оцінку у 2015, 2016, 2017 та 2018 роках (див додаток Л). За результатами здійсненого аналізу можемо дійти висновку щодо ендogenous розвитку регіонів України. Детальніше розглянемо дисбаланси регіонального розвитку у 2019 році, (відповідно до отриманих рейтингових оцінок на рис. 2.16).

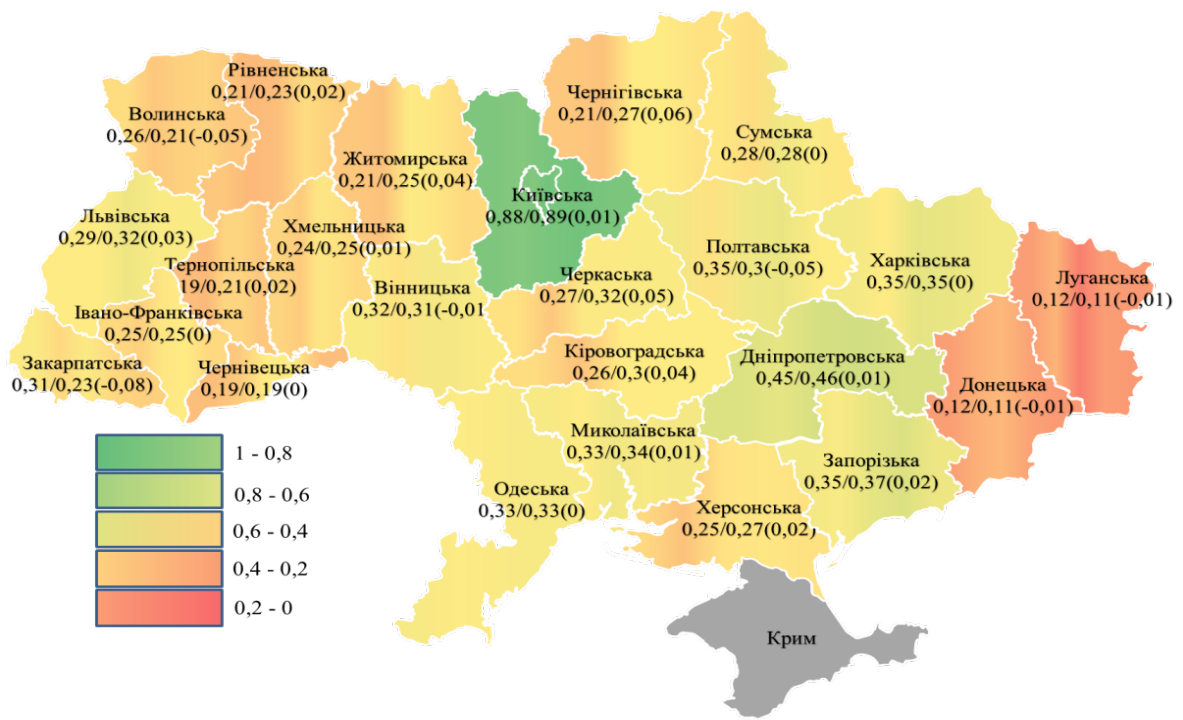

Рис. 2.16. Рейтингування регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, 2015/2019 рр. *

* Сформовано автором на основі даних Додатку Л

Як бачимо Київська область є лідируючою між областями в Україні, відносно її до системно важливих. Високі рейтингові оцінки також отримали Дніпропетровська, Харківська, Запорізька та Миколаївська області.

Зазначимо також, що Львівська область отримала у 2019 році рейтингову оцінку 0,32 та увійшла в першу десятку областей за вагомістю.

Найнижчим рейтинг відповідно до розрахованих результатів за досліджуваний період у розрізі років у 2019 році мали: Донецька, Луганська, Рівненська, Волинська та Чернівецька області.

На основі розрахункових даних, що містяться в дод. Л, аналогічно, за потреби можна візуально представити карти із рейтингуванням областей для кожного із років досліджуваного періоду.

Присвоївши регіону рейтингову оцінку, надалі проведемо оцінювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів за обраними напрямками, а саме, спочатку оцінимо бюджетні дисбаланси (табл. 2.7), застосовуючи раніше запропоновані коефіцієнти.

Таблиця 2.7

Коефіцієнти для виявлення бюджетних дисбалансів, 2019 рік *

Область	Коефіцієнт податкового наповнення місцевого бюджету, x_1		Коефіцієнт бюджетної самостійності, x_2		Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету на 1 особу, x_3		Зведений показник бюджетних дисбалансів
	%	бал	%	бал	%	бал	
Вінницька	44%	-0,29	49%	-0,23	- 7 184	0,48	0,0
Волинська	36%	-0,76	37%	-0,84	- 8 810	1,00	-0,2
Дніпропетровська	60%	0,52	65%	0,56	- 5 415	-0,08	0,3
Донецька	51%	0,08	55%	0,06	- 2 889	-0,89	-0,2
Житомирська	42%	-0,42	45%	-0,42	- 7 630	0,62	-0,1
Закарпатська	32%	-0,94	37%	-0,85	- 8 132	0,78	-0,3
Запорізька	54%	0,21	55%	0,08	- 6 431	0,24	0,2
Івано-Франківська	35%	-0,79	37%	-0,86	- 8 504	0,90	-0,2
Київська	69%	1,00	73%	1,00	- 5 082	-0,19	0,6
Кіровоградська	47%	-0,13	49%	-0,26	- 7 219	0,49	0,0
Луганська	41%	-0,45	41%	-0,62	- 2 535	-1,00	-0,7
Львівська	48%	-0,08	51%	-0,11	- 6 611	0,30	0,0
Миколаївська	49%	-0,04	50%	-0,19	- 6 658	0,31	0,0
Одеська	52%	0,09	55%	0,07	- 6 364	0,22	0,1
Полтавська	56%	0,30	61%	0,40	- 5 843	0,05	0,2
Рівненська	36%	-0,74	36%	-0,89	- 8 824	1,00	-0,2
Сумська	48%	-0,10	49%	-0,21	- 6 664	0,31	0,0
Тернопільська	37%	-0,70	38%	-0,79	- 7 865	0,70	-0,3
Харківська	56%	0,32	57%	0,19	- 5 842	0,05	0,2
Херсонська	41%	-0,46	44%	-0,51	- 7 142	0,47	-0,2
Хмельницька	43%	-0,35	45%	-0,44	- 7 501	0,58	-0,1
Черкаська	47%	-0,17	48%	-0,28	- 7 079	0,44	0,0
Чернівецька	31%	-1,00	34%	-1,00	- 8 384	0,86	-0,4
Чернігівська	47%	-0,17	47%	-0,34	- 7 420	0,55	0,0

*Розраховано автором на основі [16; 66; 133; 175; 176].

Отримані дані свідчать про значні бюджетні дисбаланси в таких областях, як Чернівецька (-1), Рівненська (-0,74), Херсонська (-0,29), Закарпатська (-0,82), що зумовлено як особливостями соціально-економічного розвитку цих територій, так і наслідками модернізації системи міжбюджетних відносин (у рамках реформи децентралізації влади та ресурсів) та ін.

Аналогічна процедура пророблена з оцінювання дисбалансів соціально-економічного розвитку регіонів. Результати наведено у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Коефіцієнти для виявлення соціально-економічних дисбалансів, 2019 рік

*

Область	Коефіцієнт достатності доходів населення, x_4		Коефіцієнт заборгованості з виплати заробітної плати в розрахунку на 1 працівника, x_5		Коефіцієнт додаткового доходу населення в регіоні, x_6		Зведений показник соц.-екон. дисбалансів
	%	бал	%	бал	грн.	бал	
Вінницька	103%	-0,22	19	0,98	0,55	-0,26	0,16
Волинська	94%	-0,50	48	0,95	0,54	-0,33	0,04
Дніпропетровська	111%	-0,01	98	0,89	0,50	-0,64	0,08
Донецька	147%	1,00	649	0,26	0,51	-0,56	0,23
Житомирська	94%	-0,48	13	0,99	0,53	-0,40	0,03
Закарпатська	86%	-0,72	6	0,99	0,70	1,00	0,43
Запорізька	99%	-0,35	269	0,69	0,53	-0,37	-0,01
Івано-Франківська	97%	-0,41	43	0,95	0,58	0,02	0,19
Київська	99%	-0,35	139	0,84	0,47	-0,91	-0,14
Кіровоградська	92%	-0,56	19	0,98	0,52	-0,52	-0,03
Луганська	136%	0,70	1758	-1,00	0,46	-1,00	-0,43
Львівська	91%	-0,58	72	0,92	0,54	-0,35	0,00
Миколаївська	100%	-0,31	215	0,76	0,63	0,38	0,28
Одеська	86%	-0,70	64	0,93	0,49	-0,71	-0,16
Полтавська	101%	-0,30	83	0,91	0,52	-0,49	0,04
Рівненська	99%	-0,34	60	0,93	0,60	0,16	0,25
Сумська	103%	-0,23	593	0,33	0,53	-0,42	-0,11
Тернопільська	94%	-0,49	33	0,96	0,58	0,02	0,16
Харківська	78%	-0,94	223	0,75	0,54	-0,33	-0,18
Херсонська	82%	-0,83	65	0,93	0,58	-0,01	0,03
Хмельницька	89%	-0,62	26	0,97	0,54	-0,32	0,01
Черкаська	89%	-0,64	113	0,87	0,59	0,10	0,11
Чернівецька	76%	-1,00	0	1,00	0,58	-0,02	-0,01
Чернігівська	93%	-0,51	41	0,95	0,53	-0,38	0,02

* Розраховано автором на основі [16; 65; 67; 160]

Цікавий результат було отримано щодо Харківської області, де зведений показник соціально-економічних дисбалансів складає -0,18, хоча область одержала високу рейтингову оцінку (має значний вплив на економічний розвиток країни), а отже потребує прискіпливої уваги та вжиття низки заходів щодо їх (дисбалансів) мінімізації та подолання.

Результати оцінювання дисбалансів фінансових потоків в розрізі регіонів наведено у табл. 2.9 та на рис. 2.19.

Таблиця 2.9

Коефіцієнти для виявлення дисбалансів фінансових потоків, 2019 р. *

Область	Коефіцієнт забезпеченості регіону інвестиціями, x_7		Коефіцієнт розширеного відтворення в регіоні, x_8		Коефіцієнт банківської активності в регіоні, x_9		Зведений показник dis_{ij}
	млн. грн.	бал	%	бал	%	бал	
Вінницька	1,52758	0,66938	83%	-1	7%	-0,9726	-0,43
Волинська	2,01271	0,44434	155%	1	12%	-0,792	0,22
Дніпропетровська	2,14649	0,38229	107%	-0,3288	60%	1	0,35
Донецька	2,97063	0	110%	-0,2482	8%	-0,9546	-0,40
Житомирська	1,1589	0,84039	96%	-0,6393	8%	-0,943	-0,25
Закарпатська	1,4606	0,70045	126%	0,1975	12%	-0,8107	0,03
Запорізька	0,95047	0,93708	93%	-0,7201	15%	-0,6945	-0,16
Івано-Франківська	1,08292	0,87564	93%	-0,7171	8%	-0,9403	-0,26
Київська	1,17234	0,83416	104%	-0,4303	45%	0,41502	0,27
Кіровоградська	0,89027	0,965	104%	-0,4267	10%	-0,8724	-0,11
Луганська	0,89917	0,96087	101%	-0,5069	14%	-0,7247	-0,09
Львівська	1,51623	0,67464	105%	-0,3888	15%	-0,699	-0,14
Миколаївська	1,0221	0,90385	119%	-0,0039	18%	-0,559	0,11
Одеська	0,81482	1	87%	-0,8919	18%	-0,5667	-0,15
Полтавська	2,01113	0,44508	122%	0,08468	6%	-1	-0,16
Рівненська	1,12982	0,85388	86%	-0,9219	8%	-0,9431	-0,34
Сумська	1,24304	0,80136	97%	-0,6247	11%	-0,8429	-0,22
Тернопільська	1,80878	0,53894	108%	-0,3113	10%	-0,857	-0,21
Харківська	0,91312	0,9544	96%	-0,6501	16%	-0,6378	-0,11
Херсонська	1,45321	0,70387	137%	0,49311	13%	-0,7717	0,14
Хмельницька	1,33953	0,7566	94%	-0,7101	10%	-0,8741	-0,28
Черкаська	1,17267	0,834	99%	-0,5529	11%	-0,8459	-0,19
Чернівецька	0,9676	0,92913	105%	-0,3821	9%	-0,9063	-0,12
Чернігівська	1,3568	0,74859	99%	-0,5636	7%	-0,9904	-0,27

*Складено автором на основі [16; 35; 38; 63].

Дисбаланси фінансових потоків є значними та загрозливими у Вінницькій області (-0,43), такий показник пов'язуємо з тим, що тут спостерігаються низькі значення банківської активності та найгірший показник коефіцієнта розширеного відтворення в Україні – лише 83%. У Волинській та Дніпропетровській областях спостерігаємо позитивне значення зведеного показника фінансових потоків, що свідчить про достатність інвестицій в цих регіонах і спрямуванні їх на розширене відтворення.

Зведений показник за результатом аналітичної оцінки дає підставу стверджувати, що загрозливі дисбаланси фінансових потоків маємо також у

Донецькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській, Хмельницькій та Чернігівській областях.

Картографічна інтерпретація результатів дослідження, побудована із врахуванням рейтингової оцінки області та зведених показників бюджетних дисбалансів (рис. 2.17), соціально-економічних дисбалансів (рис. 2.18) та дисбалансів фінансових потоків (рис. 2.19) за даними 2015 – 2019 років.

Як бачимо, Київська область отримала найвищий рейтинговий бал, водночас, тут від'ємний зведений показник соціально-економічних дисбалансів (-0,14). На наш погляд, такі дисбаланси потребують регулювання, оскільки їх непоглиблення може сповільнити темпи розвитку цієї області. Чого не можна сказати про Дніпропетровську область, де спостерігаємо фінансові дисбаланси позитивного характеру, а саме зведений показник бюджетних дисбалансів – 0,68, зведений показник соціально-економічних дисбалансів – 0,08 та зведений показник дисбалансів фінансових потоків – 0,35. Виявлені дисбаланси мають позитивний характер, тобто не потребують суттєвих заходів регулювання.

За даними 2015 року, найгірші (негативні) зведені показники фінансових дисбалансів виявлено в Луганській, Донецькій та Чернігівській областях (дод. Н). У 2016 – 2017 роках також спостерігаємо негативне значення зведених показників фінансових дисбалансів у Волинській, Закарпатській, Рівненській, Тернопільській, Луганській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях.

Також спостерігаємо негативну тенденцію до стабільно негативних показників фінансових дисбалансів у Закарпатській, Рівненській, Тернопільській та Чернівецькій областях, що зберігається впродовж 2015 – 2019 рр.

Ситуація дещо поліпшилася у 2019 році, в якому найбільш негативного значення показник зведених фінансових дисбалансів набуває в Луганській, Рівненській та Чернівецькій областях. Зазначимо, що впродовж 2015 – 2019 рр. Рівненська область демонструє негативні тенденції значних фінансових дисбалансів негативного значення.

* Складено автором за додатком Л та додатком М

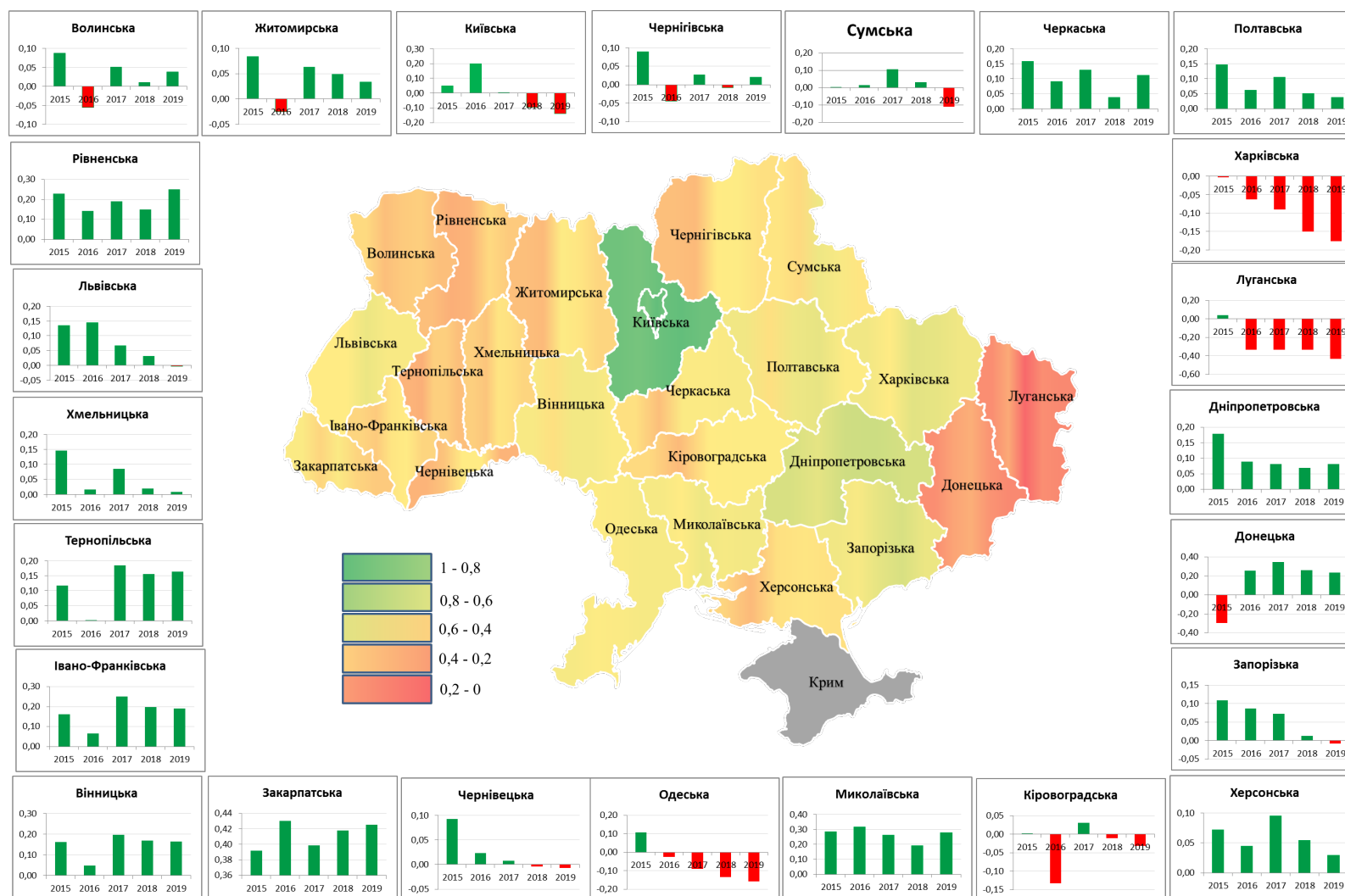

Рис. 2.18. Рейтингування регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку та динаміка зведеного показника соціально-економічних дисбалансів за 2015–2019 роки. *

* Складено автором за дод. Л та додатком Н.

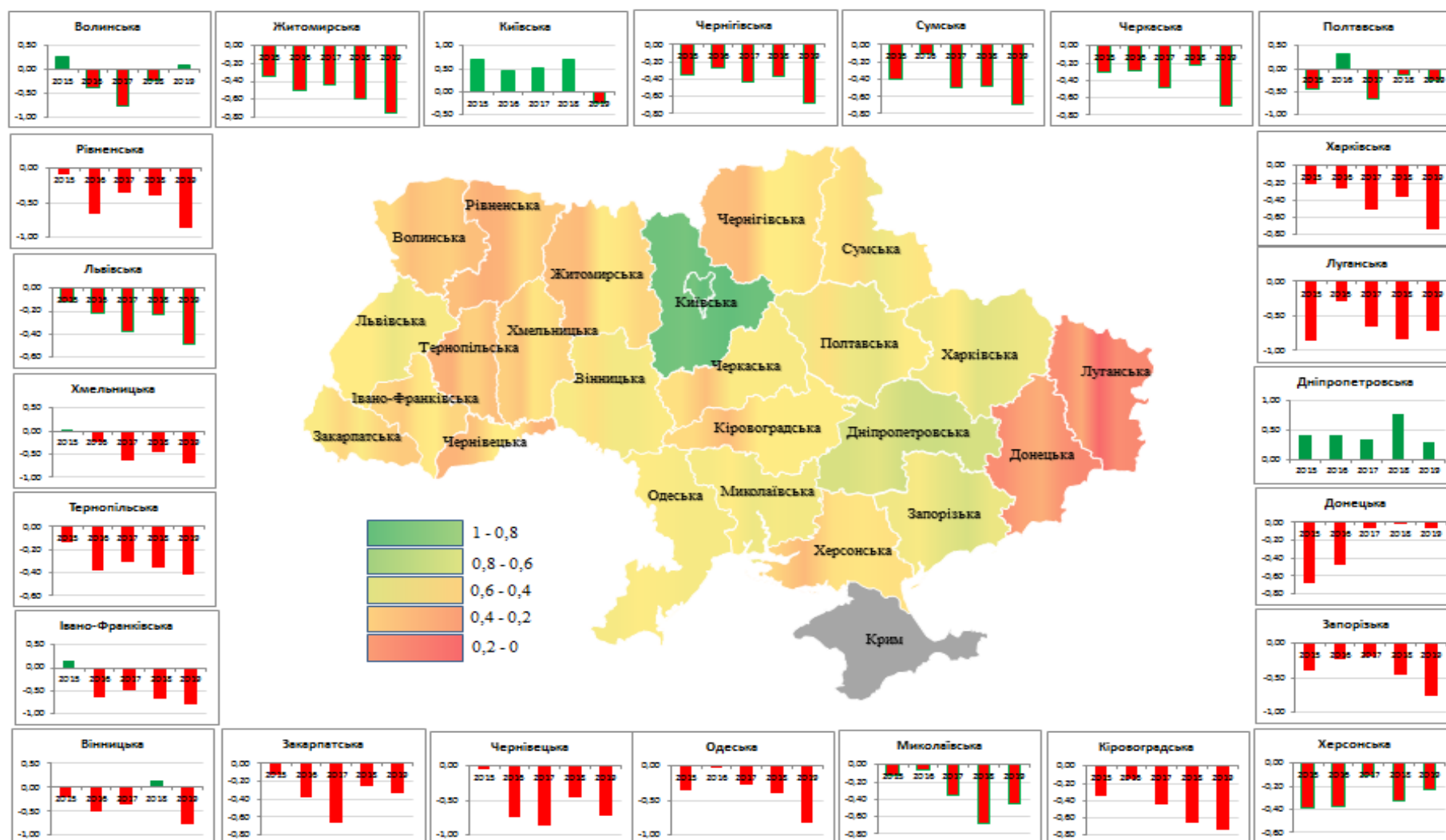

Рис. 2.19. Рейтингування регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку та динаміка зведеного показника дисбалансів фінансових потоків за 2015–2019 рр. *

* Складено автором за додатком Л та додатком Н

Отже, спираючись на запропонований методичний підхід, проведено оцінювання фінансових дисбалансів усіх регіонів України в інтервалі 2015 – 2019 років (дод. М та дод. Н). Отримані аналітичні розрахунки дали нам графічно представити результати оцінювання, що надалі слугуватиме основою для прийняття якісних управлінських рішень при формуванні фінансової чи регіональної політики регіону.

Окремо зазначимо, що покращенню якості оцінювання фінансових дисбалансів у регіонах може сприяти використання дерева рішень для визначення причин фінансового дисбалансу.

Як приклад, продемонструємо це на основі коефіцієнта банківської активності в регіоні (як співвідношення наданих банківських кредитів і отриманих депозитів) на рис. 2.20. Дерево рішень має 2 етапи: перший етап – порівняння показника з оптимальним значенням (наприклад, 0,6 [122]), другий етап – аналіз причин диспропорції в структурі депозитів чи кредитів. Наприклад, оптимальною структурою зовнішніх зобов'язань є такі співвідношення: депозити до запитання – щонайбільше 30%, депозити термінові – щонайменш 50%, міжбанківські кредити – щонайбільше 20% [23].

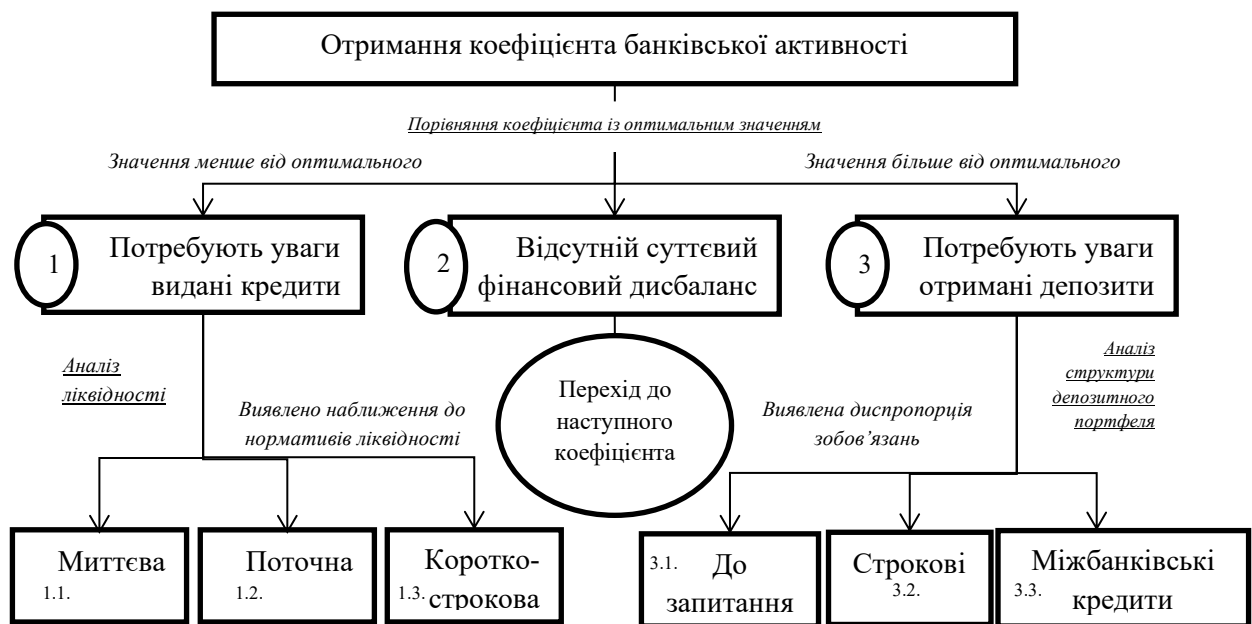

Рис. 2.20. Приклад дерева рішень коефіцієнта банківської активності в регіоні (у₉)

* Складено автором як приклад на основі [39].

Зазначимо, що аналіз варто проводити за динамічними показниками. Значна кількість вхідних даних (структура депозитів і кредитів у розрізі строків та власників/клієнтів) потребує використання додаткового програмного забезпечення для формування рішення на основі методу дерева рішень.

Висновки до розділу 2

Проведений в роботі аналіз та оцінювання фінансових дисбалансів в економіці регіонів України дозволили зробити такі висновки:

1. Удосконалено методичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів, який передбачає вісім етапів оцінювання (визначення мети, завдань та об'єктів аналізу для ідентифікації фінансових дисбалансів у регіонах, складання плану його проведення, вибір прийомів і способів аналізу, періоду дослідження; вивчення чинників впливу на формування фінансових дисбалансів в економіці регіонів; підбір інформації щодо фінансових дисбалансів у регіонах, перевірка інформації, систематизація даних; аналітична оцінка та ідентифікація фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів; формування висновків та практичних пропозицій щодо вдосконалення аналітичної оцінки та ідентифікації фінансових дисбалансів; прогнозування рівня фінансових дисбалансів регіонального характеру в майбутньому періоду; формування пропозицій щодо регулювання фінансових дисбалансів у регіонах; оцінка ефективності впроваджених заходів регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів) базується на обґрунтуванні системи показників та вибору напрямів оцінювання (бюджетні дисбаланси, дисбаланси соціально-економічні та дисбаланси фінансових потоків); конкретизації порядку розрахунку та інтерпретації запропонованих показників. Аргументована доцільність застосування такого підходу, позаяк це дасть змогу виявити фінансові дисбаланси, а відтак і вжити заходи щодо їхнього подолання чи мінімізації.

2. Через невідповідність у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів України, поглиблення реформи децентралізації, стрімке поширення пандемії та зумовлені нею негативні фінансові ефекти, загострились проблеми виникнення

фінансових дисбалансів регіонів, що є негативним викликом для їх збалансованого ендегенно орієнтованого розвитку. Проведений аналіз стану та тенденцій розвитку регіонів України за період 2014 – 2019 рр. засвідчив наявність регіональних дисбалансів за низкою показників: обсяги ВРП, обсяги виробленої промислової продукції, обсяги реалізованої промислової продукції на одну особу, обсяги виробленої сільськогосподарської продукції, обсяги реалізованої сільськогосподарської продукції на одну особу, обсяги виробленої будівельної продукції, обсяги площ житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, обсяги капітальних інвестицій, які залучаються в регіональну економіку, обсяги доходів місцевих бюджетів, обсяги фонду оплати праці, обсяги заборгованості з оплати праці.

3. Аргументовано, що основними причинами фінансових дисбалансів регіонів України є: а) недосконала державна регіональна політика; б) нестабільна фінансово-економічна ситуація в країні (в тому числі під впливом зовнішніх шоків); в) надмірний рівень дефіциту місцевих бюджетів; г) зменшення обсягу капітальних інвестицій та низький рівень інвестиційної привабливості; д) падіння обсягів виробництва, а відтак і погіршення фінансових результатів в базових для регіону видах діяльності; е) падіння рівня доходів населення на тлі посилення соціальної напруги та зростання безробіття.

4. Показано, що Київська область й надалі є системно важливою для економіки України, поряд із Дніпропетровською, Запорізькою, Харківською та Полтавською областями, про що свідчать результати аналізу соціально-економічного розвитку за період 2014 – 2019 роки.

5. Спираючись на запропонований методичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів та використовуючи обрану систему показників, проведено рейтингове оцінювання регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку, за результатами якого здійснено графічну візуалізацію розподілу регіонів залежно від рейтингових оцінок та співставлення результатів із виявленим рівнем фінансових дисбалансів. Встановлено існування бюджетних дисбалансів і соціально-економічних

дисбалансів у Луганській області, а в Донецькій області спостерігаються значні негативні дисбаланси фінансових потоків. Першочергових заходів регулювання потребують фінансові дисбаланси в Харківській, Запорізькій, Сумській, Полтавській областях, оскільки ці області відповідно до рейтингової оцінки віднесено до економічно значущих для країни. Проведене комплексне оцінювання дало змогу виявити фінансові дисбаланси в регіонах, що в майбутньому слугуватиме основою для прийняття якісних управлінських рішень при формуванні системи заходів щодо їхньої мінімізації чи регулювання, а відтак фінансової чи регіональної політики регіону.

Основні наукові результати розділу опубліковано у працях автора [75; 79; 81; 184; 185].

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ФІНАНСОВИХ ДИСБАЛАНСІВ ЕНДОГЕННО ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1. Обґрунтування концептуальних засад регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України

Виявлені негативні тенденції ендогенного розвитку регіонів України, а також порушення фінансової стабільності зумовлюють необхідність розроблення концептуальних засад регулювання фінансових дисбалансів з чітким обґрунтуванням дієвих інструментів та заходів впливу на розбалансовані сфери економіки з метою подолання таких дисбалансів або мінімізації їхніх негативних наслідків. Вважаємо, що регулювання фінансових дисбалансів повинно базуватись на системному підході, заснованому на єдності та гармонізації інструментів різних видів політики (бюджетної, фінансової, соціально-економічної, регіональної тощо), позаяк це дасть змогу своєчасно ідентифікувати ризики, стримувати розмах асиметрій регіонального розвитку та знижувати ступінь вразливості економіки регіонів від зовнішніх збурень. Схильні думати, що запропоновані підходи до регулювання фінансових дисбалансів регіонів сприятимуть активізації внутрішнього потенціалу регіональної економіки, врегулюванню диспропорцій, а відтак і створенню належних умов для розвитку регіонів та забезпеченню добробуту населення.

Запропонований концепт може слугувати основою для вироблення подальшої візії регулювання фінансових дисбалансів регіонів з чіткою детермінацією інструментів його реалізації (рис. 3.1). Вважаємо, що очікуваними результатами впровадження такого концепту повинні стати:

- відновлення та зміцнення фінансової стабільності (рівноваги) регіонів;
- скорочення фінансових, бюджетних та соціально-економічних диспропорцій в регіонах;
- зміцнення конкурентних переваг регіонів;
- покращання якості соціальних послуг і добробуту населення.

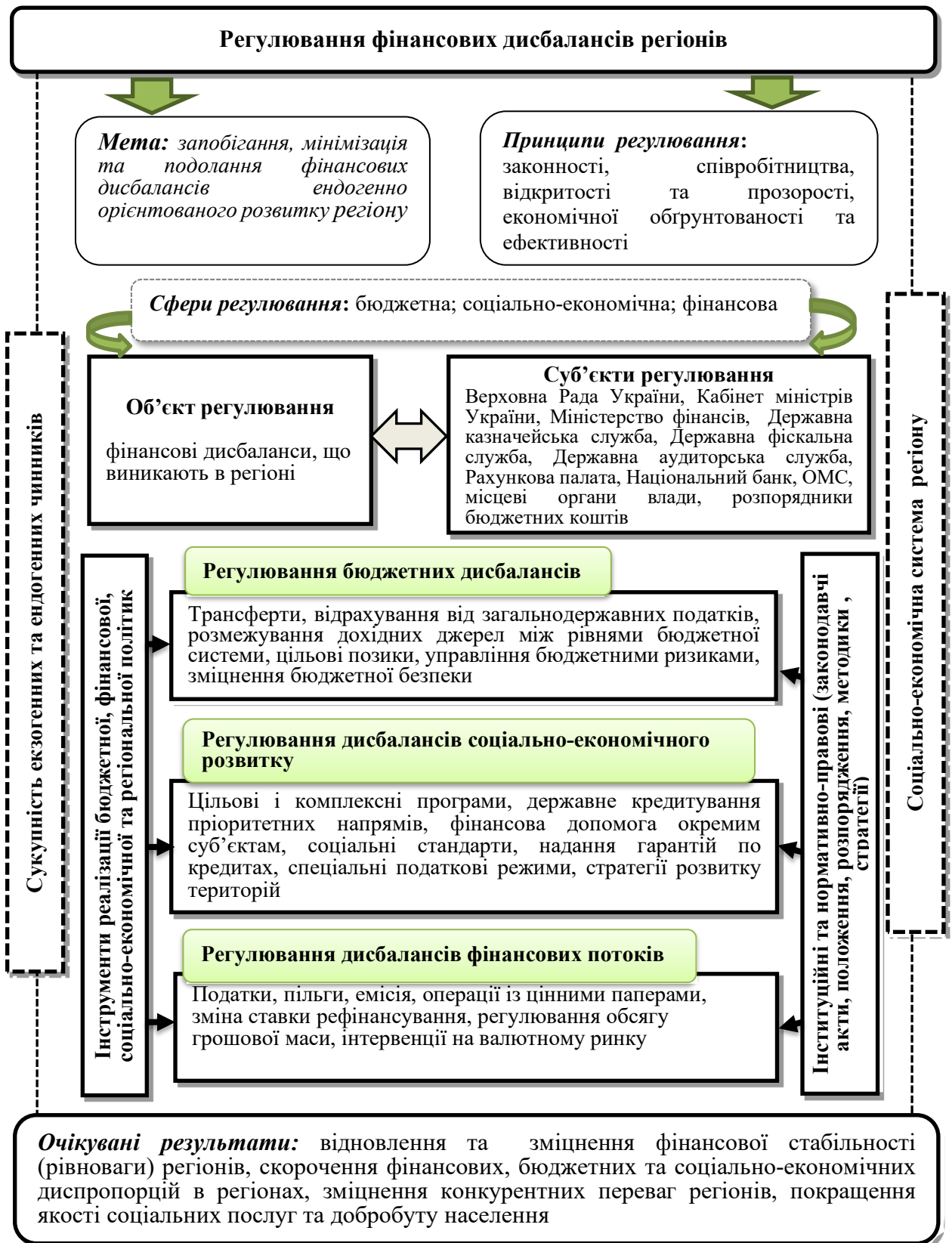

Рис. 3.1. Концепт регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів. *

* Розробка автора.

З огляду на виявлені проблеми та особливості ендogenous розвитку регіонів, а також існуючі виклики, які істотно впливають на їхню фінансову стабільність, кінцевою *метою* регулювання фінансових дисбалансів визначено запобігання, мінімізацію та подолання фінансових дисбалансів ендogenous орієнтованого розвитку регіонів.

Досягнення мети передбачає застосування принципів регулювання фінансових дисбалансів ендogenous орієнтованого розвитку регіонів, серед яких слід виділити такі: принцип законності (відповідності Конституції та законам України); принцип співробітництва (узгодження цілей, пріоритетів, завдань, заходів і дій між органами, що здійснюють регулювання фінансових дисбалансів у регіоні, місцевими органами влади, суб'єктами господарювання, населенням регіону); принцип відкритості й прозорості (передбачає оприлюднення інформації щодо застосування інструментів регулювання фінансових дисбалансів у регіоні та інформації, що дає змогу проаналізувати ефективність впроваджених інструментів регулювання); принцип економічної обґрунтованості та ефективності (передбачає аналітично-математичне обґрунтування потреби у застосуванні інструментів регулювання фінансових дисбалансів та обґрунтування одержаного соціально-економічного ефекту від регулювання).

Варто також зазначити, що регулювання фінансових дисбалансів повинно здійснюватися з урахуванням відповідальності за наслідки, а саме: йдеться про те, що перш, ніж застосовувати певний інструментарій (того чи іншого виду політики чи, можливо, їхнього поєднання) доцільно передбачити (спрогнозувати) економічні, соціальні, фінансові ефекти. Окрім того, вважаємо, що від оптимального «набору» інструментів та засобів залежатиме результат регулювання фінансових дисбалансів.

Домінуюча роль у процесі усунення чи зменшенні розмірів дисбалансів належить головним «гравцям», скоординована дія яких є запорукою відновлення та зміцнення фінансової рівноваги регіонів. До таких, безумовно, відносимо центральні органи законодавчої (ВР) та виконавчої влади (КМУ, МФУ, ДФСУ, ДКС, ДАС, РП), профільне міністерство (Міністерство розвитку громад та територій України), НБУ як фінансовий регулятор (використовує значну кількість інструментів регулювання

фінансових дисбалансів: облікова ставка (основний інструмент монетарної політики); коридор відсоткових ставок за інструментами постійного доступу; інтервенції на валютному ринку; обов'язкові резерви; операції РЕПО; купівля та продаж державних цінних паперів; операції своп та інші), а також органи місцевого самоврядування (які в результаті інституційних реформ останніх років мають змогу впливати на соціально-економічні процеси в регіонах).

Розробка концептуальних засад регулювання фінансових дисбалансів ендogenous розвитку регіонів України потребує обґрунтування інструментів та засобів його реалізації. У попередніх частинах дослідження (Р2) ми проаналізували та виявили тенденції існування дисбалансів у бюджетній, фінансовій та соціально-економічній сферах регіонів, а тому надалі пропонуємо здійснити цю конкретизацію в розрізі трьох досліджуваних напрямів.

Раніше було доведено (Р1), що новітня парадигма регіонального розвитку передбачає орієнтацію на ендogenous чинники економічного зростання, базуючись на засадах фінансової децентралізації. Переконані, що не остання роль при цьому відводиться бюджетній політиці, основна місія якої – сприяти (забезпечувати) стійким темпам зростання, удосконаленню міжбюджетних відносин як основи реалізації державної регіональної політики.

Мінімізувати розміри бюджетних дисбалансів, як нам видається, доречно шляхом застосування інструментів бюджетної політики. Досягненню результату сприятиме використання сукупності таких її інструментів (рис. 3.1): бюджетних трансфертів, відрахування від загальнодержавних податків, чітке розмежування дохідних джерел між рівнями бюджетної системи. Також мова може йти про заходи щодо недопущення зростання боргу місцевих бюджетів в середньостроковій перспективі, напрями покращення структури видатків місцевих бюджетів, управління бюджетними ризиками та посилення бюджетної безпеки тощо. Надалі детальніше зупинимось на кожному із зазначених.

У класичному випадку регулювання бюджетних диспропорцій зводиться до територіального розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи з метою збалансування доходів та видатків бюджетів різних

рівнів. Як свідчить вітчизняна та світова практика, в переважній більшості випадків такі процеси часто-густо супроводжуються виникненням дискусій чи то на рівні регіону, чи між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування (як приклад, Донбас, який «годує всю Україну» чи Каталонія, яка виборює свою незалежність від Іспанії). Такі суперечності, незважаючи на майже завершену реформу фінансової децентралізації, й надалі мають місце в Україні. Це й не дивно, адже адекватне розмежування доходів між державним і місцевими бюджетами так і не відбулось. Закріплені власні та делеговані органам місцевого самоврядування повноваження (у 2014 році), на жаль, так і не підкріплені в повному обсязі фінансовими ресурсами (станом на 2020 рік розрив між видатками і надходженнями у місцевих бюджетах сягає 20%). Згідні з тим, що (як було показано в Р2) всі регіони різні за фінансово-економічним чи природно-ресурсним потенціалом, бюджетний потенціал також різний, а отже, неможливо досягти оптимального розподілу доходів між рівнями бюджетної системи. Тим не менше, належне функціонування системи міжбюджетних відносин – це запобіжник виникненню фінансових дисбалансів регіонів, інструмент згладжування вертикальних і горизонтальних диспропорцій. Тільки чіткі правила визначення та розподілу фінансових ресурсів (тобто бюджетне регулювання) сприяють досягненню збалансованості місцевих бюджетів, забезпечують перерозподіл ресурсів між «багатими» та «бідними» у фінансовому аспекті регіонами, створюють мотивацію органів місцевого самоврядування до нарощення обсягів власних надходжень.

Зазначені цілі можуть бути досягнуті через надання фінансової допомоги місцевим бюджетам (міжбюджетні трансферти) або методом відсоткових відрахувань від загальнодержавних податків та доходів. Започатковані у 2014 році зміни до БКУ (ст. 96, 98, 99) призвели до розмежування коштів, що перерозподіляються між рівнями бюджетної системи на цільові трансферти (освітня, медична, соціальні та інші субвенції) та нецільові трансферти (базова і додаткова дотації), що, за задумом ідеологів реформи системи міжбюджетних відносин, повинно мінімізувати бюджетні дисбаланси та сформувати фінансово самодостатні

місцеві бюджети.

Що стосується цільових трансфертів, то потрібно визнати, що цей інструмент навряд чи можна віднести до категорії ефективних інструментів регулювання дисбалансів, позаяк має цільове спрямування (хоча в плані подолання нерівномірності у доходах є сенс застосовувати), натомість нецільові дотації є раціональнішим інструментом регулювання бюджетних дисбалансів. Загалом, якщо йдеться про вирівнювання фінансової спроможності місцевих бюджетів, то регулювання бюджетних дисбалансів через виділення трансфертів з бюджетів вищого рівня не має альтернатив.

Як було показано в попередній частині нашого дослідження, практика формування доходів та фінансування видатків місцевих бюджетів України за останні п'ять років засвідчила існування значних розривів між делегованими повноваженнями та обсягами фінансових ресурсів під їхнє забезпечення. Очевидно, що така ситуація і надалі залишається неврегульованою.

Інший інструмент регулювання бюджетних дисбалансів, який добре зарекомендував себе в країнах ЄС (однак ще не набув популярності в Україні), – це цільові позики, особливо коли йдеться про бюджети розвитку місцевих бюджетів.

Запобігти виникненню бюджетних дисбалансів регіонів, на наш погляд, може низка таких заходів:

- підвищення прозорості управління як доходами, так і видатками місцевих бюджетів. Цьому сприятиме досконала система планування та виконання місцевих бюджетів;
- в умовах посилення негативних тенденцій розвитку економіки регіонів України, зумовлених наслідками пандемії, доречно розширювати бюджетне інвестування в технологічні інновації, позаяк такі проєкти активізують діяльність важливих секторів, що у свою чергу позначиться на збільшенні кількості робочих місць, а отже, й формуванні доходів місцевих бюджетів та гарантуванні соціальних зобов'язань;
- оптимізація видатків на утримання місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування, економія коштів на утримання апарату

держуправління. Цьому сприятиме щонайменше аналіз функцій та уникнення їхнього дублювання;

- перегляд пільг, гарантованих державою та делегованих для виконання на місцевий рівень (як наприклад, перевезення пільгових категорій населення та ін.), але не забезпечених дохідними джерелами. Це дасть змогу з одного боку, не відволікати власні фінансові ресурси місцевого самоврядування на виконання функцій держави, а з іншого – не продукувати бюджетні дисбаланси;
- перепис населення (якого в нашій країні не було з 2001 року) сприятиме встановленню чіткого розуміння кількості жителів, проживаючих на певній території. Це проблема актуальна в контексті об'єднання територіальних громад (яке завершилось у жовтні 2020 року). Річ у тім, що механізм розрахунку такого інструменту регулювання дисбалансів, як базова дотація, передбачає врахування кількості населення і зарахування надходження податку на доходи фізичних осіб в частині до відповідного бюджету (60% для ОТГ), при цьому використовують офіційні дані звітності Державної служби статистики, що особливо у разі об'єднання/доєднання до інших громад тощо нічого спільного з реальною статистикою не має, а отже, неправильно розраховано обсяг базової дотації. Ця кричуща проблема стоїть на порядку денному вже кілька років поспіль, однак рішень щодо її вирішення й надалі немає;
- активізація органів місцевого самоврядування у сфері управління місцевим боргом. Ця пропозиція стосується найбільше територіальних громад, позаяк реформа децентралізації дала змогу громадам здійснювати операції на ринку капіталів, водночас питання оцінки кредитоспроможності громад, моніторинг гарантій, управління ризиками тощо не відпрацьовані на базовому рівні, а отже, рекомендації та вказівки з боку центральної виконавчої влади – на часі.

Загалом регулювання бюджетних дисбалансів на регіональному рівні має бути спрямоване на зменшення рівня дефіцитності місцевих бюджетів з метою уникнення

непомірних видатків та спрямування коштів на розширене відтворення.

Задіюючи ці інструменти бюджетної політики, держава впливає на розміри фінансових диспропорцій, а отже, й на соціально-економічні процеси в регіонах. Застосування викладеного інструментарію регулювання бюджетних дисбалансів сприятиме посиленню темпів економічного зростання регіонів та подоланню бюджетних регіональних дисбалансів, а відтак і зменшенню вразливості економіки.

Із метою недопущення (чи усунення) надмірного зростання диспропорцій в соціально-економічній сфері регіонів доцільно здійснювати регулювання за допомогою застосування інструментів впливу державної політики на економічні і соціальні процеси. Серед таких інструментів можуть бути як державні цільові програми, державне замовлення, капітальні інвестиції, так і механізми державно-приватного партнерства.

Приймаючи рішення про застосування таких інструментів регулювання, слід зважати на ту обставину, що, для прикладу, виділені кошти певній адміністративно-територіальній одиниці регіону не завжди будуть вигідними для сусідів, тобто є сенс фінансувати точкові проєкти. Окрім того, в умовах обмежених бюджетних ресурсів регулювання таких дисбалансів буде ефективним за умови раціонального використання коштів за цільовим призначенням, з дотриманням норм бюджетної дисципліни і під громадським контролем.

Іншим інструментом регулювання дисбалансів соціально-економічного розвитку регіонів слугують стратегії розвитку територій (регіонів, громад), які є основою для планування та координації державної політики у різних сферах, визначають вектор розвитку територій, а відтак і досягнення ефективності використання бюджетних ресурсів в інтересах людей.

Виявлені в попередній частині дослідження регіональні асиметрії за індикаторами соціально-економічного розвитку доводять необхідність та своєчасність стратегування регіонів на засадах «розумної спеціалізації», позаяк ця технологія дозволяє визначити на рівні регіонів пріоритетні сфери у певних галузях економіки для інвестування, що своєю чергою, сприятиме підвищенню ефективності використання власних та залучених фінансових ресурсів регіонів за рахунок їх

зосередження на розвитку інновацій в потенційно перспективних видах економічної діяльності.

Регіональна політика, яка опирається на розумну спеціалізацію регіонів останнім часом набула особливої популярності в європейських країнах, а від не давна формує основу нової моделі регіональної політики України і передбачає: зосередження державної підтримки на проблемних територіях та точках зростання; спрямування державних інвестицій не тільки на створення об'єктів «твердої» інфраструктури, але і «м'які» розвиткові проекти, що базуються на якісній діагностиці потенціалів та проблем різних типів функціональних територій; обов'язковою умовою реалізації таких державних програм / проектів є наявність документів просторового планування (схеми планування регіонів, громад і т. ін.); об'єктами політики стають функціональні території, що потребують державної підтримки (тобто фінансування під тип території). Метою оновленої регіональної політики незалежно від місцевості проживання людини в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні визначено підвищення рівня життя населення. Розвиток та єдність орієнтовані на людину [44]. Людина в такому концепті стає «точкою прикладання» державної регіональної політики. Переконані, що досягнути сталого ендегенно орієнтованого зростання регіонів можна шляхом створення потенційних центрів розвитку, які слід розвивати у «розумній спеціалізації». При цьому зміцненню конкурентних переваг регіонів сприятиме тільки така регіональна політика України, яка базуватиметься на врахуванні сучасних можливостей та викликів, тенденцій розвитку та проблем, які його стримують, визначенні територій, які потребують державної підтримки, системі багаторівневого врядування розвитком територій, а відтак і окресленні стратегічного бачення, яке дасть змогу досягти поставленої мети [198].

Іншим інструментом регулювання дисбалансів соціально-економічного розвитку регіонів слугують податкові пільги, які передбачають певні пом'якшення та преференції для окремих суб'єктів господарювання, а відтак і дають змогу реалізувати регулятивний потенціал оподаткування. Звичайно, і податковий кредит, і рівень податкового навантаження (визначається встановленими ставками

оподаткування) мають важливе регулююче значення, однак зручність, відкритість і спрощеність податкового режиму також відіграє важливу роль. Вплив держави на господарську поведінку платників податків через застосування сукупності норм податкового законодавства повинен бути таким, щоб мати змогу забезпечити економічний, соціальний та фінансовий результати від такого регулювання, а відтак і розвиток регіону загалом. Загальновідомо, що пільга – це виняток із встановлених правил, а скористатися ним можуть не всі платники податків, а тільки ті, які відповідають чітким критеріям. Чинне законодавство (ПКУ) передбачає існування пільг у формі: податкової знижки (зменшення бази оподаткування до нарахування податку чи збору), після нарахування податку зниження податкового зобов'язання чи збору [163], встановлення зниженої ставки та звільнення від сплати податку чи збору. Довідково зазначимо, що в результаті реформи фінансової децентралізації починаючи з 2015 року кількість пільг суттєво скоротилася (станом на 01.01.2021 р.: по податку на прибуток до 38, по податку на додану вартість – до 35; по акцизному податку – до 6; місцевих податках і зборах – до 2) [49].

Ведучи мову про податкові пільги як прогресивний інструмент регулювання дисбалансів, слід не забувати про можливі потенційні податкові втрати для місцевих бюджетів у разі неефективної реалізації податкової політики. Фінансові дисбаланси, що виникають в регіоні внаслідок зменшення обсягів податкових платежів спричиняють виникнення бюджетних дисбалансів через недостатність надходжень до їхньої дохідної частини. А тому зниження податкових ставок для окремих суб'єктів господарювання чи відтермінування сплати податків (податковий кредит) як інструменти регулювання, доцільно застосовувати в регіонах, маючи чітке бачення та економічно обґрунтовані плани розвитку суб'єкта господарювання, що є реалістичними та передбачають створення нових робочих місць на довгострокову перспективу, розвиток сільського господарства, рекреаційно-туристичний розвиток регіону тощо.

Загальновідомо, що зростання фінансово-господарської активності підприємств регіону супроводжується створенням нових робочих місць, зниженням рівня безробіття, зростанням доходів населення. У світовій практиці застосування

пільгових податкових режимів показало свою ефективність. Зокрема, для новостворених підприємств можна застосовувати протягом певного періоду патентну форму оподаткування, яка застосовується у Прибалтійських країнах як фіксований платіж залежно від виду економічної діяльності (при цьому рівень доходу, як правило, не береться до уваги), чи встановлення мінімальних ставок податків для окремих суб'єктів господарювання незалежно від доходів (застосовуються у Сполучених Штатах Америки, Федеративній Німеччині, Республіці Китай, Аргентині) [124].

Податковий кредит найчастіше застосовується як інструмент активізації інноваційної діяльності, оскільки дає змогу спрямувати тимчасово вільні кошти на модернізацію виробництва. Застосовують також податкові канікули, які звільняють від сплати податків на кілька років. До слова, французькі новостворені підприємства протягом п'яти років звільнені від сплати податків, але лише у тому разі, коли вони спрямовуються на розвиток новітніх технологій. Аналогічна практика має місце в Канаді.

Пільгове оподаткування в Україні спрямоване переважно на підтримку малого підприємництва (єдиний податок). На наш погляд, застосування податкових пільг є вагомим інструментом регулювання соціально-економічних дисбалансів у регіонах, який варто інтенсифікувати. Однак в сучасних умовах реформування економіки у зв'язку з децентралізацією виникає потреба у нормативно-правовому відображенні механізмів застосування податкових пільг у межах новостворених територіальних громади. Крім того, необхідним є врахування ендегенних особливостей регіону та податкової підтримки саме тих підприємств, діяльність яких спрямована на застосування потенціальних можливостей розвитку регіону, наприклад, на розвиток туристично-рекреаційних послуг у Карпатах, а також для тих підприємств, що працюють у напрямі створення або впровадження нових технологій, зокрема, енергозберігаючих.

Фінансова допомога окремим підприємствам, надання гарантій за кредитами тощо як інструмент соціально-економічного регулювання доцільні лише до тих підприємств регіону, що забезпечують створення нових робочих місць чи в умовах нестабільної економіки, кризи тощо (що ми зараз і маємо змогу спостерігати:

мається на увазі державна підтримка (8000 грн) застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених [129] із метою запобігання поширенню хвороби, спричиненою коронавірусом). Довідково зазначимо, що скористатися таким інструментом підтримки найманих працівників, які були зайняті у тих сферах економічної діяльності, які найбільше постраждали від запровадження карантину в Україні, змогли 355 тис. осіб, хоча планувалося на рівні 1 млн українців [111].

Якщо йдеться про інституційні чи нормативно-правові інструменти регулювання фінансових дисбалансів (в чому держава має прерогативу), а також зважаючи на зазначене, важливо звернути увагу на проблеми регулювання діяльності бізнесу в умовах пандемії. Чи повинна держава популяризувати якісне регулювання? Яким воно повинно бути? До якої межі і яка кількість регуляторних актів є оптимальною для бізнесу?

Наприклад, якщо торкнутися такого аспекту, як трудові відносини між працівниками і роботодавцями (які в нашій країні регламентуються КЗпП 70-х років минулого століття!), то, як це не прикро, але мусимо констатувати, що державне регулювання і система відносин «працівник-роботодавець» – це окремі реальності. Зважаючи на нові виклики, зумовлені наслідками пандемії, змінюються умови праці (дистанційна, на дому), форми працевлаштування (фріланс, аутсорс), співробітництва і т. ін, держава повинна миттєво впливати на розміри дисбалансів, спираючись на інструментарій, що є в її розпорядженні (як мінімум законодавчі ініціативи). Натомість, що ми бачимо: а) тільки через рік, 04.02.2021, був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи» [59], який вніс правові відносини у сфері дистанційної і надомної роботи, тоді як країни ЄС, США миттєво відреагували на це після початку пандемії. За великим рахунком, цим нормативним актом держава узаконила існуючі інструменти, при цьому працівники отримали додаткові гарантії своїх прав, а роботодавці – запевнення, що працюють у правових рамках, відправляючи людей на дистанційну роботу; б) чи буде підтримана ініціатива КМУ щодо врегулювання нестандартних форм трудових відносин, як

наприклад, фрілансерство? Узаконеного рішення наразі не існує, водночас новація стосується необхідності запровадження трудових договорів із нефіксованим робочим часом. На перший погляд, правильна ініціатива з боку держави покликана згенерувати механізм легалізації праці фрілансерів (бо сприятиме посиленню їхнього соціального й трудового захисту), а, з іншого боку, це змушує таких працівників офіційно працевлаштуватися. Тобто, укладаючи трудовий договір, людина вступає в трудові відносини із певним підприємством, а це значить, що податкове навантаження на дохід буде значно вище за податкове навантаження на ФОП. За таких умов, як нам видається, обмежується свобода діяльності фрілансерів, ну і нівелюється сутність «фрілансерства». Інакше кажучи, регулювати потрібно, але баланс інтересів зацікавлених сторін мусить бути врахований, щоб не наштотувати спротив бізнесу, бо інакше фінансові диспропорції тільки поглиблюватимуться, що нікому не вигідно.

Щодо про регулювання фінансових дисбалансів доречно буде згадати про цільове спрямування державного фінансування у розвиток інноваційно-технологічної, комунікаційної та соціальної інфраструктури та сприяння розвитку підприємництва на території регіону через створення бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, венчурних фондів тощо, що дасть змогу підвищити обсяги ВРП регіону та посилити конкурентні переваги товарів і послуг, що виробиться на території регіону, що у свою чергу мінімізує соціально-економічні дисбаланси через створення нових робочих місць, розвиток інфраструктури та залучення фінансових ресурсів у регіон.

Застосування таких інструментів фінансової політики, яку законодавче визначення норм обов'язкових резервів комерційних банків та коригування ставки рефінансування; купівля та продаж державних цінних паперів; контроль за динамікою грошової маси; підтримка рівня купівельної спроможності національної валюти, з метою уникнення дисбалансу між інтересами держави та інших суб'єктів господарської діяльності; згладжування циклів фінансових коливань та регулювання фінансових потоків у регіоні тощо, сприятиме перерозподілу фінансових потоків у межах регіону, що у свою чергу дасть змогу впливати на параметри диспропорцій і

стримувати їхнє поширення.

Відновлення темпів економічного зростання регіонів може бути забезпечено застосуванням таких інструментів регулювання фінансових дисбалансів: коригування облікової ставки; застосування коридору відсоткових ставок; коригування ставки рефінансування КБ; регулювання емісії й загальної грошової маси в економіці. Оптимальне використання такого інструментарію дасть змогу здійснювати регулювання рівня заощаджень та інвестицій в регіоні та рівня кредитної активності КБ, впливати на ринок капіталів, що у свою чергу дасть змогу стримувати інфляційні процеси та сприяти зростанню економіки регіонів через доступ суб'єктів господарювання до дешевих кредитних ресурсів.

Одним із напрямів регулювання дисбалансів руху фінансових потоків є запровадження пільгових умов для інвесторів, що у свою чергу сприятиме зростанню інвестиційних надходжень у регіон. Водночас, на нашу думку, пільгові умови мають встановлюватися саме для тих інвесторів, реалізація проєктів яких дасть змогу підвищити обсяги ВРП, створить нові робочі місця або забезпечить покращання соціальних умов життя населення. Крім того, гарантії місцевої влади за кредитами окремим підприємствам також дадуть змогу створити нові робочі місця та сприятимуть зростанню економічного розвитку регіону.

Необхідність збалансованості фінансових потоків в Україні насамперед зумовлена виявленими у процесі дисертаційного дослідження дефіцитом інвестиційних ресурсів в окремих регіонах (рис. 3.2).

Для регулювання фінансових дисбалансів фінансових потоків у регіоні насамперед необхідно законодавчо закріпити окремі механізми взаємодії фінансового та реального секторів економіки. На наш погляд, в силу специфіки функціонування банківської системи в Україні спостерігаємо зосередження системно важливих банків у великих містах, а найбільше в Києві. За даними НБУ, у 20 найбільших українських банків зосереджено понад 90% всіх активів банківської системи України [116].

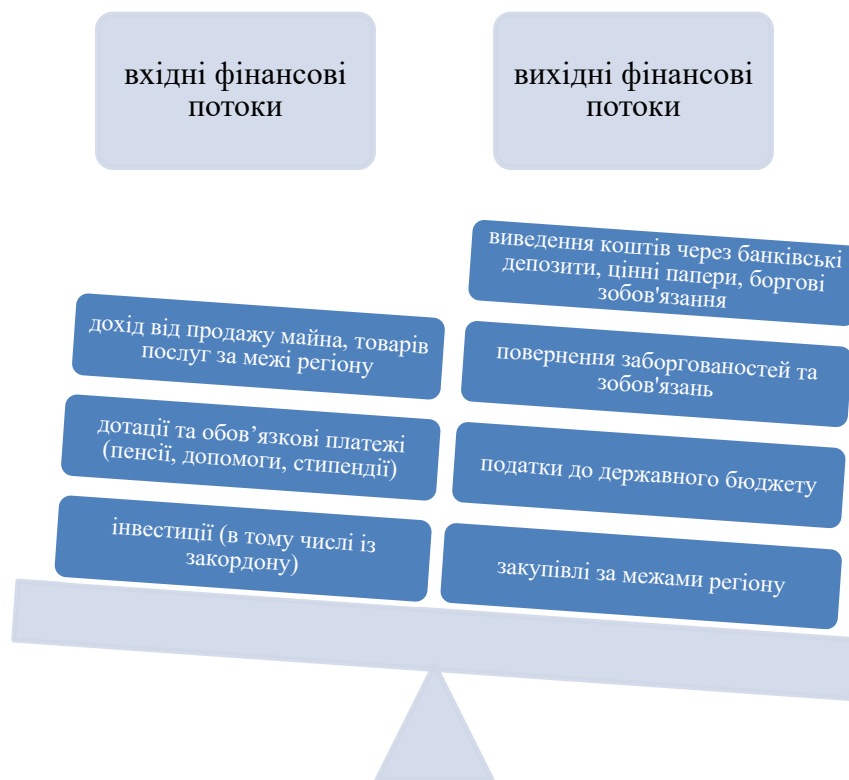

Рис. 3.2. Фінансові потоки в регіоні та необхідність їхньої збалансованості. *

* Складено автором.

Незважаючи на широке розповсюдження філій та відділень найбільших банків, зокрема Приватбанку та Ощадбанку, фінансові активи у вигляді депозитів фізичних та юридичних осіб акумулюються та спрямовуються до головного офісу, який переважно й приймає рішення щодо перерозподілу цих фінансових ресурсів. На нашу думку, доцільно закріпити фінансові ресурси, які акумульовані в певному регіоні комерційними банками, за цим же регіоном (рис. 3.3).

Зрозуміло, що для забезпечення фінансової доступності кредитних коштів необхідно також запроваджувати систему пільгових відсоткових ставок для підприємств, що розвиваються. Водночас, авторська позиція полягає в тому, що нормативне закріплення НБУ ліміту на виведення залучених коштів у регіонах в обсязі 50% дасть змогу регулювати дисбаланс фінансових ресурсів, що необхідні суб'єктам господарювання для їхнього розвитку.

Рис. 3.3. Забезпечення обігу фінансових ресурсів залучених комерційними банками в межах регіону, в якому вони були залучені, через встановлення ліміту. *

* Розробка автора.

У підсумку варто наголосити, що система заходів та інструментів регулювання фінансових дисбалансів у регіонах має ґрунтуватися на: застосуванні інструментів регулювання відповідно до рівня ідентифікованих дисбалансів у регіоні; обґрунтуванні вибору та використанні саме обраного інструментарію регулювання; оцінюванні одержаного ефекту від застосування обраних інструментів у кожному конкретному регіоні відповідно до його особливостей. Вчасне застосування інструментів регулювання фінансових дисбалансів у регіонах поряд із правильними механізмами регіонального розвитку дасть змогу мінімізувати рівень фінансових дисбалансів у регіонах та сприятиме збалансованому розвитку регіонів.

3.2. Моделювання системних взаємозв'язків між розвитком регіонів та індикаторами фінансових дисбалансів

У цій частині дослідження наша увага буде сфокусована на виявленні та обґрунтування взаємозв'язку між ендогенно орієнтованим розвитком регіону та індикаторами фінансових дисбалансів. Для цього застосуємо метод кореляційно-регресійного аналізу.

У рамках ншого дослідження для здійснення кореляційного моделювання ми обрали такі абсолютні показники як валовий регіональний продукт, обсяги реалізованої промислової продукції в регіоні та обсяги реалізованої сільськогосподарської продукції в регіоні.

Порівняння динаміки вказаних показників упродовж обраного для дослідження аналітичного періоду з коефіцієнтами фінансових дисбалансів дасть змогу визначити закономірності й ступінь зв'язків між тими чи іншими показниками розвитку регіону. Зазначимо, що зростаючий характер реального ВРП не можна вважати абсолютним показником сталого розвитку регіону, адже чимало чинників може здійснити негативний впливати на тенденції розвитку регіону, в тому числі й фінансові дисбаланси за наявності позитивного зростання ВРП.

Для того, щоб мати змогу прогнозувати індикатори фінансових дисбалансів для майбутніх періодів, необхідно виявити наявність залежності між індикаторами та показниками розвитку регіонів. Саме це й дасть змогу зробити коефіцієнт кореляції. Для визначення цього коефіцієнта кореляції для індикаторів фінансових дисбалансів скористаємося математичною базою визначення коефіцієнта кореляції Пірсона [189].

Якщо коефіцієнт набуває значення $+1$, то це означає, що залежність між показниками x та y є лінійною та прямою, а всі точки функції лежать на прямій, тобто зростання y відбувається зі зростанням x . Значення « -1 » означає, що існує обернений зв'язок і всі точки на прямій відображають зменшення y за зростання x . Якщо значення коефіцієнта кореляції близько 0 , то зв'язку між y та x немає. Чим ближче значення кореляції до 1 (за модулем), тим тісніший зв'язок.

Враховуючи наявність потенційної стохастичності показників, варто визначити межі негативної та позитивної кореляції показника (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Межі кореляції для коефіцієнта Пірсона *

Кореляція	Негативна				Позитивна			
Низька	від	0,000	до	-0,299	від	0,000	до	0,299
Середня	від	-0,300	до	-0,899	від	0,300	до	0,899
Висока	від	-0,900	до	-1	від	0,900	до	1

* Сформовано автором на основі [189].

Використовуючи коефіцієнти кореляції Пірсона, а також розраховані попередньо індикатори фінансових дисбалансів, змодельємо та порівняємо індикатори фінансових дисбалансів з абсолютними показниками розвитку регіонів, а саме:

- валовим регіональним продуктом (табл. 3.2);
- реалізованими обсягами промислової продукції (в розрізі регіонів) (табл. 3.3);
- реалізованими обсягами сільськогосподарської продукції (в розрізі регіонів, за цінами, приведеними до цін 2016 року) (табл. 3.4);

У табл. 3.2–3.4: x_1 – коефіцієнт податкового наповнення місцевого бюджету; x_2 – коефіцієнт бюджетної самостійності, x_3 – коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету в розрахунку на 1 особу; x_4 – коефіцієнт достатності доходів населення; x_5 – коефіцієнт заборгованості з виплати заробітної плати в розрахунку на 1 працівника; x_6 – коефіцієнт додаткового доходу населення в регіоні; x_7 – коефіцієнт забезпеченості регіону інвестиціями; x_8 – коефіцієнт розширеного відтворення в регіоні; x_9 – це коефіцієнт банківської активності в регіоні.

Таблиця 3.2

**Кореляція між валовим регіональним продуктом та коефіцієнтами
(індикаторами) фінансових дисбалансів***

Області	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉
Вінницька	-0,51	0,62	-0,88	0,49	-0,12	0,98	0,73	0,19	-0,70
Волинська	0,60	0,23	-1,00	0,88	0,26	0,85	0,41	-0,01	-1,00
Дніпропетровська	0,84	0,38	-0,88	0,86	0,69	0,81	0,69	0,31	-0,99
Донецька	0,57	-0,28	-0,89	-0,17	0,56	0,94	0,62	0,71	-0,94
Житомирська	0,25	0,51	-0,93	-0,58	-0,89	0,99	0,63	-0,86	-0,90
Закарпатська	-0,49	0,72	-1,00	-0,71	-0,76	0,99	0,57	0,02	-0,99
Запорізька	-0,48	-0,68	-0,96	-0,60	0,81	0,91	0,64	-0,08	-0,96
Івано-Франківська	0,24	0,68	-0,92	0,60	0,83	0,99	0,58	-0,33	-0,64
Київська	0,89	-0,55	-0,87	-0,53	0,70	0,38	0,81	0,55	-0,99
Кіровоградська	0,90	0,42	-0,90	-0,32	-0,91	0,97	0,69	-0,40	-0,54
Луганська	0,78	-0,21	-0,76	-0,84	0,91	0,98	0,59	0,44	-0,78
Львівська	0,95	0,42	-0,90	-0,92	-0,25	0,98	0,63	-0,66	-0,90
Миколаївська	0,99	-0,10	-0,96	0,70	0,99	0,89	0,63	-0,49	-1,00
Одеська	0,00	-0,75	-0,99	0,74	0,75	0,90	0,66	-0,22	-0,97
Полтавська	0,80	0,20	-0,82	-0,85	0,77	0,97	0,59	0,16	-0,65
Рівненська	0,21	0,74	-0,93	0,12	0,64	0,93	0,71	-0,54	-0,82
Сумська	0,09	0,57	-0,83	-0,84	0,76	0,98	0,67	-0,48	-0,07
Тернопільська	-0,17	0,80	-0,90	0,04	0,54	0,98	0,63	-0,78	-0,95
Харківська	0,57	0,54	-0,90	-0,51	0,92	0,95	0,65	-0,75	-0,99
Херсонська	-0,60	0,60	-0,96	-0,62	0,15	0,98	0,63	0,43	-0,88
Хмельницька	-0,10	0,59	-0,92	-0,93	0,15	0,97	0,55	-0,90	-0,84
Черкаська	0,78	0,54	-0,84	-0,83	0,77	0,97	0,72	-0,44	-0,77
Чернівецька	0,85	-0,64	-0,98	-0,92	-0,63	0,99	0,59	-0,24	-0,95
Чернігівська	0,69	0,26	-0,93	-0,86	-0,71	0,96	0,64	-0,59	-0,63

* Сформовано автором на основі даних [43].

При значущості 0,5 в нашому прикладі, мультиколінеарність чинників відсутня. Відповідно до даних табл. 3.2 у переважній більшості областей спостерігається кореляція середнього чи високого рівня між валовим регіональним продуктом та індикаторами фінансових дисбалансів. Така ситуація зумовлена особливостями формування показника валового регіонального продукту, до якого входять як обсяги реалізованої продукції, так і податки на продукти. Отже, позитивна кореляція між вказаним показником і більшістю індикаторів фінансових дисбалансів свідчить про наявність прямого чи опосередкованого зв'язку з фінансовою стабільністю в регіоні.

Що стосується ВРП та дефіцитності місцевого бюджету, то тут зафіксовано кореляції високого рівня, а отже, це дасть змогу, враховуючи низький рівень

мультиколінеарності, спрогнозувати з високою ймовірністю взаємозв'язок показників фінансових дисбалансів та показників сталого розвитку регіону (в цьому разі ВРП). Водночас, варто звернути увагу на негативну кореляцію у Волинській, Закарпатській та Чернівецькій областях, що свідчить про потенційне зниження ВРП у разі розширення дефіцитності місцевих бюджетів. Цю ситуацію можна трактувати як спрямованість регіонів на самостійний розвиток з орієнтацією на виконання місцевого бюджету з мінімальним дефіцитом (Запорізька та Одеська області) та особливостями економічного та соціально-політичного розвитку регіону (Донецька область).

Вкажемо також на наявність прямої кореляції між коефіцієнтом податкового наповнення та ВРП для Кіровоградської, Львівської та Миколаївської областей, що може свідчити про наявність прямого зв'язку між значною часткою власних доходів у структурі доходів регіону та ВРП, а отже, в цих областях бюджетні дисбаланси менше впливають на останній.

Наступний індикатор – коефіцієнт бюджетної самостійності. При кореляції з ВРП регіону він визначає наявність зв'язку між виконанням муніципальних завдань (в тому числі посилення соціальної стабільності регіону) та результатом діяльності суб'єктів господарювання в регіоні. Цей індикатор пов'язаний з попереднім індикатором. Негативні тенденції у Запорізькій, Київській, Одеській, Чернівецькій областях за середньої та низької кореляції свідчать про недостатній рівень виконання соціальних функцій органами місцевого самоврядування при наявності зростаючих тенденцій ВРП.

Переходячи до індикаторів соціально-економічних дисбалансів, варто звернути увагу на кореляцію між доходами населення та ВРП регіону. Спостерігаємо тенденцію до виділення регіонів, які мають позитивну середню кореляцію (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Миколаївська, Одеська області), для яких збільшення забезпеченості населення може привести до підвищення ВРП регіону. З іншого боку, негативна середня та висока кореляція характерна для таких областей: Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Полтавська, Сумська, Харківська,

Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська. Для них зростання дохідності населення може призвести до скорочення ВРП. Загалом за цим індикатором, безвідносно до градації кореляції, позитивну кореляцію мають 8 областей, а негативну – 16.

До групи індикаторів дисбалансів фінансових потоків ми віднесли індикатор забезпеченості регіону інвестиціями. У цьому разі повинна існувати (що підтверджено даними табл. 3.2) пряма залежність між інвестиціями та ВРП регіону, оскільки:

- інвестиції розширюють фінансовий розвиток регіону та соціальну складову;
- інвестиції дають змогу місцевому населенню ставати економічно активнішим, а отже, й надходження до бюджету зростають тощо.

Однак інвестиції не є ключовим чинником ВРП, між ними та ВРП виявлено наявність середньої кореляції.

Індикатор розширеного відтворення в регіоні, при порівнянні з ВРП, на нашу думку, вказує на ефективність вкладання власних і залучених коштів, в тому числі й суб'єктів господарювання в розрізі регіону реєстрації. Якщо є позитивна середня чи висока кореляція, значить кошти вкладаються з метою отримання вигід у майбутньому та скорочення відповідних витрат. Така тенденція характерна для Донецької, Київської, Луганської, Херсонської областей. Водночас негативна висока кореляція між індикатором розширеного відтворення в Хмельницькій області та відповідним показником ВРП може свідчити про неефективне використання коштів, а саме спрямування на поточні, короткострокові потреби.

Отже, на ВРП суттєво впливають заборгованість регіонів, їхня інвестиційна та соціальна привабливість для населення. Водночас дефіцитність і зовнішні борги корелюють зі скороченням ВРП.

Оскільки, за даними Державної служби статистики, Україна, незважаючи на низку невдалих економічних заходів та політичну нестабільність, все ще залишається промисловою державою і частка доходів від створеної та реалізованої промислової продукції переважає над аналогічними обсягами сільськогосподарської

продукції, розпочнемо з аналізу кореляції між обсягами виробленої та реалізованої промислової продукції та індикаторами фінансових дисбалансів регіону (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Кореляція між реалізованими обсягами промислової продукції та коефіцієнтами (індикаторами) фінансових дисбалансів *

Область	X₁	X₂	X₃	X₄	X₅	X₆	X₇	X₈	X₉
Вінницька	-0,45	0,71	-0,83	0,41	-0,10	0,99	0,80	0,09	-0,65
Волинська	0,72	0,34	-0,96	0,80	0,31	0,93	0,60	0,12	-0,97
Дніпропетровська	0,85	0,40	-0,87	0,84	0,70	0,81	0,69	0,31	-0,99
Донецька	0,48	-0,45	-0,94	-0,04	0,57	0,85	0,50	0,69	-0,87
Житомирська	0,36	0,52	-0,90	-0,63	-0,91	0,97	0,66	-0,79	-0,95
Закарпатська	-0,48	0,78	-0,98	-0,80	-0,73	0,98	0,69	0,17	-0,99
Запорізька	-0,53	-0,73	-0,98	-0,54	0,77	0,87	0,57	-0,08	-0,93
Івано-Франківська	0,40	0,79	-0,83	0,45	0,83	0,98	0,72	-0,33	-0,73
Київська	0,90	-0,54	-0,87	-0,53	0,71	0,38	0,81	0,56	-0,98
Кіровоградська	0,90	0,55	-0,84	-0,40	-0,93	0,98	0,78	-0,37	-0,66
Луганська	0,77	0,05	-0,22	-0,76	0,84	0,73	0,36	0,93	-0,97
Львівська	0,95	0,62	-0,77	-0,93	-0,47	0,91	0,80	-0,56	-0,78
Миколаївська	1,00	-0,02	-0,92	0,60	0,95	0,92	0,71	-0,37	-0,98
Одеська	0,09	-0,77	-0,98	0,68	0,81	0,91	0,70	-0,15	-0,98
Полтавська	0,80	0,24	-0,79	-0,86	0,79	0,97	0,62	0,17	-0,63
Рівненська	0,22	0,72	-0,94	0,15	0,64	0,92	0,69	-0,57	-0,84
Сумська	0,11	0,57	-0,83	-0,84	0,76	0,98	0,67	-0,44	-0,04
Тернопільська	-0,15	0,56	-0,42	-0,16	0,49	0,58	0,50	-0,16	-0,49
Харківська	0,58	0,58	-0,90	-0,55	0,95	0,97	0,70	-0,78	-0,99
Херсонська	-0,55	0,64	-0,94	-0,65	0,20	0,99	0,66	0,48	-0,90
Хмельницька	-0,05	0,67	-0,89	-0,96	0,24	0,99	0,64	-0,87	-0,81
Черкаська	0,81	0,71	-0,73	-0,93	0,64	0,99	0,85	-0,49	-0,74
Чернівецька	0,88	-0,55	-0,94	-0,96	-0,70	1,00	0,68	-0,23	-0,94
Чернігівська	0,79	0,34	-0,88	-0,87	-0,61	0,95	0,66	-0,46	-0,70

* Сформовано автором на основі даних [43].

Відповідно до даних табл. 3.3, можна дійти низки висновків та зробити деякі узагальнення. Передусім, варто вказати, як і в табл. 3.2. на відсутність високої кореляції між першим і другим індикаторами та обсягами виробленої й реалізованої промислової продукції (далі – ОВРПП).

При значущості 0,5 в нашому прикладі, мультиколінеарність чинників відсутня. Що стосується кореляції показника податкових надходжень з обсягом

вироблених промислових товарів, то потребує уваги Львівська та Миколаївська області, які мають пряму кореляцію, близьку до 1.

Також помітно більше обернених сильних кореляційних зв'язків між обсягами виробленої промислової продукції та дефіцитністю місцевого бюджету (на 1 особу) для Волинської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Миколаївської, Одеської, Рівненської, Херсонської та Чернівецької областей, що свідчить про достатній зв'язок між рівнем дефіциту, кількістю жителів та обсягами виробленої промислової продукції.

Кореляція індикатора достатності доходів населення та ОВРПП в частині регіонів має позитивне середнє значення (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Миколаївська, Одеська), для яких збільшення забезпеченості населення може привести до підвищення ОВРПП регіону. З іншого боку, негативну середню та високу кореляцію мають такі області: Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська.

До групи індикаторів для виявлення дисбалансів фінансових потоків ми віднесли коефіцієнт забезпеченості регіону інвестиціями. Порівняємо індикатор фінансових дисбалансів із ОВРПП і визначимо, що позитивну середню кореляцію мають всі області України, а отже, можна стверджувати, що значна частина інвестицій вкладається в об'єкти промисловості, що в результаті реалізується в товарах і послугах промислового значення.

Кореляція між коефіцієнтом розширеного відтворення в регіоні та ОВРПП має дещо різний характер для окремих регіонів. Так, у Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Луганській, Херсонській областях спостерігаємо середню позитивну кореляцію, а отже, вкладання інвестицій має позитивний зв'язок з обсягами реалізованої продукції. Водночас у Житомирській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Рівненській, Сумській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській областях інвестиції негативно корелюють із обсягами виробленої та реалізованої промислової продукції, а отже, підтверджується наявність фінансових дисбалансів у них.

Загалом, незважаючи на погіршення економічної ситуації та достатньо високу облікову ставку Національного банку України, банківська кредитна активність в Україні зростає, однак, враховуючи результати дослідження, спостерігаються негативні тенденції кореляції між наданими кредитами та ОВРПП, що можна інтерпретувати як скорочення активності суб'єктів господарювання у промисловості через значне кредитне навантаження попередніх періодів.

Отже, тенденції кореляції аналогічні результатам попередньої табл. 3.2.

Таблиця 3.4

Кореляція між реалізованими обсягами сільськогосподарської продукції* та коефіцієнтами (індикаторами) фінансових дисбалансів **

Область	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉
Вінницька	-0,15	0,52	-0,71	0,22	-0,53	0,83	0,66	0,07	-0,80
Волинська	0,70	0,34	-0,96	0,78	0,35	0,94	0,61	0,17	-0,97
Дніпропетровська	0,50	0,89	-0,35	0,55	0,37	0,98	1,00	0,06	-0,77
Донецька	0,48	0,51	-0,17	-0,42	0,16	0,70	0,85	0,20	-0,62
Житомирська	0,37	0,47	-0,91	-0,59	-0,91	0,96	0,63	-0,80	-0,96
Закарпатська	-0,59	0,58	-0,78	-0,72	-0,71	0,74	0,72	0,55	-0,78
Запорізька	0,61	0,74	0,49	-0,40	0,12	0,02	0,45	0,13	0,05
Івано-Франківська	-0,37	0,11	-0,97	0,95	0,43	0,76	-0,03	-0,41	-0,36
Київська	0,81	-0,46	-0,74	-0,21	0,52	0,30	0,55	0,88	-0,75
Кіровоградська	0,66	0,67	-0,35	-0,88	-0,82	0,61	0,83	0,01	-0,70
Луганська	0,94	0,11	-0,60	-0,76	0,75	0,92	0,83	0,46	-0,72
Львівська	0,94	0,42	-0,90	-0,94	-0,25	0,98	0,63	-0,70	-0,91
Миколаївська	0,61	0,39	-0,24	-0,29	0,33	0,63	0,76	0,44	-0,43
Одеська	0,52	-0,73	-0,15	0,08	0,22	0,28	-0,51	0,65	-0,22
Полтавська	0,03	0,43	0,23	0,04	0,49	0,03	0,31	0,49	0,08
Рівненська	0,07	0,51	-0,98	0,38	0,62	0,77	0,47	-0,52	-0,82
Сумська	0,22	0,54	-0,73	-0,89	0,74	0,89	0,69	-0,37	-0,35
Тернопільська	-0,38	0,66	-0,97	0,28	0,38	0,91	0,44	-0,79	-0,98
Харківська	0,70	0,62	0,29	-0,58	-0,02	-0,04	0,49	0,50	-0,14
Херсонська	-0,04	0,94	-0,61	-0,92	0,66	0,86	0,90	0,76	-0,89
Хмельницька	-0,23	0,39	-0,95	-0,81	-0,14	0,89	0,33	-0,98	-0,93
Черкаська	0,43	0,54	-0,20	-0,64	0,80	0,44	0,60	0,06	-0,41
Чернівецька	0,60	-0,80	-0,93	-0,68	-0,26	0,82	0,22	-0,14	-0,78
Чернігівська	0,67	0,24	-0,91	-0,86	-0,72	0,93	0,62	-0,57	-0,62

*У розрізі регіонів за цінами, приведеними до цін 2016 року.

** Сформовано автором на основі даних [43].

Розглянувши наявність зв'язків між індикаторами фінансових дисбалансів регіонів та ОРВПП, перейдемо до кореляційних зв'язків між тими самими

індикаторами та обсягами реалізованої сільськогосподарської продукції, що представлені у таблиці 3.4.

При значущості 0,5 в нашому прикладі, мультиколінеарність чинників відсутня. Розпочинаючи аналіз кореляції між коефіцієнтами (індикаторами) фінансових дисбалансів та обсягами виробленої сільськогосподарської продукції (далі – ОВСГП), вкажемо на наявність прямої сильної залежності між обсягами виробленої та реалізованої сільськогосподарської продукції та власними доходами у Львівській та Луганській областях, що може свідчити про достатній вплив сільського господарства на економіку регіону. Також варто наголосити на наявності сильного оберненого зв'язку між ОВСГП та дефіцитністю бюджету у таких областях: Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька. Це можна трактувати як високий рівень дотаційності сільського господарства у вказаних регіонах.

У ході дослідження виявлено наявність фінансових дисбалансів соціально-економічного характеру. Так, під час проведення кореляційного аналізу між індикатором достатності доходів та обсягами реалізованої сільськогосподарської продукції виявлено наявність як позитивних (4 кореляції), так і негативних (14 кореляцій) зв'язків. Наприклад, до високих позитивних кореляцій віднесено кореляції стосовно Івано-Франківської області, а до аналогічних негативних – кореляції Львівської та Херсонської областей. Крім того, варто виокремити Вінницьку, Київську, Миколаївську, Одеську, Полтавську області, де кореляції відсутні, що можна інтерпретувати як відсутність суттєвих зв'язків між обсягами доходів населення та обсягами реалізованої сільськогосподарської продукції.

Кореляційні зв'язки індикаторів фінансових потоків та ОВСГП свідчать про наявність значних зв'язків. Інвестиційна забезпеченість регіону сягає рівня кореляції 1 у Дніпропетровській області, що може свідчити про наявність цільових інвестицій в регіоні саме в сільське господарство. Одеська ж область має негативну середню кореляцію, що лиш підтверджує промислову й транспортну спеціалізацію області.

Кореляція між розширеним відтворенням та ОВСГП у Закарпатській, Київській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Харківській, Херсонській областях може свідчити про розширення сільськогосподарських угідь та спроби посилення ролі регіонів як сільськогосподарських постачальників.

Загалом спостерігаємо орієнтацію більшості регіонів на промислове виробництво за наявності значних дотацій на сільськогосподарські угіддя. Як показують результати дослідження, частина регіонів розпочала розвиток власних сільськогосподарських угідь.

Вибравши прямі з високим коефіцієнтом кореляції, сформуємо формули цих прямих для відповідної побудови. Це дасть змогу спрогнозувати дані для обраних областей за визначеними індикаторами у майбутньому.

Нагадаємо, що між показниками валового регіонального продукту (за 2015–2019 роки), ОВСГП, ОВРПП та коефіцієнтом бюджетного дисбалансу, пов'язаним із часткою власних податкових надходжень, спостерігали значні сильні зв'язки. Ці зв'язки за допомогою вбудованих засобів MS Office вдалося виявити, провести аналіз мультиколінеарності й побудувати лінійні залежності (табл. 3.5).

Виготовлення продукції прямо впливає на наповнюваність бюджету, оскільки кошти, які спрямовуються до доходів місцевого бюджету у вигляді податкових надходжень, дають змогу їх скерувати на подальше зростання виготовленої продукції чи наданих послуг. Чим більше виготовленої продукції, тим більше податків має бути сплачено до місцевих бюджетів. Водночас сильний зв'язок між зведеним показником фінансових дисбалансів та індикаторами сталого розвитку свідчить про значну частку власних коштів у структурі бюджетів зазначених у табл. 3.5 областей. Отже, можна засвідчити, що сильний прямий зв'язок вказує на достатню ефективність регулювання бюджетних дисбалансів у визначених областях, а на основі даних табл. 3.5 можна спрогнозувати приблизні значення зростання коефіцієнта сталого розвитку за зміни індикатора бюджетного дефіциту на 1%.

Таблиця 3.5

**Лінійні залежності між показниками сталого розвитку та індикатором
податкового наповнення ***

№ з.п.	Область	Лінійне рівняння	Коефіцієнт кореляції	Зміна коефіцієнта сталого розвитку економіки за зміни індикатора на 1%
Коефіцієнт сталого розвитку – Валовий регіональний продукт				
1	Кіровоградська	$y = -44816,13x + -44816,13$	0,9	-42462,5
2	Львівська	$y = -133432,34x + -133432,34$	0,95	-126796
3	Миколаївська	$y = -79501,77x + -79501,77$	0,99	-76143,3
Коефіцієнт сталого розвитку – Виготовлено промислової продукції				
1	Львівська	$y = 12850,44x + 12850,44$	0,95	13064,56
2	Миколаївська	$y = 16342,85x + 16342,85$	1	16524,38
Коефіцієнт сталого розвитку – Виготовлено сільськогосподарської продукції				
1	Луганська	$y = -10376,21x + -10376,21$	0,94	-9777,62
2	Львівська	$y = 12850,44x + 12850,44$	0,94	13064,56

* Розраховано автором

Далі виявимо та побудуємо лінійну залежність за сильної кореляції між індикаторами сталого розвитку та показником дефіциту місцевого бюджету на 1 особу (дод. П). Зростання дефіцитності місцевих бюджетів посилює бюджетний дисбаланс у частині незабезпечення виконання власних обов'язків перед громадою та іншими суб'єктами. Обернена кореляція та сильний зв'язок свідчать про залежність ВРП та обсягів виробленої продукції із дефіцитом (у розрізі на 1 особу). Така залежність зумовлена хронічним дефіцитом економіки України та місцевих бюджетів як її елементів, а запропоновані автором лінійні залежності допоможуть ідентифікувати зміну показників сталого розвитку регіонів за зміни зазначеного індикатора бюджетного дефіциту (на 1 особу).

Наступним індикатором, що буде проаналізований, є коефіцієнт достатності доходів населення. Його порівняємо з показниками сталого розвитку регіонів України за період з 2015 до 2019 року, а у табл. 3.6 покажемо ті кореляції, що мають високий рівень.

Як бачимо, практично в усіх залежностях між показниками сталого розвитку та індикатором достатності доходів населення спостерігається обернений зв'язок. Наприклад, зростання індикатора достатності доходів населення Львівської області на 1% корелюється зі зменшенням ВРП регіону на 0,1 трлн грн, зменшенням

вироблення промислової продукції на 5 млрд. грн. та скорочення обсягів реалізації сільськогосподарської продукції на 5 млрд гривень.

Таблиця 3.6

Лінійні залежності між показниками сталого розвитку та індикатором достатності доходів населення *

Область	Лінійне рівняння	Коефіцієнт кореляції	Зміна коефіцієнта сталого розвитку економіки за зміни індикатора на 1%, млрд грн
Показник сталого розвитку – Валовий регіональний продукт			
Львівська	$y = -1007396,36x + 1103956,37$	-0,92	100,3
Хмельницька	$y = -188170,78x + 249485,38$	-0,93	23,1
Чернівецька	$y = -90776,32x + 106647,58$	-0,92	9,8
Показник сталого розвитку – виготовлено та реалізовано промислової продукції			
Львівська	$y = -33489,02x + 53713,95$	-0,93	5,1
Хмельницька	$y = -32325,28x + 66589,16$	-0,96	6,3
Черкаська	$y = -62891,28x + 96855,89$	-0,93	9,1
Чернівецька	$y = -3911,19x + 13514,64$	-0,96	1,3
Показник сталого розвитку – виготовлено та реалізовано сільськогосподарської продукції			
Івано-Франківська	$y = 5471,06x + 7878,32$	0,95	0,8
Львівська	$y = -33489,02x + 53713,95$	-0,94	5,4
Херсонська	$y = -18032,94x + 43374,19$	-0,92	4,2

* Розраховано автором

Така ситуація зумовлена тим, що надлишок доходів населення, який йде на закупівлю сільськогосподарської продукції, використовується для купівлі нехарактерних для регіону продуктів, наприклад, екзотичних із країн з теплішим кліматом. Отже, за збільшення доходів населення починає купувати закордонні сільськогосподарські продукти, а отже, попит на внутрішньому ринку спадає, що призводить до здешевлення сільськогосподарських товарів регіону.

Водночас, привертає увагу кореляція між показниками сталого розвитку (виготовлено та реалізовано сільськогосподарської продукції) та індикатором достатності доходів населення, де спостерігається пряма кореляція (0,95), тобто зростання індикатора може привести до зростання обсягів реалізації сільськогосподарської продукції. Така ситуація зумовлена стабільним розширенням сільськогосподарської сфери економіки України в Івано-Франківській області, а

зростання доходів населення регіону, враховуючи гірський характер ландшафту, спонукає до купівлі місцевих сільськогосподарських товарів.

Коефіцієнт заборгованості з виплати заробітної плати в розрахунку на одного працівника в розрізі регіонів як індикатор фінансових дисбалансів, має більше кореляційних зв'язків із показниками сталого розвитку регіонів (див. дод. П). Такий зв'язок зумовлений кількома причинами, а саме наявністю нестабільності як політичної так і економічної, а також військових дій на сході України, тенденцій до скорочення попиту на продукцію українського виробника, що породжує скорочення кількості робочих місць.

Наступним індикатором є додатковий дохід населення в регіоні й ОВРПП та ОВСГП. Враховуючи ту обставину, що практично всі регіони тією чи іншою мірою мають тіньову економіку, а особливо столичний регіон, дивуватися наявності додаткових джерел доходів не варто (див. дод. П). Спостерігається як у промисловості, так і в сільському господарстві посилена кореляція між вказаними показниками.

Коефіцієнт забезпечення регіону інвестиціями має лише один сильний кореляційний зв'язок, а саме з обсягами виробленої та реалізованої сільськогосподарської продукції у Дніпропетровській області (рис. 3.4).

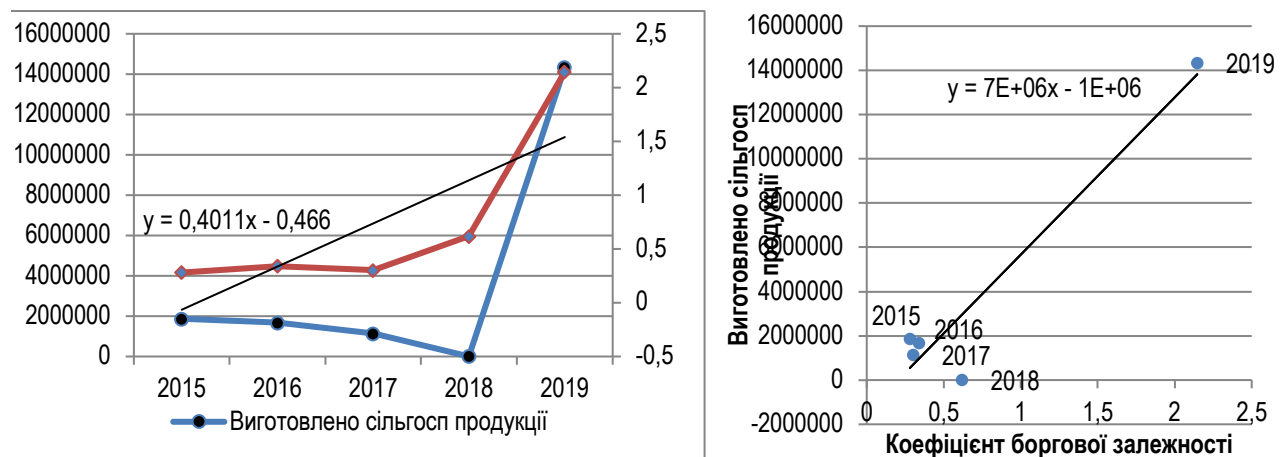

Рис. 3.4. Обсяг виробленої та реалізованої сільськогосподарської продукції та коефіцієнт забезпечення регіону інвестиціями Дніпропетровської області у період 2015–2019 років у динаміці (а) та на двокоординатному графіку (б). *

* Розраховано автором

Відповідно до даних, наведених на рис. 3.4, спостерігаємо зростання обох показників у 2015–2019 рр. з піком зростанням у 2019 році. Зазначимо, що кореляція практично сягає 1, а отже, взаємозв'язок максимально сильний.

Водночас, на нашу думку, для опису саме цієї кореляції необхідно використати квадратичне рівняння (рис. 3.5).

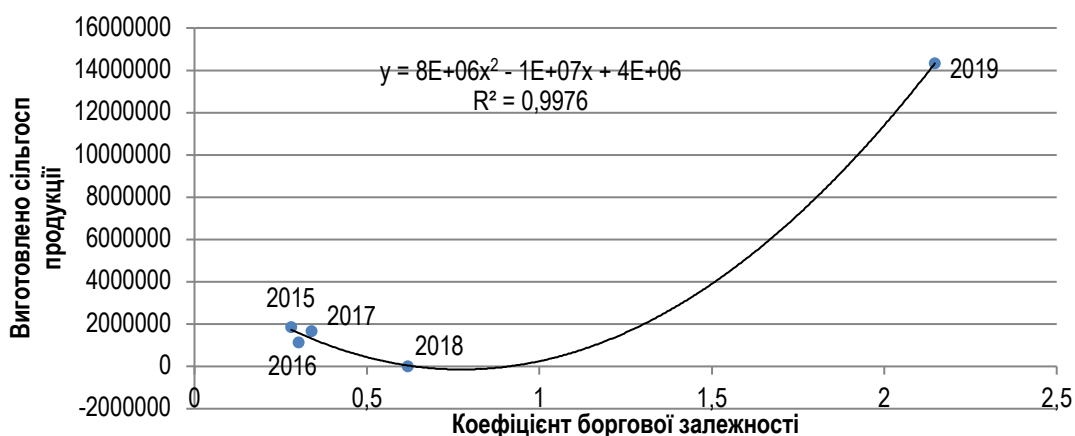

Рис. 3.5. Поліномінальна функція залежності обсягу виробленої та реалізованої сільськогосподарської продукції та коефіцієнта забезпечення регіону інвестиціями у Дніпропетровській області у 2015–2019 роках. *

* Розраховано автором

Як бачимо на рис. 3.5, середньоквадратичне рівняння має кореляцію 0,9976, а отже, зв'язок, знову ж таки, максимальний. Така ситуація виникає у разі спрямування інвестицій розвитку у сільськогосподарський сектор протягом досліджуваного періоду.

Коефіцієнт розширеного відтворення регіону сильно корелює з трьома показниками сталого розвитку, однак кореляція 0,1 відбувається у двох областях, а саме Хмельницькій та Луганській (табл. 3.7).

Як бачимо з табл. 3.7 спостерігається сильна негативна кореляція для Хмельницької області між показниками сталого розвитку та індикатором розширеного відтворення. Це свідчить про переорієнтацію на підтримку поточних завдань зі зменшенням відповідних видатків розвитку, передусім у

сільськогосподарській сфері економіки, а отже, спостерігається системний фінансовий дисбаланс.

Таблиця 3.7

Лінійні залежності між показниками сталого розвитку та індикатором розширеного відтворення в регіоні *

Область	Лінійне рівняння	Коефіцієнт кореляції	Зміна коефіцієнту сталого розвитку економіки при зміні індикатора на 1%
Коефіцієнт сталого розвитку – Валовий регіональний продукт			
Хмельницька	$y = 567844489,76x - 390301357,88$	-0,90	-33351,7
Коефіцієнт сталого розвитку – Виготовлено та реалізовано промислової продукції			
Луганська	$y = -2456496,62x + 4150255,33$	0,93	390,7
Коефіцієнт сталого розвитку – виготовлено та реалізовано сільськогосподарської продукції			
Хмельницька	$y = 29822586,2x - 23161638,12$	-0,98	-201,8

* Розраховано автором

Активність банків у частині наданих кредитів і відповідний коефіцієнт банківської активності протягом 2015–2019 років мають негативну кореляцію з показниками сталого розвитку регіонів (див. дод. II). Вкажемо на наявність значної кількості сильних зв'язків, а отже, спостерігаються скорочення використання кредитних коштів та переорієнтація на власні з баку суб'єктів господарювання (відповідні формули для розрахунку взаємозв'язків відображені у дод. II).

Підсумовуючи, зазначимо, що між показниками сталого розвитку регіонів та індикаторами фінансових дисбалансів виявлено сильні кореляційні зв'язки, а отже, сформовані автором формули дають змогу визначати як прогнозні дані, так і можуть лягти в основу розробки стратегічних підходів регіонів до розвитку власних територій із посиленням конкурентних переваг.

Загалом, наявність високої позитивної та негативної кореляції дає змогу формувати зв'язки та будувати прогнозні моделі, що ляжуть в основу підтримання регіональної стабільності та безпеки, в тому числі й бюджетної, оскільки ефективне наповнення та використання бюджетних коштів безпосередньо пов'язано з відсутністю суттєвих дисбалансів у регіоні.

3.3. Зміцнення бюджетної безпеки регіонів України як ключової умови забезпечення їх збалансованого зростання

Проведений аналіз стану й тенденцій розвитку регіонів дав змогу виявити існування фінансових дисбалансів, а відтак і низку перешкод та проблем збалансованого ендogenous зростання регіонів. Нові виклики актуалізують потребу у формуванні відповідних механізмів подолання впливу негативних чинників, стабільність динаміки розвитку та забезпечення ендogenous орієнтованого розвитку в умовах інституційних змін.

З огляду на виявлені значні бюджетні дисбаланси (є складовими фінансових), які мають місце в регіонах України (що підтвердили результати дослідження), посилюється увага до бюджетної безпеки регіонів України як ключової умови підтримання їхнього збалансованого зростання. На наше переконання, аргументами на користь такого твердження є те, що: а) розпочата реформа публічних фінансів України, яка загостила увагу до питань підвищення прозорості й передбачуваності бюджетної політики, стратегування її пріоритетів та завдань з відповідним бюджетним забезпеченням; покращання управління публічними коштами, узгодження їхнього розподілу з пріоритетами державної та регіональної політики і, що не менш важливо, поліпшення якості надання публічних послуг; б) бюджетні дисбаланси регіонів (про що йшлося в попередніх частинах нашого дослідження), які проявляються в різних формах, породжені бюджетними ризиками, погіршують рівень бюджетної безпеки та якість бюджетного процесу; в) пандемія COVID-19 та породжена нею соціально-економічна криза загостили низку ризиків та викликів сталого поступу регіонів в силу того, що зниження економічної активності практично в усіх секторах вітчизняної економіки унеможливило формування їхнього достатньої фінансової основи.

Розуміючи бюджетну безпеку, з одного боку, як важливу домінанту розвитку регіонів, а з іншого – як критерій ефективності їхньої бюджетної політики, слід погодитися з думкою, що це поняття, «увібравши в себе характерні риси політичного й економічного напрямів, має двоїстий характер, її можна розглядати і як комплекс

організаційних та правових відносин, і як показник розвитку бюджетної системи й ефективності бюджетного процесу, критерій оцінювання бюджетної політики» [85]. Ведучи дослідження з позиції регіонального виміру, схильні вважати, що сутність бюджетної безпеки розкривається спроможністю органів влади чи місцевого самоврядування забезпечувати стійкість фінансово-економічних систем, максимальний ступінь збалансованості місцевих бюджетів, нейтралізувати вплив зовнішніх і внутрішніх загроз, запобігати нераціональному розподілу і використанню бюджетних коштів у цілях забезпечення збалансованого поступу регіонів. Інакше кажучи, бюджетна безпека регіону – це характеристика фінансового стану регіональної економіки, яка відображає спроможність регіону фінансувати власний розвиток на основі ефективного використання внутрішнього фінансового потенціалу.

Очевидно, що поняття фінансової безпеки значно ширше бюджетної безпеки регіону, оскільки, крім бюджетної складової, охоплює боргову, інвестиційну, безпеку страхового ринку, соціального сектору тощо. Зрозуміло, що й типи загроз різнитимуться. У процесі дослідження ми встановили, що станом на сьогодні вагомими загрозами (тобто тими явищами чи чинниками, які несуть у собі небезпеку і спрямовані на об'єкт захисту) бюджетній безпеці регіонів є: високий рівень тіньової економіки; дефіцит бюджетних коштів на фінансування стратегічних завдань; помилки при плануванні бюджетів; зростання безробіття та неконтрольована міграція; зменшення валового нагромадження основного капіталу; несприятливий інвестиційний клімат; фінансово-економічна та політична нестабільність тощо. Також очевидно, що такі загрози породжують бюджетні дисбаланси (як-от податкових надходжень, бюджетної розбалансованості, боргової залежності тощо).

Значущість бюджетної безпеки важко переоцінити, оскільки саме від неї залежить гарантування конституційних прав жителів, в тому числі на освіту, медичну допомогу, фізичну безпеку тощо. Також існує розуміння того, що зміцнення бюджетної безпеки регіонів – це запорука збалансованого економічного зростання, забезпечення високих стандартів життя населення та їхнього добробуту.

Дослідження проблем, пов'язаних із виявленням і побудовою дієвої системи протидії негативному впливу загроз бюджетній безпеці регіонів тісно пов'язане з ідентифікацією бюджетних ризиків, які під впливом певних чинників можуть трансформуватися в загрози бюджетній безпеці.

З огляду на динаміку соціально-економічних процесів у країні та існуючі тенденції функціонування бюджетної системи видається, що на сьогодні ключовими ризиками, які проявляються на регіональному рівні (та несуть у собі потенційні загрози бюджетній безпеці) є: об'єктивні, бюджетні, управлінські (рис. 3.6).

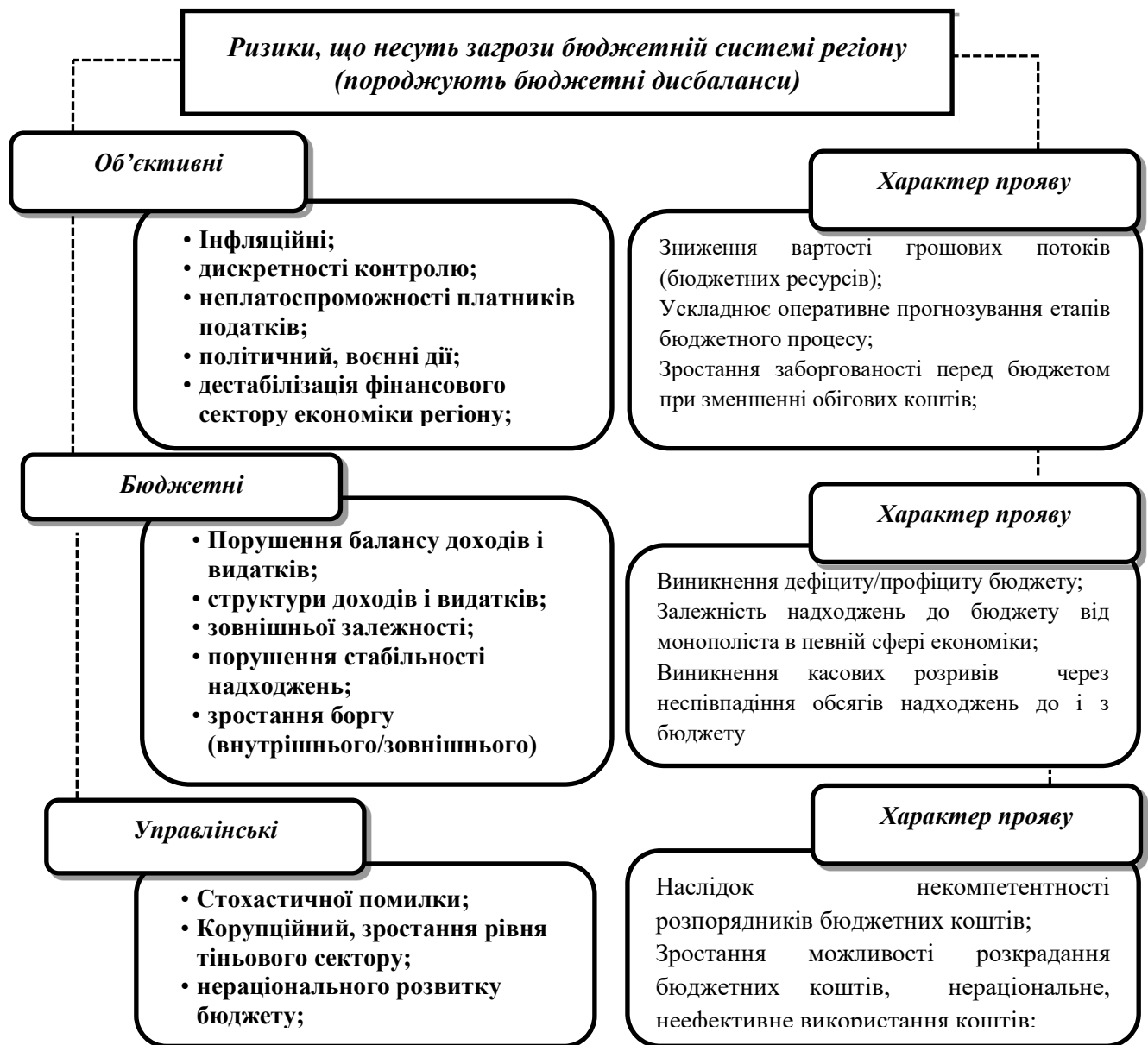

Рис. 3.6. Бюджетні ризики регіону. *

* Доповнено автором на основі [83]

До групи об'єктивних ризиків варто віднести ті, на які регіон не має суттєвого впливу, а саме:

- *інфляційні ризики*, тобто ризики втрати вартості заощаджень із часом. Зазначимо, що ці ризики можуть мати катастрофічний характер для бюджетів регіону (наприклад, криза гіперінфляції першої половини 90-х років XX ст.) або прихований характер (наприклад, інфляції нівелювала 52% вартості гривні з 2015 до 2019 року; девальвація 2014 року нівелювала 56% вартості гривні за півтора року). Впливати на такий ризик з метою підтримання бюджетної безпеки регіон може лише за наявності профіциту бюджету, причому обсяги профіциту мають інвестуватися у стабільно зростаючі активи (землю, дорогоцінні метали, виробничі потужності тощо);

- *ризик дискретності контролю*. Даний ризик має методологічний характер, який зводиться до розмежування в часі етапів планування бюджету та його виконання, що ускладнює оперативне визначення ефективності даних стадій бюджетного процесу. Зниження рівня ризику відбувається, якщо досягається максимально можливе приближення моменту планування до моменту звітування, наприклад, при квартальній розбивці планових бюджетних показників [83, с. 140];

- *ризик неплатоспроможності платників податків до місцевих бюджетів*. Цей ризик полягає у погіршенні фінансового стану зареєстрованих на території регіону платників податків. Такі суб'єкти господарювання можуть наражатися на різноманітні проблеми: від кредитної неплатоспроможності до зменшення якості робочої сили, скорочення попиту на продукцію, глобальні економічні зміни (криза 2008 року, пандемія COVID-19, ураження інфраструктури вірусом Ретиа тощо). Задля досягнення бюджетної безпеки регіону виставляння претензій та судові тяжби не принесуть вигоди у довгостроковому періоді, оскільки можуть призвести до ліквідації платника податків, а отже й зменшення обсягів бюджетних надходжень. Одним із варіантів, який, на нашу думку, дасть змогу отримати вигоду громаді від тимчасової неплатоспроможності суб'єктів господарювання, є залучення громад, як співвласників бізнесу з відповідними інвестиціями. У такий спосіб, посиляться

стабільність підприємства, робочі місця не будуть втрачені, місцевий бюджет наповнюватиметься на регулярній основі;

- *політичні та військові ризики*. Так ризики, згідно з результатами дослідження коефіцієнтів фінансових дисбалансів для Донецької та Луганської областей навіть за відсутності близько 50% території, дасть змогу цим областям забезпечувати достатньо низький рівень фінансових дисбалансів за низкою категорій. Водночас, політична нестабільність не дає впевненості у необхідності місцевим бюджетам здійснювати капітальні замість поточних видатків, в тому числі на капітальне будівництво.

Підсумовуючи, зазначимо, що реалізація цієї групи ризиків значно погіршує рівень бюджетної безпеки усіх регіонів та спричинює зниження темпів зростання економіки регіону. Подолання чи уникнення таких ризиків є вкрай сумнівний для регіонів у силу характеру об'єктивності ризиків.

Наступною групою ризиків є бюджетні. Ці ризики мають об'єктивно-суб'єктивну природу. Об'єктивність спричинюється державним характером формування правил та принципів функціонування бюджетної системи України. Суб'єктивність полягає у можливості та бажанні регіону дотримуватись бюджетної дисципліни з метою підтримки високого рівня бюджетної безпеки. До таких ризиків відноситимемо:

- *ризик незбігання термінів надходжень та видатків до місцевих бюджетів*. Такі ризики характерні для всіх бюджетних систем світу. Цей ризик призводить до виникнення тимчасових розривів між наповненням бюджетних коштів та необхідністю їхнього використання за цільовим призначенням (наприклад, виплати зарплатні працівникам бюджетної сфери). Для наочності наведемо динаміку доходів та видатків місцевих бюджетів за листопад 2019 – листопад 2020 року (рис. 3.7).

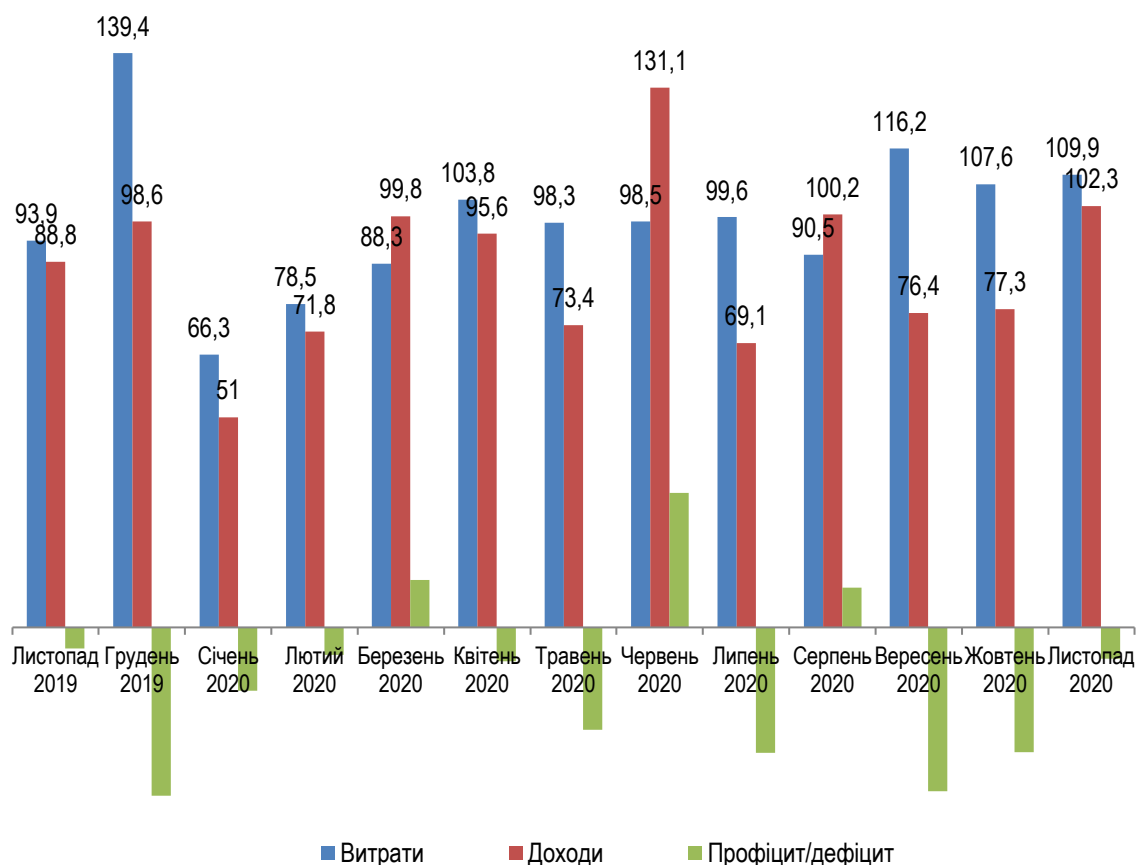

Рис. 3.7. Динаміка доходів та видатків місцевих бюджетів за період з листопада 2019 до листопада 2020 року, млрд. грн. *

* Складено автором на основі [47]

На рис. 3.7 помітна диспропорція в наповненні та використанні бюджетних коштів, причиною якої може бути незбігання термінів надходжень і видатків до місцевих бюджетів. Надходження до місцевих бюджетів у березні та червні збігаються із квартальною сплатою та звітуванням суб'єктів господарювання;

- *структурний ризик в частині доходів*, який полягає у наявності підприємств, навколо яких і сформувалася громада, наприклад, великі промислові підприємства сходу та півдня України. У цьому разі місцеві бюджети суттєво залежать від діяльності таких підприємств і будують власні бюджети навколо податкових надходжень від них. Така ситуація породжує ризик втрати надходжень через фінансові труднощі на підприємстві. Мінімізація негативних

наслідків від реалізації цих ризиків полягає у створення супутньої комунальної інфраструктури, яка дасть змогу тимчасово наповнювати місцеві бюджети за відсутності коштів від оподаткування підприємств. Аналогічна ситуація, тільки вже з витратною частиною місцевих бюджетів, може призвести до реалізації структурного ризику в частині витрат. Сутність цього ризику полягає в тому, що місцеві бюджети зобов'язані здійснювати обов'язкові витрати задля уникнення порушення законодавства. Прикладом таких витрат можуть слугувати витрати на оплату праці в соціальній сфері, не виплата якої може породжувати адміністративну чи кримінальну відповідальність, а отже, є обов'язковою. Водночас, відсутність коштів на балансі місцевого бюджету робить місцеві органи влади заручником ситуації. Тимчасовими інструментами для мінімізації такого ризику можуть слугувати горизонтальні трансфери або виведення вкладених у довгострокові інвестиційні проєкти коштів;

- *ризик незбалансованості бюджету* може виникати у разі переоцінки необхідних доходів та недооцінки потенційних витрат. На основі проведеного дослідження фінансових дисбалансів виявлено суттєві бюджетні дисбаланси в усіх областях України (наявність дефіцитів місцевих бюджетів). Такий ризик є характерним практично для всіх країн світу, а його подолання ускладнюється наявністю й реалізацією стохастичних подій, які порушують бюджетну безпеку та уповільнюють розвиток регіонів;

- *ризик зовнішньої залежності*. Цей ризик полягає в тому, що місцеві бюджети значною мірою залежать від міжбюджетних трансфертів. Трансфери відповідно до проведеного дослідження коефіцієнта бюджетної самостійності є характерними знову ж таки практично для всіх місцевих бюджетів України. У разі реалізації у 2022 році завершальних етапів реформи децентралізації очікується значне скорочення бюджетних трансфертів з Державного до місцевих бюджетів.

Уже з 2018 року спостерігається скорочення наповнення місцевих бюджетів за рахунок трансфертів з Державного бюджету (рис. 3.8).

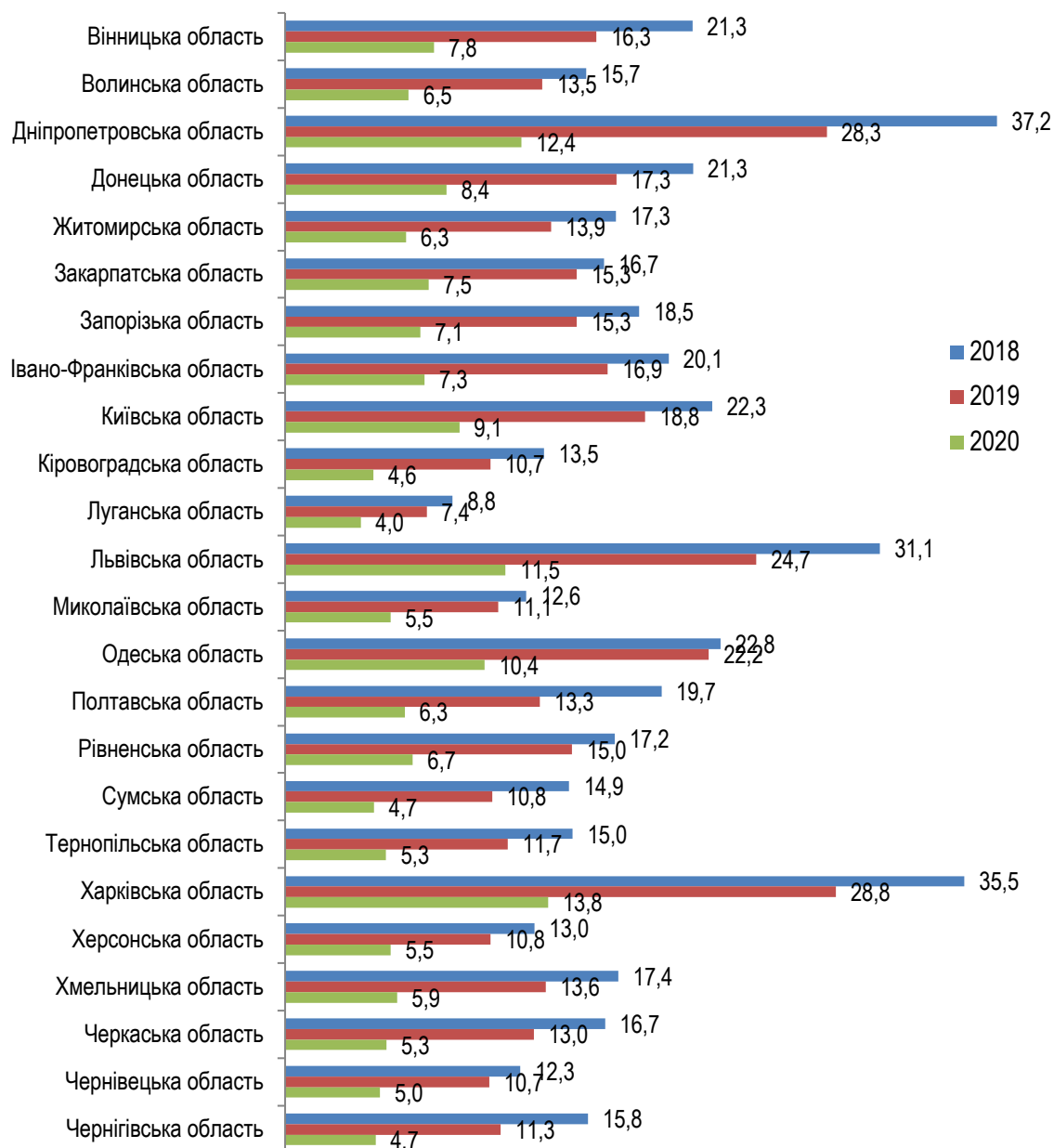

Рис. 3.8. Динаміка трансфертів областей України впродовж 2018–2020 років, млрд. грн. *

* Складено автором на основі [47]

Відповідно до наведених даних найбільші «споживачі» трансфертів – Харківська та Дніпропетровська області – скоротили наповнення власних бюджетів за рахунок останніх майже утричі. Тенденції до скорочення трансфертів, будучи зумовлені результатами податкової частини адміністративної реформи, є позитивним явищем з точки зору бюджетної безпеки місцевих бюджетів.

Наступна група ризиків – управлінські – повністю залежать від органів місцевого самоврядування, від їхньої ефективної роботи, системи контролю, фаховості працівників та етичності керівництва. Для бюджетної безпеки регіону управління цими ризиками є необхідним та обов’язковим елементом, що дасть змогу забезпечити стабільне зростання регіону. Цю групу ризиків формують такі:

- *ризик стохастичної помилки.* Цей вид ризику виникає у разі наявності некваліфікованого персоналу та відсутності контролю. Його подолання можливе за рахунок проведення необхідних навчань і формування ефективної системи внутрішнього контролю. Зауважимо, що наявність контролю є законодавчо визначеною необхідністю. Порухення ж бюджетного законодавства мають кримінальний та адміністративний характер, отже, дотримання бюджетної безпеки регіону – в інтересах його адміністрації;

- *корупційні ризики.* Розширення повноважень місцевих органів влади може стати сприятливим чинником для розвитку корупційної складової, що спонукає під час виконання окремих посадових осіб скоєння корупційних правопорушень [48] делегованих функцій держави або місцевого самоврядування. Зазначимо, що цей ризик може спровокувати інциденти з майном громади (наприклад, земля чи промислове майно) чи її фінансами. З точки зору бюджетної безпеки та розвитку регіону, вигідним є використання чи здача в оренду земельних ділянок, а не їхній продаж, оскільки у майбутньому отримуватиметься мінімальний земельний податок, та орендна плата;

- *ризик нераціонального розвитку бюджету.* Намагання адміністрації регіону розвивати новації в більшості випадків не є доречними, оскільки ефект очікуватиметься у майбутньому за сьогоднішнішньої оплати згідно з умовами тендеру. Крім того, мінливість законодавства та політична нестабільність може поставити під сумнів ефективність новацій через 5–7 років.

Зміцнення бюджетної безпеки регіону передбачає узгодження інституційно-правових, фінансово-економічних, політичних та інших умов, які спрямовують фінансово-економічні процеси в правильне русло, забезпечують необхідні «запобіжники» появи, розвитку і негативного впливу ризиків і загроз фінансовій

нестабільності, а відтак і послаблення базових характеристик регіонального розвитку. Бюджетна безпека регіонів – це не тільки збалансованість місцевих бюджетів, спроможність бюджетної системи забезпечувати фінансову самостійність територій, спроможність ефективно використовувати бюджетні кошти місцевими органами влади та ОМС в процесі виконання власних і делегованих функцій, а й стан захищеності бюджетних відносин від зовнішніх та внутрішніх загроз, коли ресурсний потенціал регіону може забезпечити його саморозвиток. Окрім того, достатній рівень бюджетної безпеки – це запорука виконання завдань і дотримання пріоритетів розвитку регіонів (згідно із затвердженими стратегічними документами), це покращання добробуту населення, соціально-економічних параметрів тощо. З огляду на це схильні вважати, що зміцнення бюджетної безпеки є однією з ключових домінант забезпечення збалансованого ендегенного зростання регіонів України.

З метою проведення агрегованої оцінки стану бюджетної безпеки регіонів України за період з 2017 до 2020 року оцінимо бюджетні ризики. Серед загроз бюджетній безпеці регіонів виокремимо такі бюджетні ризики (табл. 3.8): незбалансованість бюджетного покриття (видатки не забезпечуватимуться доходами); погіршення бюджетної забезпеченості (зменшення видатків на одного жителя); зниження бюджетної результативності (зменшення доходів на одного жителя); зниження бюджетної автономії (зменшення обсягів власних фінансових ресурсів); посилення дотаційності місцевих бюджетів та порушення стійкості місцевих бюджетів.

Граничні значення для обраних показників визначено за допомогою розрахунку обраних показників для кожної з областей України за період 2017–2020 рр., виведення середньоарифметичного значення для кожного показника в розрізі окремо взятого року та порівняння з мінімальними і максимальними значеннями. Рейтингову оцінку регіонів України формують сумарні значення індикаторів бюджетних ризиків (дод. Р).

Таблиця 3.8

Система показників для оцінювання бюджетної безпеки регіону*

Бюджетний ризик	Формула розрахунку **	Граничне значення			Економічна інтерпретація
		низький 0 балів	середній 1 бал	високий 2 бали	
Рівень бюджетного покриття (збалансованості)	$K_1 = (D/V)$	$\geq 1,01$	1,01-0,92	$\leq 0,99$	Відображає ступінь покриття доходів видаткам
Рівень бюджетної забезпеченості	$K_2 = (V/N)$	$\geq 13622,82$	13622,82-11817,52	$\leq 11173,65$	Характеризує загальний обсяг видатків місцевого бюджету на 1 мешканця
Рівень бюджетної результативності	$K_3 = (D/N)$	$\geq 13507,14$	13507,14-11173,65	$\leq 11072,63$	Характеризує загальний обсяг доходів місцевого бюджету на 1 мешканця
Рівень бюджетної незалежності (автономності)	$K_4 = (D_t/D)$	$\geq 0,61$	0,6-0,41	$\leq 0,41$	Відображає ступінь бюджетної незалежності
Рівень дотаційності (залежності)	$K_5 = (T/D)$	$\leq 0,39$	0,4-0,59	$\geq 0,59$	Характеризує залежність місцевого бюджету від фінансування з державного бюджету
Рівень стійкості місцевих бюджетів	$K_6 = Dt/T$	$\geq 1,71$	1,64-0,74	$\leq 0,74$	Характеризує рівень стійкості місцевих бюджетів

* Обрано автором.

**D - сумарні доходи регіону; V – сумарні видатки; N – кількість регіону, Dt – доходи без трансфертів; T- трансфери.

Слід зазначити, що граничні значення показників бюджетних ризиків свідчать про критичне значення функціонування бюджетної системи регіону, низький рівень забезпечення власними фінансовими ресурсами, ну і як наслідок – низький рівень соціально-економічного розвитку регіону. Застосування кластерного аналізу дало можливість здійснити розподіл регіонів за рівнем бюджетних ризиків на три групи: низький, середній, високий. Позиціонування

регіонів України за рівнем бюджетних ризиків за період 2017–2020 рр. подано на рис. 3.9.

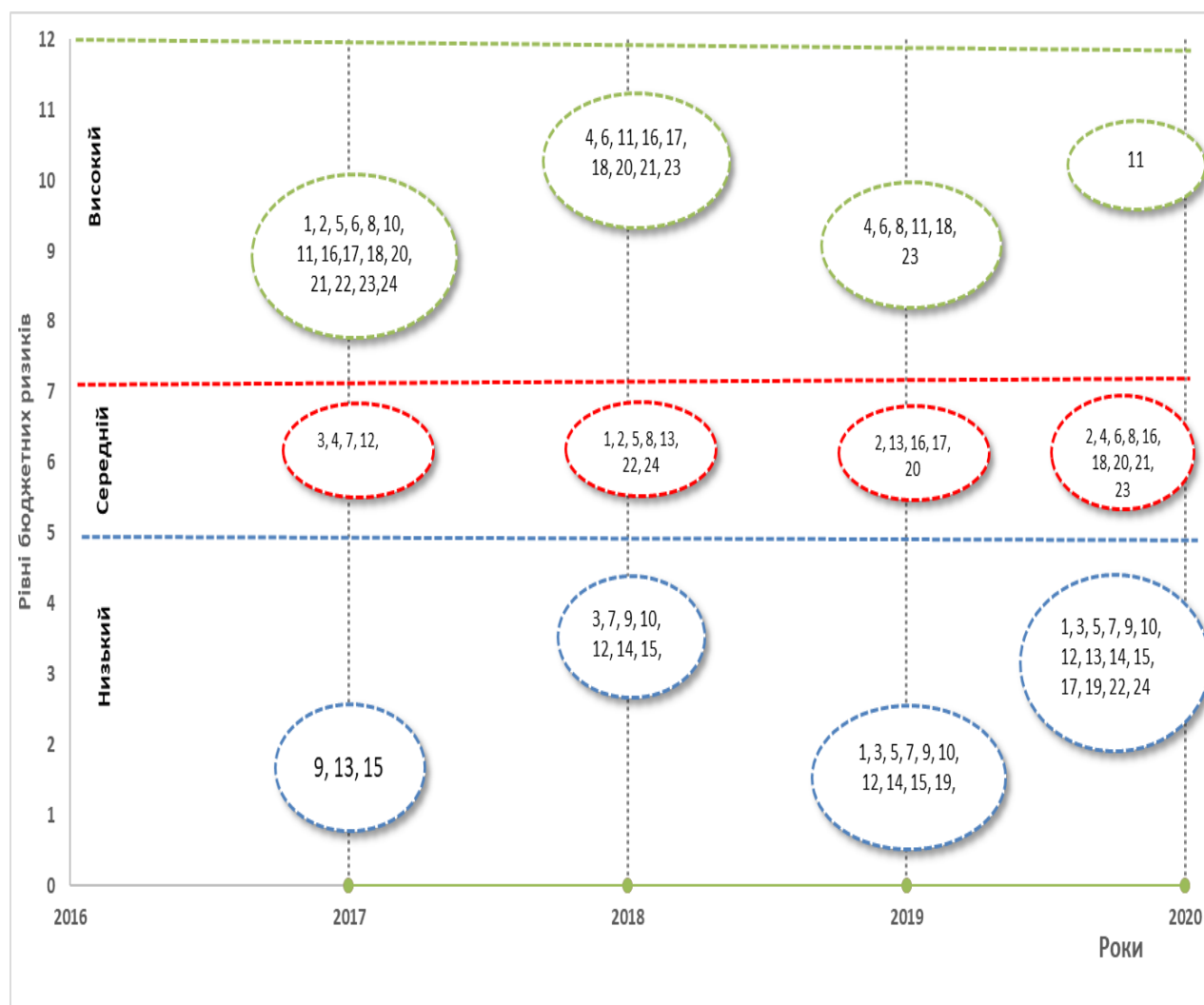

Рис. 3.9. Групування регіонів України за рівнем бюджетних ризиків, 2017–2020 рр. *

* Власні розрахунки автора

1 – Вінницька, 2 – Волинська, 3 – Дніпропетровська, 4 – Донецька, 5 – Житомирська, 6 – Закарпатська, 7 – Запорізька, 8 – Івано-Франківська, 9 – Київська, 10 – Кіровоградська, 11 – Луганська, 12 – Львівська, 13 – Миколаївська, 14 – Одеська, 15 – Полтавська, 16 – Рівненська, 17 – Сумська, 18 – Тернопільська, 19 – Харківська, 20 – Херсонська, 21 – Хмельницька, 22 – Черкаська, 23 – Чернівецька, 24 – Чернігівська області. Низький – до 5 балів; середній – 5:7 балів; високий – 7:12 балів. Розраховано без тимчасово окупованої АРК і частини Донецької і Луганської областей.

Результати проведених розрахунків дозволили виявити такі тенденції:

- впродовж аналізованого періоду в зону абсолютного лідерства зі стійким, низьким рівнем бюджетних ризиків потрапили дві області: Полтавська і Київська, а лідерами із стабільно високим рівнем бюджетної безпеки впродовж аналізованого періоду є: Одеська, Харківська, Львівська, Запорізька, Дніпропетровська області. Це є свідченням того, що високий рівень бюджетної безпеки підкріплений високим рівнем соціально-економічного розвитку вказаних регіонів;
- групу регіонів із низьким рівнем бюджетної безпеки формують Луганська, Донецька, Закарпатська, Тернопільська, Чернівецька, Івано-Франківська, Херсонська області. Загрози бюджетній безпеці несуть практично всі ризики, обрані для аналізу. До слова, в 2017 році сумарний показник бюджетних ризиків становив 12 балів в Луганській та 10 балів в Чернівецькій, Херсонській, Закарпатській областях, що свідчить про значні загрози бюджетній безпеці цих регіонів. Що стосується найнижчого рівня бюджетної безпеки серед областей України в 2020 році, то виокремимо Закарпатську (8 балів), Івано-Франківську (8 балів), Луганську (8 балів), Донецьку (7 балів), Рівненську (7 балів), Тернопільську (7 балів), Херсонську (7 балів), Хмельницьку (7 балів) та Чернівецьку (7 балів) області. В той же час, наголошуємо, що рівень безпеки цих регіонів зріс у порівнянні із 2018 роком (рис. 3.10; 3.11). Це свідчить про те, що бюджети цих регіонів нестійкі, характеризуються високим рівнем дотаційності, а отже, бюджетна політика – незадовільна і це не сприяє забезпеченню збалансованого розвитку регіонів;
- варто відмітити, що в 2020 році більшість регіонів зуміли зміцнити свої фінансові позиції та рівень бюджетної безпеки. Лідером за рівнем бюджетної безпеки як у 2017р. (0 балів), так і в 2020 році (1 бал) є Київська область. У 2020 році високий рівень бюджетної безпеки також спостерігаємо в Дніпропетровській області (1 бал), Полтавській області (1 бал) (рис. 3.11).

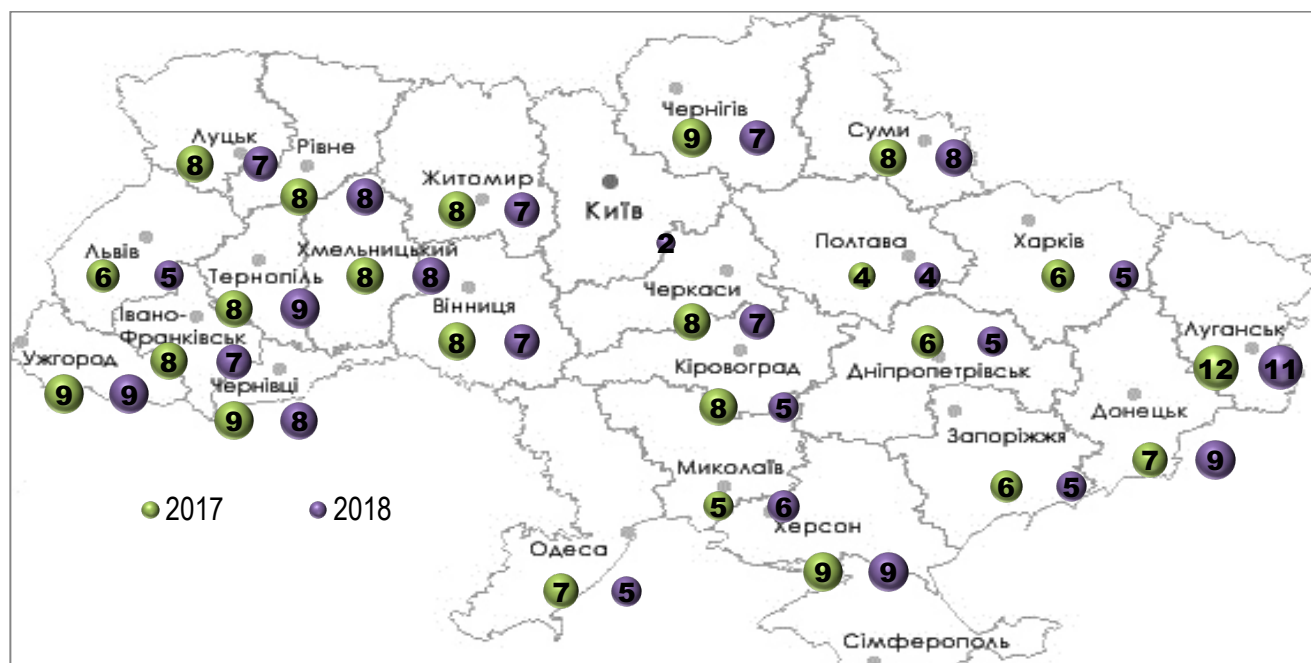

Рис. 3.10. Графічне відображення рівня бюджетної безпеки регіонів, 2017–2018 рр. *

* розрахунки автора

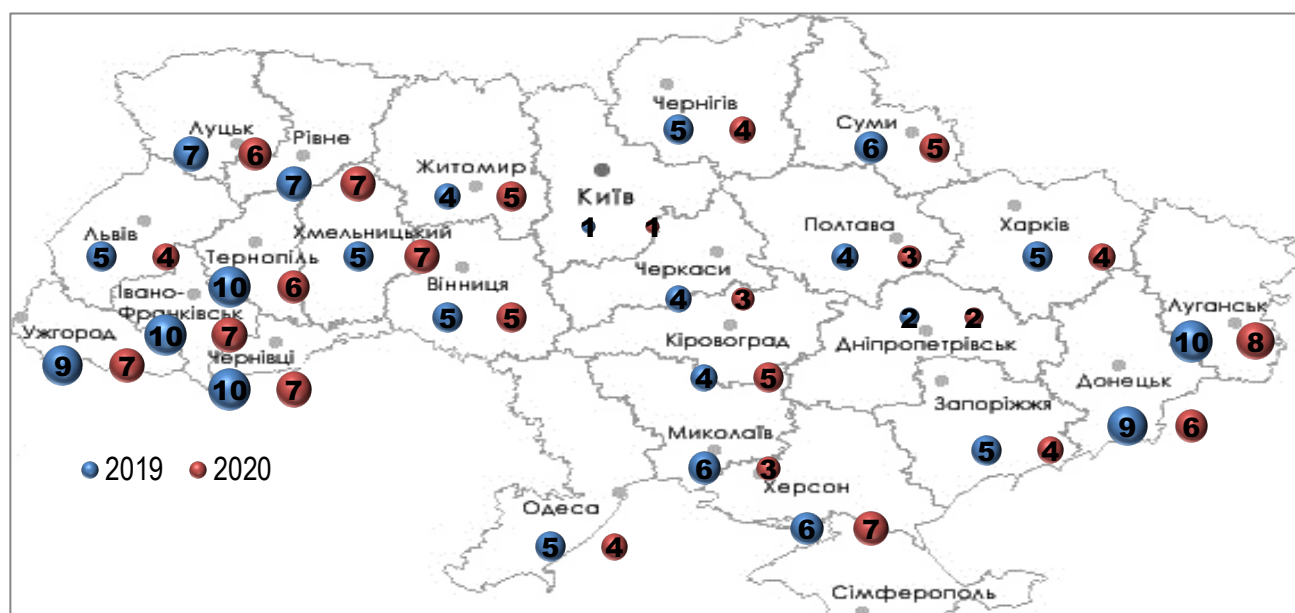

Рис. 3.11. Графічне відображення рівня бюджетної безпеки регіонів *, 2019–2020 рр. **

* Розрахунки автора.

** 0 – високий рівень (максимальна) бюджетної безпеки, бюджетні ризики в регіоні відсутні або мінімальні; 12 – низький рівень бюджетної безпеки, високий рівень бюджетних ризиків, критичний стан бюджетної безпеки регіону.

Отже, проведена оцінка засвідчила існування бюджетних ризиків, які впливають на бюджетну безпеку регіонів, що в підсумку позначається на економічному зростанні останніх, а відтак і рівні життя населення. Оцінювання бюджетної безпеки регіонів (і ризиків, які несуть потенційні загрози) є важливою складовою дослідження фінансових дисбалансів, позаяк має вагомий вплив на фінансову стійкість місцевих бюджетів, а відтак і бюджетний процес загалом. Отримані результати демонструють доцільність і необхідність розроблення низки заходів щодо зміцнення бюджетної безпеки регіонів, що особливо актуально в існуючих умовах посилення фінансово-економічної нестабільності, позаяк бюджетна безпека – це не тільки бюджетна забезпеченість територій, а й їхня спроможність реалізувати власну фінансову політику.

Окреслений перелік ризиків не є вичерпним, однак вказує на ті потенційні загрози, які випливають із проведеного нами в попередній частині аналізу фінансових дисбалансів. Цілком логічно, що долати загрози бюджетній безпеці, зумовлені низкою таких ризиків, не є компетенцією лише органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування того чи іншого регіону.

Заради справедливості, слід визнати й те, що держава (в особі ВРУ, КМУ, РНБО) на сьогодні не виконує в повному обсязі свої повноваження щодо забезпечення належного рівня бюджетної безпеки регіону: немає затвердженої уніфікованої методики оцінювання боргової безпеки регіонів; немає вимоги щодо необхідності формування інформаційно-аналітичного забезпечення для оцінювання бюджетної безпеки регіонів, моніторингу стану середовища; зрештою немає вказівок/рекомендацій щодо протидії негативним явищам у бюджетній сфері тощо.

Серед напрямів покращання бюджетної безпеки регіонів, а отже, й забезпечення збалансованого ендегенного зростання слід виокремити такі:

- зміцнення самостійності місцевих бюджетів та підвищення ефективності

управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні, що може бути забезпечено через максимально ефективне використання власного ресурсного потенціалу (у тому числі промислові, екологічні, територіальні та інші переваги);

- усунення системних порушень бюджетного законодавства та суперечливих підходів до бюджетного планування. Для цього слід відійти від практики несвоєчасного прийняття бюджету, передбачення нереалістичних параметрів бюджету, які у свою чергу формують коротко- та довгострокові загрози, чим і зумовлюють низький рівень бюджетної безпеки регіону;
- вдосконалення системи контролю за незаконним/нецільовим використанням бюджетних коштів та бюджетного обліку виконання бюджету і кошторисів витрат бюджетних установ, що сприятиме підвищенню прозорості бюджетного процесу та бюджетної дисципліни. Мінімізації можливостей неефективного використання коштів місцевих бюджетів сприятиме інвентаризація чинних програм з одночасним зменшенням їхньої кількості, особливо тих, які без конкретних результативних показників та не мають домінуючого впливу на соціально-економічний розвиток регіонів;
- формування збалансованих місцевих бюджетів (бездефіцитних), оскільки це, з одного боку, є запорукою стабільного фінансування витрат регіону, з іншого – гарантія ненакопичення боргів (рівень бюджетної безпеки обернено пропорційний рівню бюджетного дефіциту);
- стимулювання розвитку бюджетоформуючих галузей та стратегічно важливих для регіону підприємств, оскільки це сприятиме формуванню стабільної податкової бази територій.

Мінімізації ризиків сприятиме реалізація таких заходів, що мають на меті забезпечити збалансоване зростання регіонів (рис. 3.12).

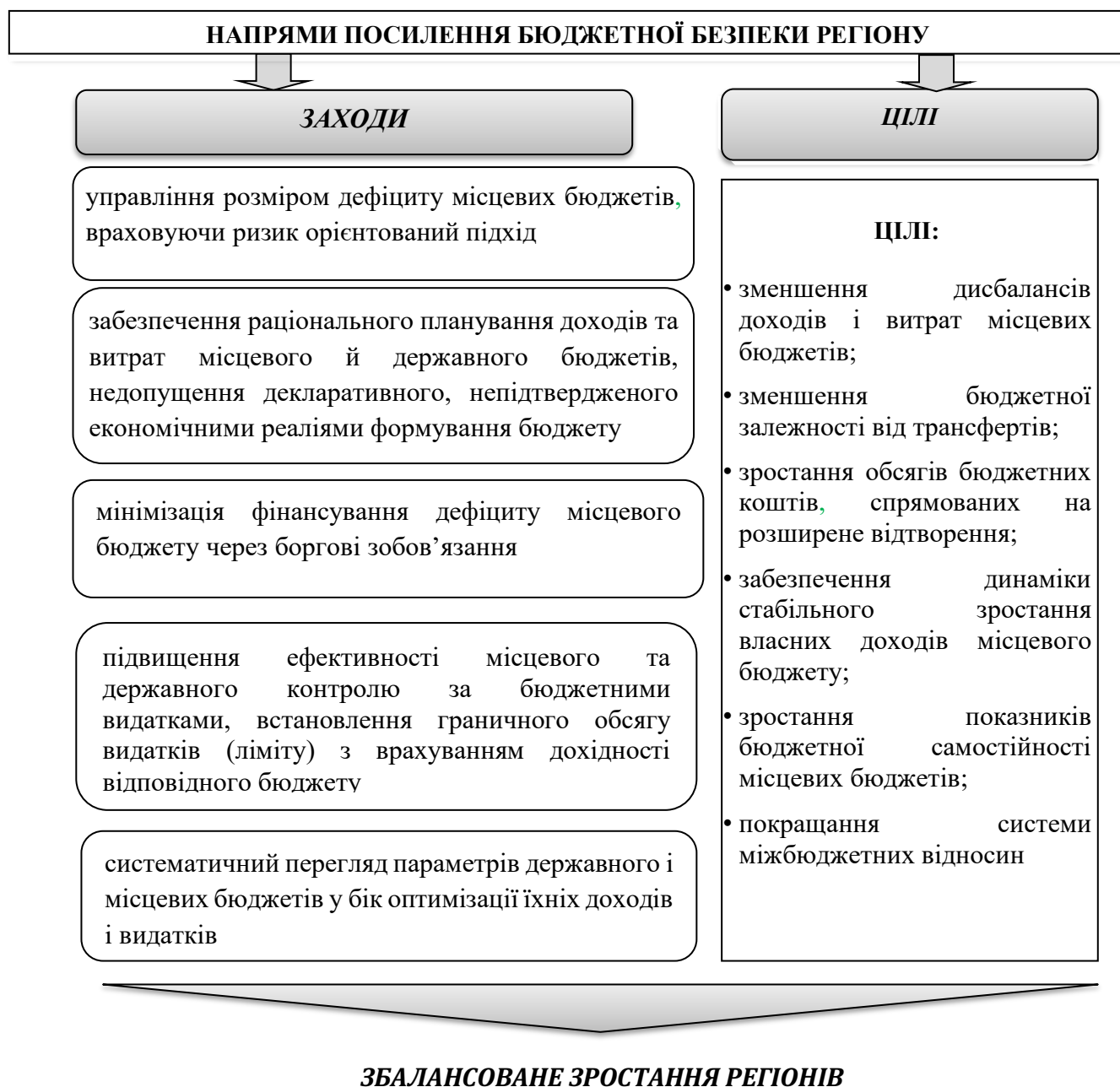

Рис. 3.12. Заходи посилення бюджетної безпеки регіону для забезпечення його збалансованого зростання. *

* Розробка автора.

Окреслені заходи та їхня реалізація допоможуть, на нашу думку, не лише посилити бюджетну безпеку регіону, а й позитивно позначатися на рівні бюджетних дисбалансів у регіонах. Це особливо актуально в сучасному періоді реформування місцевих бюджетів.

Висновки до розділу 3

Результати проведеного в третьому розділі дисертаційного дослідження дали змогу дійти певних висновків та узагальнень щодо обґрунтування концептуальних засад регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України та напрямів зміцнення їхньої бюджетної безпеки.

1. Проведене дослідження підтвердило існування негативних тенденцій в ендогенному розвитку регіонів України, а також порушення фінансової стабільності, що у свою чергу доводить необхідність вибору дієвих інструментів регулювання та заходів впливу на розбалансовані сфери економіки з метою подолання таких дисбалансів або мінімізації їхніх негативних наслідків. Вирішення проблеми фінансових дисбалансів у регіонах потребує розроблення концептуальних засад їхнього регулювання.

2. У роботі доведено, що процеси регулювання фінансових дисбалансів повинні базуватись на єдності й гармонізації дієвих для економіки регіонів інструментів різних видів політик (бюджетної, фінансової, регіональної та соціально-економічної), передбачати розподіл пріоритетів за сферами виникнення (бюджетна, фінансова та соціально-економічна) та враховувати потенційні економічні, соціальні та фінансові ефекти. Принципи, з урахуванням яких слід вибудовувати систему регулювання, такі: принцип законності (відповідності Конституції та законам України); принцип співробітництва (узгодження цілей, пріоритетів, завдань, заходів і дій між органами, що здійснюють регулювання фінансових дисбалансів у регіоні, місцевими органами влади, суб'єктами господарювання, населенням регіону); принцип відкритості й прозорості (передбачає оприлюднення інформації щодо застосування інструментів регулювання фінансових дисбалансів у регіоні та інформації, що допомагає проаналізувати ефективність впроваджених інструментів регулювання); принцип економічної обґрунтованості та ефективності (передбачає аналітично-математичне обґрунтування потреби в застосуванні інструментів регулювання фінансових дисбалансів та обґрунтування одержаного соціально-економічного ефекту від регулювання). Кінцевими цілями такого концепту визначено: відновлення та

зміцнення фінансової стабільності (рівноваги) регіонів, скорочення фінансових, бюджетних і соціально-економічних диспропорцій в регіонах, зміцнення конкурентних переваг регіонів, покращання якості соціальних послуг і добробуту населення. Доведено, що такий підхід дасть змогу впливати на параметри диспропорцій, стримувати їхнє поширення та знижувати ступінь вразливості економіки регіонів від різних видів збурень.

3. У рамках запропонованого концепту запропоновано низку превентивних заходів виникнення бюджетних дисбалансів, а саме: підвищення прозорості управління як доходами, так і видатками місцевих бюджетів; розширення бюджетного інвестування в технологічні інновації, позаяк такі проєкти активізують діяльність важливих секторів економіки регіону; оптимізація видатків на утримання місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування, економія коштів на утримання апарату держуправління; перегляд пільг, гарантованих державою та делегованих для виконання на місцевий рівень, але не забезпечених дохідними джерелами; перепис населення сприятиме встановленню чіткого розуміння кількості жителів, проживаючих на певній території, а отже і достовірному розрахунку базової дотації та активізація органів місцевого самоврядування у сфері управління місцевим боргом.

4. Аргументовано, що дієвими інструментами регулювання дисбалансів соціально-економічного розвитку можуть слугувати як державні цільові програми, державне замовлення, капітальні інвестиції, так і механізми державно-приватного партнерства. Якісне планування та координація державної політики у різних сферах, визначення вектора розвитку та чіткі параметри ефективності використання ресурсів в інтересах людей є неможливі без стратегії розвитку територій (регіонів чи громад), яку слід вибудовувати на засад «розумної спеціалізації».

5. Доведено доцільність і перспективність застосування податкового кредиту як інструмента соціально-економічного регулювання фінансових дисбалансів для активізації інноваційного розвитку регіонів країни. Обґрунтовано потребу в законодавчому закріпленні та впровадженні інструментів циркуляції фінансових

ресурсів, залучених комерційними банками в регіоні, в межах одного регіону, що сприятиме мінімізації інвестиційних дисбалансів у регіонах.

6. Здійснено кореляційне моделювання системних взаємозв'язків між ендегенним розвитком регіонів та індикаторами фінансових дисбалансів. Порівняння динаміки обраних у рамках дослідження показників показало, що обсяги інвестицій не є ключовим чинником зростання ВРП, між інвестиціями та ВРП виявлено середню кореляцію між обсягами заборгованості регіону та ВРП – обернену середню та високу кореляцію. Обґрунтовано, що зростання заборгованості може призвести до скорочення обсягів виробленої промислової продукції через: зниження якості соціальної інфраструктури; зниження ефективності виконуваних функцій органів місцевого самоврядування; посилення місцевого податкового навантаження; ступінь зв'язків між тими чи іншими показниками та розвитком регіону. Виявлено прямий кореляційний зв'язок (0,95) між показниками сталого розвитку, зокрема, обсягами виготовленої та реалізованої сільськогосподарської продукції та індикатором достатності доходів населення.

7. Враховуючи, що бюджетна безпека регіону – це характеристика фінансового стану регіональної економіки, яка відображає спроможність регіону фінансувати власний розвиток на основі ефективного використання внутрішнього фінансового потенціалу, в роботі ідентифіковано бюджетні ризики, які під впливом певних чинників можуть трансформуватись в загрози бюджетній безпеці. Встановлено, що на регіональному рівні найчастіше проявляються об'єктивні, бюджетні та управлінські ризики. Проведено агреговану оцінку стану бюджетної безпеки регіонів України за 2017–2020 роки. Запропоновано низку заходів зміцнення бюджетної безпеки регіонів.

Основні наукові результати розділу опубліковано у працях автора [78; 186].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає в поглибленні теоретико-методичних засади та розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення інструментарію регулювання фінансових дисбалансів ендегенно орієнтованого розвитку регіонів України. Результати проведеного дослідження дали змогу сформулювати такі висновки і пропозиції науково-теоретичного та прикладного характеру.

1. Узагальнення теоретичних основ ендегенно орієнтованого розвитку регіонів дало змогу стверджувати, що його зміст визначається такими імперативами як: внутрішні чинники (знання, технології, інформаційний, креативний, людський, природно-ресурсний, інвестиційний потенціал), пожвавлення економічної активності, раціональне використання і нарощення внутрішнього потенціалу регіону, задіяння невикористаних джерел і ресурсів зростання. Наведено дві групи чинників розвитку регіону: ресурсні та організаційно-управлінські. Зроблено висновок, що метою такого розвитку є мінімізація міжрегіональних диспропорцій, формування комунікативних мереж, поглиблення спеціалізації та формування регіону як самодостатньої просторової системи. Проведене дослідження дозволило обґрунтувати доцільність регулювання фінансових дисбалансів задля досягнення цілей ендегенно орієнтованого поступу регіонів.
2. В роботі фінансові дисбаланси запропоновано розглядати, виходячи із дуального характеру взаємозв'язку: ендегенного розвитку регіону (економічні процеси якого можуть породжувати дисбаланси) та дії зовнішніх чинників, які часто-густо є причиною виникнення диспропорцій. Аргументовано, що фінансові дисбаланси є наслідком порушення рівноваги та проявом фінансових асиметрій в регіоні; характеризуються економічною природою виникнення, при значному накопиченні та довготривалій дії фінансові дисбаланси можуть бути першопричиною виникнення та поширення фінансової нестабільності в регіонах. Системне осмислення сутності регулювання фінансових дисбалансів

дало змогу запропонувати авторський підхід до розуміння даної дефініції з позиції поєднання інструментів фінансово-економічного, інституційно-правового характеру та заходів впливу на розбалансовані сфери економіки регіонів з метою подолання таких дисбалансів або мінімізації їхніх негативних наслідків.

3. Ключовим елементом ідентифікації фінансових дисбалансів є встановлення основних причин їх виникнення. В дисертації проведено систематизацію економічних причин виникнення фінансових дисбалансів. Виокремлено такі ознаки: за характером виникнення (природні, техногенні), за джерелом виникнення (екзогенні та ендегенні), за об'єктивністю впливу (об'єктивні та суб'єктивні). Показано, що серед існуючого розмаїття в Україні найбільш поширеними причинами появи регіональних дисбалансів є: високий рівень безробіття; низький рівень інвестиційної привабливості регіону; високий рівень дефіциту місцевих бюджетів; зменшення купівельної спроможності населення регіону; існування протиріч між інтересами економічних суб'єктів регіону; значний рівень тіньової економіки в регіоні; низький рівень конкурентоспроможності товарів і послуг у регіоні; девальвація грошової одиниці; недосконале регулювання економіки регіону у сфері використання промислового та експортного потенціалу тощо.
4. Аналіз теоретичних поглядів різних вчених щодо причин виникнення фінансових дисбалансів регіонів дав змогу розширити існуючу класифікацію фінансових дисбалансів регіону через доповнення її такими ознаками: рівень передбачуваності (передбачувані, несподівані, очікувані); глибинність наслідків (глибокі, поверхневі); сфера виникнення (бюджетні, соціально-економічні, дисбаланси фінансових потоків), спосіб контролюваності (контрольовані, слабо контрольовані, неконтрольовані). Це слугуватиме основою для визначення напрямів та інструментів запобігання (чи подолання) фінансових асиметрій регіонів.
5. Встановлено, що регулювання фінансових дисбалансів регіонів задля забезпечення збалансованого ендегенного зростання потребує проведення їх

ідентифікації та виявлення потенційних загроз стабільному функціонуванню фінансової системи. З огляду на це, в роботі розвинуто науковий підхід до ідентифікації фінансових дисбалансів регіонів, який обґрунтовує послідовність його виконання та визначає групи коефіцієнтів: для виявлення бюджетних дисбалансів (коефіцієнт податкового наповнення місцевого бюджету, коефіцієнт бюджетної самостійності, коефіцієнт дефіцитності бюджету на 1 особу); для виявлення соціально-економічних дисбалансів (коефіцієнт достатності доходів населення; коефіцієнт заборгованості по виплаті заробітної плати та коефіцієнт додаткового доходу; для виявлення дисбалансів фінансових потоків (коефіцієнт забезпеченості регіону інвестиціями; коефіцієнт розширеного відтворення в регіоні; коефіцієнт банківської активності в регіоні). Практичне застосування якого слугуватиме складовою системного підходу до регулювання фінансових дисбалансів регіонів за обраними сферами їхнього виникнення.

6. Удосконалено методичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів регіонів та обґрунтовано етапи його проведення. Для діагностики фінансових дисбалансів запропоновано систему індикаторів в розрізі трьох груп (для виявлення бюджетних дисбалансів, соціально-економічних та дисбалансів фінансових потоків) та методику їх розрахунку. Комплексне оцінювання фінансових дисбалансів регіонів України за період 2015–2019 рр. на основі запропонованого підходу засвідчило існування бюджетних дисбалансів і соціально-економічних дисбалансів у Луганській області, а в Донецькій області спостерігаються значні негативні дисбаланси фінансових потоків. Регулювання потребують фінансові дисбаланси в Харківській, Запорізькій, Сумській, Полтавській областях, оскільки ці області відповідно до рейтингової оцінки віднесено до регіонів з високим рівнем розвитку. Проведене оцінювання дало змогу отримати результати, які слугуватимуть основою для прийняття управлінських рішень при формуванні фінансової чи регіональної політики регіону.

7. Проведений аналіз сучасних тенденцій розвитку регіонів України за період з 2015 по 2019 рр. підтвердив присутність регіональної диференціації за низкою обраних показників, довів лідируючі позиції Київської області за показниками соціально-економічного розвитку, поряд із Дніпропетровською, Запорізькою, Харківською та Полтавською областями, дав змогу виявити основні причини фінансових дисбалансів регіонів України: а) недосконала державна регіональна політика; б) нестабільна фінансово-економічна ситуація в країні (у тому числі під впливом зовнішніх шоків); в) надмірний рівень дефіциту місцевих бюджетів; г) зменшення обсягу капітальних інвестицій та низький рівень інвестиційної привабливості; ґ) падіння обсягів виробництва, а відтак і погіршення фінансових результатів у базових для регіону видах діяльності; д) падіння рівня доходів населення на тлі посилення соціальної напруги та зростання безробіття.
8. Удосконалено концептуальну модель регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України, яка визначає принципи, інструменти та засоби такого регулювання, в залежності від сфери виникнення. Аргументовано доцільність застосування дієвих інструментів регулювання різних видів політик (бюджетної, фінансової, регіональної, соціально-економічної). Очікуваними результатами такого концепту визначено: відновлення та зміцнення фінансової стабільності (рівноваги) регіонів, скорочення фінансових, бюджетних та соціально-економічних диспропорцій в регіонах, зміцнення конкурентних переваг регіонів, покращення якості соціальних послуг та добробуту населення. Доведено, що застосування такого концепту дасть змогу впливати на параметри диспропорцій, стримувати їхнє поширення та знижувати ступінь вразливості економіки регіонів від різних видів збурень.
9. Застосування кореляційного аналізу дало змогу встановити взаємозалежність між індикаторами фінансових дисбалансів та показниками сталого розвитку регіонів (валовим регіональним продуктом; реалізованими обсягами промислової продукції (в розрізі регіонів); реалізованими обсягами

сільськогосподарської продукції в розрізі регіонів) в окремих областях України. Виявлено, що для переважної більшості областей спостерігається кореляція середнього чи високого рівня між показником валового регіонального продукту та індикаторами фінансових дисбалансів, що свідчить про існування прямого або опосередкованого зв'язку із фінансовою стабільністю в регіоні.

10. На основі проведеної в роботі агрегованої оцінки стану бюджетної безпеки регіонів України за 2017–2020 рр. запропоновано низку заходів, які сприятимуть її зміцненню, як ключової характеристики фінансового стану регіональної економіки, яка відображає спроможність регіону фінансувати власний розвиток на основі ефективного використання внутрішнього фінансового потенціалу. До таких віднесено: зміцнення самостійності місцевих бюджетів та підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні, що може бути забезпечено через максимально ефективне використання власного ресурсного потенціалу; усунення системних порушень бюджетного законодавства та суперечливих підходів до бюджетного планування; вдосконалення системи контролю за незаконним/нецільовим використанням бюджетних коштів та бюджетного обліку виконання бюджету і кошторисів витрат бюджетних установ, що сприятиме підвищенню прозорості бюджетного процесу та бюджетної дисципліни; формування збалансованих місцевих бюджетів (бездефіцитних); стимулювання розвитку бюджетоформуючих галузей та стратегічно важливих для регіону підприємств, оскільки це сприятиме формуванню стабільної податкової бази територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз стану соціально-економічного розвитку областей та міста Києва за січень-червень 2019 року. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/Analiz-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-regioniv-za-sichen-cheroven-2019-roku.pdf> (дата звернення: 26.11.2020).
2. Аналіз стану соціально-економічного розвитку областей та міста Києва за січень-березень 2020 року <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/analiz-soczialno-ekonomichnogo-rozvytku-regioniv-za-sichen-berezen-2020-roku-1.pdf> (дата звернення: 26.11.2020).
3. Антонюк Н. А., Крукевич Н.М. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджетів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2018. № 19. С. 10 – 16.
4. Баліцька В. В., Короткевич О. В. Методичні підходи до оцінки впливу чинників фінансової нестабільності на державні фінанси. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 17. С. 5 – 16
5. Безробіття в Україні наростає як упоратися з тим державі. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3008987-bezrobitta-v-ukraini-narostae-ak-uporatisa-z-tim-derzavi.html> (дата звернення: 28.11.2019).
6. Богатирьов І.О. Ефективність розвитку підприємства. *Збірник наукових праць. Формування ринкових відносин в Україні*. 2006. Вип. 7-8(26-27). С. 73–79.
7. Божко І. І., Ковальська Л. Л. Місце інформації в теоріях та концепціях регіонального розвитку. *Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Серія Регіональна економіка*. 2013. Вип. 10 (39). С. 23 – 31.
8. Божидарнік Н.В. Регіональна асиметрія в Європейському Союзі та механізми її регулювання. Спеціальність 08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Суми, 2006. – 17 с.
9. Бондарук Т., Бондарук І., Дубина М. Методичний інструментарій оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів України. *Світ фінансів*. 2(59)/2019. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1226> (дата звернення: 28.11.2020).

10. Бойченко В. С. Сутність регіонального інноваційного розвитку. *Вісник Сумського державного університету. Сер. : Економіка*. 2011. № 4. С. 127-132.
11. Бондарук Т. Г. Особливості управління місцевими фінансами в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 6.(121). С. 198 – 201
12. Боярко І. М., Гриценко Л. Л. Методологічний інструментарій оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету. *Mechanism of Economic Regulation*. 2012. № 3. С. 100 – 109.
13. Брикова І. В. Концепція міжнародної конкурентоспроможності національного регіону та її практичний вимір. *Міжнародна економічна політика*. № 4. 2006. С. 29 – 53.
14. Бюджетна безпека регіону як фактор його сталого соціально-економічного розвитку. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/18921> (дата звернення: 13.02.2019).
15. Бюджетний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 28.05.2019).
16. Валовий регіональний продукт (2004-2019). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/vvp/vrp/vrp2019_u.xls (дата звернення: 04.12.2020).
17. Варналій З.С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія Київ.: Знання України, 2005. 498 с.
18. Василенко В. А. Организационно циклическая и структурно-функциональная модели развития организации. *Культура народов Причерноморья*. 2011. № 232. С. 100 – 107.
19. Вахович І., Лакатош І. Сутність асиметрії регіонального розвитку. *Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки. Серія Економіка та менеджмент*. 2008. Вип.5 (18), 1. С. 98 – 102
20. Вахович І. М., Забедюк М. С. Ендогенно орієнтований розвиток регіону: стратегія формування та механізми реалізації: Монографія. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2012. 272 с.

21. Вахович І. М., Забедюк М. С. Зміст та структура ендogenousного потенціалу регіону. *Економіка та держава*. 2010. № 11. С. 41 – 43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2010_11_13 (дата звернення: 10.12.2019).
22. Верланов Ю. Ю., Нетудихата К. Л. Регіональна динаміка, нерівномірність та економічне зростання. URL: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/naukpraci/economy/2001/9-1-2pdf> (дата звернення: 12.12.2019).
23. Вимоги до ліквідності банків. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/LCR%20_seminar_2019-10_pr.pdf?v=4 (дата звернення: 17.11.2019).
24. Возняк Г.В., Жеребило І.В. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративнотериторіальні vs економічно-просторові кордони регіонів», КНЕУ, 19-20 березня 2020 р. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/33444/atepkr_20_64.pdf?sequence=1 (дата звернення: 21.06.2020).
25. Возняк Г. В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 34 – 43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2015_3_6 (дата звернення: 28.12.2019).
26. Гардашук Т. В. Світоглядні засади та просвітницький потенціал біорегіоналізму. *Філософський альманах*/ Центр духовної культури. 2005. № 46.
27. Геєць В. М. Ендогенізація розвитку економіки у вимірі рівноправності відносин держави, бізнесу та суб'єктів голосування. *Економіка України*. 2018. №7. С. 3 – 19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_7_2 (дата звернення: 21.02.2019).
28. Герасимчук З. В., Гоманюк О. К. Аналіз розвитку регіональних ринків банківських послуг в Україні. *Економіка і регіон*. 2016. № 1. С. 11-16.
29. Гладка Л. І., Тіоццо А.П. Фактори впливу на соціально-економічний розвиток регіонів. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 227. С. 29 – 31.
30. Гладкий Ю., Чистобаєв А. Регионоведение. Москва: Гардарики, 2000.
31. Горіна Г. О. Діалектика поняття розвиток підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 8. С. 123 – 127.

32. Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 672 с.
33. Дагаев А. Новые модели экономического роста с эндогенным технологическим прогрессом. *Мировая экономика и международные отношения*. 2001. № 6. С. 43.
34. Дані про виконання місцевих бюджетів за доходами. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage> (дата звернення: 23.12.2019).
35. Дані статистики фінансового сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial> (дата звернення: 24.12.2019).
36. Дацюк І. В. Сутнісна характеристика кризи підприємств. *Технологія і техніка друкарства*. 2010. № 2(28). С. 165 – 170.
37. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. № 4. С. 141 – 148.
38. Депозити, залучені депозитними корпораціями (крім Національного банку України), за секторами економіки у розрізі регіонів. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial> (дата звернення: 25.12.2020).
39. Деревя рішень. URL: <http://www.intuit.ru/studies/courses/6/6/lecture/174?page=1> (дата звернення: 26.10.2019).
40. Державна казначейська служба України. Офіційний сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua>. (дата звернення: 27.02.2021).
41. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / за ред. З.С. Варналія. К.: НІСД, 2007. 820 с.
42. Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/> (дата звернення: 28.12.2020).
43. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 28.12.2020).

44. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/Proekt-Derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku.pdf> (дата звернення: 28.02.2020).

45. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, 2010. 288 с.

46. Дзюблюк О. В. Удосконалення інструментів монетарного регулювання економіки України з урахуванням досвіду європейського центрального банку. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. № 5. С. 92–99.

47. Динаміка показників бюджету (помісячно). URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=11&year=2020&budgetType=NATIONAL> (дата звернення: 29.12.2020).

48. Дмитрієв Ю. Корупційні ризики у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави. *Право знати все про податки і збори*. 10.04.2015. №14(14) URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8207?issue=209>

49. Довідники пільг №102/1 та №102/2. URL: https://services.dtkr.ua/catalogues/other_dov/21

50. Дудкіна О., Дудкін П. Регіональна соціально-економічна асиметрія: діагностика та шляхи подолання. *Галицький економічний вісник*. 2012. № 5(38). с. 21 – 27

51. Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання: монографія / за ред. В. М. Гейця; Інститут економіки та прогнозування НАН України. Київ : Форт, 2000. 422 с.

52. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. Київ: Ін-т екон.прогнозув. Фенікс, 2003. 1008 с.

53. Єгоров А. О., Лазнева І. О., Жеронкін Б. О. ГЛОБАЛЬНІ ДИСБАЛАНСИ ТА КРИЗОВІ ПРОЦЕСИ У СВІТОВІЙ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ с. 108. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_1_2017ua/26.pdf (дата звернення: 11.09.2020).

54. Забедюк М. С. Ендогенний потенціал регіону: сутність та структурна будова. XIV Міжнародна наукова інтернет-конференція «Сучасний соціокультурний простір 2017». URL: <http://intkonf.org/zabedyuk-ms-endogenniy-potentsial-regionu-sutnist-ta-strukturna-budova/> (дата звернення: 11.09.2019).

55. Забедюк М. С. Забезпечення реалізації стратегії ендегенно орієнтованого розвитку регіону. Ефективна економіка. 2012. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_7_54 (дата звернення: 11.07.2019).

56. Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектору України: монографія / О.М. Колодізєв та ін. Харків: ХНЕУ, 2010. 310 с.

57. Заборгованість по оплаті праці по регіонах. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 30.12.2020).

58. Загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, за видами, типом місцевості, по регіонах. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.01.2021).

59. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи» № 4051 від 04.09.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69838

60. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%BB#n62> (дата звернення: 03.01.2021).

61. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 2806-IV від 06.09.2005 № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.01.2021).

62. Интегрируя в экономику знания и климат. За что дали Нобелевскую премию по экономике в 2018 году. URL: <https://112.ua/statji/integriruya-v-ekonomiku-znaniya-i-klimat-za-chto-dali-nobelevskuyu-premiyu-po-ekonomike-v-2018-godu-465229.html> (дата звернення: 30.10.2019).

63. Капітальні інвестиції за регіонами за 2010-2019 роки. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.07.2019).

64. Капліна А.С. Поняття «розвиток» у категоріальному апараті теорії розвитку. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2012. № 24(2). С. 57 – 63.
65. Кількість живонароджених. URL: <http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Dialog/Saveshow.asp> (дата звернення: 03.01.2021).
66. Кількість підприємств за їх розмірами за регіонами у 2019 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_reg/kp_reg_u/kp_reg_u_2019.htm (дата звернення: 05.01.2021).
67. Кількість померлих за статтю, віковими групами та причинами смерті по регіонах. URL: <http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Dialog/Saveshow.asp> (дата звернення: 05.01.2021).
68. Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу: стратегічні імперативи для України. *Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України*. Київ: Логос, 2000.
69. Кльоба Л.Г., Кльоба Т.Л. Економічна природа та причини виникнення фінансових дисбалансів. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 44-54.
70. Кльоба Т.Л., Возняк Г.В. Роль інформаційних технологій в сучасному розвитку регіону. *Актуальні питання економіки, фінансів, менеджменту та права в сучасних умовах: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 2 квітня 2018 р.): у 5 ч.* Полтава: ЦФЕНД, 2018. Ч. 2. С. 33 – 34
71. Кльоба Т.Л. Концепция количественной оценки рисков и направления внедрения ее в банковскую практику. Сборник научных работ студентов четвертой международной студенческой научной конференции региональных университетов «Студенческая научная зима в Бресте 2009» Брестский государственный технический университет. Брест, 2009. С. 1 – 13.
72. Кльоба Т.Л. Кутельмах Г.І. Ліпецька М.Г. Концепція кількісної оцінки ризиків та напрями запровадження її в банківську практику Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт за напрямом «Кількісні методи в економіці». м. Київ, 2009. С. 1 – 33.

73. Кльоба Т. Л. Проблемы сочетания понятий морали и бизнеса в Украине. *Научный потенциал молодежи – будущему Беларуси: материалы III междунар. молодежной научн. практич. конф. УО «Полесский государственный университет», г. Пинск, 27 марта 2009 г.: в 2 ч. Ч. 2/Министерство образования Республики Беларусь [и др.]; редкол.: КК Шебеко [и др.]*.–Пинск: ПолесГУ, 2009. С. 180 – 181.

74. Кльоба Т.Л. Методика оцінки виявлення зв'язку між фінансовими дисбалансами та ендогенно орієнтованим розвитком регіонів. II науково-практична конференція «Сучасні наукові погляди на економічний розвиток країни», м. Хмельницький. – Херсон: Молодий вчений, 2020, с. 25 – 28

75. Кльоба Т.Л. Методи оцінки фінансових дисбалансів регіонів України. *Розвиток територіальних громад в умовах децентралізації: правові, економічні та соціальні аспекти: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 13-14 грудня 2018 р., Миколаїв. Миколаїв : МНАУ. 2018. 424 с.*

76. Кльоба Т.Л. Методи управління фінансових дисбалансів в системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів X Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово- економічної системи України», 21 листопада 2019 р. м. Львів. Львів. Алерта, 2019. С. 30 – 32

77. Кльоба Т.Л. Основні теорії ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. зб.матеріалів, присвяч. 50 річчю ДонНТУ «Актуальні соціально- економічні проблеми держави і регіонів» м. Покровськ: ДВНЗ «ДонНТУ» 2019 С. 60 – 64.

78. Кльоба Т.Л. Принципи, особливості та концептуальні основи фінансових дисбалансів в системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. *Регіональна бізнес- економіка та управління*. ПВНЗ «Вінницький фінансово-економічний університет». Вінниця, 2018. Вип. 2 (58). С. 121 – 129.

79. Кльоба Т.Л. Регулювання фінансових дисбалансів в системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України. *Регіональна економіка*. Львів, 2018. № 3. URL: http://re.gov.ua/re201803/re201803_081_KlyobaTL.pdf (дата звернення: 7.01.2021).

80. Кльоба Т.Л. Склад фінансових дисбалансів та комплекс заходів в системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. III Міжнародна науково-практична

інтернет-конференція молодих учених «Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи», 2019. Ч. 1. С. 33 – 40

81. Кльоба Т.Л. Суть та значення ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: [зб. наук. пр.] / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2018. Вип. 1 (129). С. 31 – 37.

82. Кльоба Т.Л. Фінансові дисбаланси в економіці регіонів: аналіз причин та наслідків. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2019. № 10. С. 139 – 150.

83. Коваль Л.П. Аксіоматика дослідження загроз бюджетній безпеці регіону як складової його фінансової безпеки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 9-1. С. 138 – 141.

84. Ковальчук В. Г. Застосування суспільних теорій регіоналізму для вдосконалення державного управління розвитком регіону. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 3. С. 390-396. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2012_3_54 (дата звернення: 10.01.2021).

85. Колісник О. Я. Бюджетна безпека у забезпеченні стратегії соціально-економічного розвитку держави: автореф. дис. ... канд. екон. наук. – Тернопіль, 2009. 20 с.

86. Колчков В. А. Соціально-економічні асиметрії регіонального розвитку України (сутність і шляхи подолання). *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2012. № 1 (13). С. 12–18.

87. Корж Н., Бондарчук С. Проблеми регіонального економічного розвитку в контексті ринкових реформ. Восьма Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми сучасної науки». URL: <http://intkonf.org/2008/09/page/3/> (дата звернення: 05.11.2020).

88. Корнєєв М.В. Дисбаланси руху фінансових ресурсів в економіці: монографія. Дніпропетровськ, 2015. 308 с.

89. Корнєєв М. В. Концептуальні основи дослідження дисбалансів руху фінансових ресурсів в економіці. *Вісник Приазовського державного технічного*

університету. Серія: Економічні науки: зб.наук. праць. Маріуполь, 2015. Вип. 29. С. 15–20.

90. Корнеєв М. В. Прояви дисбалансів руху фінансових ресурсів в економіці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Херсон, 2015. Вип. 11, ч. 3 С. 113–116.

91. Корнеєв М. В. Регулювання дисбалансів руху фінансових ресурсів в національній економіці. *Перспективи стабільного економічного розвитку та економічної безпеки України та її регіонів*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород, 2015. Ч.3. С. 41 – 44.

92. Корнеєв М. В. Управління дисбалансами руху фінансових ресурсів в економіці. *Економіка. Фінанси. Право*. 2015. № 6. С. 28–30.

93. Костирко Л. А., Велентейчик Н. Ю. Методичні засади комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Фінансовий простір*. 2016. № 1. С. 83 – 92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2016_1_13 (дата звернення: 27.05.2019).

94. Кравчук Н.Я. Концептуалізація глобальних фінансових дисбалансів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013. № 3. С. 153 – 159.

95. Крук О. М. Аналіз фінансової стійкості місцевого бюджету. *Вісник Донецького університету економіки та права*. 2011. № 2. С. 193–197.

96. Крючкова І. В. Європейський досвід завчасного виявлення макроекономічних дисбалансів: рекомендації для України. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 4. С. 39–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2017_4_4 (дата звернення: 05.11.2019).

97. Лашук О.С. Державне регулювання розвитку регіону в умовах трансформації українського суспільства. *Публічне адміністрування: наукові дослідження та розвиток*. 2016. № 2. С. 91–95.

98. Липов В.В. Институциональная комплементарность и дуализм методологии исследования социально-экономических систем. *Теоретическая экономика*. 2013. № 6. С. 26–35.

99. Лукашенко С. Валютні дисбаланси як передумова поширення валютно-фінансових криз. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2011. Вип. 28. С. 175–184.

100. Лукиша Р.Т. Соціально-економічний розвиток регіонів в умовах ризиків як об'єкт державного управління. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2015. Вип. 2. С. 197-201.

101. Луняков О.В. Интегральный подход к оценке дисбалансов и устойчивости финансового сектора экономики. *Фінансовий простір*. 2013. № 1 (9). С. 29–30.

102. Луняков О.В. Классификация дисбалансов финансового сектора экономики Украины в контексте мирового финансово-экономического кризиса. *Сучасна економічна наука: теорія та практика: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції* (м. Полтава, 15 – 16 листопада 2012 р.). Полтава: Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, 2012. С. 274–276.

103. Луняков О. В. Формування, аналіз та регулювання дисбалансів у фінансовому секторі економіки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Суми, 2013. 41 с.

104. Луняков О. В. Экономическая категория «финансовые дисбалансы» в системе взаимосвязанных понятий. *Економічний форум*. 2013. № 2. С. 247–256.

105. Ляшенко П. А. Діапазон розуміння економічного розвитку регіону. *Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Сєверодонецьк, 2017. Вип. 2(62). С. 122 – 126.

106. Макроекономічне районування України: історичні витоки, сучасність та перспективи : монографія / ред.: С. Л. Шульц; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. Л., 2011. 268 с.

107. Марченко-Седіло В. М. Наукові засади розвитку банківської системи регіону. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 4. С. 343 – 351.

108. Михасюк І. Р. Управління регіональною економікою: Навч. посібн. 2000. 443 с.

109. Міністерство розвитку громад та територій України. Офіційний сайт. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік. URL:

<https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/rejtyngova-oczinka-za-2019-rik-prezentacijni-materialy-2.pdf> (дата звернення: 24.08.2020).

110. Міністерство юстиції України. офіційний сайт. Політичні партії. URL: <https://minjust.gov.ua/m/4561> (дата звернення: 28.09.2020).

111. Мінцифра. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України Понад 355 тисяч людей отримали одноразову матеріальну допомогу для ФОП та найманих працівників. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-ponad-355-tisyach-lyudey-otrimali-odnorazovu-materialnu-dopomogu-dlya-fop-ta-naymanikh-pratsivnikiv> (дата звернення: 30.12.2020).

112. Міхно Н. К. Особливості формування поняття «регіон» у соціологічному дискурсі. *Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»*. 2012. Т. 18, кн. 2. С. 47.

113. Моделі ендегенного зростання економіки України / за ред. д-ра екон. наук М. І. Скрипниченко. Київ.: Ін-т екон. та прогнозув, 2007. 576 с.

114. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні: кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук М.І. Скрипниченко; НАН України, ДУ Інститут економіки та прогнозування НАН України. Київ, 2015. 544 с.

115. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 № 1277. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/218014__218079 (дата звернення: 18.07.2019).

116. Національний банк України. (Наглядова статистика). Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2> (дата звернення: 28.09.2019).

117. Обсяг виробленої будівельної продукції по регіонах. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/bud/ovb_reg/ovb_reg_u/arh_ovbm_reg_2014_u.htm (дата звернення: 06.08.2019).

118. Обсяг реалізованої промислової продукції по регіонах за 2015 – 2016 роки. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.04.2020).

119. Обсяг реалізованої промислової продукції по регіонах за 2017-2019 роки.
URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/pr/orp_reg/orp_reg_17_19.xls
(дата звернення: 11.08.2020).
120. Обушна Н. І. Особливості категоріального апарату інституціональної теорії у площині державного управління. *Менеджер*. 2016. № 1. С. 40 – 48.
121. Огляд банківського сектору за 2019 рік (серпень). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2019-08.pdf?v=4
(дата звернення: 17.10.2020).
122. Отченаш К.Г., Фролова Т.О. Державне регулювання та саморегулювання у фінансовому секторі. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3327> (дата звернення: 11.11.2019).
123. Панкова Л.І. Гармонізація та консолідація економічних інтересів використання потенціалу кластерної політики регіонів. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 5-2 (54) . С. 33 – 39.
124. Петруня Ю. Податкові інструменти регулювання економічних процесів. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2012. № 5. С. 59 – 66.
125. Пивоваров Ю. 2020: фінансова криза або нові можливості? *Бізнес*. 2019. URL: <https://business.ua/blog/6528-2020-finansova-kriza-abo-novi-mozhливosti> (дата звернення: 20.10.2020).
126. Портер М. Международная конкуренция: пер. с англ. / под ред. и с предисл. В.Д.Щетинина. Москва: Международные отношения, 1993. 896 с.
127. Потенціал конкурентоспроможності західних регіонів України та проблеми його реалізації у посткризовий період (Проект). Львів, 2010. 87 с. URL: <http://www.niss.lviv.ua> (дата звернення: 15.07.2019).
128. Похилько С. В. Сучасні еколого-економічні аспекти регіонального підходу в управлінні природокористуванням. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка*. 2014. №3. С. 18 – 26.
129. Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби

COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-20#Text> (дата звернення: 30.11.2020).

130. Продукція сільського господарства. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/pro_sg/pro_sg_2009_2018p.xlsx (дата звернення: 30.03.2019).

131. Прохорова В. М. Європейський досвід щодо формування регіональної політики. *Наука й економіка*. 2014. Вип. 2. С. 186 – 191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nie_2014_2_31 (дата звернення: 04.07.2019).

132. Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відпов. ред., акад. НАН України М. І. Долішній. Львів, 2001. 700 с.

133. Реєстр місцевих запозичень з 01 січня по 31 грудня 2019 року. URL: <https://mof.gov.ua/uk/miscevij-borg-ta-miscevij-garantovanij-borg> (дата звернення: 28.10.2020).

134. Рекуненко І. І. Інфраструктура фінансового ринку України: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. 411 с.

135. Рівень інфляції. URL: <https://www.statbureau.org/ru>. (дата звернення: 20.11.2020).

136. Романюк С.А. Розвиток регіонів у відкритій економіці: теорія, політика, практика: монографія. Київ: НАДУ. 2013. 375 с.

137. Руда О. Л. Сучасний стан банківської системи України та її конкурентоспроможність. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7013> (дата звернення: 22.12.2019).

138. Савельєва Т.М., Медвідь В.Ю. Термінологічне упорядкування понять «регіон» та «економічний розвиток регіону». *Економіка та право*. 2009. № 2 С. 99–104.

139. Сазонець І.Л., Гринько Т.В., Придатно Г.Ю. Управління місцевими фінансами: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 246 с.

140. Сідельникова Л. П. Диспропорції податкової складової бюджетних ресурсів держави та шляхи їх усунення. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Економіка. 2013. Вип. 23. С. 183-188.

141. Сідельникова Л.П., Новосьолова О.С. Фінансові дисбаланси в економіці: особливості ідентифікації та механізми корекції: монографія. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 232 с.

142. Сімків Л. Є. Диспропорції економічного зростання в регіонах України. Регіональна економіка. 2015. № 2. С. 30-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2015_2_6 (дата звернення: 26.11.2020).

143. Сімків Л. Є. Підвищення ефективності функціонування системи управління регіональним і місцевим розвитком. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія : Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. 2020. № 1. С. 86-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvifnunge_2020_1_10 (дата звернення: 12.01.2021).

144. Сімків Л. Є. Проблеми диспропорційного розвитку регіонів України та шляхи їх подолання. Інноваційна економіка. 2013. № 6. С. 122-128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_6_32. (дата звернення: 27.11.2020).

145. Сніжко О. Ієрархія фінансової нестабільності. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. № 2. С. 32.

146. Стале ендегенне зростання регіонів України в умовах децентралізації: монографія / ред. д.е.н., проф. І. З Сторонянська. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України. 2019. 501 с.

147. Статистика індикаторів фінансової стійкості . Офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58001&cat_id=44444. (дата звернення: 29.11.2020).

148. Статистика індикаторів фінансової стійкості 2020 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2020-roku> (дата звернення: 29.12.2020).

149. Статистичні дані НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic> (дата звернення: 30.12.2020).

150. Статівка Н.В. Зайнятість і регіональний ринок праці в забезпеченні конкурентоспроможності та соціальної безпеки Харківського регіону. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2014-2/doc/2/12.pdf> (дата звернення: 24.01.2019).

151. Сторонянська І. Оцінка асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів України та обґрунтування пріоритетів державної регіональної політики. *Регіональна економіка*. 2006. № 4. С. 101 – 111.

152. Ткаченко А. М., Калюжна Ю. В. Криза: сутність, класифікація та причини виникнення. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 1(2). С. 122-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaeiv_2013_1%282%29__27 (дата звернення: 09.04.2020).

153. Уманець Т.А. Інформаційне забезпечення регіонального розвитку управління: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економічний простір*. 2012. №57. С. 197 – 203.

154. Феценко Л.В. Вдосконалення бюджетного планування і прогнозування. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 34. С. 154–157.

155. Фінансова система України: інтеграційні процеси та виклики сучасності: [колект.] монографія.; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. П. Сідельникової ; Херсон. нац. техн. ун-т. Херсон : ХНТУ, 2017. 274 с.

156. Фінансові механізми та інструменти подолання дисбалансів соціально-економічного розвитку України: монографія / за ред. д.е.н., проф. Т. Г. Васильціва. Львів: Ліга-Прес, 2016. 596 с.

157. Фонд оплати праці усіх працівників по регіонах. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата зверненн: 20.12.2020).

158. Хто зможе отримати допомогу від держави в розмірі 8 тис. грн. 911 Журнал Бухгалтер. 26.11.20. URL: <https://buhgalter911.com/uk/news/news-1054741.html> (дата зверненн: 20.12.2020).

159. Чисельність населення (за оцінкою) URL: ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ds/kn/kn_u/kn0218_u.html (дата звернення: 29.05.2019).

160. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ds/kn/kn_u/kn1219_u.html (дата звернення: 30.12.2020).

161. Шедько Ю.Н. Параллели устойчивого развития и экономического роста в регионе: влияние внутреннего спроса. *Научные труды Вольного экономического общества России*. 2014. Т. 188. С. 68–77.

162. Шимановська-Діанич Л. М. Управління розвитком персоналу організації: теорія і практика: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2012. 462 с.

163. Щодо звільнення від оподаткування операцій з реалізації вугілля та продуктів його збагачення. URL: <https://dn.tax.gov.ua/baner/podatkovii-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/print-66893.html>

164. Шпак А. Д. Концептуальні підходи до визначення просторової асиметрії розвитку регіонів. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 4(1). С. 213 – 218.

165. Шульц С. Л. Економічна концентрація в контексті регіональної та просторової економіки. Соц.-екон. дослідж. в перехід. період. 2007. Вип. 5. С. 508-516.

166. Шульц С.Л. Концепція управління розвитком економічного простору регіонів України. *Економічні науки. Серія регіональна економіка*. [зб.наук.пр.]; Луцьк, 2012. Вип. 9 (35). Ч.2. С. 335-343.

167. Щетилова Т. В. Оценка глобальных дисбалансов в оценке макроэкономических систем. *Основы экономики, управления и права*. 2012. № 6 (6). С. 106–111.

168. Яковлев О. В. Ендогенні та екзогенні чинники соціокультурного розвитку регіонів сучасної України. *Культура і сучасність*. 2013. № 1. С. 93 – 98.

169. Яценко Г. Ю. Методи і моделі виявлення загрозливих економічних дисбалансів. *Вісник Інституту економіки та прогнозування*. 2015. 2015. С. 67–74.

170. Alert Mechanism Report. *Eurostat*. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/macroeconomic-imbalances-procedure/publications> (Last accessed: 29.12.2020).

171. Annual Growth Survey Report 2017. *European Semester*. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/2017-european-semester-annual-growth-survey_en (Last accessed: 28.02.2019).

172. Becattini G. From Marshall's to the Italian «Industrial districts». A Brief Critical Reconstruction. URL: <http://www.competitiveness.org/newsletter/files/becattini.pdf>. (Last accessed: 30.12.2020).
173. Bioregionalism: The Need For a Firmer Theoretical Foundation, Don Alexander, *Trumpeter*, 1996. № 13.
174. Bobeva D. The new EU Macroeconomic Imbalances Procedure and its Relevance for the Candidate Countries *Journal of Central Banking Theory and Practice*. 2013. № 1. P. 69–88.
175. BOOST-аналіз. Видатки. URL: <https://openbudget.gov.ua/analytics/outcomes> (Last accessed: 27.12.2020).
176. BOOST-аналіз. Доходи. URL: <https://openbudget.gov.ua/analytics/incomes> (Last accessed: 25.11.2020).
177. Borio C. Asset Prices, Financial and Monetary Stability: Exploring the Nexus. *BIS Working Paper*. 2002. № 114. P. 14.
178. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/macroeconomic-imbalances-procedure/publications> (Last accessed: 20.11.2020).
179. Finance ministers and the head of Central Bank G20 decided on the criteria of reliability of the financial world. *Institute of Evolutionary Economics*. URL: <http://iee.org.ua> (Last accessed: 01.02.2019).
180. Frankel M. The Production Function in Allocation and Growth. *A Synthesis. American Economic Review*. 1962. Vol. 52, December. P. 995–1022.
181. Griliches Z. Research Expenditures and Growth Accounting. *Science and Technology in Economic Growth*. New York, 1973p.
182. Hall R., Jones Ch. Why Do Some Countries Produce So Much More Output per Worker than Others. *Quarterly Journal of Economics*, 1999. CXIY. P. 83–116.
183. How to make regions (more) innovative / F. Welter, S. Kolb, B. O'Gorman, K. Bugge, I. Hill, F. Peck, B. Roncevic. URL: http://www.kmu.unisg.ch/rencontres/Renc2008/Topics_2008/C/Rencontres_2008_Welter_et_al.pdf (Last accessed: 26.08.2020).

184. Kloba T.L., Kloba S.M. Assessing the relationship between financial imbalances and endogenous regional economic development of Ukraine. *European Scientific Journal*. 2020. №10. Vol.16. P 114-123.
185. Kloba T., Kloba S. Substantiation of Effective Instruments of Regulation of Financial Imbalances of Endogenous-Oriented Development of the Regions of Ukraine. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2019 № 3–4, Vol. 6 P. 46–54.
186. Kloba T.L., Voznyak G. V., Kloba L.G., Model of assessment of financial disabilities in regions of Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations* P. 365 – 377
187. Krugman P. Geography and Trade. P. Krugman Cambridge, MA: MIT Press, 1991. 142 p.
188. Lucas R. E. On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*. 1988. July, № 22. P. 3 – 42.
189. Matlab Toolbox for computing Weighted Correlation Coefficients. URL: <https://www.mathworks.com/matlabcentral/fileexchange/20846-weighted-correlation-matrix> (Last accessed: 5.01.2021).
190. Methodology. About the indicators. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/macroeconomic-imbalances-procedure/methodology> (Last accessed: 12.01.2021).
191. MIP scoreboard indicators. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/macroeconomicimbalances-procedure/indicators/main-tables> (Last accessed: 20.01.2020).
192. Mulska O. Forecasting and modelling of social economy: challenges in crisis conditions. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Випуск 6 (117). С. 80 – 84 (Last accessed: 28.01.2020).
193. Rationale, Process, Application: A Compendium. URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/eeip/pdf/ip039_en.pdf. (Last accessed: 28.01.2020).
194. Regulation (EU) No 1176/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 November 2011. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal->

content/EN/TXT/?qid=14079441420_61&uri=CELEX%3A32011R1176 (Last accessed: 19.09.2019).

195. Romer P. M. Growth based on increasing returns due to specialization. *American Economic Review*. 1987. Vol. 77(2). P. 78 – 92.

196. Schlitte Friso Regional Income Inequality and Convergence Processes in the EU-25. Discussion Paper 355 Hamburgisches *Welt Wirttschafts Institut (HWWI) HWWA / Schlitte Friso*. December 2006. 28 p.

197. Scoreboard for the Surveillance of Macroeconomic Imbalances. *European Commission Occasional Papers*. 2012. № 92. P. 28. URL: ec.europa.eu/economy_finance/publications, (Last accessed: 27.01.2020)

198. Voznyak H., Kloba T. Smart Specialization as an Innovative Strategy for the Regional Economic Growth: Experience of Central and Eastern European Countries for Ukraine. *Business Inform*. 2020. Vol. 11. P. 59–68.

199. Voznyak H., Patytska K., Kloba T. Assessment of the causes and consequences of financial imbalances in the economy of the regions of Ukraine P. 58–71.

ДОДАТКИ

Методологічні пояснення до показників табло МІР*

№ п/п	Показник	Пояснення
1	2	3
1	Ковзна середня за три роки балансу поточного рахунку (three year backward moving average of the current account balance)	Поточний рахунок надає інформацію про трансакції країни із рештою світу. Він охоплює усі трансакції (по товарах, послугах, первинних та вторинних доходах), які відбувалися між резидентами і нерезидентами. У табло індикатор балансу поточного рахунку розраховується, як середня ковзна за три роки (CA) у % до ВВП (GDP), за формулою: $[(CA/GDP)_t + (CA/GDP)_{t-1} + (CA/GDP)_{t-2}]/3 \cdot 100$. Орієнтовні порогові значення індикатора: +6% та (-4)%.
2	Чиста міжнародна інвестиційна позиція, % до ВВП (net international investment position as a percentage of GDP)	Чиста міжнародна інвестиційна позиція показує обсяги та структуру фінансових активів резидентів. Різниця між зовнішніми фінансовими активами та зобов'язаннями показує міжнародну інвестиційну позицію, яка може мати позитивне або негативне значення. У табло визначається у відсотках до ВВП та базується на даних Євростату зі статистики платіжного балансу.
3	Зміна реального ефективного обмінного курсу, розрахованого (на основі дефлятора ГІСЦ/ІСЦ) за три роки (three years percentage change of the real effective exchange rate based on HICP/CPI deflators)	Реальний ефективний обмінний курс (РЕОК) має на меті оцінити зміну цінової конкурентоспроможності країни порівняно з найближчими конкурентами на міжнародних ринках. Показник враховує зміни в обмінному курсі національної валюти та цінові процеси. РЕОК для табло МІР розраховується на базі гармонізованого індексу споживчих цін (ГІСЦ) та індексу споживчих цін (ІСЦ) із урахуванням 42 країн-партнерів. Позитивні зміни РЕОК означають реальне зміцнення національної валюти та, відповідно, – падіння цінової конкурентоспроможності. Індикативний поріг +/-5% для єврозони та +/-11% країн, що поза єврозною.
4	Зміна за останні 5 років частки експорту країни у світовому експорті (five years percentage change of export market share (% of world exports))	Частка експорту країни на світовому ринку визначається шляхом ділення експорту країни на сукупний експорт регіону/ світу. Показник показує зміну значущості країни на світовому/регіональному ринку. Індикативний поріг падіння частки експорту за 5 років становить 6%. Розраховується за формулою: $[(EXP_c/EXP_{world})_t - (EXP_c/EXP_{world})_{t-5}] / (EXP_c/EXP_{world})_{t-5} \cdot 100$
5	Зміна номінальної вартості одиниці робочої сили за три роки (three years percentage change in nominal unit labour cost).	Індекс номінальної вартості одиниці робочої сили (НВОП) визначається як співвідношення вартості праці до її продуктивності. Індекс розраховується як зміна за три роки. Орієнтовний поріг становить 9% для країн єврозони та 12% для країн, що не входять в єврозону. Формула для розрахунку: $[(ULC_t - ULC_{t-3})/ULC_{t-3}] \cdot 100$.

Продовження додатку А

1	2	3
6	Річний індекс цін на житло, поділений на дефлятор кінцевого споживання (year-on-year change in house prices relative to the final consumption deflator)	Дефльований, або реальний, індекс цін на житло показує випередження або відставання індексу цін на житло відносно дефлятора кінцевих споживчих витрат сектора домашніх господарств (СДГ) та некомерційних організацій, що обслуговують СДГ за СНР. При цьому охоплюється все житло, включаючи квартири, котеджі тощо, – як нове, так і старе, незалежно від фінального використання та попередніх власників. Беруться до розрахунку лише ринкові ціни, самостійно побудоване житло до розрахунку не включають. Як компонент враховується земля, на якій стоїть будинок. Індикативний поріг становить 6% (випередження). Формула обрахунку: $(((\text{HPI}_t / \text{DEFL}_t) - (\text{HPI}_{t-1} / \text{DEFL}_{t-1})) / (\text{HPI}_{t-1} / \text{DEFL}_{t-1})) * 100$.
7	Кредити, надані приватному сектору, % до ВВП (private sector credit flow (consolidated) as a percentage of GDP)	Кредити, надані приватному сектору, включають обсяги чистих зобов'язань сектора нефінансових корпорацій (S.11), сектора домашніх господарств та сектора некомерційних організацій, що обслуговують СДГ (S.14; S.15). Також враховуються боргові цінні папери (F.3) та кредити (F.4), надані зазначеним секторам. У табло розраховується річна зміна залишків зазначених зобов'язань у % до ВВП. Індикативний поріг – 14%. Формула розрахунку: $\text{PSCF}_t / \text{GDP}_t * 100$. Довідково: в Україні за 2016 р. приріст кредитів приватному сектору становив лише 1% ВВП 8 Борг приватного сектора (консолідований), % до ВВП (The private sector debt (consolidated) as a percentage of GDP) Борг приватного сектора – залишки боргових зобов'язань сектора нефінансових корпорацій (S.11), сектора домашніх господарств та сектора некомерційних організацій, що обслуговують СДГ (S.14; S.15). До уваги береться нагромаджений борг приватного сектора, включаючи боргові цінні папери (F.3) та кредити (F.4) у % до ВВП. До уваги не беруться внутрішні секторні трансакції. Показники визначаються за ESA 2010. Індикатор розраховується за формулою: $\text{PSD}_t / \text{GDP}_t * 100$. Індикативний поріг – 133%
9	Валовий державний борг, % до ВВП (general government gross debt as a percentage of GDP)	За прийнятим у ЄС визначенням державний борг означає загальний валовий борг у номінальній оцінці на кінець року. Враховується за категоріями: готівкові гроші та депозити (AF.2), боргові цінні папери (AF.3), кредити та позики (AF.4). Розраховується за формулою: $\text{GGD} / \text{GDP} * 100$. Індикативний поріг – 60%.
10	Ковзна середня за три роки рівня безробіття (three year backward moving average of unemployment rate)	Рівень безробіття визначається діленням кількості безробітних до сумарної кількості зайнятих та безробітних (за методологією МОП). До безробітних відносять осіб у віці 15–74 роки, які відповідають таким умовам: особа перебуває без роботи протягом тижня; здатна вийти на роботу протягом найближчих двох тижнів; активно шукала роботу в останні чотири тижні або вже знайшла роботу і готова приступити до неї впродовж наступних трьох місяців. Індикатор дозволяє краще зрозуміти потенціал глибини макроекономічних дисбалансів. Індикатор розраховується за формулою: $[\text{UR}_t + \text{UR}_{t-1} + \text{UR}_{t-2}] / 3$. Індикативний поріг – 10%.

Закінчення додатку А

1	2	3
11	Річна зміна сукупних зобов'язань у фінансовому секторі (year-on-year change of total financial sector liabilities)	Річна зміна сукупних зобов'язань сектора фінансових корпорацій (СФК) у відсотках до ВВП вимірює еволюцію обсягу зобов'язань, включаючи: готівкові гроші та депозити; боргові цінні папери, кредити та позики; акції та інші види участі в капіталі, страхові, пенсійні та стандартизовані схеми гарантій; фінансові деривативи та опції акцій співробітників (employee stock options), а також іншу кредиторську заборгованість. Визначення базуються на ESA 2010. Дані презентуються в неконсолідованому вигляді із урахуванням транзакцій у самому СФК. Індикативний поріг – 16,5%. Розраховується як річна зміна, так і як приріст у % до ВВП
12	Зміна рівня економічної активності за 3 роки (The activity rate 3 year change in p.p.)	Рівень економічної активності (РЕА) являє собою частку економічно активного населення у віці 15–64 роки у загальній чисельності населення цього віку. Економічно активне населення – це сума зайнятих та безробітних. До неактивного населення відносяться особи, які впродовж тижня не були ані зайнятими, ані безробітними. Індикативний поріг мінус 0,2%.
13	Рівень довготермінового безробіття, зміна за 3 роки, в.п. (long-term unemployment rate, 3 year change in p.p.)	Рівень довготермінового безробіття – це кількість осіб, які є безробітними впродовж 12 і більше місяців, у відсотках до економічно активного населення. Індикатор показує зміни рівня за три роки у відсоткових пунктах. Індикативний поріг – 0,5 в.п.
14	Рівень безробіття серед молоді (youth unemployment rate, 3 year change in p.p.)	Рівень безробіття серед молоді – це частка безробітних віком 15–24 роки у відсотках до економічно активного населення цього ж віку. Індикатор показує зміни рівнів за три роки у відсоткових пунктах. Індикативний поріг 2 в.п. Джерело даних – квартальний огляд Робочої сили в ЄС

* Складено за даними [96, с. 41-44; 190].

Методика розрахунку вагових коефіцієнтів та інтегрального індикатора для оцінки поточної фінансової стійкості місцевих бюджетів *

Показник	Метод розрахунку	Умовні позначення
Ваговий коефіцієнт	$d_i = \frac{\bar{a}_i}{\sum_{i=1}^n \bar{a}_i}$	i – індикатор, який визначає стан агрегованого показника рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів ($i = 1, 2, 3... n$); a_i – експертна оцінка, що характеризує важливість i -го індикатора для узагальнених об’єктів рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів ($i = 1, 2, 3... n$); d_i – ваговий коефіцієнт, який визначає ступінь вкладу i -го показника в інтегральний індекс складової рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів.
Інтегральний індикатор за кожним показником	$I_m = \sum_{i=1}^n d_i y_i$	I_m – агрегований показник m -ї сфери фінансової стійкості місцевих бюджетів ($m = 1, 2, 3... n$); d_i – ваговий коефіцієнт, який визначає ступінь вкладу i -го показника в інтегральний індекс складової фінансової стійкості місцевих бюджетів; y_i – нормалізована оцінка i -го індикатора
Інтегральний індикатор рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів	$I = \sum_{m=1}^n d_m * I_m$	d_m – ваговий коефіцієнт, який визначає ступінь впливу показника m -ї сфери фінансової стійкості місцевих бюджетів; I_m – агрегований показник m -ї сфери фінансової стійкості місцевих бюджетів ($m = 1, 2, 3... n$).

* Складено за даними [9, 96; 190].

Показники оцінки поточної фінансової стійкості місцевих бюджетів *

Показник	Алгоритм розрахунку	Вагові коеф.
Показники фінансової спроможності бюджету		0,582
Коефіцієнт забезпечення доходами (Кзд)	Відношення власних доходів місцевих бюджетів до доходів зведеного бюджету України	0,132
Коефіцієнт концентрації власних доходів (Квд)	Відношення власних доходів місцевих бюджетів (без офіційних трансфертів) до ВВП	0,156
Коефіцієнт трансфертної залежності місцевого бюджету (Ктз)	Відношення обсягу поточних трансфертів до загальних доходів місцевого бюджету	0,092
Коефіцієнт загальної податкової стійкості (Кпс)	Відношення податкових доходів місцевих бюджетів до видатків місцевих бюджетів	0,098
Показники фінансової автономії місцевих бюджетів		0,264
Коефіцієнт самостійності (Кс)	Відношення власних доходів місцевих бюджетів до загальної суми доходів місцевих бюджетів (включаючи трансферти)	0,081
Коефіцієнт бюджетної залежності (Кб)	Відношення міжбюджетних трансфертів до суми видатків місцевих бюджетів та міжбюджетних трансфертів	0,087
Коефіцієнт стійкості дохідної бази (Ксдб)	Відношення доходів місцевих бюджетів до видатків місцевих бюджетів	0,096
Показники ефективності місцевих бюджетів		0,091
Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету (Кдб)	Відношення дефіциту/профіциту місцевих бюджетів до загальної суми доходів місцевих бюджетів (включаючи трансферти)	0,008
Коефіцієнт бюджетної результативності (Кбр)	Власні доходи місцевих бюджетів в розрахунку на одного жителя	0,012
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення (Кбзн)	Видатки місцевих бюджетів в розрахунку на одного жителя	0,019
Коефіцієнт стабільності дохідної частини бюджету (Ксд)	Відношення податкових доходів місцевих бюджетів до міжбюджетних трансфертів	0,052
Показники боргового навантаження місцевих бюджетів		0,063
Коефіцієнт боргового покриття (Кбп)	Відношення обсягу боргу органу місцевого самоврядування (-) до суми податкових надходжень та неподаткових надходжень місцевих бюджетів	0,021
Коефіцієнт обслуговування боргу (Коб)	Відношення суми платежів з обслуговування боргу (-) до видатків місцевих бюджетів	0,019
Коефіцієнт боргової залежності (Кбз)	Відношення зовнішнього боргу органу місцевого самоврядування до ВРП	0,023

* Складено за даними [9]

Рис. В1. Динаміка кількості політичних партій-учасників парламентських виборів та кількості партій, що пройшли прохідний бар'єр. *

* Складено за даними [110]

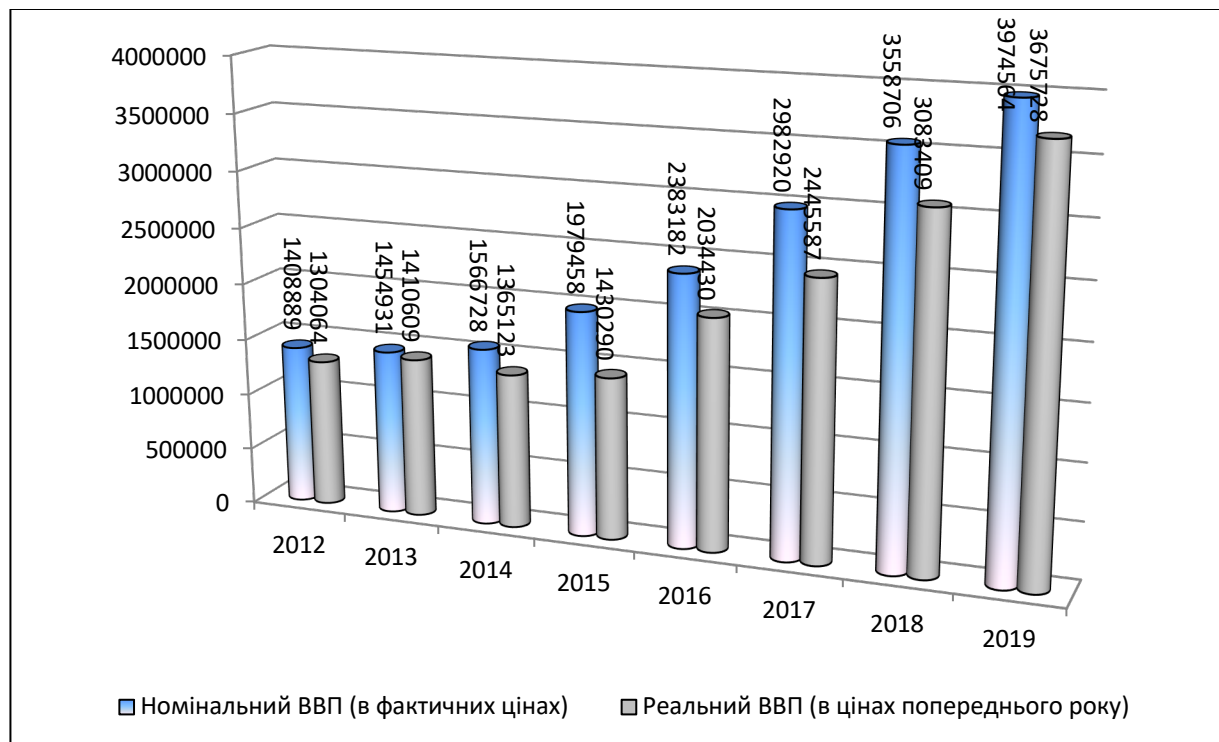

Рис. Г1. Динаміка обсягів ВВП впродовж 2012-2019 рр., млн. грн. *

* Складено за даними [43]

**Динаміка обсягів ВВП в розрахунку на душу населення впродовж 2003-
2019 рр.***

Рік	грн.	Приріст, грн	Приріст, %	Населення (тис.чол.)
2003	5592,9	911.0	19.5%	47801
2004	7273,5	1680.6	30.0%	47448
2005	9374,3	2100.9	28.9%	47091
2006	11634,3	2260.0	24.1%	46771
2007	15499,1	3864.8	33.2%	46501
2008	20502,8	5003.6	32.3%	46240
2009	19836,3	-666.4	-3.3%	46044
2010	23603,6	3767.3	19.0%	45865
2011	28813,9	5210.2	22.1%	45693
2012	30912,5	2098.6	7.3%	45577
2013	31988,7	1076.2	3.5%	45483
2014	35834,0	3845.3	12.0%	43722
2015	46210,2	10376.1	29.0%	42836
2016	55853,5	9643.3	20.9%	42668
2017	70224,3	14370.8	25.7%	42477
2018	84192,0	13967.7	19.9%	42269
2019	94589,8	10397.8	12.4%	42019

* Складено за даними [43]

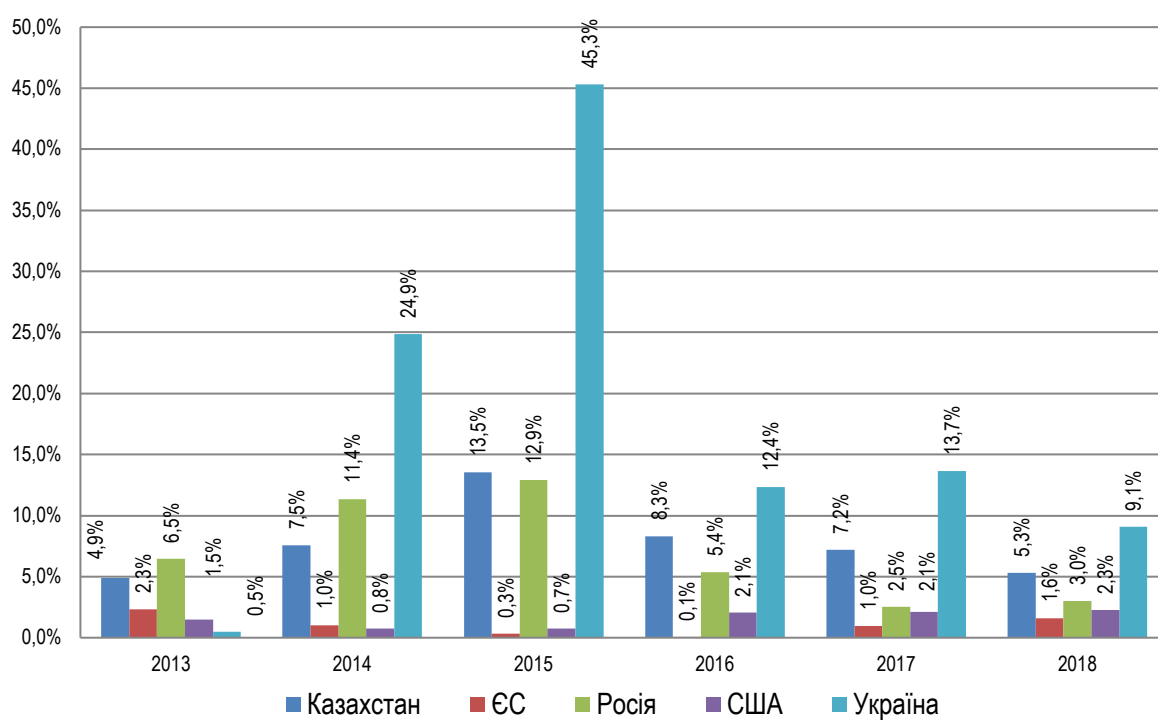

Рис. Е1. Динаміка індексів інфляції впродовж 2013-2018 рр. *

* Складено за даними [43; 135]

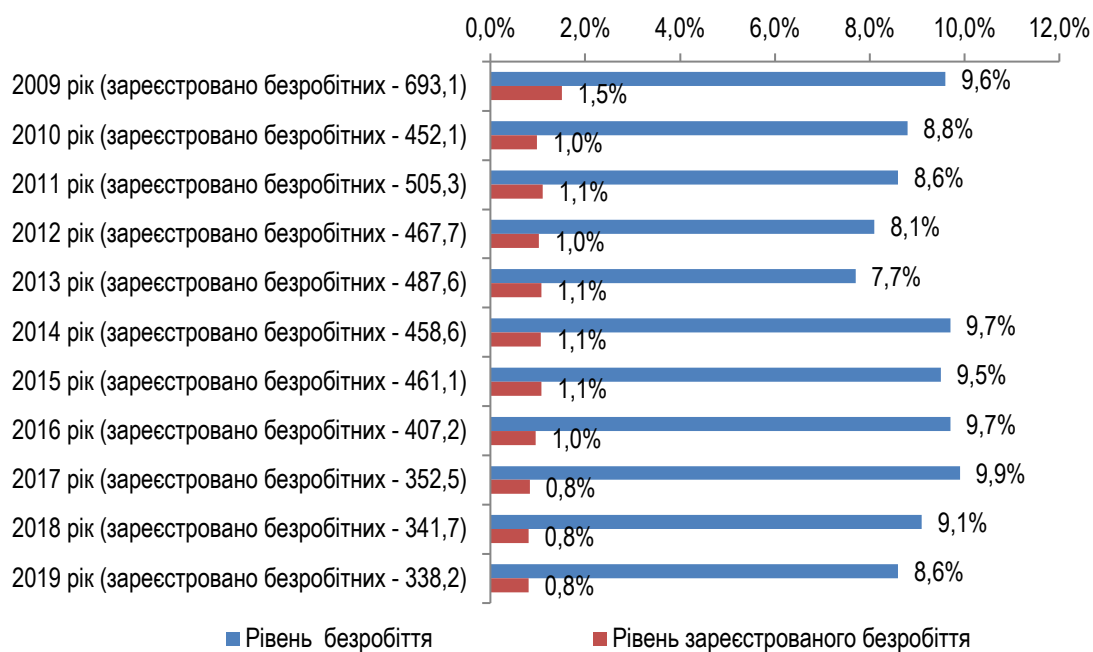

Рис. Ж1. Динаміка безробіття населення України за 2009-2019 рр., тис. осіб).

* Складено за даними [43]

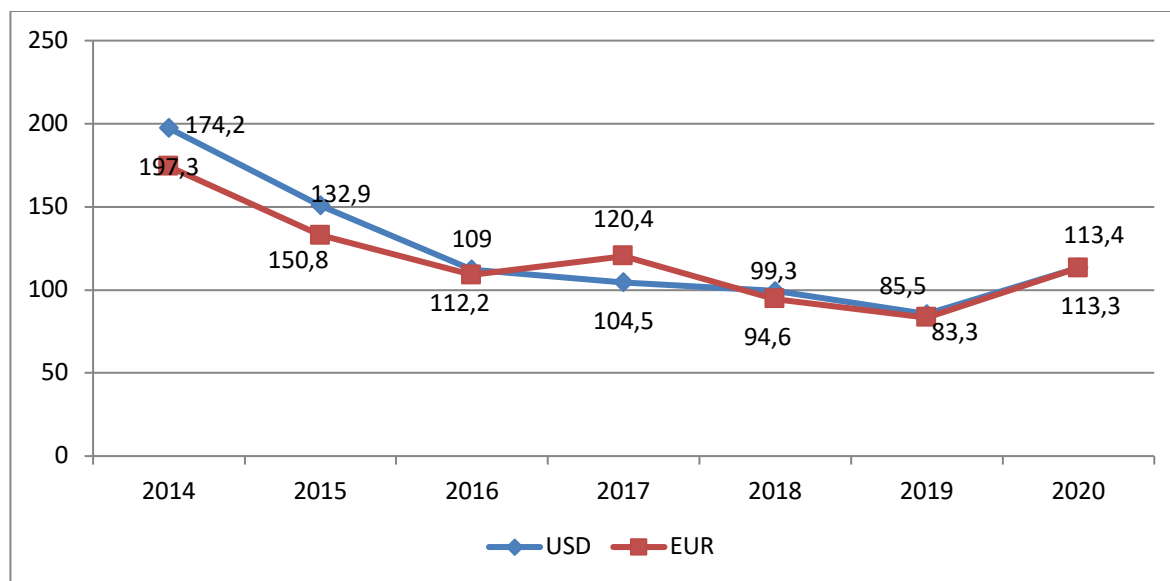

Рис. 31. Індеси девальвації гривні у співвідношенні до іноземних валют впродовж 2014-2020 рр. (%). *

* Складено за даними [43]

**Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції по регіонах впродовж
2015-2020, млн. грн.***

Область	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (прогнозний)
Україна	1496013,0	1767093,3	2153031,3	2508579,5	2480804,2	2267404,4
Вінницька	45161,2	53554,7	67034,1	77104,1	81494,0	76375,2
Волинська	18447,9	22318,1	27101,9	30897,9	31606,1	27643,6
Дніпропетровська	289142,3	324367,5	417904,2	481481,4	454124,0	394465
Донецька	170336,9	207935,4	258684,7	311993,2	283946,0	237333,4
Житомирська	25274,5	30452,4	37152,3	44400,2	45480,5	41631,8
Закарпатська	13895,0	17564,9	20816,1	23861,9	23958,5	21970,6
Запорізька	130758,4	143252,3	187822,8	211238,2	195079,2	175081,4
Івано-Франківська	32674,2	35095,0	47317,6	71160,9	66820,5	50947
Київська	68651,1	82596,1	94319,1	114297,4	120769,8	110825,4
Кіровоградська	20319,3	22854,2	25468,4	29574,0	32255,6	32901,8
Луганська	24866,7	37097,5	22748,5	22846,6	21908,5	17049,4
Львівська	53955,5	67388,2	81891,3	100229,1	105286,7	97003,4
Миколаївська	34357,7	44781,4	51013,4	58187,5	62068,0	60572
Одеська	44437,7	45256,5	53395,8	58166,5	61408,1	61513,8
Полтавська	103303,3	125958,5	158927,6	186759,6	168530,6	147006,6
Рівненська	26115,3	29579,1	34382,1	37645,7	42807,0	43993,2
Сумська	32445,5	34571,3	39494,8	48004,2	48304,0	44243,6
Тернопільська	11826,9	15739,5	19479,9	21791,6	20756,6	18044,2
Харківська	102115,5	130771,3	166609,2	190358,2	185639,2	161229,8
Херсонська	20323,8	23543,5	26007,3	28744,4	30574,4	31442,2
Хмельницька	26358,3	32959,9	37689,4	42746,9	43323,8	43720
Черкаська	44249,7	52618,5	57846,9	70242,2	73771,0	70353,6
Чернівецька	6742,4	8635,1	10434,3	15479,3	13629,2	12428,4
Чернігівська	20513,7	22655,4	28439,2	35997,1	34283,4	30603
м.Київ	124306,7	148383,3	172786,5	195371,4	232979,5	259026

* Складено за даними [118; 119]

Динаміка обсягів валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу впродовж 2015-2019 років, грн.*

Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, x_1	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	37270,29	46614,67	58384,22	70814,41	76749,50
Волинська	30387,42	34309,85	49987,26	58225,48	54783,25
Дніпропетровська	65896,87	75395,67	97137,68	114425,88	119246,73
Донецька	26864,43	32317,96	39411,13	45796,74	47475,04
Житомирська	30698,25	38520,10	49738,64	62671,90	63696,22
Закарпатська	22988,72	25726,77	34202,75	41690,48	41073,19
Запорізька	50608,59	59729,19	75304,58	85420,95	87505,12
Івано-Франківська	33169,85	37219,61	46311,57	56963,16	60639,59
Київська	120079,95	147925,15	183169,22	219883,55	230330,55
Кіровоградська	39356,13	47468,80	55182,97	67442,52	71294,76
Луганська	10777,75	14250,78	13882,36	16248,52	16910,70
Львівська	37338,33	45318,65	58220,61	70093,70	71586,54
Миколаївська	41500,90	50090,97	60547,69	70071,02	73765,59
Одеська	41681,71	50159,10	62701,38	72701,20	74106,60
Полтавська	66389,89	81144,53	106245,81	123258,67	125569,34
Рівненська	30350,41	33957,67	42038,21	48982,43	53211,94
Сумська	37169,81	41741,37	51418,63	62642,97	65429,90
Тернопільська	24963,48	29246,99	38595,24	46713,88	47858,73
Харківська	45815,63	57150,08	69489,23	86659,73	88462,71
Херсонська	30245,99	36584,51	45531,55	52724,85	54218,53
Хмельницька	31659,73	37881,07	49914,13	59392,38	59735,81
Черкаська	40759,18	48025,22	59697,26	76537,14	79917,38
Чернівецька	20338,50	23365,24	31508,32	37398,53	39155,76
Чернігівська	35195,66	41726,33	55195,79	69306,14	69263,76

* Складено за даними [43]

**Динаміка доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу впродовж
2015-2019 років, грн.***

Доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу, х ₂	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	3166,15	3540,21	5195,61	5922,14	6929,87
Волинська	2787,41	2968,18	4545,56	4824,60	5228,50
Дніпропетровська	5000,19	5534,03	7201,49	8592,97	9889,47
Донецька	1880,16	2056,43	2829,02	3086,99	3521,40
Житомирська	2988,11	3232,91	4608,79	5372,55	6365,76
Закарпатська	2244,93	2467,74	3662,31	4070,73	4774,48
Запорізька	4586,02	4968,47	6283,61	7264,12	7961,33
Івано-Франківська	2384,50	2651,94	3678,02	4280,15	4976,09
Київська	7532,01	8260,46	10431,68	12021,55	13901,23
Кіровоградська	3465,93	3676,19	5101,55	5897,25	6813,85
Луганська	1053,14	1126,73	1450,07	1586,52	1795,40
Львівська	3651,20	3928,96	5257,08	5972,17	7003,41
Миколаївська	3549,31	3759,10	5072,87	5640,60	6634,27
Одеська	4092,29	4506,43	6708,60	7251,49	7771,64
Полтавська	4560,15	4837,34	6589,60	8136,71	9315,94
Рівненська	2500,14	2686,48	3977,78	4673,48	5021,38
Сумська	3397,12	3606,23	5151,85	5815,00	6531,56
Тернопільська	2191,56	2420,55	3431,58	4103,85	4881,85
Харківська	3899,72	4171,61	5586,45	6735,62	7845,95
Херсонська	2850,45	3116,16	4282,31	4955,42	5547,67
Хмельницька	3052,35	3232,93	4549,24	5260,51	6157,60
Черкаська	3355,45	3759,32	5163,60	5865,23	6575,54
Чернівецька	2558,01	2783,20	3434,47	3859,46	4343,54
Чернігівська	3128,34	3513,06	4885,96	5669,12	6567,32

* Складено за даними [43]

**Динаміка капітальних видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу
впродовж 2015-2019 років, грн.***

Капітальні видатки місцевих бюджетів у розрах. на 1 особу, хз	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	4589,8	5200,7	7418,5	11194,9	10087,8
Волинська	5913,7	6128,0	6773,0	8367,6	12235,8
Дніпропетровська	7936,8	10229,1	13281,2	18671,6	20898,1
Донецька	1939,7	2797,5	4090,0	6426,7	7349,1
Житомирська	3231,1	4480,3	6248,3	7105,4	6945,4
Закарпатська	3000,2	3703,7	4468,7	5962,5	7426,0
Запорізька	4429,1	6320,7	9172,0	9137,1	8728,9
Івано-Франківська	6951,2	5754,5	7041,2	6821,4	6779,9
Київська	24308,1	30047,7	36482,7	51391,8	55841,6
Кіровоградська	4153,0	6555,2	7618,0	7516,6	8252,6
Луганська	931,0	1873,5	1526,3	1485,8	1561,2
Львівська	5278,6	7341,9	9521,2	11466,8	12323,6
Миколаївська	5157,9	8430,3	9756,3	8855,1	11105,9
Одеська	4171,3	7004,1	9350,8	9982,6	8857,9
Полтавська	5774,2	10653,3	11163,3	13190,8	16440,1
Рівненська	3731,6	3720,3	5274,0	6228,6	5816,7
Сумська	3275,5	5196,7	6319,0	7088,4	7159,6
Тернопільська	3584,5	4601,1	6773,0	7962,6	8812,8
Харківська	4127,4	6105,7	7177,4	8747,4	8553,1
Херсонська	2917,5	4335,5	7002,8	8462,2	11930,3
Хмельницька	5246,8	7073,4	8204,1	8852,3	8335,2
Черкаська	3596,1	5253,2	6644,1	9112,8	9448,5
Чернівецька	3065,4	2936,0	3297,4	4104,2	4532,1
Чернігівська	3380,2	5117,9	7159,6	8803,9	8702,7

* Складено за даними [43]

Динаміка кількості суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення впродовж 2015-2019 років, одиниць*

К-сть суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, x_4	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	462	479	471	538	606
Волинська	288	302	294	314	377
Дніпропетровська	1227	1212	1241	1293	1447
Донецька	872	558	514	503	578
Житомирська	372	380	378	405	439
Закарпатська	255	256	243	248	287
Запорізька	587	578	578	592	651
Івано-Франківська	277	289	292	321	338
Київська	4253	4158	4238	4589	5029
Кіровоградська	342	344	326	345	419
Луганська	241	217	199	203	202
Львівська	802	820	853	974	1068
Миколаївська	333	337	334	350	393
Одеська	822	800	807	886	959
Полтавська	535	545	567	599	671
Рівненська	275	285	281	326	368
Сумська	357	365	375	378	418
Тернопільська	238	231	227	261	307
Харківська	1098	1096	1122	1212	1282
Херсонська	269	287	281	291	306
Хмельницька	358	357	372	385	436
Черкаська	451	436	440	474	524
Чернівецька	151	154	165	182	207
Чернігівська	338	346	339	388	439

* Складено за даними [43]

**Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну
особу впродовж 2015-2019 років, тис. грн.***

Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу, х₅	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	72,8	87,4	107,0	127,2	146,4
Волинська	89,6	111,9	159,7	183,5	199,7
Дніпропетровська	192,4	228,9	293,2	345,5	363,9
Донецька	78,8	83,7	98,2	114,1	109,7
Житомирська	46,7	70,4	85,5	105,4	113,0
Закарпатська	41,5	43,9	53,6	64,4	67,7
Запорізька	114,5	136,1	176,1	203,8	198,9
Івано-Франківська	46,8	58,3	69,3	85,2	104,3
Київська	536,4	667,5	819,5	999,8	1047,2
Кіровоградська	75,0	84,8	97,8	116,3	130,9
Луганська	17,5	24,3	20,6	21,8	23,3
Львівська	82,6	93,8	120,4	160,3	186,8
Миколаївська	91,4	113,9	128,2	147,0	162,4
Одеська	98,9	129,3	153,1	180,1	188,1
Полтавська	136,0	158,7	197,2	226,6	233,6
Рівненська	44,0	51,2	62,8	72,6	78,3
Сумська	62,3	73,4	91,2	110,4	116,3
Тернопільська	77,8	52,7	68,0	81,5	84,2
Харківська	102,0	118,0	143,5	166,5	178,2
Херсонська	50,5	61,6	73,3	83,5	87,6
Хмельницька	53,4	62,7	83,6	99,5	106,0
Черкаська	95,9	109,8	134,2	162,5	195,4
Чернівецька	29,4	34,3	43,8	51,0	57,1
Чернігівська	65,6	83,7	106,1	115,7	125,1

* Складено за даними [43]

**Динаміка обсягів наявного доходу населення у розрахунку на одну особу
впродовж 2015-2019 років, грн. ***

Наявний дохід населення у розр. на одну особу, х%	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	29637,08	34931,40387	45436,68616	55507,42771	64484,09453
Волинська	24979,86	30012,4784	38513,80921	46063,70242	52797,50955
Дніпропетровська	39142,02	44365,94091	57332,99286	74521,08081	86797,95474
Донецька	21346,35	20926,99666	25278,64823	33720,35632	39008,77538
Житомирська	27801,39	32979,09968	42685,25561	52514,84099	61713,74103
Закарпатська	22456,73	26856,23511	33892,05588	41402,71439	47452,43892
Запорізька	36277,42	43461,5825	54260,05109	64789,38354	75065,96546
Івано-Франківська	26540,08	31718,9197	40579,38428	48664,45959	55463,63104
Київська	60598,53	72821,16357	93001,86821	114792,318	131743,0879
Кіровоградська	27382,54	32744,71377	42226,71521	50134,96668	57971,26001
Луганська	15633,59	13792,66464	16416,798	21184,54568	24401,33564
Львівська	29542,19	35324,96744	44980,72136	56528,4036	65602,24528
Миколаївська	29342,12	34970,54237	45354,68808	55259,9737	63433,93545
Одеська	32384,47	39132,05493	50111,20448	63120,92989	72773,99923
Полтавська	31996,54	37938,44651	48661,96494	61397,53606	71338,58009
Рівненська	26707,71	31294,84643	40325,21165	48123,28247	54099,77344
Сумська	30572,3	36084,40797	45851,99112	55551,74454	64980,32863
Тернопільська	24040,08	28194,65361	36205,4725	43466,06629	49708,88093
Харківська	32197,88	38196,61242	48370,43918	56262,46805	65351,8205
Херсонська	27880,01	32967,89424	41694,44933	50007,40773	56894,2417
Хмельницька	29291,88	34394,47976	43636,77278	50474,02574	57819,60896
Черкаська	26969,7	32327,21688	41853,9956	50358,75631	58524,92266
Чернівецька	23929	28360,83608	36214,01989	42713,28236	48204,15356
Чернігівська	28440,45	33231,33179	42499,35476	50906,02199	58561,60837

* Складено за даними [43]

Динаміка індексу споживчих цін впродовж 2015-2019 років, % *

Індекс споживчих цін, x_7	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	138,8	110,0	113,1	109,0	102,4
Волинська	143,3	111,8	114,6	109,9	104,9
Дніпропетровська	142,6	112,7	112,8	109,2	103,7
Донецька	146,9	111,6	115,9	112,3	106,0
Житомирська	143,7	112,6	113,1	109,1	103,6
Закарпатська	144,0	111,7	113,9	112,2	104,3
Запорізька	142,1	112,3	114,1	109,2	103,2
Івано-Франківська	143,4	110,9	113,7	109,1	104,5
Київська	144,3	114,0	113,8	110,0	104,4
Кіровоградська	141,3	112,3	113,8	109,3	103,6
Луганська	138,8	110,7	114,9	109,3	104,3
Львівська	145,2	111,9	113,0	110,1	104,2
Миколаївська	143,5	112,2	113,5	109,4	103,8
Одеська	144,6	113,6	114,6	109,3	103,9
Полтавська	145,0	114,2	113,1	109,3	104,5
Рівненська	144,9	112,3	115,0	109,3	104,4
Сумська	145,5	114,2	113,6	109,7	104,8
Тернопільська	145,1	111,6	113,3	109,7	104,2
Харківська	144,2	114,1	113,8	111,2	104,8
Херсонська	145,8	112,8	114,4	109,5	103,3
Хмельницька	142,5	111,4	113,8	109,2	104,4
Черкаська	143,8	112,7	114,6	109,7	103,2
Чернівецька	142,0	111,0	112,4	108,7	103,8
Чернігівська	145,6	112,8	113,9	109,6	104,3

* Складено за даними [43]

Динаміка рівня зайнятості населення у віці 15-70 р. до економічно активного населення, впродовж 2015-2019 років, % *

Рівень зайнятості населення у віці 15-70 р. до економічно активного населення, %	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	65,9	56,6	55,3	56,81	58
Волинська	60,31	51	48,8	49,5	50,91
Дніпропетровська	70,9	59,1	58	58,6	59,5
Донецька	59	50	49,4	50	50,9
Житомирська	61,5	55,91	56,4	57,51	58,5
Закарпатська	62,6	54,8	53,8	54,51	55,4
Запорізька	65	56	55,2	56,7	58,1
Івано-Франківська	60,3	54,7	55	55,6	56,61
Київська	68,3	62,3	61,8	62,6	63,1
Кіровоградська	62,5	52,9	53,3	54,5	55,6
Луганська	64,1	55,61	54,71	56,9	58,8
Львівська	63,9	55,9	56,2	56,811	57,8
Миколаївська	67,6	57,5	56,8	58,1	59,1
Одеська	65,8	56,7	56,12	57,21	58,3
Полтавська	63,6	53,3	54	55,1	56,6
Рівненська	60,4	56,9	55,1	56,8	58,4
Сумська	64	56,8	57,4	58,4	59,8
Тернопільська	58,9	52	51	52,7	53,8
Харківська	69,1	59,7	60,6	61,4	62,1
Херсонська	65,7	55,8	56,21	57,5	58,91
Хмельницька	61,3	53,9	54,7	55,9	57
Черкаська	66,7	56,21	56,7	57,7	59,3
Чернівецька	56,3	56,2	56,6	57,2	59
Чернігівська	64,7	55,6	56,1	57,3	58,9

* Складено за даними [43]

Динаміка рівня безробіття населення у віці 15-70 р. до економічно активного населення впродовж 2015-2019 років, % *

Рівень безробіття населення у віці 15-70 років до екон. акт. населення, х₉	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	9,3	9,7	10,7	9,9	9,4
Волинська	10,0	11,5	12,5	11,4	10,6
Дніпропетровська	7,4	7,9	8,5	8	7,7
Донецька	14,2	14,1	14,6	14	13,6
Житомирська	12,0	11,2	10,8	10,4	9,6
Закарпатська	9,5	10,0	10,5	10	9,1
Запорізька	10,2	10	10,7	9,9	9,5
Івано-Франківська	8,9	8,8	8,5	7,8	7,2
Київська	7,5	6,7	6,9	6,2	5,8
Кіровоградська	11,9	12,4	12,2	11,6	11
Луганська	16,6	16	16,6	15,1	13,7
Львівська	8,3	7,7	7,5	6,9	6,5
Миколаївська	9,2	9,7	10,3	9,6	9,3
Одеська	6,7	6,8	7,3	6,4	5,9
Полтавська	12,4	12,6	12	11,2	10,6
Рівненська	11	10,6	11,6	9,7	8,3
Сумська	10,6	9,3	9,1	8,7	7,7
Тернопільська	12	11,5	11,9	10,4	10
Харківська	7,3	6,4	6,1	5,3	5
Херсонська	10,41	11,2	11,1	10,3	9,6
Хмельницька	10,4	9,4	8,9	8,4	8
Черкаська	10	10,4	10,2	9,6	8,3
Чернівецька	10,5	8,7	8,4	7,9	6,9
Чернігівська	11,2	11,3	11,2	10,6	10,2

* Складено за даними [43]

**Динаміка індексу реальної заробітної плати до відповідного періоду
попереднього року впродовж 2015-2019 років, %***

Індекс реальної заробітної плати до відповідного періоду попереднього року, $\times 10$	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	154,246	122,2828666	147,738987	111,5	112,5
Волинська	159,7662	121,5718669	140,7287905	111,3	110,9
Дніпропетровська	133,7617	118,3546837	139,4677829	113,1	114,3
Донецька	133,7463	121,9725557	139,0239066	101,8	109,8
Житомирська	154,7862	122,1461745	144,2255353	109,7	109,9
Закарпатська	171,003	123,4178611	145,2018939	109,1	106,1
Запорізька	145,2485	122,5490196	135,5957551	115,0	113,6
Івано-Франківська	148,8281	119,1362443	138,9010615	110,1	110,4
Київська	162,3484	130,732972	136,1066188	116,2	113,8
Кіровоградська	154,4101	118,7515064	137,9760503	110,5	111,2
Луганська	142,1405	141,3882353	124,5470128	106,7	112,0
Львівська	159,8279	121,1070429	140,1227103	105,7	109,0
Миколаївська	157,1557	123,3594796	136,9140819	105,5	121,1
Одеська	158,5846	126,7947225	126,9576129	105,4	111,7
Полтавська	149,8865	122,6859862	138,1886127	116,7	104,2
Рівненська	164,0787	119,9369085	134,5947747	113,9	115,5
Сумська	148,4337	121,6267489	143,4852798	104,7	109,4
Тернопільська	164,4195	121,0073399	142,8178205	110,9	111,4
Харківська	154,0218	118,1818182	135,4317149	109,6	109,5
Херсонська	163,8407	126,5703971	137,021487	107,6	112,0
Хмельницька	158,0563	122,8617661	142,2208843	108,7	115,6
Черкаська	154,7411	119,9387226	142,8048733	108,2	112,2
Чернівецька	163,8161	124,5506033	143,6385923	114,3	102,4
Чернігівська	148,6364	122,4260958	138,5414238	109,8	105,9

* Складено за даними [43]

Динаміка обсягів капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу
впродовж 2015-2019 років, грн*

Обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу, <i>x₁₁</i>	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	4589,8	5200,7	7418,5	11194,9	10087,8
Волинська	5913,7	6128,0	6773,0	8367,6	12235,8
Дніпропетровська	7936,8	10229,1	13281,2	18671,6	20898,1
Донецька	1939,7	2797,5	4090,0	6426,7	7349,1
Житомирська	3231,1	4480,3	6248,3	7105,4	6945,4
Закарпатська	3000,2	3703,7	4468,7	5962,5	7426,0
Запорізька	4429,1	6320,7	9172,0	9137,1	8728,9
Івано-Франківська	6951,2	5754,5	7041,2	6821,4	6779,9
Київська	24308,1	30047,7	36482,7	51391,8	55841,6
Кіровоградська	4153,0	6555,2	7618,0	7516,6	8252,6
Луганська	931,0	1873,5	1526,3	1485,8	1561,2
Львівська	5278,6	7341,9	9521,2	11466,8	12323,6
Миколаївська	5157,9	8430,3	9756,3	8855,1	11105,9
Одеська	4171,3	7004,1	9350,8	9982,6	8857,9
Полтавська	5774,2	10653,3	11163,3	13190,8	16440,1
Рівненська	3731,6	3720,3	5274,0	6228,6	5816,7
Сумська	3275,5	5196,7	6319,0	7088,4	7159,6
Тернопільська	3584,5	4601,1	6773,0	7962,6	8812,8
Харківська	4127,4	6105,7	7177,4	8747,4	8553,1
Херсонська	2917,5	4335,5	7002,8	8462,2	11930,3
Хмельницька	5246,8	7073,4	8204,1	8852,3	8335,2
Черкаська	3596,1	5253,2	6644,1	9112,8	9448,5
Чернівецька	3065,4	2936,0	3297,4	4104,2	4532,1
Чернігівська	3380,2	5117,9	7159,6	8803,9	8702,7

* Складено за даними [43]

**Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу
впродовж 2015-2019 років, грн ***

Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, x_{12}	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	138,7	117,4	113,3	126,2	142,5
Волинська	260,9	237,6	236,9	242,3	248,2
Дніпропетровська	1763	1235,5	1077,7	1142,8	1099,5
Донецька	539	409,5	294,6	265,2	309,2
Житомирська	206,2	177,8	173,7	183,4	190,9
Закарпатська	266,2	248,1	252,3	258,9	273,6
Запорізька	476,5	388,1	494,5	526,2	525,7
Івано-Франківська	671,1	606,4	599,7	657,5	651,8
Київська	7322,5	6300,6	6623,3	6571,4	6905,2
Кіровоградська	72,2	54,1	61,2	73,4	73,4
Луганська	259,9	201	198,8	201,2	202,8
Львівська	435,6	410,3	331,3	370	378
Миколаївська	196,4	183,4	185,1	180	194,2
Одеська	596,7	554,2	516,9	506,6	528
Полтавська	718,9	696,4	703,8	714,2	733,2
Рівненська	209,3	172	137,4	115,6	112,6
Сумська	233,8	178,3	171,7	165,5	169,9
Тернопільська	52,2	46,2	45,5	42,7	96,2
Харківська	615,9	560,9	238,5	238	244,5
Херсонська	194,8	198,3	190,3	208,1	196,8
Хмельницька	145,3	127,9	122,9	133,8	158,3
Черкаська	409,6	279,8	271,1	274,7	272,6
Чернівецька	75,8	65,2	63,1	47,1	50,5
Чернігівська	94,8	88,4	234,1	421,9	433,8

* Складено за даними [43]

Динаміка обсягів експорту товарів у розрахунку на одну особу впродовж 2015-2019 років, грн *

Обсяг експорту товарів у розрахунку на 1 особу, <i>x₁₃</i>	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	527,2	615,8	769,2	907,8	933,6
Волинська	605,8	587,3	663,0	693,5	670,5
Дніпропетровська	1959,4	1808,7	2183,0	2391,7	2468,1
Донецька	863,2	806,4	1049,8	1154,2	1112,6
Житомирська	352,6	389,6	477,2	537,9	589,8
Закарпатська	869,0	962,6	1149,4	1318,8	1185,9
Запорізька	1665,5	1312,7	1721,7	1961,5	1807,6
Івано-Франківська	269,8	415,4	482,6	632,8	664,1
Київська	2254,4	2209,7	2457,3	2581,0	3059,6
Кіровоградська	416,2	440,9	432,5	546,1	748,6
Луганська	116,5	198,0	107,2	93,7	71,1
Львівська	475,7	503,4	626,1	749,7	873,7
Миколаївська	1380,4	1443,7	1658,9	1852,3	1904,9
Одеська	721,8	636,6	760,6	700,1	581,6
Полтавська	1025,7	1002,2	1312,7	1349,0	1502,4
Рівненська	325,7	273,8	329,9	354,1	380,5
Сумська	542,4	489,0	611,9	733,7	817,7
Тернопільська	272,5	277,0	360,1	430,2	415,5
Харківська	481,3	379,3	441,7	475,0	529,1
Херсонська	223,9	232,8	275,0	258,0	258,6
Хмельницька	309,5	247,1	365,4	501,0	508,3
Черкаська	348,1	383,4	504,0	644,4	716,6
Чернівецька	119,0	131,3	165,1	220,8	236,6
Чернігівська	525,2	416,5	608,8	740,9	803,8

* Складено за даними [43]

**Динаміка частки реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі
реалізованої пром.продукції впродовж 2015-2019 років, %***

Частка реал. іннов. прод. у заг. обсязі реалізованої пром.прод., x_{14}	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	2,3	0,6	0,9	0,9	0,7
Волинська	2,5	2,2	0,3	0,3	1
Дніпропетровська	0,7	0,4	0,1	0,1	0,2
Донецька	1,7	2,6	1,3	1,3	0,3
Житомирська	1,4	1,8	0,5	0,5	0,4
Закарпатська	8,4	4,6	1,8	1,8	2,4
Запорізька	1,7	2,7	2,4	2,4	2,1
Івано-Франківська	3,8	1,3	0,4	0,4	1,1
Київська	4,2	1,2	1,1	1,1	1,8
Кіровоградська	2,9	2,3	1,8	1,8	4,8
Луганська	0,2	1,8	0,1	0,1	0,3
Львівська	2,1	1,9	0,8	0,8	1
Миколаївська	1,5	0,3	1	1	0,3
Одеська	2,4	1,2	0,3	0,3	1,1
Полтавська	8,9	1,9	0,2	0,2	0,4
Рівненська	0,8	0,4	0	0	0,2
Сумська	10,4	7,1	2	2	2,1
Тернопільська	1,7	2,8	0,8	0,8	1,9
Харківська	3,8	3,4	2,2	2,2	2,5
Херсонська	5,4	1,4	1,5	1,5	1,7
Хмельницька	0,9	0,7	0,1	0,1	0,1
Черкаська	1,6	0,7	1,1	1,1	1,7
Чернівецька	2	2,4	0,9	0,9	0,5
Чернігівська	1	0,5	1	1	2,7

* Складено за даними [43]

**Динаміка обсягів імпорту у розрахунку на 1 особу впродовж 2015-
2019 років, грн***

Обсяг імпорту у розрахунку на 1 особу, x_{15}	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	166,0	187,6	257,1	357,6	405,2
Волинська	596,5	1085,4	1284,0	1318,2	1406,7
Дніпропетровська	987,3	1062,0	1426,8	1630,6	1723,7
Донецька	280,8	261,1	481,7	535,3	534,3
Житомирська	196,8	270,7	364,0	432,4	466,4
Закарпатська	802,8	900,2	1066,2	1205,0	1171,0
Запорізька	616,7	571,6	767,1	1023,8	897,6
Івано-Франківська	213,0	293,9	462,2	605,3	606,0
Київська	3691,8	4105,5	4974,3	5795,2	6314,8
Кіровоградська	107,9	189,8	245,7	275,3	264,8
Луганська	144,0	162,4	125,2	131,6	117,6
Львівська	570,8	670,6	861,2	1070,6	1225,1
Миколаївська	495,0	594,2	682,3	648,9	874,8
Одеська	404,1	515,6	598,8	649,2	790,4
Полтавська	563,9	588,1	809,5	962,3	972,0
Рівненська	174,2	219,4	293,7	257,5	330,7
Сумська	360,8	394,0	501,3	661,5	607,7
Тернопільська	242,9	258,8	333,1	398,4	430,7
Харківська	471,6	549,6	600,3	645,9	652,8
Херсонська	132,2	157,1	191,6	313,3	392,7
Хмельницька	199,8	257,3	323,7	350,6	446,2
Черкаська	182,8	235,4	329,0	326,5	396,2
Чернівецька	86,1	105,3	124,7	154,0	230,8
Чернігівська	361,9	456,1	433,5	474,3	417,6

* Складено за даними[43]

Присвоєння рейтингової оцінки регіонам України за показниками соціально-економічного розвитку регіонів за даними 2019 р.*

Назва	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅	R _i
Вінницька	0,28	0,42	0,16	0,08	0,12	0,37	1,00	0,58	0,49	0,54	0,16	0,01	0,29	0,13	0,05	0,31
Волинська	0,18	0,28	0,20	0,04	0,17	0,26	0,31	0,00	0,36	0,46	0,20	0,03	0,20	0,19	0,21	0,21
Дніпропетровська	0,48	0,67	0,36	0,26	0,33	0,58	0,64	0,70	0,69	0,64	0,36	0,15	0,80	0,02	0,26	0,46
Донецька	0,14	0,14	0,11	0,08	0,08	0,14	0,00	0,00	0,01	0,40	0,11	0,04	0,35	0,04	0,07	0,11
Житомирська	0,22	0,38	0,10	0,05	0,09	0,35	0,66	0,62	0,47	0,40	0,10	0,02	0,17	0,06	0,06	0,25
Закарпатська	0,11	0,25	0,11	0,02	0,04	0,21	0,47	0,37	0,53	0,20	0,11	0,03	0,37	0,49	0,17	0,23
Запорізька	0,33	0,51	0,13	0,09	0,17	0,47	0,78	0,59	0,48	0,60	0,13	0,07	0,58	0,43	0,13	0,37
Івано-Франківська	0,20	0,26	0,10	0,03	0,08	0,29	0,41	0,47	0,75	0,43	0,10	0,09	0,20	0,21	0,08	0,25
Київська	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,44	1,00	0,91	0,61	1,00	1,00	1,00	0,36	1,00	0,89
Кіровоградська	0,25	0,41	0,12	0,04	0,11	0,31	0,67	0,39	0,31	0,47	0,12	0,00	0,23	1,00	0,02	0,30
Луганська	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,47	0,65	0,00	0,51	0,00	0,02	0,00	0,04	0,00	0,11
Львівська	0,26	0,43	0,20	0,18	0,16	0,38	0,49	0,57	0,83	0,35	0,20	0,05	0,27	0,19	0,18	0,32
Миколаївська	0,27	0,40	0,18	0,04	0,14	0,36	0,61	0,67	0,51	1,00	0,18	0,02	0,61	0,04	0,12	0,34
Одеська	0,27	0,49	0,13	0,16	0,16	0,45	0,58	0,61	0,90	0,50	0,13	0,07	0,17	0,21	0,11	0,33
Полтавська	0,51	0,62	0,27	0,10	0,21	0,44	0,42	0,47	0,36	0,10	0,27	0,10	0,48	0,06	0,14	0,30
Рівненська	0,17	0,27	0,08	0,03	0,05	0,28	0,44	0,61	0,62	0,70	0,08	0,01	0,10	0,02	0,03	0,23
Сумська	0,23	0,39	0,10	0,04	0,09	0,38	0,33	0,73	0,69	0,37	0,10	0,02	0,25	0,43	0,08	0,28
Тернопільська	0,15	0,25	0,13	0,02	0,06	0,24	0,50	0,24	0,43	0,48	0,13	0,01	0,12	0,38	0,05	0,21
Харківська	0,34	0,50	0,13	0,22	0,15	0,38	0,33	0,92	1,00	0,38	0,13	0,03	0,15	0,51	0,09	0,35
Херсонська	0,17	0,31	0,19	0,02	0,06	0,30	0,75	0,66	0,47	0,51	0,19	0,02	0,06	0,34	0,04	0,27
Хмельницька	0,20	0,36	0,12	0,05	0,08	0,31	0,44	0,50	0,66	0,71	0,12	0,02	0,15	0,00	0,05	0,25
Черкаська	0,30	0,39	0,15	0,07	0,17	0,32	0,78	0,69	0,62	0,53	0,15	0,03	0,22	0,34	0,04	0,32
Чернівецька	0,10	0,21	0,05	0,00	0,03	0,22	0,61	0,66	0,78	0,00	0,05	0,00	0,06	0,09	0,02	0,19
Чернігівська	0,25	0,39	0,13	0,05	0,10	0,32	0,47	0,66	0,40	0,19	0,13	0,06	0,25	0,55	0,05	0,27

* Складено автором

Присвоєння рейтингової оцінки регіонам України за показниками соціально-економічного розвитку регіонів за даними 2015 р.*

Назва	r ₁	r ₂	r ₃	r ₄	r ₅	r ₆	r ₇	r ₈	r ₉	r ₁₀	r ₁₁	r ₁₂	r ₁₃	r ₁₄	r ₁₅	R _i
Вінницька	0,24	0,33	0,16	0,08	0,11	0,31	1,00	0,66	0,74	0,55	0,16	0,01	0,19	0,21	0,02	0,32
Волинська	0,18	0,27	0,21	0,03	0,14	0,21	0,44	0,27	0,67	0,70	0,21	0,03	0,23	0,23	0,14	0,26
Дніпропетровська	0,50	0,61	0,30	0,26	0,34	0,52	0,53	1,00	0,93	0,00	0,30	0,24	0,86	0,05	0,25	0,45
Донецька	0,15	0,13	0,04	0,18	0,12	0,13	0,00	0,18	0,24	0,00	0,04	0,07	0,35	0,15	0,05	0,12
Житомирська	0,18	0,30	0,10	0,05	0,06	0,27	0,40	0,36	0,46	0,56	0,10	0,02	0,11	0,12	0,03	0,21
Закарпатська	0,11	0,18	0,09	0,03	0,05	0,15	0,36	0,43	0,72	1,00	0,09	0,03	0,35	0,80	0,20	0,31
Запорізька	0,36	0,55	0,15	0,11	0,19	0,46	0,59	0,60	0,65	0,31	0,15	0,06	0,72	0,15	0,15	0,35
Івано-Франківська	0,20	0,21	0,26	0,03	0,06	0,24	0,43	0,27	0,78	0,40	0,26	0,09	0,07	0,35	0,04	0,25
Київська	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,32	0,82	0,92	0,77	1,00	1,00	1,00	0,39	1,00	0,88
Кіровоградська	0,26	0,37	0,14	0,05	0,11	0,26	0,69	0,42	0,47	0,55	0,14	0,00	0,14	0,26	0,01	0,26
Луганська	0,00	0,00	0,00	0,02	0,00	0,00	1,00	0,53	0,00	0,23	0,00	0,03	0,00	0,00	0,02	0,12
Львівська	0,24	0,40	0,19	0,16	0,13	0,31	0,21	0,52	0,84	0,70	0,19	0,05	0,17	0,19	0,13	0,29
Миколаївська	0,28	0,39	0,18	0,04	0,14	0,30	0,42	0,77	0,75	0,63	0,18	0,02	0,59	0,13	0,11	0,33
Одеська	0,28	0,47	0,14	0,16	0,16	0,37	0,28	0,65	1,00	0,67	0,14	0,07	0,28	0,22	0,09	0,33
Полтавська	0,51	0,54	0,21	0,09	0,23	0,36	0,23	0,50	0,42	0,43	0,21	0,09	0,43	0,85	0,13	0,35
Рівненська	0,18	0,22	0,12	0,03	0,05	0,25	0,25	0,28	0,57	0,81	0,12	0,02	0,10	0,06	0,02	0,21
Сумська	0,24	0,36	0,10	0,05	0,09	0,33	0,17	0,53	0,61	0,39	0,10	0,02	0,20	1,00	0,08	0,28
Тернопільська	0,13	0,18	0,11	0,02	0,12	0,19	0,22	0,18	0,46	0,82	0,11	0,00	0,07	0,15	0,04	0,19
Харківська	0,32	0,44	0,14	0,23	0,16	0,37	0,33	0,88	0,94	0,54	0,14	0,08	0,17	0,35	0,11	0,35
Херсонська	0,18	0,28	0,08	0,03	0,06	0,27	0,14	0,64	0,63	0,81	0,08	0,02	0,05	0,51	0,01	0,25
Хмельницька	0,19	0,31	0,18	0,05	0,07	0,30	0,54	0,34	0,63	0,65	0,18	0,01	0,09	0,07	0,03	0,24
Черкаська	0,27	0,36	0,11	0,07	0,15	0,25	0,38	0,71	0,67	0,56	0,11	0,05	0,11	0,14	0,03	0,27
Чернівецька	0,09	0,23	0,09	0,00	0,02	0,18	0,60	0,00	0,62	0,81	0,09	0,00	0,00	0,18	0,00	0,19
Чернігівська	0,22	0,32	0,10	0,05	0,09	0,28	0,16	0,58	0,55	0,40	0,10	0,01	0,19	0,08	0,08	0,21

* Складено автором

Присвоєння рейтингової оцінки регіонам України за показниками соціально-економічного розвитку регіонів за даними 2016 р.*

Назва	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅	R_i
Вінницька	0,24	0,34	0,12	0,08	0,10	0,36	1,00	0,54	0,66	0,18	0,12	0,01	0,23	0,04	0,02	0,27
Волинська	0,15	0,26	0,15	0,04	0,14	0,27	0,57	0,08	0,47	0,15	0,15	0,03	0,22	0,28	0,25	0,21
Дніпропетровська	0,46	0,62	0,30	0,26	0,32	0,52	0,36	0,74	0,84	0,01	0,30	0,19	0,81	0,01	0,24	0,40
Донецька	0,14	0,13	0,03	0,10	0,09	0,12	0,62	0,00	0,20	0,16	0,03	0,06	0,32	0,34	0,04	0,16
Житомирська	0,18	0,30	0,09	0,06	0,07	0,33	0,38	0,48	0,50	0,17	0,09	0,02	0,12	0,22	0,04	0,20
Закарпатська	0,09	0,19	0,06	0,03	0,03	0,22	0,60	0,39	0,62	0,23	0,06	0,03	0,40	0,63	0,20	0,25
Запорізька	0,34	0,54	0,16	0,11	0,17	0,50	0,45	0,49	0,63	0,19	0,16	0,05	0,57	0,35	0,12	0,32
Івано-Франківська	0,17	0,21	0,14	0,03	0,05	0,30	0,79	0,38	0,75	0,04	0,14	0,09	0,14	0,15	0,05	0,23
Київська	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,05	1,00	0,97	0,54	1,00	1,00	1,00	0,13	1,00	0,85
Кіровоградська	0,25	0,36	0,17	0,05	0,09	0,32	0,45	0,24	0,38	0,02	0,17	0,00	0,15	0,29	0,02	0,20
Луганська	0,00	0,00	0,00	0,02	0,00	0,00	0,83	0,46	0,00	1,00	0,00	0,02	0,03	0,22	0,01	0,17
Львівська	0,23	0,39	0,19	0,17	0,11	0,36	0,55	0,48	0,86	0,13	0,19	0,06	0,18	0,24	0,14	0,29
Миколаївська	0,27	0,37	0,23	0,05	0,14	0,36	0,48	0,61	0,66	0,22	0,23	0,02	0,63	0,00	0,12	0,29
Одеська	0,27	0,47	0,18	0,16	0,16	0,43	0,14	0,54	0,96	0,37	0,18	0,08	0,24	0,13	0,10	0,30
Полтавська	0,50	0,52	0,31	0,10	0,21	0,41	0,00	0,27	0,35	0,19	0,31	0,10	0,42	0,24	0,12	0,27
Рівненська	0,15	0,22	0,07	0,03	0,04	0,30	0,45	0,56	0,56	0,08	0,07	0,02	0,07	0,01	0,03	0,18
Сумська	0,21	0,35	0,12	0,05	0,08	0,38	0,00	0,55	0,70	0,15	0,12	0,02	0,17	1,00	0,07	0,26
Тернопільська	0,11	0,18	0,10	0,02	0,04	0,24	0,62	0,16	0,47	0,12	0,10	0,00	0,07	0,37	0,04	0,18
Харківська	0,32	0,43	0,15	0,24	0,15	0,41	0,02	0,79	1,00	0,00	0,15	0,08	0,12	0,46	0,11	0,29
Херсонська	0,17	0,28	0,09	0,03	0,06	0,32	0,33	0,47	0,50	0,36	0,09	0,02	0,05	0,16	0,01	0,20
Хмельницька	0,18	0,30	0,18	0,05	0,06	0,35	0,67	0,32	0,69	0,20	0,18	0,01	0,06	0,06	0,04	0,22
Черкаська	0,25	0,37	0,12	0,07	0,13	0,31	0,36	0,50	0,58	0,08	0,12	0,04	0,12	0,06	0,03	0,21
Чернівецька	0,07	0,23	0,04	0,00	0,02	0,25	0,76	0,50	0,76	0,27	0,04	0,00	0,00	0,31	0,00	0,22
Чернігівська	0,21	0,33	0,12	0,05	0,09	0,33	0,33	0,46	0,49	0,18	0,12	0,01	0,14	0,03	0,09	0,20

* Складено автором

Присвоєння рейтингової оцінки регіонам України за показниками соціально-економічного розвитку регіонів за даними 2017 р.*

Назва	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅	R_i
Вінницька	0,26	0,42	0,17	0,08	0,11	0,38	0,79	0,50	0,56	1,00	0,17	0,01	0,28	0,38	0,03	0,34
Волинська	0,21	0,34	0,15	0,03	0,17	0,29	0,37	0,00	0,39	0,70	0,15	0,03	0,24	0,13	0,24	0,23
Дніпропетровська	0,49	0,64	0,34	0,26	0,34	0,53	0,89	0,71	0,77	0,64	0,34	0,16	0,88	0,04	0,27	0,49
Донецька	0,15	0,15	0,07	0,09	0,10	0,12	0,00	0,05	0,19	0,62	0,07	0,04	0,40	0,54	0,07	0,18
Житомирська	0,21	0,35	0,14	0,05	0,08	0,34	0,80	0,58	0,55	0,85	0,14	0,02	0,16	0,21	0,05	0,30
Закарпатська	0,12	0,25	0,08	0,02	0,04	0,23	0,57	0,38	0,58	0,89	0,08	0,03	0,44	0,75	0,19	0,31
Запорізька	0,36	0,54	0,22	0,10	0,19	0,49	0,51	0,49	0,56	0,48	0,22	0,07	0,69	1,00	0,13	0,40
Івано-Франківська	0,19	0,25	0,16	0,03	0,06	0,32	0,63	0,48	0,77	0,62	0,16	0,08	0,16	0,17	0,07	0,28
Київська	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,60	1,00	0,92	0,50	1,00	1,00	1,00	0,46	1,00	0,90
Кіровоградська	0,24	0,41	0,17	0,04	0,10	0,34	0,60	0,35	0,42	0,58	0,17	0,00	0,14	0,75	0,02	0,29
Луганська	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,29	0,45	0,00	0,00	0,00	0,02	0,00	0,04	0,00	0,05
Львівська	0,26	0,42	0,23	0,17	0,12	0,37	0,83	0,57	0,87	0,67	0,23	0,04	0,22	0,33	0,15	0,37
Миколаївська	0,28	0,40	0,24	0,04	0,13	0,38	0,69	0,62	0,60	0,53	0,24	0,02	0,66	0,42	0,11	0,36
Одеська	0,29	0,59	0,22	0,16	0,17	0,44	0,37	0,56	0,89	0,10	0,22	0,07	0,28	0,13	0,10	0,31
Полтавська	0,55	0,57	0,28	0,10	0,22	0,42	0,80	0,40	0,44	0,59	0,28	0,10	0,51	0,08	0,14	0,36
Рівненська	0,17	0,28	0,11	0,03	0,05	0,31	0,26	0,48	0,48	0,43	0,11	0,01	0,09	0,00	0,03	0,19
Сумська	0,22	0,41	0,14	0,05	0,09	0,38	0,66	0,66	0,71	0,82	0,14	0,02	0,21	0,83	0,08	0,36
Тернопільська	0,15	0,22	0,15	0,02	0,06	0,26	0,74	0,17	0,45	0,79	0,15	0,00	0,11	0,33	0,04	0,24
Харківська	0,33	0,46	0,16	0,23	0,15	0,42	0,60	0,91	1,00	0,47	0,16	0,03	0,14	0,92	0,10	0,41
Херсонська	0,19	0,32	0,16	0,03	0,07	0,33	0,43	0,57	0,52	0,54	0,16	0,02	0,07	0,63	0,01	0,27
Хмельницька	0,21	0,35	0,19	0,05	0,08	0,36	0,60	0,45	0,73	0,76	0,19	0,01	0,11	0,04	0,04	0,28
Черкаська	0,27	0,41	0,15	0,07	0,14	0,33	0,37	0,61	0,61	0,79	0,15	0,03	0,17	0,46	0,04	0,31
Чернівецька	0,10	0,22	0,05	0,00	0,03	0,26	1,00	0,60	0,78	0,82	0,05	0,00	0,02	0,38	0,00	0,29
Чернігівська	0,24	0,38	0,16	0,04	0,11	0,34	0,57	0,56	0,51	0,60	0,16	0,03	0,21	0,42	0,06	0,29

* Складено автором

Присвоєння рейтингової оцінки регіонам України за показниками соціально-економічного розвитку регіонів за даними 2018 р.*

Назва	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅	R _i
Вінницька	0,27	0,42	0,19	0,08	0,11	0,37	0,92	0,56	0,53	0,65	0,19	0,01	0,33	0,38	0,04	0,34
Волинська	0,21	0,31	0,14	0,03	0,17	0,27	0,67	0,00	0,38	0,64	0,14	0,03	0,24	0,13	0,21	0,24
Дніпропетровська	0,48	0,67	0,34	0,25	0,33	0,57	0,86	0,69	0,72	0,76	0,34	0,17	0,92	0,04	0,26	0,50
Донецька	0,15	0,14	0,10	0,07	0,09	0,13	0,00	0,04	0,11	0,00	0,10	0,03	0,43	0,54	0,07	0,13
Житомирська	0,23	0,36	0,11	0,05	0,09	0,33	0,89	0,61	0,48	0,53	0,11	0,02	0,18	0,21	0,05	0,28
Закарпатська	0,12	0,24	0,09	0,01	0,04	0,22	0,03	0,38	0,52	0,49	0,09	0,03	0,49	0,75	0,19	0,25
Запорізька	0,34	0,54	0,15	0,09	0,19	0,47	0,86	0,55	0,53	0,89	0,15	0,07	0,75	1,00	0,16	0,45
Івано-Франківська	0,20	0,26	0,11	0,03	0,06	0,29	0,89	0,47	0,74	0,56	0,11	0,09	0,22	0,17	0,08	0,29
Київська	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,64	1,00	0,91	0,97	1,00	1,00	1,00	0,46	1,00	0,93
Кіровоградська	0,25	0,41	0,12	0,04	0,10	0,31	0,83	0,38	0,36	0,59	0,12	0,00	0,18	0,75	0,03	0,30
Луганська	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,83	0,56	0,00	0,33	0,00	0,02	0,00	0,04	0,00	0,12
Львівська	0,26	0,42	0,20	0,18	0,14	0,38	0,61	0,56	0,84	0,26	0,20	0,05	0,26	0,33	0,17	0,32
Миколаївська	0,26	0,39	0,15	0,04	0,13	0,36	0,81	0,66	0,56	0,25	0,15	0,02	0,71	0,42	0,09	0,33
Одеська	0,28	0,54	0,17	0,16	0,16	0,45	0,83	0,59	0,89	0,24	0,17	0,07	0,24	0,13	0,09	0,33
Полтавська	0,53	0,63	0,23	0,09	0,21	0,43	0,83	0,43	0,40	1,00	0,23	0,10	0,50	0,08	0,15	0,39
Рівненська	0,16	0,30	0,10	0,03	0,05	0,29	0,83	0,56	0,55	0,81	0,10	0,01	0,10	0,00	0,02	0,26
Сумська	0,23	0,41	0,11	0,04	0,09	0,37	0,72	0,68	0,65	0,20	0,11	0,02	0,26	0,83	0,09	0,32
Тернопільська	0,15	0,24	0,13	0,02	0,06	0,24	0,72	0,24	0,48	0,61	0,13	0,00	0,14	0,33	0,05	0,24
Харківська	0,35	0,49	0,15	0,23	0,15	0,37	0,31	0,91	1,00	0,52	0,15	0,03	0,15	0,92	0,09	0,39
Херсонська	0,18	0,32	0,14	0,02	0,06	0,31	0,78	0,61	0,49	0,39	0,14	0,03	0,07	0,63	0,03	0,28
Хмельницька	0,21	0,35	0,15	0,05	0,08	0,31	0,86	0,49	0,68	0,46	0,15	0,01	0,16	0,04	0,04	0,27
Черкаська	0,30	0,41	0,15	0,07	0,14	0,31	0,72	0,63	0,56	0,43	0,15	0,04	0,22	0,46	0,03	0,31
Чернівецька	0,10	0,22	0,05	0,00	0,03	0,23	1,00	0,59	0,73	0,84	0,05	0,00	0,05	0,38	0,00	0,29
Чернігівська	0,26	0,39	0,15	0,05	0,10	0,32	0,75	0,60	0,46	0,54	0,15	0,06	0,26	0,42	0,06	0,30

* Складено автором

Коефіцієнти для визначення бюджетних дисбалансів регіону впродовж 2015-2018 років *

Роки	2015						2016						2017						2018					
Область	Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету		Коефіцієнт бюджетної самостійності		Коефіцієнт боргової залежності		Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету		Коефіцієнт бюджетної самостійності		Коефіцієнт боргової залежності		Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету		Коефіцієнт бюджетної самостійності		Коефіцієнт боргової залежності		Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету		Коефіцієнт бюджетної самостійності		Коефіцієнт боргової залежності	
	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал
Вінницька	0,46	0,38	0,41	-0,41	-4516,76	0,39	-1,43	0,01	0,41	-0,47	0,12	0,15	-1,42	0,03	0,41	-0,36	0,13	0,05	-1,43	-0,03	0,41	-0,39	0,12	0,12
Волинська	0,25	-0,80	0,36	-0,65	-5061,61	0,64	-2,04	-0,53	0,33	-0,80	0,18	-0,44	-1,77	-0,34	0,36	-0,64	0,17	-0,29	-1,99	-0,68	0,33	-0,84	0,17	-0,29
Дніпропетровська	0,39	0,00	0,57	0,28	-3722,29	0,03	-0,73	0,62	0,58	0,21	0,06	0,68	-0,78	0,71	0,56	0,44	0,06	0,69	-0,80	0,70	0,56	0,46	0,06	0,71
Донецька	0,44	0,26	0,52	0,06	-1726,87	-0,88	-0,80	0,55	0,56	0,11	0,07	0,61	-1,07	0,40	0,48	0,02	0,08	0,51	-1,12	0,33	0,47	-0,04	0,07	0,60
Житомирська	0,38	-0,09	0,38	-0,52	-4773,57	0,51	-1,75	-0,27	0,36	-0,66	0,15	-0,16	-1,67	-0,23	0,38	-0,57	0,16	-0,20	-1,66	-0,30	0,38	-0,59	0,14	-0,08
Закарпатська	0,32	-0,44	0,31	-0,84	-4967,90	0,60	-2,21	-0,67	0,31	-0,87	0,22	-0,78	-1,92	-0,50	0,34	-0,74	0,22	-0,72	-2,08	-0,78	0,33	-0,89	0,21	-0,70
Запорізька	0,53	0,79	0,58	0,30	-3349,75	-0,14	-0,79	0,56	0,56	0,12	0,08	0,52	-1,00	0,48	0,50	0,11	0,09	0,48	-1,01	0,45	0,50	0,11	0,08	0,48
Івано-Франківська	0,33	-0,38	0,31	-0,83	-5234,82	0,72	-2,31	-0,76	0,30	-0,90	0,17	-0,33	-2,26	-0,87	0,31	-0,94	0,19	-0,43	-2,18	-0,90	0,31	-0,95	0,16	-0,29
Київська	0,57	1,00	0,74	1,00	-2602,30	-0,48	-0,29	1,00	0,78	1,00	0,03	1,00	-0,50	1,00	0,67	1,00	0,03	1,00	-0,54	1,00	0,65	1,00	0,03	1,00
Кіровоградська	0,35	-0,28	0,43	-0,31	-4508,76	0,39	-1,38	0,05	0,42	-0,43	0,11	0,18	-1,41	0,03	0,41	-0,36	0,14	0,03	-1,41	0,00	0,42	-0,36	0,13	0,08
Луганська	0,35	-0,24	0,42	-0,39	-1473,71	-1,00	-1,45	-0,01	0,41	-0,48	0,12	0,09	-1,76	-0,33	0,36	-0,63	0,16	-0,19	-1,65	-0,29	0,38	-0,59	0,16	-0,29
Львівська	0,34	-0,31	0,44	-0,28	-4627,11	0,44	-1,27	0,15	0,44	-0,35	0,12	0,15	-1,32	0,13	0,43	-0,27	0,13	0,11	-1,33	0,08	0,43	-0,29	0,11	0,21
Миколаївська	0,38	-0,08	0,49	-0,09	-3726,83	0,03	-1,19	0,22	0,46	-0,29	0,10	0,34	-1,24	0,22	0,45	-0,18	0,11	0,28	-1,27	0,16	0,44	-0,21	0,10	0,29
Одеська	0,51	0,64	0,57	0,27	-3065,79	-0,27	-0,83	0,53	0,55	0,07	0,08	0,46	-0,83	0,65	0,55	0,36	0,09	0,47	-0,87	0,62	0,54	0,34	0,09	0,45
Полтавська	0,42	0,16	0,55	0,18	-3742,01	0,04	-1,01	0,37	0,50	-0,12	0,07	0,62	-1,13	0,33	0,47	-0,06	0,07	0,62	-0,97	0,51	0,51	0,18	0,07	0,63
Рівненська	0,31	-0,46	0,32	-0,79	-5248,86	0,73	-2,24	-0,70	0,31	-0,88	0,19	-0,49	-2,09	-0,68	0,32	-0,85	0,21	-0,64	-2,08	-0,78	0,32	-0,89	0,20	-0,59
Сумська	0,42	0,14	0,42	-0,39	-4780,88	0,51	-1,49	-0,04	0,40	-0,51	0,14	-0,05	-1,41	0,04	0,42	-0,35	0,15	-0,07	-1,46	-0,06	0,41	-0,41	0,13	-0,01
Тернопільська	0,34	-0,30	0,27	-1,00	-5842,34	1,00	-2,59	-1,00	0,28	-1,00	0,22	-0,80	-2,39	-1,00	0,29	-1,00	0,22	-0,75	-2,22	-0,94	0,31	-0,97	0,20	-0,59
Харківська	0,52	0,71	0,50	-0,03	-3873,03	0,10	-0,95	0,42	0,51	-0,06	0,07	0,54	-1,06	0,41	0,49	0,02	0,09	0,49	-0,96	0,51	0,51	0,18	0,08	0,53
Херсонська	0,42	0,14	0,38	-0,54	-4632,75	0,45	-1,52	-0,07	0,40	-0,52	0,14	-0,03	-1,52	-0,08	0,40	-0,45	0,15	-0,09	-1,58	-0,20	0,39	-0,52	0,15	-0,15
Хмельницька	0,38	-0,05	0,36	-0,61	-5346,30	0,77	-1,69	-0,22	0,37	-0,63	0,15	-0,17	-1,72	-0,29	0,37	-0,61	0,16	-0,20	-1,67	-0,31	0,37	-0,60	0,15	-0,12
Черкаська	0,32	-0,42	0,42	-0,39	-4716,02	0,48	-1,41	0,03	0,42	-0,45	0,12	0,16	-1,49	-0,05	0,40	-0,43	0,13	0,06	-1,42	-0,02	0,41	-0,38	0,11	0,21
Чернівецька	0,22	-1,00	0,36	-0,61	-4466,80	0,37	-1,90	-0,41	0,34	-0,74	0,24	-1,00	-2,27	-0,87	0,31	-0,94	0,25	-1,00	-2,27	-1,00	0,31	-1,00	0,24	-1,00
Чернігівська	0,31	-0,47	0,40	-0,46	-4679,68	0,47	-1,39	0,04	0,42	-0,44	0,13	0,06	-1,58	-0,14	0,39	-0,50	0,14	-0,03	-1,58	-0,21	0,39	-0,53	0,13	0,04

* Складено автором за даними [43]

Коефіцієнти для виявлення соціально-економічних дисбалансів впродовж 2015-2018 років*

Роки	2015						2016						2017						2018					
Область	Коефіцієнт достатності доходів населення		Коефіцієнт заборгованості з виплати заробітної плати в розрахунку на 1 працівника		Коефіцієнт додаткового доходу населення в регіоні		Коефіцієнт достатності доходів населення		Коефіцієнт заборгованості з виплати заробітної плати в розрахунку на 1 працівника		Коефіцієнт додаткового доходу населення в регіоні		Коефіцієнт достатності доходів населення		Коефіцієнт заборгованості з виплати заробітної плати в розрахунку на 1 працівника		Коефіцієнт додаткового доходу населення в регіоні		Коефіцієнт достатності доходів населення		Коефіцієнт заборгованості з виплати заробітної плати в розрахунку на 1 працівника		Коефіцієнт додаткового доходу населення в регіоні	
	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал
Вінницька	1,02	-0,66	20,80	0,95	0,43	0,19	1,00	-0,49	16,00	0,99	0,44	-0,35	1,10	-0,10	18,94	0,98	0,48	-0,29	1,09	-0,22	18,70	0,99	0,52	-0,26
Волинська	0,84	-0,99	31,30	0,91	0,45	0,35	0,89	-0,84	42,49	0,96	0,45	-0,28	0,99	-0,52	12,17	0,99	0,48	-0,32	0,98	-0,57	52,39	0,95	0,50	-0,35
Дніпропетровська	1,08	-0,56	72,31	0,74	0,45	0,36	1,05	-0,35	86,67	0,91	0,45	-0,29	1,09	-0,14	105,85	0,86	0,46	-0,48	1,13	-0,10	90,88	0,91	0,47	-0,61
Донецька	1,57	0,35	497,77	-1,00	0,37	-0,23	1,38	0,68	499,72	0,45	0,44	-0,36	1,38	0,94	373,10	0,51	0,47	-0,41	1,50	1,00	634,57	0,36	0,48	-0,58
Житомирська	0,98	-0,73	27,07	0,92	0,41	0,06	0,98	-0,57	18,56	0,98	0,43	-0,49	0,98	-0,54	11,34	0,99	0,48	-0,26	0,98	-0,57	10,76	0,99	0,51	-0,28
Закарпатська	0,93	-0,82	8,23	1,00	0,54	1,00	0,94	-0,70	12,26	0,99	0,57	1,00	0,91	-0,80	6,24	1,00	0,65	1,00	0,92	-0,75	4,94	1,00	0,68	1,00
Запорізька	1,05	-0,61	83,86	0,69	0,44	0,24	1,05	-0,35	82,34	0,91	0,45	-0,30	1,06	-0,25	98,23	0,87	0,47	-0,40	1,04	-0,39	179,88	0,82	0,50	-0,40
Івано-Франківська	0,92	-0,85	18,41	0,96	0,46	0,38	0,93	-0,74	7,99	0,99	0,47	-0,06	1,06	-0,27	10,45	0,99	0,52	0,03	1,04	-0,37	36,90	0,97	0,55	0,00
Київська	1,00	-0,69	106,51	0,60	0,44	0,25	1,05	-0,36	99,42	0,89	0,48	0,07	1,00	-0,47	99,93	0,87	0,47	-0,39	1,00	-0,49	113,57	0,89	0,46	-0,69
Кіровоградська	0,98	-0,75	84,08	0,69	0,41	0,06	0,95	-0,67	88,88	0,90	0,41	-0,64	1,02	-0,38	82,19	0,90	0,46	-0,42	0,98	-0,57	28,95	0,98	0,49	-0,44
Луганська	1,92	1,00	221,39	0,13	0,26	-1,00	1,48	1,00	1802,92	-1,00	0,38	-1,00	1,39	1,00	1513,58	-1,00	0,39	-1,00	1,50	1,00	1987,87	-1,00	0,42	-1,00
Львівська	0,99	-0,71	75,31	0,73	0,46	0,39	0,98	-0,56	90,18	0,90	0,48	0,09	0,94	-0,70	90,72	0,88	0,52	0,02	0,95	-0,66	79,52	0,92	0,53	-0,17
Миколаївська	0,97	-0,75	84,45	0,69	0,53	0,91	0,97	-0,61	110,63	0,88	0,54	0,67	1,04	-0,32	179,61	0,77	0,56	0,34	1,04	-0,39	216,83	0,79	0,57	0,18
Одеська	0,86	-0,97	23,40	0,94	0,45	0,35	0,84	-1,00	54,46	0,94	0,47	-0,02	0,86	-1,00	49,84	0,94	0,49	-0,21	0,88	-0,86	49,57	0,95	0,49	-0,50
Полтавська	1,07	-0,57	44,68	0,85	0,43	0,16	1,08	-0,27	56,50	0,94	0,43	-0,49	1,05	-0,30	48,40	0,94	0,48	-0,32	1,05	-0,36	67,04	0,94	0,50	-0,42
Рівненська	1,00	-0,69	21,09	0,95	0,46	0,43	1,00	-0,49	30,08	0,97	0,47	-0,05	1,08	-0,17	12,96	0,99	0,49	-0,25	1,04	-0,37	124,33	0,88	0,54	-0,06
Сумська	1,12	-0,48	160,63	0,38	0,42	0,10	1,10	-0,20	189,30	0,79	0,42	-0,54	1,11	-0,06	228,00	0,70	0,48	-0,32	1,07	-0,27	259,44	0,74	0,50	-0,38
Тернопільська	0,98	-0,74	13,67	0,98	0,42	0,11	0,97	-0,59	11,07	0,99	0,44	-0,39	1,06	-0,25	15,48	0,98	0,50	-0,18	1,01	-0,46	11,50	0,99	0,54	-0,07
Харківська	0,84	-1,00	96,70	0,64	0,45	0,35	0,84	-1,00	135,52	0,85	0,47	-0,04	0,87	-0,98	191,67	0,75	0,51	-0,04	0,83	-1,00	185,03	0,82	0,52	-0,27
Херсонська	0,92	-0,85	35,06	0,89	0,43	0,17	0,90	-0,82	34,25	0,97	0,47	-0,02	0,92	-0,79	22,17	0,98	0,53	0,10	0,90	-0,80	16,38	0,99	0,55	-0,03
Хмельницька	1,09	-0,54	17,43	0,96	0,41	0,01	1,06	-0,33	11,58	0,99	0,42	-0,61	1,01	-0,45	3,83	1,00	0,48	-0,29	0,97	-0,60	11,61	0,99	0,51	-0,33
Черкаська	0,96	-0,78	43,56	0,86	0,46	0,40	0,96	-0,64	47,53	0,95	0,47	-0,04	0,95	-0,65	41,39	0,95	0,53	0,09	0,93	-0,71	216,94	0,79	0,56	0,04
Чернівецька	0,94	-0,81	9,29	1,00	0,42	0,10	0,94	-0,69	3,32	1,00	0,45	-0,24	0,88	-0,94	5,73	1,00	0,51	-0,03	0,84	-0,97	5,32	1,00	0,54	-0,04
Чернігівська	1,01	-0,67	44,60	0,85	0,42	0,09	0,99	-0,55	47,13	0,95	0,42	-0,54	0,99	-0,50	33,87	0,96	0,47	-0,38	0,96	-0,61	24,30	0,98	0,50	-0,40

* Складено автором за даними [43]

Коефіцієнти для виявлення дисбалансів фінансових потоків впродовж 2015-2018 років*

Роки	2015						2016						2017						2018					
Область	Коефіцієнт забезпеченості регіону інвестиціями		Коефіцієнт розширеного відтворення в регіоні		Коефіцієнт банківської активності в регіоні		Коефіцієнт забезпеченості регіону інвестиціями		Коефіцієнт розширеного відтворення в регіоні		Коефіцієнт банківської активності в регіоні		Коефіцієнт забезпеченості регіону інвестиціями		Коефіцієнт розширеного відтворення в регіоні		Коефіцієнт банківської активності в регіоні		Коефіцієнт забезпеченості регіону інвестиціями		Коефіцієнт розширеного відтворення в регіоні		Коефіцієнт банківської активності в регіоні	
	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал	п.п	бал
Вінницька	0,27	0,27	0,95	0,00	0,10	-0,94	0,29	-0,03	0,91	-0,57	0,07	-0,97	0,17	-0,52	1,14	0,41	0,07	-0,98	0,57	0,75	1,24	0,62	0,07	-0,98
Волинська	0,33	0,62	1,39	1,00	0,18	-0,78	0,33	0,16	0,92	-0,54	0,16	-0,74	0,17	-0,54	0,76	-1,00	0,13	-0,80	0,41	0,18	1,06	-0,03	0,11	-0,81
Дніпропетровська	0,28	0,33	1,04	0,21	0,86	0,70	0,34	0,23	1,13	-0,01	0,85	1,00	0,30	0,09	1,01	-0,08	0,73	1,00	0,62	0,92	1,19	0,44	0,63	1,00
Донецька	0,10	-0,73	0,66	-0,68	0,23	-0,65	0,14	-0,81	1,20	0,18	0,15	-0,78	0,28	0,00	1,20	0,63	0,11	-0,85	0,31	-0,19	1,35	1,00	0,10	-0,86
Житомирська	0,15	-0,43	1,08	0,29	0,12	-0,91	0,20	-0,52	1,11	-0,06	0,09	-0,92	0,16	-0,60	1,08	0,19	0,09	-0,91	0,29	-0,26	0,90	-0,58	0,08	-0,93
Закарпатська	0,19	-0,20	1,19	0,55	0,19	-0,75	0,22	-0,38	1,10	-0,07	0,18	-0,71	0,11	-0,82	0,91	-0,45	0,14	-0,75	0,33	-0,09	1,09	0,09	0,12	-0,78
Запорізька	0,18	-0,25	0,82	-0,31	0,24	-0,63	0,25	-0,26	1,21	0,20	0,21	-0,63	0,20	-0,36	1,15	0,46	0,18	-0,64	0,34	-0,08	0,88	-0,67	0,17	-0,60
Івано-Франківська	0,40	1,00	1,15	0,46	0,10	-0,95	0,31	0,07	0,74	-1,00	0,08	-0,94	0,19	-0,41	0,98	-0,17	0,09	-0,91	0,34	-0,07	0,79	-0,99	0,09	-0,91
Київська	0,39	0,97	1,01	0,13	1,00	1,00	0,44	0,76	1,00	-0,32	0,81	0,90	0,50	1,00	0,98	-0,18	0,63	0,72	0,64	1,00	1,17	0,37	0,55	0,71
Кіровоградська	0,20	-0,16	0,97	0,04	0,11	-0,93	0,29	-0,01	1,31	0,46	0,11	-0,88	0,20	-0,38	1,00	-0,11	0,11	-0,85	0,31	-0,19	0,81	-0,92	0,11	-0,83
Луганська	0,05	-1,00	0,52	-1,00	0,28	-0,55	0,10	-1,00	1,52	1,00	0,10	-0,90	0,16	-0,59	0,84	-0,71	0,17	-0,67	0,08	-1,00	0,83	-0,83	0,16	-0,66
Львівська	0,23	0,05	1,08	0,29	0,21	-0,70	0,30	0,03	1,15	0,04	0,18	-0,71	0,22	-0,31	1,01	-0,07	0,14	-0,76	0,43	0,25	1,00	-0,24	0,15	-0,70
Миколаївська	0,15	-0,45	1,17	0,49	0,35	-0,41	0,23	-0,35	1,35	0,57	0,31	-0,38	0,21	-0,36	0,96	-0,26	0,24	-0,46	0,21	-0,52	0,78	-1,00	0,21	-0,49
Одеська	0,15	-0,45	0,80	-0,35	0,42	-0,24	0,23	-0,34	1,40	0,68	0,31	-0,36	0,17	-0,51	1,07	0,15	0,24	-0,45	0,30	-0,21	0,92	-0,52	0,22	-0,45
Полтавська	0,28	0,31	0,69	-0,61	0,08	-0,99	0,49	1,00	1,51	0,97	0,06	-1,00	0,26	-0,10	0,80	-0,85	0,06	-1,00	0,57	0,74	1,02	-0,18	0,06	-1,00
Рівненська	0,22	0,00	1,26	0,70	0,10	-0,94	0,21	-0,44	0,89	-0,61	0,09	-0,93	0,16	-0,57	1,15	0,43	0,09	-0,92	0,33	-0,11	1,01	-0,19	0,09	-0,89
Сумська	0,17	-0,29	0,96	0,01	0,11	-0,93	0,26	-0,16	1,41	0,72	0,11	-0,88	0,17	-0,50	0,99	-0,15	0,12	-0,84	0,33	-0,11	0,92	-0,52	0,11	-0,84
Тернопільська	0,20	-0,14	1,20	0,57	0,15	-0,83	0,24	-0,27	1,10	-0,09	0,15	-0,78	0,20	-0,39	1,12	0,32	0,11	-0,86	0,39	0,11	0,97	-0,34	0,11	-0,84
Харківська	0,17	-0,33	1,08	0,30	0,25	-0,62	0,23	-0,32	1,19	0,14	0,22	-0,59	0,13	-0,73	0,97	-0,23	0,20	-0,59	0,31	-0,19	0,98	-0,32	0,18	-0,59
Херсонська	0,13	-0,57	1,02	0,14	0,20	-0,72	0,18	-0,62	1,23	0,25	0,15	-0,77	0,16	-0,57	1,30	1,00	0,14	-0,75	0,31	-0,17	1,04	-0,09	0,14	-0,71
Хмельницька	0,25	0,17	1,31	0,81	0,13	-0,89	0,33	0,17	1,13	-0,01	0,11	-0,88	0,18	-0,48	0,88	-0,55	0,10	-0,89	0,38	0,09	0,91	-0,57	0,10	-0,86
Черкаська	0,18	-0,24	1,04	0,20	0,14	-0,86	0,25	-0,25	1,24	0,28	0,11	-0,87	0,15	-0,60	1,02	-0,04	0,12	-0,84	0,40	0,14	1,07	0,01	0,11	-0,83
Чернівецька	0,19	-0,20	1,34	0,90	0,15	-0,83	0,18	-0,62	0,83	-0,76	0,13	-0,84	0,07	-1,00	0,83	-0,72	0,10	-0,88	0,24	-0,42	1,05	-0,07	0,10	-0,86
Чернігівська	0,18	-0,26	1,03	0,18	0,07	-1,00	0,26	-0,19	1,28	0,38	0,07	-0,98	0,19	-0,45	1,06	0,11	0,07	-0,97	0,41	0,19	0,98	-0,31	0,07	-0,97

* Складено автором за даними [43] та [116]

**Динаміка зведених показників фінансових дисбалансів в регіоні, 2015-
2019 рр.***

Область	Зведений показник <i>dis_{ij}</i>				
	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	0,02	-0,14	-0,07	0,09	-0,21
Волинська	0,03	-0,21	-0,31	-0,14	-0,02
Дніпропетровська	0,23	0,24	0,25	0,41	0,24
Донецька	-0,39	-0,15	-0,02	-0,01	-0,03
Житомирська	-0,10	-0,20	-0,16	-0,21	-0,26
Закарпатська	0,01	-0,05	-0,20	-0,07	-0,08
Запорізька	0,01	0,03	0,03	-0,09	-0,20
Івано-Франківська	0,06	-0,26	-0,17	-0,25	-0,29
Київська	0,42	0,36	0,39	0,43	0,08
Кіровоградська	-0,14	-0,11	-0,14	-0,22	-0,25
Луганська	-0,45	-0,42	-0,57	-0,63	-0,61
Львівська	-0,01	-0,05	-0,11	-0,06	-0,15
Миколаївська	0,04	0,05	-0,04	-0,16	-0,05
Одеська	-0,01	0,03	-0,05	-0,12	-0,29
Полтавська	-0,05	0,19	-0,09	0,06	0,01
Рівненська	-0,01	-0,23	-0,14	-0,16	-0,27
Сумська	-0,10	-0,01	-0,14	-0,17	-0,27
Тернопільська	-0,04	-0,18	-0,15	-0,17	-0,17
Харківська	0,01	-0,06	-0,15	-0,12	-0,24
Херсонська	-0,10	-0,14	-0,07	-0,16	-0,12
Хмельницька	0,07	-0,08	-0,23	-0,18	-0,25
Черкаська	-0,08	-0,07	-0,12	-0,08	-0,19
Чернівецька	-0,12	-0,37	-0,41	-0,29	-0,37
Чернігівська	-0,14	-0,13	-0,15	-0,14	-0,22

*Складено автором за розрахованими даними в додатку М

Додаток П
Таблиця П1

Лінійні залежності між абсолютними показниками розвитку регіонів та коефіцієнтом (індикатором) дефіцитності місцевого бюджету на 1 особу (x_3) *

Область	Лінійне рівняння	Коефіцієнт кореляції	Зміна коефіцієнту сталого розвитку економіки при зміні індикатора на 1%
Коефіцієнт сталого розвитку – Валовий регіональний продукт			
Волинська	$y = -1776217707,71x - 1776217707,71$	-1	-1721229161,7
Житомирська	$y = 1867703394,33x + 1867703394,33$	-0,93	1827662626,0
Закарпатська	$y = -281518175,3x - 281518175,3$	-1	-269650158,7
Запорізька	$y = 8461896896,02x + 8461896896,02$	-0,96	8317299817,7
Івано-Франківська	$y = 2255943549,83x + 2255943549,83$	-0,92	2194470517,7
Миколаївська	$y = 2312561129,42x + 2312561129,42$	-0,96	2267775128,1
Одеська	$y = -5483536598,87x - 5483536598,87$	-0,99	-5363707757,7
Рівненська	$y = 851733387,17x + 851733387,17$	-0,93	829886952,7
Тернопільська	$y = 486690589,79x + 486690589,79$	-0,9	474466514,4
Харківська	$y = 40453393438,65x + 40453393438,65$	-0,9	39716009715,7
Херсонська	$y = 828160975,73x + 828160975,73$	-0,96	810150585,0
Хмельницька	$y = 1796492321,78x + 1796492321,78$	-0,92	1756062885,6
Чернівецька	$y = 558045963,09x + 558045963,09$	-0,98	542976771,7
Коефіцієнт сталого розвитку – Виготовлено промислової продукції			
Волинська	$y = -6406649,27x - 6406649,27$	-0,96	-6207147,6
Донецька	$y = 26323342,6x + 26323342,6$	-0,94	25867796,2
Житомирська	$y = 62647836,98x + 62647836,98$	-0,9	61304215,8
Закарпатська	$y = -108698,24x - 108698,24$	-0,98	-101681,3
Запорізька	$y = 59306616,85x + 59306616,85$	-0,98	58304604,2
Миколаївська	$y = 14430312,2x + 14430312,2$	-0,92	14161778,6
Одеська	$y = -39676423,85x - 39676423,85$	-0,98	-38887206,6
Рівненська	$y = 3833049,43x + 3833049,43$	-0,94	3735008,5
Херсонська	$y = 9075276,21x + 9075276,21$	-0,94	8869588,8
Чернівецька	$y = 2653221,56x + 2653221,56$	-0,94	2578149,1
Коефіцієнт сталого розвитку – Виготовлено сільгосп продукції			
Волинська	$y = -6406649,27x - 6406649,27$	-0,96	-6207147,6
Житомирська	$y = 62647836,98x + 62647836,98$	-0,91	61304215,8
Івано-Франківська	$y = 992738,31x + 992738,31$	-0,97	965312,2
Львівська	$y = 13751403,91x + 13751403,91$	-0,9	13480437,4
Рівненська	$y = 3833049,43x + 3833049,43$	-0,98	3735008,5
Тернопільська	$y = 12354960,91x + 12354960,91$	-0,97	12054210,5
Хмельницька	$y = 60498030,29x + 60498030,29$	-0,95	59141508,4
Чернівецька	$y = 2653221,56x + 2653221,56$	-0,93	2578149,1

*Складено автором за розрахованими даними в додатку М

Лінійні залежності між абсолютними показниками розвитку регіонів та коефіцієнтом (індикатором) заборгованості з виплати заробітної плати в розрахунку на 1 працівника в розрізі регіонів (x_5) *

Область	Лінійне рівняння	Коефіцієнт кореляції	Зміна коефіцієнту сталого розвитку економіки при зміні індикатора на 1%
Коефіцієнт сталого розвитку – Валовий регіональний продукт			
Кіровоградська	$y = 3013197,74x - 217768434,72$	-0,91	-217738,3
Луганська	$y = -23601,96x + 20917093,53$	0,91	20916,9
Миколаївська	$y = -14181998,87x + 1331785679,07$	0,99	1331643,9
Харківська	$y = 24724398,04x + 1480270166,97$	0,92	1480517,4
Коефіцієнт сталого розвитку – виготовлено та реалізовано промислової продукції			
Житомирська	$y = 23737,46x - 4422160,28$	-0,91	-4421,9
Кіровоградська	$y = 260828,35x - 20595642,26$	-0,93	-20593,0
Миколаївська	$y = -32773,95x + 4018302,16$	0,95	4018,0
Харківська	$y = -30391,63x + 2286189,76$	0,95	2285,9
Коефіцієнт сталого розвитку – виготовлено та реалізовано сільськогосподарської продукції			
Житомирська	$y = 23737,46x - 4422160,28$	-0,91	-4421,9

* Розраховано автором

Продовження додатку П
Таблиця ПЗ

**Лінійні залежності між показниками сталого розвитку та індикатором
додаткового доходу населення в регіоні ***

Область	Лінійне рівняння	Коефіцієнт кореляції	Зміна коефіцієнту сталого розвитку економіки при зміні індикатора на 1%
Коефіцієнт сталого розвитку – Валовий регіональний продукт			
Вінницька	$y = -131696993,95x + 560636955,25$	0,98	54746,7
Донецька	$y = -8121532318,48x + 4680037437,17$	0,94	386788,4
Житомирська	$y = -904246007,42x + 671840104,64$	0,99	58141,6
Закарпатська	$y = -304172680,8x + 284322219,3$	0,99	25390,5
Запорізька	$y = -1785498071,27x + 1413390366,34$	0,91	123484,1
Івано-Франківська	$y = 65668772,49x + 179049626,45$	0,99	18561,7
Кіровоградська	$y = -15616785,85x + 125812834,39$	0,97	12425,1
Луганська	$y = -203906126,58x + 97357019,11$	0,98	7696,6
Львівська	$y = -12636949194,55x + 7535648553,32$	0,98	627195,4
Одеська	$y = -29645751402,91x + 15096701453,3$	0,90	1213212,6
Полтавська	$y = -5937253481,47x + 3792802964,02$	0,97	319907,8
Рівненська	$y = 414105214,51x + -112802522,89$	0,93	-7139,2
Сумська	$y = -107291941,37x + 184770032,09$	0,98	17404,1
Тернопільська	$y = -148758854,41x + 161842298,02$	0,98	14696,6
Харківська	$y = -14503282650x + 9128242683,45$	0,95	767791,4
Херсонська	$y = -558089513,21x + 372449908,04$	0,98	31664,1
Хмельницька	$y = -780263266,99x + 562089342,22$	0,97	48406,3
Черкаська	$y = -136464076,94x + 394882556,33$	0,97	38123,6
Чернівецька	$y = -129418316,64x + 109768129,24$	0,99	9682,6
Чернігівська	$y = -437159660,71x + 388427262,36$	0,96	34471,1
Коефіцієнт сталого розвитку – виготовлено та реалізовано промислової продукції			
Житомирська	$y = -48722028,8x + 31269862,19$	0,97	2639,8
Закарпатська	$y = 479714,33x + -208791,02$	0,98	-16,1
Івано-Франківська	$y = -875032,47x + 563529,65$	0,98	47,6
Кіровоградська	$y = 103938004,63x + -39293141,23$	0,98	-2889,9
Львівська	$y = -13338144,94x + 7965996,77$	0,91	663,2
Миколаївська	$y = 17302216,67x + -8464538,61$	0,92	-673,4
Одеська	$y = -8626290,08x + 6932628,57$	0,91	607,0
Полтавська	$y = 61051310,58x + -19479537,15$	0,97	-1337,4
Рівненська	$y = -2411884,92x + 1771570,11$	0,92	153,0
Сумська	$y = 14052453,43x + -3751118,11$	0,98	-234,6
Харківська	$y = 826921,26x + 1358203,32$	0,97	144,1
Херсонська	$y = 1326070,37x + -149409,62$	0,99	-1,7
Хмельницька	$y = -69129952,34x + 40088250,79$	0,99	3317,5
Черкаська	$y = 64728581,69x + -26542729,53$	0,99	-2007,0
Чернівецька	$y = -329795,43x + 319756,22$	1,00	28,7
Чернігівська	$y = -3570886,38x + 6637138,75$	0,95	628,0
Коефіцієнт сталого розвитку – виготовлено та реалізовано сільськогосподарської продукції			
Волинська	$y = 673064,45x + 121162,38$	0,94	18,8
Дніпропетровська	$y = 232649257,67x + -104683906,27$	0,98	-8141,9
Житомирська	$y = -48722028,8x + 31269862,19$	0,96	2639,8
Луганська	$y = -3193050,09x + 3051348,93$	0,92	273,2
Львівська	$y = -13338144,94x + 7965996,77$	0,98	663,2
Тернопільська	$y = -15630832,97x + 10515133,29$	0,91	895,2
Чернігівська	$y = -3570886,38x + 6637138,75$	0,93	628,0

* Розраховано автором

**Лінійні залежності між показниками сталого розвитку та індикатором
банківської активності в регіонах***

Область	Лінійне рівняння	Коефіцієнт кореляції	Зміна коефіцієнту сталого розвитку економіки при зміні індикатора на 10%, млн.. грн.
Коефіцієнт сталого розвитку – Валовий регіональний продукт			
Волинська	$y = 1703810048,61x + -108249319,01$	-0,99598	6213,2
Дніпропетровська	$y = 4071009346,92x + 1386354179,59$	-0,99282	179000,0
Донецька	$y = 8035490114,94x + -74201709,84$	-0,9421	72900,0
Закарпатська	$y = 537344442,18x + 12204415,72$	-0,9931	6593,9
Запорізька	$y = 6570966434,78x + -688931631,38$	-0,95534	-3200,0
Київська	$y = 49353844252,08x + 6399060591,07$	-0,98618	1130000,0
Львівська	$y = 19821584482,2x + -2118191256,8$	-0,90091	-14000,0
Миколаївська	$y = 750433671,04x + -17420355,48$	-0,99649	5762,3
Одеська	$y = 4250484046,07x + -279033335,68$	-0,96611	14600
Тернопільська	$y = 1130227533,78x + -51009801,48$	-0,94616	6201,3
Харківська	$y = 12167195961,16x + -562546111,07$	-0,98549	65400,0
Чернівецька	$y = 600032075,03x + -23471019,57$	-0,94621	3653,2
Коефіцієнт сталого розвитку – виготовлено та реалізовано промислової продукції			
Волинська	$y = 4899563,34x + -243932,7$	-0,97203	246,0
Дніпропетровська	$y = -25143882,09x + 22280807,76$	-0,98861	1976,6
Житомирська	$y = 381256661,64x + -26971594,22$	-0,94714	1115,5
Закарпатська	$y = -1045954,98x + 250184,6$	-0,99024	1455,5
Запорізька	$y = -80118102,02x + 19507897,93$	-0,92932	1149,6
Київська	$y = -1796845,06x + 14798968,36$	-0,98397	1461,9
Луганська	$y = 14489585,89x + -638623,37$	-0,97042	810,3
Миколаївська	$y = -4924951,89x + 2608149,92$	-0,98353	211,6
Одеська	$y = -336901,49x + 2893297,94$	-0,97861	285,9
Харківська	$y = 5765687,89x + 603435,05$	-0,99363	118,0
Херсонська	$y = 1556143,44x + 289438,85$	-0,90398	44,5
Чернівецька	$y = 1172784,26x + 20832,14$	-0,94452	138,1
Коефіцієнт сталого розвитку – виготовлено та реалізовано сільськогосподарської продукції			
Волинська	$y = 4899563,34x + -243932,7$	-0,96595	24,6
Житомирська	$y = 381256661,64x + -26971594,22$	-0,9573	1115,4
Львівська	$y = 20317618,74x + -2124137,76$	-0,90665	-92,7
Тернопільська	$y = 52944694,94x + -3744458,9$	-0,97658	155,0
Хмельницька	$y = 516594344,15x + -47188059,05$	-0,92508	447,1

* Розраховано автором

Розрахунок показників для оцінювання бюджетної безпеки регіонів, 2017-2020 рр.*

Область	2017						2018						2019						2020					
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K1	K2	K3	K4	K5	K6
Вінницька	1,0	12686,8	13022,2	0,4	0,6	0,7	1,0	14616,5	14561,3	0,4	0,6	0,7	1,0	14375,8	14188,7	0,5	0,5	1,0	1,0	11761,0	11724,2	0,6	0,4	1,6
Волинська	1,0	12638,1	13107,6	0,3	0,7	0,5	1,0	14542,7	14467,0	0,3	0,7	0,5	1,0	14192,8	14092,7	0,4	0,6	0,6	1,0	11511,5	11364,9	0,5	0,5	1,0
Дніпропетровська	1,0	13325,2	13439,3	0,5	0,5	1,2	1,0	15972,6	15425,6	0,6	0,4	1,3	1,0	15981,8	15857,3	0,6	0,4	1,7	1,0	14145,1	13774,5	0,7	0,3	2,8
Донецька	1,0	5953,2	6116,1	0,5	0,5	0,9	0,9	6723,9	6336,2	0,5	0,5	1,0	1,0	6580,7	6387,5	0,6	0,4	1,2	0,9	6031,9	5429,5	0,7	0,3	2,1
Житомирська	1,0	12366,5	12650,4	0,4	0,6	0,6	1,0	14454,9	14383,6	0,4	0,6	0,6	1,0	14187,0	14260,6	0,4	0,6	0,8	1,0	11628,0	11516,8	0,6	0,4	1,4
Закарпатська	1,0	10751,7	11133,7	0,3	0,7	0,5	1,0	12625,5	12751,6	0,3	0,7	0,5	1,0	13059,7	12951,6	0,4	0,6	0,6	1,0	10350,4	10371,5	0,5	0,5	0,9
Запорізька	1,0	12821,9	12863,7	0,5	0,5	1,0	1,0	15131,3	14430,6	0,5	0,5	1,0	1,0	14841,0	14326,3	0,6	0,4	1,3	1,0	12539,9	12321,9	0,7	0,3	2,1
Івано-Франківська	1,0	12055,4	12325,1	0,3	0,7	0,4	1,0	13721,3	13690,6	0,3	0,7	0,5	1,0	13590,6	13393,1	0,4	0,6	0,6	1,0	10242,4	10196,0	0,5	0,5	1,0
Київська	1,0	15799,5	16010,3	0,7	0,3	1,9	1,0	18624,5	18148,4	0,7	0,3	1,9	1,0	19119,4	19293,6	0,7	0,3	2,6	1,0	17665,5	17693,9	0,8	0,2	4,3
Кіровоградська	1,0	12403,1	12617,9	0,4	0,6	0,7	1,0	14391,4	14408,0	0,4	0,6	0,7	1,0	14287,5	14250,4	0,5	0,5	0,9	1,0	11865,1	11730,6	0,6	0,4	1,6
Луганська	0,9	4090,6	3682,5	0,4	0,6	0,6	1,0	4286,8	4270,1	0,4	0,6	0,6	1,0	4417,3	4252,4	0,4	0,6	0,7	1,0	3841,4	3651,4	0,5	0,5	1,2
Львівська	1,0	12328,1	12674,1	0,4	0,6	0,7	1,0	14145,8	13793,7	0,4	0,6	0,8	1,0	13895,3	13703,9	0,5	0,5	1,0	1,0	11949,3	11631,2	0,6	0,4	1,8
Миколаївська	1,0	11462,7	11650,4	0,4	0,6	0,8	1,0	13006,4	12956,0	0,4	0,6	0,8	1,0	13527,7	13421,3	0,5	0,5	1,0	1,0	11217,5	11460,4	0,6	0,4	1,6
Одеська	1,0	12424,3	12250,8	0,5	0,5	1,2	1,0	13748,4	13553,4	0,5	0,5	1,2	1,0	14378,1	14072,2	0,6	0,4	1,2	1,0	12204,7	11902,9	0,7	0,3	2,1
Полтавська	1,0	14263,8	14232,2	0,5	0,5	0,9	1,0	16381,9	16496,8	0,5	0,5	1,0	1,0	15657,2	15562,1	0,6	0,4	1,5	1,0	13919,0	13487,3	0,7	0,3	2,4
Рівненська	1,0	12379,3	12798,7	0,3	0,7	0,5	1,0	14512,1	14341,1	0,3	0,7	0,5	1,0	14013,3	13875,3	0,4	0,6	0,6	1,0	10794,0	10884,3	0,5	0,5	1,0
Сумська	1,0	12507,5	12694,7	0,4	0,6	0,7	1,0	14526,7	14341,1	0,4	0,6	0,7	1,0	13436,7	13320,4	0,5	0,5	1,0	1,0	10857,7	10849,9	0,6	0,4	1,8
Тернопільська	1,0	11684,4	11964,8	0,3	0,7	0,4	1,0	13334,6	13337,3	0,3	0,7	0,4	1,0	12881,8	12722,4	0,4	0,6	0,6	1,0	9940,8	10062,8	0,5	0,5	1,1
Харківська	1,0	11614,5	11551,8	0,5	0,5	0,9	1,0	13380,2	13511,1	0,5	0,5	1,0	1,0	13878,2	13657,3	0,6	0,4	1,4	1,0	11714,8	11587,0	0,7	0,3	2,5
Херсонська	1,0	10816,1	11102,3	0,4	0,6	0,6	1,0	12874,5	12903,4	0,4	0,6	0,6	1,0	12769,3	12712,9	0,4	0,6	0,8	1,0	10871,4	10785,1	0,5	0,5	1,2
Хмельницька	1,0	12411,3	12633,2	0,4	0,6	0,6	1,0	14163,8	14015,0	0,4	0,6	0,6	1,0	13802,6	13541,9	0,5	0,5	0,8	1,0	10772,9	10798,5	0,6	0,4	1,5
Черкаська	1,0	12938,9	13089,2	0,4	0,6	0,7	1,0	14358,3	14473,2	0,4	0,6	0,7	1,0	13846,4	13799,8	0,5	0,5	0,9	1,0	11246,3	11267,3	0,6	0,4	1,7
Чернівецька	1,0	11247,7	11271,9	0,3	0,7	0,4	1,0	12648,9	12852,0	0,3	0,7	0,4	1,0	12767,2	12487,3	0,3	0,7	0,5	1,0	9674,0	9751,2	0,5	0,5	0,8
Чернігівська	1,0	12649,7	12758,9	0,4	0,6	0,6	1,0	14774,7	14724,4	0,4	0,6	0,6	1,0	14145,2	13968,5	0,5	0,5	0,9	1,0	11422,8	11500,1	0,6	0,4	1,6

* Розраховано автором

Рейтинг регіонів за рівнем бюджетних ризиків, 2017-2020 *

Область	2017						Сума 2017	2018						Сума 2018	2019						Сума 2019	2020						Сума 2020
	K1	K2	K3	K4	K5	K6		K1	K2	K3	K4	K5	K6		K1	K2	K3	K4	K5	K6		K1	K2	K3	K4	K5	K6	
Вінницька	0	1	1	2	2	2	8	1	0	0	2	2	2	7	2	0	0	1	1	1	5	1	1	1	1	0	1	5
Волинська	0	1	1	2	2	2	8	1	0	0	2	2	2	7	1	0	0	2	2	2	7	2	1	1	1	0	1	6
Дніпропетровська	1	1	1	1	1	1	6	2	0	0	1	1	1	5	1	0	0	0	0	1	2	2	0	0	0	0	0	2
Донецька	0	2	2	1	1	1	7	2	2	2	1	1	1	9	2	2	2	1	1	1	9	2	2	2	0	0	0	6
Житомирська	0	1	1	2	2	2	8	1	0	0	2	2	2	7	1	0	0	1	1	1	4	1	1	1	1	0	1	5
Закарпатська	0	2	1	2	2	2	9	1	1	1	2	2	2	9	1	1	1	2	2	2	9	1	2	2	1	0	1	7
Запорізька	1	1	1	1	1	1	6	2	0	0	1	1	1	5	2	0	0	1	1	1	5	2	1	1	0	0	0	4
Івано-Франківська	0	1	1	2	2	2	8	1	0	0	2	2	2	7	2	1	1	2	2	2	10	1	2	2	1	0	1	7
Київська	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1
Кіровоградська	0	1	1	2	2	2	8	1	0	0	1	1	2	5	1	0	0	1	1	1	4	2	1	1	0	0	1	5
Луганська	2	2	2	2	2	2	12	1	2	2	2	2	2	11	2	2	2	1	1	2	10	2	2	2	1	0	1	8
Львівська	0	1	1	1	1	2	6	2	0	0	1	1	1	5	2	0	0	1	1	1	5	2	1	1	0	0	0	4
Миколаївська	0	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	1	6	1	1	1	1	1	1	6	0	1	1	0	0	1	3
Одеська	2	1	1	1	1	1	7	2	0	0	1	1	1	5	2	0	0	1	1	1	5	2	1	1	0	0	0	4
Полтавська	1	0	0	1	1	1	4	1	0	0	1	1	1	4	1	0	0	1	1	1	4	2	0	1	0	0	0	3
Рівненська	0	1	1	2	2	2	8	2	0	0	2	2	2	8	1	0	0	2	2	2	7	1	2	2	1	0	1	7
Сумська	0	1	1	2	2	2	8	2	0	0	2	2	2	8	1	1	1	1	1	1	6	1	2	2	0	0	0	5
Тернопільська	0	1	1	2	2	2	8	1	1	1	2	2	2	9	2	1	1	2	2	2	10	0	2	2	1	0	1	6
Харківська	1	1	1	1	1	1	6	1	1	0	1	1	1	5	2	0	0	1	1	1	5	2	1	1	0	0	0	4
Херсонська	0	2	1	2	2	2	9	1	1	1	2	2	2	9	1	1	1	1	1	1	6	1	2	2	1	0	1	7
Хмельницька	0	1	1	2	2	2	8	2	0	0	2	2	2	8	2	0	0	1	1	1	5	1	2	2	1	0	1	7
Черкаська	0	1	1	2	2	2	8	1	0	0	2	2	2	7	1	0	0	1	1	1	4	1	1	1	0	0	0	3
Чернівецька	1	1	1	2	2	2	9	0	1	1	2	2	2	8	2	1	1	2	2	2	10	1	2	2	1	0	1	7
Чернігівська	1	1	1	2	2	2	9	1	0	0	2	2	2	7	2	0	0	1	1	1	5	1	1	1	0	0	1	4

* Розраховано автором за даними [40; 43]

Кластеризація розрахованих показників для оцінювання бюджетної безпеки регіону за бальним значенням *

Рівень кластеризації		2017	2018	2019	2020
Високий	до 12	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська	Донецька, Закарпатська, Луганська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька	Донецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Тернопільська, Чернівецька	Луганська
Середній	до 7	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Львівська, Одеська, Харківська	Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано- Франківська, Миколаївська, Черкаська, Чернігівська	Волинська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Херсонська	Волинська, Донецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька
Низький	до 5	Київська, Миколаївська, Полтавська	Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська	Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська	Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська, Черкаська, Чернігівська

*Розраховано автором

Відомості про апробацію результатів дисертації

№	Назва конференції	Місце проведення	Дата проведення	Форма участі
1	Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання економіки, фінансів, менеджменту та права в сучасних умовах»	м. Полтава	02.04.2018 р.	заочна
2	Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток територіальних громад в умовах децентралізації: правові, економічні та соціальні аспекти»	м. Миколаїв	13-14.12.2018 р.	заочна
3	III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих учених «Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи»	м. Львів	23–24.04.2019 р.	заочна
4	Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні соціально-економічні проблеми держави і регіонів»	м. Покровськ	13-14.05.2019 р.	заочна
5	X Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України»	м. Львів	21.11.2019 р.	очна
6	II Науково-практична конференція «Сучасні наукові погляди на економічний розвиток країни»	м. Хмельницький	21-22.02.2020 р.	заочна
7	IX Międzynarodowa Konferencja Naukowa Zrównoważony rozwój w zarządzaniu i finansach. Nauka - Biznes - Samorząd perspektywa „COVID 19”	міста Хожув, Ченстохова, Кельце, Львів	17.06.2020 р.	заочна
8	XI Chorzowska Konferencja Bankowości i Finansów. Ekonomia, finanse i zarządzanie w Płaskim Świecie. Perspektywa „COVID-19”	міста Хожув, Львів, Люблін	30.09.2020 р.	заочна

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:***

1. Кльоба Т.Л. Суть та значення ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: [зб. наук. пр.] / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; ред.кол.: В.С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2018. Вип. 1 (129). С. 31–37. (0,65 друк. арк.).
2. Кльоба Т.Л. Регулювання фінансових дисбалансів в системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України. *Регіональна економіка*. Львів, 2018. № 3. С. 81–87. (0,54 друк. арк.).
3. Voznyak H., Kloba T., Kloba S., Kloba L. Model of assessment of financial disabilities in regions of Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Vol. 16. Iss. 1. P. 365–377. (загальний обсяг – 0,94 друк. арк., особистий внесок автора – 0,23 друк. арк.: запропоновано модель оцінки фінансових дисбалансів розвитку регіонів та напрями підвищення ефективності регіональної політики) (Scopus).
4. Кльоба Т.Л. Фінансові дисбаланси в економіці регіонів: аналіз причин та наслідків. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». Харків, 2019. Вип. 10. С. 139–150. (1,13 друк. арк.).
5. Kloba T., Kloba S. Substantiation of Effective Instruments of Regulation of Financial Imbalances of Endogenous Oriented Development of the Regions of Ukraine. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2019. Vol. 6. No. 3-4. P. 46–54. (загальний обсяг – 0,60 друк. арк., особистий внесок автора – 0,3 друк. арк.: запропоновано класифікацію інструментів регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів).
6. Kloba T., Kloba S. Assessing the relationship between financial imbalances and endogenous regional economic development of Ukraine. *European Scientific*

Journal. 2020. Vol. 16. No. 10. P. 114–123. (загальний обсяг – 0,43 друк. арк., особистий внесок автора – 0,22 друк. арк.: оцінено взаємозв'язок між фінансовими дисбалансами та ендогенно орієнтованим розвитком регіонів за допомогою кореляційно-регресійного аналізу).

7. Кльоба Л.Г., Кльоба Т.Л. Економічна природа та причини виникнення фінансових дисбалансів. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 44–54. (загальний обсяг – 1,49 друк. арк., особистий внесок автора – 0,74 друк. арк.: досліджено причини виникнення фінансових дисбалансів та систематизовано наукові погляди щодо сутності поняття «фінансові дисбаланси»).

8. Voznyak H., Kloba T. Smart Specialization as an Innovative Strategy for the Regional Economic Growth: Experience of Central and Eastern European Countries for Ukraine. *Business Inform*. 2020. Vol. 11. P. 59–68. (загальний обсяг – 1,06 друк. арк., особистий внесок автора – 0,53 д.а.: досліджено процеси стратегування регіонального розвитку на засадах smart-спеціалізації в Україні).

9. Voznyak H., Kloba L., Kloba T. Financial imbalances of endogenous oriented development of regions: approaches to evaluation. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu*. 2020. Vol. 2 (89). P. 67–82. (загальний обсяг – 0,75 друк. арк., особистий внесок автора – 0,25 друк. арк.: запропоновано послідовність оцінювання фінансових дисбалансів у системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів).

10. Voznyak H., Patytska K., Kloba T. Assessment of the causes and consequences of financial imbalances in the economy of the regions of Ukraine – Regional and Local Development – Economic, Social and Environmental Factors. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu*. 2020. 4 (91), P. 57–73. (загальний обсяг – 0,67 друк. арк., особистий внесок автора – 0,22 друк. арк.: проведено аналітичну оцінку фінансових дисбалансів в економіці регіонів України).

11. Voznyak H., Patytska K., Kloba T. Determination of Financial Factors in the Latest Theories of Economic Growth of Territorial Communities. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2020. Vol. 7, No. 3, P. 49–59.

(загальний обсяг – 0,89 друк. арк., внесок автора – 0,30 друк. арк.: узагальнено наукові погляди щодо економічного зростання територіальних громад).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

12. Кльоба Т.Л., Возняк Г.В. Роль інформаційних технологій в сучасному розвитку регіону. Актуальні питання економіки, фінансів, менеджменту та права в сучасних умовах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 2 квітня 2018 р.): у 5 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2018. Ч. 2. С. 33–34. (загальний обсяг – 0,12 друк. арк., особистий внесок автора – 0,06 друк. арк.: досліджено основні типи інформаційних технологій у сучасному розвитку регіону).

13. Кльоба Т.Л. Методи оцінки фінансових дисбалансів регіонів України. Розвиток територіальних громад в умовах децентралізації: правові, економічні та соціальні аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 13-14 грудня 2018 р.). Миколаїв: МНАУ, 2018. С. 311-314. (0,11 друк. арк.).

14. Кльоба Т.Л. Склад фінансових дисбалансів та комплекс заходів в системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених (м. Львів, 23–24 квітня 2019 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 64–65. (0,10 друк. арк.).

15. Кльоба Т.Л. Основні теорії ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні соціально-економічні проблеми держави і регіонів»: зб. матеріалів, присвяч. 50-річчю факультету економіки та менеджменту ДонНТУ. Секція 1 «Стратегічні пріоритети розвитку економічних відносин на макро- та мікрорівнях» (м. Покровськ, 13-14 травня 2019 р.). С. 60–64. (0,26 друк. арк.).

16. Кльоба Т.Л. Методи управління фінансовими дисбалансами в системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. Сучасний стан та пріоритети

модернізації фінансово-економічної системи України: матеріали X Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Львів, 21 листопада 2019 р.). Львів: Алерта, 2019. С. 30–32. (0,12 друк. арк.).

17. Кльоба Т.Л. Методика оцінки виявлення зв'язку між фінансовими дисбалансами та ендогенно орієнтованим розвитком регіонів. Сучасні наукові погляди на економічний розвиток країни: матеріали II Науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 21-22 лютого 2020 р.). – Хмельницький: Видавництво «Молодий вчений», 2020. С. 25–28. (0,11 друк. арк.).

18. Кльоба Т.Л. Принципи, особливості та концептуальні основи фінансових дисбалансів в системі ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. Регіональна бізнес-економіка та управління Вінницький фінансово-економічний університет. Вінниця, 2018. Вип. 2 (58). С. 121–129. (0,48 друк. арк.).

**МІНІСТЕРСТВО
РОЗВИТКУ ГРОМАД ТА ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**

**Головне управління координації та оцінки ефективності регіональної
політики Директорату регіональної політики**

1798909/1-20 № 26.01.2020 на № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів наукових досліджень здобувача наукового
ступеня доктора філософії Кльоби Тараса Львовича**

Розглянувши представлену науково-аналітичну записку «Напрями підвищення ефективності регулювання фінансових дисбалансів регіонів України», підготовлену аспірантом ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України» Кльоною Т.Л., Головне управління координації та оцінки ефективності регіональної політики Директорату регіональної політики Міністерства розвитку громад та територій України відзначає актуальність та своєчасність проведеного дослідження, його наукову і практичну значущість, оскільки запропоновані авторські розробки сприятимуть удосконаленню існуючих механізмів антикризового регулювання та фінансового забезпечення розвитку регіонів України.

Повідомляємо, що матеріали зазначеної науково-аналітичної записки будуть використані у практичній діяльності головного управління при підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів та планових документів з питань регіонального розвитку.

Начальник Управління

Алла КІНЩАК

Тел. 207-18-59

ЛЬВІВСЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ
ВІДДІЛЕННЯ АСОЦІАЦІЇ
ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАД

81146, Львівська область,
Пустомитівський район,
с. Підберізі, вул. Шевченка, 25
<https://hromady.org>

вих. № 23 від 07.12.2020р.

Заступнику директора
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»,
д.е.н, проф. Сторонянській І.З.

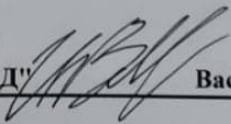
Шановна Ірино Зеновійвно!

Розглянувши представлену науково-аналітичну записку «Управління активами підприємницького сектору, орієнтоване на громаду: проблеми та способи їх вирішення», підготовлену д.е.н., провідним науковим співробітником Возняк Г.В. та аспірантом Кльобою Т.Л. за результатами наукових досліджень, відзначаємо актуальність проведеного дослідження та своєчасність наданих пропозицій.

Повідомляємо, що надані рекомендації в частині: вдосконалення регуляторних процедур; управління майном комунальної власності; заборони перереєстрації комунальних підприємств тощо будуть враховані ОМС при розробці Програм з підвищення ефективності управління активами новостворених громад, адже ідентифікація майна (що належить громаді), його оцінювання, планування можливостей застосування сприятимуть не тільки покращенню інвестиційної привабливості громад, пожвавленню підприємницької активності, а й формуванню стратегічного бачення розвитку новостворених громад загалом.

З повагою

Голова Львівського Регіонального відділення
Всеукраїнської Асоціації органів місцевого самоврядування
"АСОЦІАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД"

 Василь Коваль

УКРАЇНА
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
ЄДРПОУ 38557560, 79008, м. Львів, вул. В. Винниченка, 18 тел. 261-21-25, факс 235-60-80
E-mail: gue@loda.gov.ua

18.01.2021 № 1-52/23 На № _____ від _____

Спеціалізованій вченій раді

ДОВІДКА

про впровадження наукових результатів, викладених у дисертації
Кльоби Тараса Львовича на здобуття наукового ступеня доктора
філософії
за спеціальністю 051 - Економіка

Цією довідкою підтверджуємо, що результати дисертаційного дослідження Кльоби Т. Л. є своєчасними і викликають практичний інтерес для місцевих органів виконавчої влади.

Внесені аспірантом пропозиції впроваджені в практичну діяльність департаменту економічної політики Львівської обласної державної адміністрації. Зокрема, при обґрунтуванні плану заходів з реалізації у 2021-2023 роках стратегії розвитку Львівської області на період до 2027 року враховані основні положення, аналітичні напрацювання та розроблені методичні рекомендації щодо оцінювання фінансових дисбалансів регіонів. Запропонований інструментарій виявлення та регулювання фінансових асиметрій сталого розвитку регіонів буде використаний під час формування проекту програм області «Конкурентоспроможна економіка на засадах смарт-спеціалізації» та «Збалансований просторовий розвиток».

Директор

Степан КУЙБІДА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ПЕРСПЕКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
вуп. Горбачевського, 18, м. Львів, 79044, Україна телефон/факс: +38 (032) 297-07-55, 297-15-27
електронна пошта: dir.ippt@gmail.com інтернет: www.ippt.lv.edu.ua

№ 22-01 від 26.01.2021 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
аспіранта ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
НАН України»

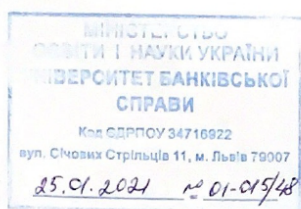
Кльоби Тарас Львовича

Наукові результати дисертаційного дослідження Кльоби Т.Л. за темою «Регулювання фінансових дисбалансів ендогенно-орієнтованого розвитку регіонів України» на здобуття ступеня доктора філософії впроваджені в навчальний процес кафедри фінансів, обліку і аналізу Інституту підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка» і використовуються при викладанні навчальних дисциплін «Фінанси територіальних громад» і «Територіальна просторова економіка» та підготовці навчально-методичного забезпечення для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти і другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Директор Інституту,
к.т.н., доцент

Хром'як Й.Я.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
аспіранта ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього
НАН України»

Кльоби Тараса Львовича

Наукові результати дисертаційного дослідження Кльоби Т.Л. за темою «Регулювання фінансових дисбалансів ендогенно-орієнтованого розвитку регіонів України» на здобуття ступеня доктора філософії впроваджені в навчальний процес кафедри цифрової та міжнародної економіки Навчально-наукового інституту економічних та соціальних відносин Університету банківської справи і використовуються при викладанні навчальної дисципліни «Міжнародна та регіональна економіка» та підготовці навчально-методичного забезпечення і формування тематики курсових робіт за ступенем вищої освіти «бакалавр».

Директор
навчально-наукового інституту
економічних та соціальних відносин
Університету банківської справи
к.е.н., доцент

Н. І. Козьмук